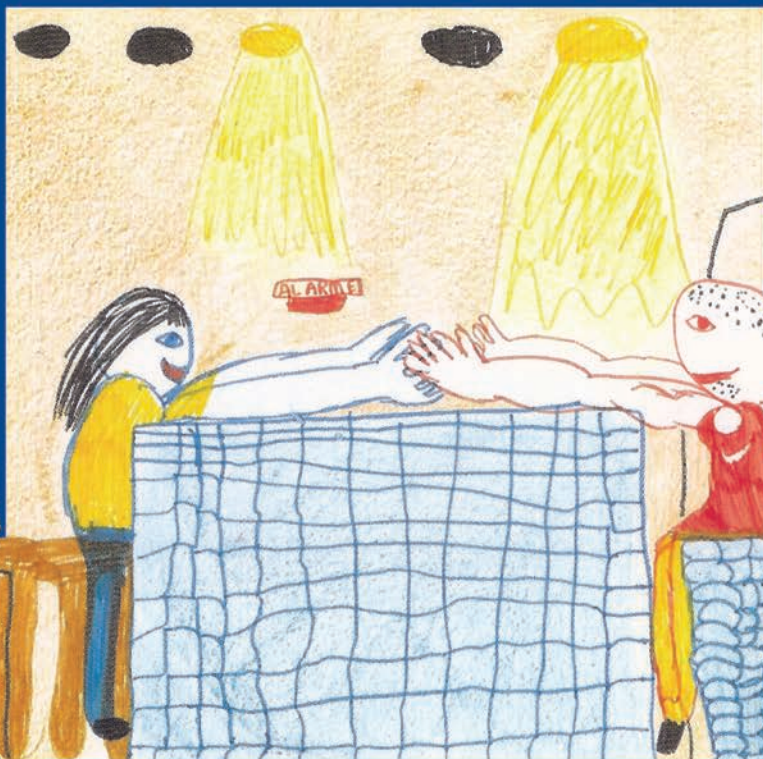

Djeca čiji su roditelji u zatvoru

Europska stajališta o dobroj praksi

Uz finansijsku potporu Programa EU za prava, jednakost i građanstvo

U ovoj se publikaciji prikazuju razne inicijative, stručna mišljenja i dobra praksa, a namijenjena je stručnjacima, volonterima i donositeljima odluka koji u svom radu utječu na djecu čiji su roditelji u zatvoru, izravno (npr. zatvorski službenici) ili neizravno (npr. suci i izricatelji presuda). Njome se nastoji unaprijediti, proširiti i stimulirati dobra praksa te potaknuti promjena politike prema ovoj grupi djece kroz sedam općenitih tema:

- pravni okvir – međunarodne i europske konvencije, nacionalno pravo, održavanje obiteljskih veza i najbolji interesi djeteta;
- utjecaj roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na život djece i mladih;
- roditeljska skrb kada je roditelj u zatvoru – pružanje potpore roditelju zatvoreniku i odnos djece i roditelja;
- kako djeca mogu održavati kontakt s roditeljem zatvorenikom;
- majke i mala djeca u zatvoru;
- izobrazba, instrumenti i metodologije koji pridonose ublažavanju negativnog utjecaja roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na djecu;
- zauzimanje za promjenu politike i prakse radi pružanja potpore djeci čiji su roditelji u zatvoru.

U svakom se poglavlju daje pregled raznih nacionalnih pristupa i stajališta u vezi s aktivnostima koje se provode u Europi, i to tako što se umjesto iscrpnog prikaza situacije u svakoj zemlji razmatraju pitanja koja nadilaze granice i nacionalnu pravosudnu i kaznenu politiku. U cjelini, ova je publikacija vodič, usmjeren na dijete, kroz ideje i inicijative za jačanje otpornosti djece čiji su roditelji u zatvoru, zaštitu njihovog emocionalnog, psihološkog i socijalnog razvoja te unapređenje i učvršćenje obiteljskih veza.

Ovim se dopunjenim drugim izdanjem obilježava 25. obljetnica donošenja Konvencije o pravima djeteta UN-a, ključnog dokumenta za stanje dječjih prava, i početak djelovanja međunarodne organizacije Children of Prisoners Europe, COPE, (raniji naziv: Europska mreža djece čiji su roditelji u zatvoru, engl. European Network of Children of Imprisoned Parents, EUROCHIPS) 2014. godine.

Djeca čiji su roditelji u zatvoru - Europska stajališta o dobroj praksi

Drugo izdanje, 2014. na engleskom

ISBN: 2-9526725-0-4

Izdavač: Children of Prisoners Europe, Pariz

Prvo hrvatsko izdanje, 2015.

ISBN: 978-953-7790-08-0

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000926555.

Izdavači: Pravobranitelj za djecu RH, Zagreb i Children of Prisoners Europe, Pariz
Za izdavača: Ivana Milas Klarić

Objavljeno uz financijsku potporu Programa EU za prava, jednakost i građanstvo.

Za sadržaj ove publikacije odgovorna je isključivo organizacija Children of Prisoners Europe te on ni na koji način ne odražava stajalište Europske Komisije.

Grafički dizajn: Jolanda Lanero, jolanda.lanero@gmail.com

Crtež na naslovnoj stranici: Vincent, 8 g., iz zatvora La Santé u Parizu

Prilagodba i tisak: Matejić d.o.o.

Djeca čiji su roditelji u zatvoru

Europska stajališta o dobroj praksi

Drugo izdanje, 2014.

Uredile: **Kate Philbrick, Liz Ayre i Hannah Lynn**

Hrvatsko izdanje, 2015.

Uredila: **Maja Gabelica Šupljika**

Prevela: **Tina Antonini**

Diskriminacija je uže koje sputava dušu i prigušuje joj sjaj. Odbijanje postaje dio svakodnevnog života, guši individualnost i umanjuje ljudska dostignuća.

Djeca čiji su roditelji u zatvoru često trpe mnoge oblike diskriminacije. Ne samo što žive bez jednog od roditelja, nego i nose teret zlostavljanja, neimaštine, obilježnosti, izopćenja iz društva i osramoćenosti. No ta djeca nisu učinila ništa loše, a unatoč tome što su suočena s mnogostrukim problemima, na njih se ne gleda kao na zasebnu grupu.

Već se godinama javno izjašnjavam protiv svih oblika diskriminacije i aktivno branim pravo na slobodu izražavanja. Treba prepoznati djecu iz ove grupe i diskriminaciju s kojom se suočavaju te mnoge pozitivne inicijative i ideje koje se razmatraju u ovom vodiču za dobru praksu. Cilj je pomoći toj djeci da savladaju poteškoće, da dobiju čvrsto uporište u životu i krenu prema svjetlosti.

Taslina Nasrin

Spisateljica, pjesnikinja,
borac za ljudska prava

Sadržaj

<i>Zahvale</i>	8
<i>Napomena organizacije Children of Prisoners Europe uz prevedena izdanja</i>	9
<i>Predgovor pravobraniteljice za djecu hrvatskom izdanju</i>	11
<i>Predgovor</i>	12
1. poglavlje: Uvod	14
2. poglavlje: Povijesni i pravni kontekst	26
3. poglavlje: Utjecaj roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na dijete	43
4. poglavlje: Roditeljstvo i zatvor	75
5. poglavlje: Posjeti djece zatvoru i drugi oblici kontakta	97
6. poglavlje: Zatvorenice i djeca koja žive s majkama zatvorenicama	122
7. poglavlje: Osposobljavanje za pomoć djeci u kaznenopravnom sustavu	146
8. poglavlje: Zastupanje interesa djece čiji su roditelji u zatvoru	174
<i>Bibliografija</i>	205
<i>Kazalo</i>	212
<i>Članice organizacije Children of Prisoners Europe</i>	215

Zahvale

Mreža CHILDREN OF PRISONERS EUROPE zahvaljuje fondaciji Bernard van Leer na pruženoj potpori u osnivanju, razvoju i unapređenju mreže te Općoj upravi za pravosuđe Europske unije, koja je omogućila objavljivanje ove knjige. Stajališta iznesena u ovoj knjizi ni na koji način ne odražavaju službeni stav Europske komisije. Također bismo željeli zahvaliti svim praktičarima, profesionalnim djelatnicima i stručnjacima koji su sudjelovali u raspravama i na sastancima pripremajući nacрте pojedinih poglavlja te onima koji su dali autorski doprinos ovoj knjizi. Njihov je doprinos neprocjenjiv. Urednice zahvaljuju sve brojnijem i sve bolje organiziranom članstvu organizacije Children of Prisoners Europe na entuzijazmu i privrženosti te na spremnosti da pomogne u istraživanjima za ovo dopunjeno izdanje, a osobito zahvaljuju na potpori stručnom osoblju i upravnom odboru, uključujući osnivača Alaina Bouregbu i sadašnju predsjednicu mreže Lucy Gampell, koji su znatno pridonijeli i prethodnom izdanju knjige.

Ova je knjiga nastala zahvaljujući nadahnuću djece, autora, stručnjaka i svih drugih koji se bave ovim područjem. Posebna zahvala Hannah Lynn na pronicavoj i pomnoj redakturi te Marcu Stettleru i Monici Malone na pomoći u pripremi publikacije. Paola Costa potaknula me na ažuriranje vodiča i pružala mi potporu u suradnji, provodeći sva istraživanja za ovo izdanje na francuskom, talijanskom i španjolskom jeziku. Osobitu zahvalnost dugujem Liz Ayre, direktorici mreže Children of Prisoners Europe na vizionarskom pristupu, intelektualnoj beskompromisnosti, razumijevanju i poticaju u pripremi ove knjige te na njezinoj odanosti mreži. Nadam se da će se ovaj dokument pokazati korisnim i da će djeca čiji su roditelji u zatvoru dobiti snažniju potporu i više razumijevanja.

Kate Philbrick

„Djeca nisu ljudi sutrašnjice, nego ljudi sadašnjice, koji žive sada, danas. Zaslužuju da ih se shvati ozbiljno. Imaju pravo na to da odrasli prema njima postupaju s nježnošću i poštovanjem kao prema jednakima.“

*Janusz Korczak (1879. –1942.),
zagovornik dječjih prava*

Napomena organizacije Children of Prisoners Europe uz prevedena izdanja

Prijevod izdanja iz 2014. na različite jezike omogućen je bespovratnim sredstvima za poslovanje Europske komisije. Tekst nije promijenjen, osim što su uklonjene neke pogreške. Ta dodatna potpora i priznanje EU-a dio su sve brojnijih aktivnosti koje se u Europi provode u ime djece čiji su roditelji u zatvoru. Mreža COPE se nada da će se te aktivnosti nastaviti i da će ove višejezične publikacije pomoći njihovom unapređivanju. Želja nam je da svima u Europi koji rade s djecom pogođenom roditeljevim izdržavanjem zatvorske kazne te informacije i smjernice budu dostupne na njihovom vlastitom jeziku.

Najvažniji događaji u Europi od ožujka 2014.

- Najnovije kampanje mreže COPE usmjerene su na talijanski Memorandum o razumijevanju iz 2014.¹ i trenutačno se aktivno zagovara njegova prilagodba za druge nacionalne kontekste;
- U sklopu Europskog Parlamenta osnovan je Međugrupa za prava djeteta;²
- U članku 13. Rezolucije Europskog Parlamenta o 25. obljetnici Konvencije o pravima djeteta UN-a govori se o djeci čiji su roditelji u zatvoru (prema podacima COPE-a ima ih oko 800 000);³
- Organizacija COPE zahvalna je članici Europskog parlamenta Jean Lambert na tome što je Europskom parlamentu uputila pismeno pitanje o djeci čiji su roditelji u zatvoru i *povjerenici* EU-a za pravosuđe, prava potrošača i rodnu ravnopravnost, Veri *Jourovoj*, na njezinom odgovoru;⁴
- Predstavnica COPE-a je na Općoj skupštini Europske mreže pravobranitelja za djecu (ENOC), održanoj uz 18. godišnju konferenciju u Edinburgu, 24. listopada 2014. govorila o radu mreže COPE i o važnosti zaštite prava i interesa djece čiji su roditelji u zatvoru.
- Mreža COPE je zajedno s 14 drugih međunarodnih i europskih organizacija za promicanje dječjih prava (Child Rights Action Group – CRAG) pozvala članove Europskog parlamenta da potpišu Manifest o pravima djeteta

1 Vidi tekst na stranicama 198-199.

2 <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/20150201PVL00010/Organisation>.

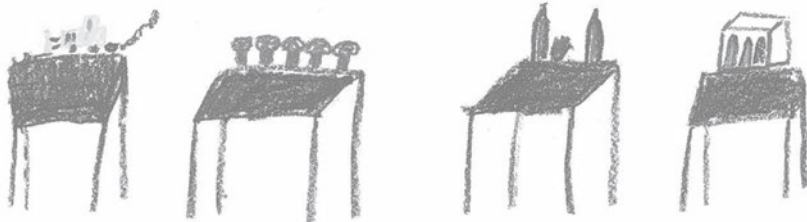
3 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B8-2014-0285&language=EN>.

4 Question: <http://childrenofprisonerseurope.wildapricot.org/Resources/Documents/Question%20for%20written%20answer%20a311910.pdf>.

Response: <http://childrenofprisonerseurope.wildapricot.org/Resources/Documents/Answer%20given%20by%20Ms%20Jourova%20a311911.pdf>.

(Child Rights Manifesto) u kojem se spominju i djeca čiji su roditelji u zatvoru u EU, a kojega je do sada potpisalo 102 člana Europskog parlamenta. Te organizacije su u rujnu 2014. uputile otvoreno pismo *Ostvarivanje prava svakog djeteta, svugdje* (Realising the Rights of Every Child Everywhere) novoizabranom predsjedniku Europske komisije.

- Predstavници mreže COPE izlagali su na 20. godišnjoj konferenciji direktora zatvorskih i probacijskih službi Vijeća za penološku suradnju Vijeća Europe, održanoj u Bukureštu u lipnju 2015. Mreža COPE ponovno je pozvana da pridonese programu za Konferenciju koja će se održati 2016.
- Kao članice Odbora stručnjaka za Strategiju Vijeća Europe za prava djece, pravobraniteljica za djecu Republike Hrvatske i njezina zamjenica (Ured pravobraniteljice za djecu Republike Hrvatske član je mreže COPE) iskoristile su priliku da naglase potrebu da se djeca zatvorenika prepoznaju kao djeca u vrlo rizičnoj situaciji. 2014. godine počeo je postupak razrade Strategije Vijeća Europe za prava djece za razdoblje 2016.-2021. pa očekujemo da će ta djeca biti spomenuta u konačnoj verziji toga važnog dokumenta u poglavlju koje se odnosi na nejednakost i isključenost.

Predgovor pravobraniteljice za djecu hrvatskom izdanju

Gotovo slučajni susret s prvim izdanjem priručnika *Children of Imprisoned Parents: European Perspectives on Good Practice*, objavljenim 2006. godine, u to je vrijeme potaknuo veliko zanimanje u instituciji Pravobranitelja za djecu u Hrvatskoj. Od tog trenutka djelovanje i pažnja pravobraniteljice sve više su se usmjeravali na dotad, u stručnoj i široj javnosti, gotovo posve zanemarenu populaciju djece čiji su roditelji u zatvoru i koja se, upravo zbog toga, nalaze u višestruko ranjivoj situaciji.

Od tada do danas prijeđen je veliki put: od početne mukotrpne potrage za sugovornicima o ovoj temi, od neprepoznavanja i nerazumijevanja potreba djece te odbojnih i potpuno neprilagođenih prostora za posjete djece roditeljima u zatvorima, do današnjih prostora ili barem kutića uređenih za posjete djece u svakom zatvoru, do intenzivne suradnje s Upravom za zatvorski sustav, do poticajnih programa za zatvorenike-roditelje, uključujući jačanje roditeljskih kompetencija, do mobiliziranja organizacija civilnoga društva u obrani prava ove djece i znatnom podizanju svjesnosti u društvu o njima.

Pravobraniteljica za djecu i njezin tim govorili su o potrebama djece zatvorenika stručnjacima različitih struka, i u Hrvatskoj i u inozemstvu, u mnogobrojnim prilikama. Putem sastanaka, izlaganja na stručnim i javnim skupovima te medijskih istupa učinili su ovu populaciju djece vidljivijom u javnosti. Kroz članstvo u COPE mreži od 2009. godine intenzivno su razmjenjivali iskustva s članicama ove mreže i učili od onih koji su bitno unaprijedili uvjete za zaštitu interesa i dobrobiti djece čiji su roditelji zatvorenici. Aktivno su se uključivali u zajedničke aktivnosti COPE-a i pomogli da se o njima dozna u Hrvatskoj i drugim zemljama Jugoistočne Europe.

Unatoč tome što je dosad mnogo toga poduzeto, ipak još mnogo toga treba učiniti za ovu skupinu djece u više područja i struka. U tome nam je dragocjena pomoć i izvrstan vodič drugo izdanje knjige *Children Of Imprisoned Parents*, iz 2014. godine koja sada izlazi u hrvatskom prijevodu. To je ujedno vrijedan korak u nastojanju da se i stručnjacima u Hrvatskoj približe istraživanja, znanja, iskustva i dobra praksa u zaštiti prava djece čiji su roditelji u sukobu sa zakonom.

Predgovor:

Djeca zatvorenika: europska stajališta

Stajalište prava djeteta

„Ljudska prava se ne gube kada se zatvore zatvorska vrata: imaju ih svi koji su uhićeni ili zatvoreni.“¹ Dakle, imaju ih i djeca i njihovi roditelji.

Kada se teška situacija djece čiji su roditelji u zatvoru promatra sa stajališta prava djeteta odmah se uočava nepravda: slobode je lišen roditelj (ili oba roditelja), a zbog toga se kažnjava dijete jer ostaje bez roditelja (ili oba roditelja) koji izdržava kaznu zatvora.

To je pitanje obuhvaćeno posebnim zahtjevom iz Konvencije o pravima djeteta Ujedinjenih naroda iz 1989., ali lako se dovodi u vezu i s raznim drugim odredbama iz tog dokumenta, počevši od one koja govori o obitelji kao o osnovnoj društvenoj grupi (jedinici):

„...uvjerene da obitelji, kao temeljnoj društvenoj grupi i prirodnoj sredini za razvoj i dobrobit svih njezinih članova, osobito djece, treba pružiti prijeko potrebnu zaštitu i pomoć kako bi ona u potpunosti mogla preuzeti odgovornost u društvenoj zajednici, ...“²

Stoga svakom djetetu, bez obzira na to u kakvoj je situaciji, treba omogućiti da održava što je moguće bliži odnos i kontakt s obitelji, a osobito s roditeljima.

Kada poblizje razmotrimo ovu odredbu Konvencije nameće nam se jasan zaključak da dijete kojemu je djelomično ili potpuno uskraćena obiteljska sredina ima pravo na posebnu zaštitu. U članku 20. utvrđuje se sljedeće: *„Dijete koje je privremeno ili trajno lišeno obiteljske okoline, ili kojemu se zbog njegovog najboljeg interesa ne može dopustiti da u njoj ostane, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć od strane države.“* Nadalje, u članku 9. stavku 3. utvrđuje se načelo da dijete ima pravo održavati odnose s oba roditelja. Jasno je da se ta odredba može primijeniti i na pravo djeteta koje je odvojeno od roditelja zatvorenika (ponekad i od oba roditelja) da održava odnose s tim roditeljem (a osobito da ga posjećuje).

Ovo stajalište potvrđuju preporuke koje je Odbor za prava djeteta UN-a izdao na Dan opće rasprave, 2011.:

Za djecu koja ostaju u vanjskom svijetu dok im je roditelj u zatvoru

Odbor naglašava da djeca imaju pravo redovito posjećivati roditelja

1 Prison practice. Good use of the international prison rules, Penal Reform International, 2nd edition, 2005. (*Pratique de la Prison. Du bon usage des règles pénitentiaires internationales. Penal Reform International, réédition 2005.*)

2 Preambula Konvencije o pravima djeteta.

(roditelje), ako je to u njihovom najboljem interesu. S tim u vezi, Odbor preporučuje da se poduzmu mjere kako bi se omogućilo da se pri posjetima poštuje dostojanstvo djeteta i njegovo pravo na privatnost.³

Nadalje, ne smijemo zaboraviti ni članak 5. Konvencije u kojemu se priznaju prava i dužnosti roditelja da usmjeravaju i vode dijete u ostvarivanju njegovih prava, ni članak 18. u kojemu se utvrđuje načelo da roditelji snose najveću odgovornost za odgoj i razvoj djeteta.

Osim toga, prava djeteta trebala bi se primjenjivati u skladu s općim načelima Konvencije o pravima djeteta. Naravno, pritom mislimo na pravo djeteta da se prije svega mora voditi računa o njegovim najboljim interesima (članak 3. stavak 1.) i na pravo djeteta da bude saslušano u vezi sa svakom odlukom koja se na njega odnosi, s tim da se djetetovi stavovi uvažavaju u skladu s njegovom dobi i zrelosti.

Koliko se odluka vezanih uz roditelje osuđene na kaznu zatvora preispita s obzirom na interes djeteta da održava normalan odnos i kontakt s roditeljima? Koliko se često odustane od kazne zatvora u korist obiteljskog života? Koliko često mjerodavno tijelo sasluša mišljenja djece o tom pitanju?

Vrlo, vrlo rijetko!

Po mome mišljenju, državnim je vlastima u svakom slučaju u interesu da u svojim odlukama djelotvorno primjenjuju agendu „dječjih prava“, a osobito da povedu računa o tome hoće li se lišavanjem slobode neke osobe potpuno poremetiti često vrlo nestabilna obiteljska situacija i ozbiljno ugroziti uravnotežen i siguran razvoj djece, koji se člankom 6. Konvencije o pravima djeteta nastoji zaštititi?

Svrha je ovog vodiča za dobru praksu dodatno potkrijepiti argumentima tu osnovnu raspravu i poboljšati položaj djece u situaciji koja je vrlo bolna i za njih i za njihove roditelje.

Jean Zermatten⁴

³ Report and Recommendations of the Day of General Discussion on Children of Incarcerated Parents, 30/09/2011 United Nations Committee on the Rights of the Child.

⁴ Direktor Međunarodnog instituta za prava djeteta (engl. International Institute on the Rights of the Child, IDE), Sion, Švicarska, predsjedavajući Odbora za prava djeteta UN-a (2011.–2013.).

Prvo poglavlje:

Uvod

Novo izdanje publikacije Djeca čiji su roditelji u zatvoru: europska stajališta o dobroj praksi prikazuje dobrodošlu promjenu u svijesti, znanju i praksi u odnosu na ono što se poduzima i što bi se moglo poduzeti kako bi se odgovorilo na potrebe i ostvarilo prava djece čiji su roditelji u zatvoru.¹

U 2014. godini obilježava se i 25. obljetnica Konvencije o pravima djeteta, koju je Opća skupština UN-a donijela i otvorila za potpisivanje 1989. Tom važnom Konvencijom utvrđuju se prava sve djece koja se mogu primijeniti na djecu pogođenu roditeljevim izdržavanjem kazne zatvora; u članku 9. izričito se govori o djeci odvojenoj od roditelja, što uključuje djecu zatvorenika. Uglavnom zahvaljujući nastojanjima mreže Children of Prisoners Europe (raniji naziv: EUROCHIPS) i njezinih članica, vidljivost ove grupe djece od tada se na europskoj razini poboljšala i u cijeloj su Europi uvedene promjene u politici i praksi. Značajan korak naprijed učinjen je na Dan opće rasprave Odbora za prava djeteta UN-a, koji je održan 2011., uz popratne radionice, u organizaciji Kvekerskog ureda UN-a (engl. Quaker United Nations Office, QUNO), kada je prvi put organizirana međunarodna rasprava između nevladinih udruga i kreatora politika o pitanju djece čiji su roditelji u zatvoru i donesena prva međunarodna skupina preporuka.² Na tome se nije stalo; studija *Djeca čiji su roditelji u zatvoru*, koju je 2011. priredio Danski institut za ljudska prava,³ i studija *Djeca zatvorenika: intervencije i mjere za ublažavanje stanja u cilju poboljšanja mentalnog zdravlja* (engl. Children of Prisoners, Interventions and Mitigations to Strengthen Mental Health, COPING) iz 2012. još su pomaknule granice i otvorile nov prostor za djelovanje u Europi i cijelom svijetu.

1 Ayre, L. et al. (2006.), Children of Imprisoned Parents: European Perspectives on Good Practice, PARIS: EUROCHIPS.

2 Robertson, O. (2012.), Collateral Convicts: Children of incarcerated parents. Recommendations and good practice from the UN Committee on the Rights of the Child Day of General Discussion - 2011. Geneve, Quaker United Nations Office.

3 Scharff-Smith, P., Gampell, L. (2011.), Children of Imprisoned Parents. University of Ulster and Bambinisenzasbarre, The Danish Institute for Human Rights, Denmark, European Network for Children of Imprisoned Parents. Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/DIHR.pdf>.

Children of Prisoners: Interventions and mitigations to strengthen mental health. (2013). Jones, Adele, Bernard Gallagher, Martin Manby, Oliver Robertson, Matthias Schützwohl, Anne H. Berman, Alexander Hirschfield, Liz Ayre, Mirjam Urban, and Kathryn Sharratt. Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/COPINGFinal.pdf>.

Prvo izdanje publikacije *Djeca čiji su roditelji u zatvoru* iz 2006. nalikovalo je na babilonski toranj jer je objedinjavalo znanja, iskustva i ideje autora raznih profesija i stručnjaka različitih profila iz cijele Europe, a poglavlja i odlomci bili su prevedeni s francuskog, njemačkog, talijanskog, norveškog, švedskog i španjolskog jezika ili napisani na engleskom jeziku. U ovom je izdanju zadržana jezična i kulturna raznolikost prvog izdanja, a uz to je ažurirano i prošireno: pristupi zasnovani na pravima, psihološki, sociološki i drugi teoretski pristupi suprotstavljeni su konkretnima; konceptualno je dovedeno u opreku s praktičnim, apstraktno s primijenjenim u praksi, pri čemu su naglašene prepreke dobroj praksi u radu u ime djece čiji su roditelji u zatvoru. Upravo ta raznovrsnost čini ovu knjigu jedinstvenom i bogatom jer se njome pokušavaju premostiti jezične i kulturne barijere i otvoriti nove mogućnosti za rad i interakciju s djecom čiji su roditelji u zatvoru.

U ovom obnovljenom izdanju publikacije mreža Children of Prisoners Europe, koja je do prosinca 2013. djelovala pod nazivom EUROCHIPS, nastoji prikazati barem dio onoga što djeca zatvorenika proživljavaju i potpore koju im pružaju članice mreže iz cijele Europe. Mreža je osnovana 1990. kao neformalni radno-istraživački odbor na inicijativu francuske udruge Relais Enfant Parents i fondacije Bernard van Leer kako bi djeci zatvorenika pružila mogućnost da se izraze i kako bi se istražili inovativni pristupi, usmjereni na dijete, održavanju veze između roditelja i djeteta u raznim europskim zemljama. Prvi multidisciplinarni tim stručnjaka iz područja vezanih uz zatvorski sustav ili socijalnu skrb o djeci nastavio se razvijati tako da je 2013. uključivao četrnaest punopravnih organizacija članica i sedam podnositelja zahtjeva za članstvo iz četrnaest europskih zemalja te pridružene članice iz drugih zemalja Europe i svijeta. Sadržaj ove publikacije namijenjen je stručnjacima, praktičarima, kreatorima politika, studentima i svima onima koji žele saznati nešto više ovoj temi. Knjiga se bavi pravnim kontekstom, utjecajem roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na djecu, roditeljskom skrbi iz zatvora, djecom koja žive s majkama zatvorenicama, nužnom izobrazbom za stručnjake i sve druge čiji postupci utječu na djecu pogođenu roditeljevim izdržavanjem kazne zatvora te sve snažnijim zastupanjem interesa djece čiji su roditelji u zatvoru. Pohvalno je što su se podrška i prepoznavanje ove ranije marginalizirane grupe djece te njihovih brojnih i složenih problema i potreba toliko povećali da se svi primjeri dobre prakse neće moći obuhvatiti ovim izdanjem.

Organizacija Children of Prisoners Europe nastavit će i ubuduće raditi u ime djece čiji su roditelji u zatvoru na nacionalnom, paneuropskom i međunarodnom planu.

Children of Prisoners Europe – redoslijed događaja⁴

4 Vidi: Children of Imprisoned Parents; Family Ties and Separation (1996.). Report on the situation in eight European countries, European Action Research Committee on Children of Imprisoned Parents: Paris.

Vidi također: Human Rights Council, 19th session, Resolution Rights of the child, 23 March 2012, A/ HRC/RES/19/37, stav. 69 (e). Dostupno na: http://srsg.violenceagainstchildren.org/sites/default/files/documents/docs/A-HRC-RES-19-37_ENG.pdf.

COPE uvažava činjenicu da je svaki pojedinac jedinstven i da roditeljevo izdržavanje kazne zatvora na mnogo načina utječe na dobrobit djeteta. Svaka je situacija različita pa bi potpora koja se pruža djeci pogođenoj roditeljevim izdržavanjem kazne zatvora trebala biti individualizirana u skladu s najboljim interesima svakog djeteta. No, što su to zapravo djetetovi „najbolji interesi“ i kako se mogu procijeniti i odrediti? Autori, suradnici, ispitanici i recenzenti ovog izdanja, svjesni tih ograničenja, daju svoja usuglašena gledišta i smjernice o tome kako pomoći djeci koja se moraju nositi s roditeljevim izdržavanjem kazne zatvora da ostvare što je moguće bolji odnos s tim roditeljem i sa sobom. Kako bi se to postiglo treba nastojati zaštititi obiteljske veze i njegovati unutarnji osjećaj djeteta koji John Bowlby naziva „baza sigurnosti“⁵

Naša vizija uključuje sljedeće:

Prepoznavanje prava djece čiji su roditelji u zatvoru

U Konvenciji o pravima djeteta UN-a iz 1989., a posebno u 1., 2., 3., 6., 8., 9., 12., 20. i 30. članku, postoji osnova za to pitanje. Ipak, vrijedno je istaknuti članak 3. stavak 1., koji glasi: „*U svim akcijama koje se odnose na djecu, bilo da ih poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta mora imati prednost.*“ Članak 9. stavak 3. obvezuje države da poštuju: „*...pravo djeteta koje je odvojeno od jednoga ili oba roditelja da redovito održava osobne odnose i neposredne kontakte s oba roditelja, osim ako je to u suprotnosti s njegovim najboljim interesom.*“ U skladu s člankom 12., djeca imaju pravo na slobodno izražavanje svojih mišljenja o svim pitanjima koja se na njih odnose i ta se mišljenja moraju uvažavati: „*u skladu s dobi i zrelošću djeteta*“ – drugim riječima, djeca imaju pravo da budu saslušana i da se njihova mišljenja ozbiljno uzmu u obzir, a to uključuje i svaki sudbeni i upravni postupak koji se na njih odnosi.

Na europskoj razini, u skladu s Ugovorom iz Lisabona, Povelja o temeljnim pravima Europske unije iz 2000. postala je obvezujuća pri provedbi prava EU-a. Prava djeteta sadržana su u članku 24. Povelja o temeljnim pravima, Konvencija o pravima djeteta UN-a, Europska konvencija o ljudskim pravima i drugi dokumenti u kojima su sadržana prava djece dodatno se analiziraju u Poglavlju 2. ove knjige.

Svjesnost da roditeljevo izdržavanje zatvorske kazne utječe na velik broj djece u cijeloj Europi

Unatoč tome što je potvrđeno da su djeca zatvorenika nositelji prava i nadalje se ne zna koliko takve djece ima, a roditeljski status zatvorenika slabo se statistički prati.

⁵ Bowlby, J. (2008.), *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development.* Basic Books.

Postoji velika potreba za razvojem sustava za prikupljanje informacija o roditeljskom statusu i sistematizacijom tih informacija na nacionalnoj razini. Ipak, na osnovi postojećih podataka mreža COPE zaključuje da je u Europskoj uniji u nekom trenutku u određenoj godini više od milijun djece odvojeno od roditelja zatvorenika. U toj se ekstrapolaciji rabi demografska „stopa roditeljstva“ od 1,3 potomka po počinitelju kaznenog djela, zasnovana na rezultatima istraživanja koje je 1999. proveo Francuski nacionalni institut za statistiku i ekonomske studije (INSEE) u sklopu popisa stanovništva na uzorku od osamsto muških počinitelja.⁶ Korištene su i druge metode procjene podataka. U anketi Ministarstva pravosuđa iz 2012. provedenoj u Engleskoj i Walesu⁷ rabila se stopa od 1,14 djece po zatvoreniku, koja približno odgovara procjenama Murraya i Farringtona da muški zatvorenici u prosjeku imaju 1,15 djece, a zatvorenice 1,36.⁸ Centar za djecu čiji su roditelji u zatvoru (engl. Center for the Children of Imprisoned Parents) u Sjedinjenim Američkim Državama rabi formulu zasnovanu na rezultatima različitih istraživanja kojima su određeni prosječni postoci zatvorenika i zatvorenica s uzdržavanom djecom te srednji broj uzdržavane djece po majci zatvorenicu i ocu zatvoreniku: broj muških počinitelja $\times 0,56 \times 2$ i broj počiniteljica $\times 0,67 \times 2,4$.⁹ U procjenama broja djece na koje utječe roditeljevo izdržavanje kazne zatvora treba navesti radi li se o „trenutačnoj“ zatvorskoj populaciji (broj djece kojima je roditelj u zatvoru u nekom trenutku) ili o „promjenjivoj“ populaciji (broj u određenoj godini). Na osnovi tih podataka ne može se precizno utvrditi o kojem se broju djece radi, ali može se dobiti približna slika. Parlamentarna skupština Vijeća Europe poziva države članice da se nakon zatvorenikovog primanja u zatvor evidentira broj, dob i mjesto gdje žive njegova djeca.¹⁰

Organizacija Children of Prisoners Europe i Europris, nevladina udruga sa sjedištem u Bruxellesu, ispituju mogućnost da se u osobne podatke koje prikupljaju zatvorske službe država članica EU-a uključe informacije o roditeljskom statusu i broju djece po zatvoreniku, unatoč ograničenjima ove metode.¹¹ Naposljetku, iako je ova publikacija posvećena djeci zatvorenika, sva djeca kojima je neki član obitelji u zatvoru – braća i sestre,

6 Cassan, F. (2002.), *L'histoire familiale des hommes détenus* (vol. 59). INSEE. Dostupno na: http://www.insee.fr/fr/ffc/docs_ffc/ip706.pdf.

7 Williams, K. et al. (2012.), *Prisoners' childhood and family backgrounds. Results from the Surveying Prisoner Crime Reduction (SPCR) longitudinal cohort study of prisoners*. London: Ministry of Justice. Research Series 4/12. Dostupno na: http://www.insidetime.co.uk/resources/MoJ_Research-Analysis/prisoners-childhood-family-backgrounds-05-12.pdf.

8 Murray, J., D.P. Farrington, (2008.), *The effects of parental imprisonment on children*, Tonry, M. (ur.) *Crime and Justice, a review of research*, vol. 37, str. 133–206. Dostupno na: <http://www.jstor.org/discover/10.1086/520070?uid=3738016&uid=2&uid=4&sid=21103487313687>.

9 Vidi: Gabel, K. and Johnston, D. (ur.) (1995.), *Children of Incarcerated Parents*. New York: Lexington Books.

10 Parliamentary Assembly of the Council of Europe (2009.), *Women in Prison*. COE Parliamentary Assembly Resolution 1663, 28/4/2009, t. 3.

11 To se, između ostaloga, odnosi na slučajeve kada podatke priopćavaju sami roditelji, a neki od njih strahuju da će im dijete odvesti u dom.

unuci, rođaci, itd. – također mogu osjetiti posljedice njihovog izdržavanja kazne zatvora, osobito kad je riječ o stigmi koja ih prati. Njihov broj nije naveden u uzorku zemalja na sljedećoj stranici, koji prikazuje okvirnu ekstrapolaciju „trenutačne“ populacije zasnovanu na stopi od 1,3 potomka po zatvoreniku koju rabi COPE.

Zemlja	Zatvorska populacija	Stopa zatvorske populacije na 100.000 stanovnika	Broj djece koja su odvojena od oca zatvorenika (ekstrapolacija)	Broj djece koja su odvojena od majke zatvorenice (ekstrapolacija)
Belgija	12.126	108	15.763	545
Hrvatska	4.741	108	6.163	307
Republika Češka	16.257	154	21.134	1.999
Danska	4.091	73	5.318	232
Finska	3.134	58	4.074	296
Francuska	62.443	98	81.175	3.134
Njemačka	64.379	79	83.692	5.029
Grčka	12.479	111	16.222	720
Irska	4.068	88	5.288	204
Italija	64.835	106	84.285	3.650
Luksemburg	656	122	787	46
Nizozemska	13.749	82	17.873	950
Norveška	3.649	72	4.743	271
Rumunjska	33.015	155	42.920	1.656
Slovenija	1.357	66	1.764	65
Španjolska	68.220	147	88.686	6.988
Švedska	6.364	67	8.273	507
Švicarska	6.599	82	8.578	421
Ujedinjena Kraljevina				
Engleska/Wales	84.430	148	109.759	5.278
Sjeverna Irska	1.851	101	2.406	57
Škotska	7.855	147	10.211	583

Izvor: Children of Prisoners Europe, na osnovi podataka Međunarodnog centra za zatvorske studije (engl. International Centre for Prison Studies, ICPS): Popis svjetske zatvorske populacije (10. izdanje 2013.).

Napomena: Podaci o zatvorskim populacijama razlikuju se ovisno o stopi izdržavanja kazne zatvora u svakoj zemlji pa stoga nisu u korelaciji s veličinom populacije u cjelini. Zasnovano na podacima za zemlje u tablici koji predstavljaju podatke za 2013. u usporedbi s podacima za 2005. <http://www.prisonstudies.org/sites/prisonstudies.org/files/resources/downloads/world-prison-population-list-2005.pdf>.

Prepoznavanje da djeca zatvorenika čine ranjivu grupu djece s posebnim potrebama

Djecu koja su odvojena od roditelja koji izdržavaju kaznu zatvora naziva se „zaboravljenom djecom“, „kolateralnim žrtvama“, „zaboravljenim žrtvama zatvora“ ili „siročićima pravde“. Tek se posljednjih nekoliko godina tu grupu djece prepoznaje kao onu koja je suočena s posebnim, često mnogostrukim poteškoćama i neugodnostima, što se dijelom može zahvaliti radu COPE-a i članica te mreže na europskom planu te radu Kvekerskog ureda UN-a (QUONO) na međunarodnom planu. Štoviše, unatoč sve brojnijim istraživanjima, nacionalne politike i nadalje često zanemaruju činjenicu da ta djeca čine zasebnu grupu s posebnim potrebama. Istraživanje o djeci čiji su roditelji u zatvoru nipošto nije dovršeno. Treba provesti longitudinalna istraživanja i dodatna istraživanja kako bi se ispitala iskustva djece na osnovi njihovih vlastitih iskaza te prepoznali i razjasnili mehanizmi utjecaja roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na djecu. Napreduje se u stvaranju istraživačke baze za identifikaciju problema koju su razvili praktičari koji rade s djecom. Sadašnje znanje stečeno na osnovi iskustva i istraživanja upućuje na to da izdržavanje kazne zatvora može snažno i dugotrajno utjecati na obitelji, a osobito na djecu, koja su ugrožena u emocionalnom, socijalnom, financijskom i obrazovnom smislu zbog toga što su im roditelji u zatvoru. Treba i nadalje ustrajno provoditi istraživanja usmjerena na djecu kako bi se dobile potrebne informacije i unaprijedio razvoj politike i prakse u cilju ublažavanja tih rizika.

Ukratko, prema utjecajnoj Shawovoj tvrdnji¹², ta djeca čine rizičnu grupu pa utjecaj roditeljevog izdržavanja kazne zatvora, ako se ne ublaži, može imati posljedice za njihov razvoj. Sa sociološkog stajališta, u studiji COPING, u okviru koje je intervjuirano više od sedamsto djece, razmatrani su rizici za poteškoće s mentalnim zdravljem i strategije za povećanje otpornosti djece zatvorenika.¹³ Francuski psihoanalitičar Alain Bouregba, koji je snažno utjecao na razvoj mišljenja o djeci zatvorenika, ističe rizik za socijalizaciju djeteta, njegovo emotivno sazrijevanje i sposobnost učenja. Neki drugi istraživači više se bave studijama koje pokazuju da postoje rizici da će dijete kad odraste ponoviti delinkventno ponašanje svojih roditelja.¹⁴ Međutim, neki stručnjaci za djecu ne slažu se s redukcionističkim pristupom. Na primjer, francuski dječji psihijatar Marcel Rufo,¹⁵ kritizira međugeneracijske teorije i smatra

12 Shaw, R. (ur.) (1992.), *Prisoners' Children: What are the Issues?* Routledge, London.

13 Jones, Adele, Gallagher, Bernard, Manby, Martin, Robertson, Oliver, Schützwohl, Matthias, Berman, Anne H., Hirschfield, Alexander, Ayre, Liz, Urban, Mirjam, Sharratt, Kathryn, Christmann, Kris (2013.), *Children of Prisoners: Interventions and mitigations to strengthen mental health.* University of Huddersfield, Huddersfield.

Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/COPINGFinal.pdf>.

14 Vidi na primjer: Murray, J., Janson, C. G., Farrington, D.P. (2007.), *Crime in adult offspring of prisoners: A cross-national comparison of two longitudinal samples.* *Criminal Justice and Behaviour* 34, br. 1, str. 133-149.

15 Rufo, M. (1995.), 'Liens familiaux et détention'. In: *Transitions*, br. 39: Paris.

ih „mitovima koji imaju vrlo razorno djelovanje“. Boris Cyrulnik,¹⁶ francuski neuropsihijatar s velikim iskustvom u radu s djecom izloženom stresu, tvrdi da se: „...ne može predvidjeti kako će se stvari razvijati ... mnoga traumatska iskustva iz djetinjstva kod nekih osoba mogu rezultirati razvojem iznimno djelotvornih strategija za suočavanje s problemima.“ Sav rad s djecom zatvorenika ili u njihovo ime, bilo kao pojedinaca, bilo kao grupe, mora biti dobro promišljen kako ne bi dodatno povećao njihovo opterećenje ili stigmu nego ih osnažio i povećao im samopouzdanje. Zbog njihove dokazane osjetljivosti na poteškoće koje roditeljevo izdržavanje kazne zatvora uzrokuje organizacija Children of Prisoners Europe naglašava da rizici kojima su ta djeca izložena spadaju u domenu javnog zdravstva.

Svjesnost da stručnjaci i svi drugi čiji postupci ili ponašanje utječu na živote djece čiji su roditelji u zatvoru mogu omogućiti toj djeci bolju početnu poziciju u životu ako vode računa o njihovim potrebama

Kad slušamo izjave djece čiji su roditelji u zatvoru sve nam se više nameće zaključak da moguće negativne posljedice uhićenja i kaznenog postupka utječu na dijete i mnogo prije nego što roditelj ode u zatvor.

Policija može ublažiti traumu tako da policajcima koji obavljaju uhićenja osigura obuku za postupanje s djecom – na primjer, oni djeci mogu objasniti što se događa i odvesti ih u drugu prostoriju da ne bi bila prisutna dok im se roditelju stavljaju lisice. Posebni relevantni policijski protokoli na snazi su u Sjedinjenim Američkim Državama (San Francisco), Poljskoj i Danskoj.

Suci mogu voditi računa o djeci kada izriču kaznu njihovim roditeljima tako što će uzeti u obzir moguće posljedice za djecu; to se, na primjer, može postići tako da se procijeni učinak na dijete, u skladu s člankom 3. stavkom 1. Konvencije o pravima djeteta. U presudi Ustavnog suda Južnoafričke Republike, *S v M* (2007.)¹⁷ koja je imala dalekosežne posljedice, sudac Albie Sachs napravio je pravni presedan prosudivši da se primarni skrbnici u nekim slučajevima ne moraju uputiti na izdržavanje kazne zatvora, a ako se upućuju, sud mora preuzeti brigu o djeci. U Sloveniji, ako su oba roditelja osuđena na kaznu zatvora, mogu naizmjenično izdržavati kaznu kako bi djeci omogućili kontinuitet.

Zatvorske službenike treba obučiti kako da ublaže surovost okrutnog zatvorskog svijeta. Sustavne prepreke, na primjer nedostatak prikladnih prostorija za posjete, mogu otežavati kontakt s roditeljem zatvorenikom. Zatvorenicima u Norveškoj i Švedskoj uglavnom su omogućene privatne posjete, ali većina zemalja ima zajedničke prostorije koje podliježu strožim

16 Cyrulnik, B. (1993.), *Les nourritures affectives*. Odile Jacob: Paris.

17 Justice Albie Sachs on The Rights of the Children of Prisoners. (2009.). Prijepis edinburškog predavanja suca Albie Sachsa o *S v M* [2007] ZACC 18. Dostupno na: http://www.sccyp.org.uk/downloads/Policy/Justice_Sachs_Lecture_Transcribed.pdf. Dodatne informacije o slučaju *S v M* [2007] ZACC 18 dostupne su na: <http://www.saflii.org/za/cases/ZACC/2007/18.html>.

ograničenjima. Unatoč tome, neki zatvori uspijevaju održavati kvalitetan kontakt (o sustavu Spazio Giallo¹⁸ i belgijskom sustavu koji omogućuju fizički i emocionalni kontakt u prilagođenom ambijentu govori se u Poglavlju 5.). Uređenje zatvora prilagođeno djeci, prostorije za posjete, propisi i organizacija kojima se vodi računa o dobi i potrebama djece pomažu djeci i roditeljima da obnove kontakt. Napredak je postignut u upotrebi informatičke tehnologije koja omogućuje spontane razgovore o značajnim događajima, uključujući, na primjer, pilot projekte upotrebe Skypea u Norveškoj i dopuštenje zatvorenicima za ograničenu upotrebu mobitela u nekim zatvorima u Engleskoj i Sloveniji.

Nastavnici koji su senzibilizirani za ono što dijete proživljava moći će mu bolje pomoći. Dobrotvorna udruga Families Outside u Škotskoj ima program za podizanje svijesti nastavnika. Norveška udruga Foreningen for Fangers Pårørende, (FFP) organizira igranje uloga u školama kako bi senzibilizirala nastavnike i učenike.

Mediji ponekad proganjaju zatvorenikovu obitelj, a osobito tijekom suđenja. Zaštita djeteta od medija ključan je dio potpore.

Volonteri i svi ostali koji rade s djecom mogu pomoći osigurati „bazu sigurnosti“.

Kako je izjavila barunica Hale, sutkinja Vrhovnog suda Ujedinjene Kraljevine: „Svatko tko na bilo koji način sudjeluje – ili u kaznenopravnom sustavu ili u odgoju i obrazovanju djece čiji su roditelji u zatvoru – treba prepoznati potrebe te djece i poduzeti odgovarajuće mjere.“¹⁹

Prepoznavanje važnosti promicanja inicijativa koje štite i podržavaju vezu između roditelja i djeteta

U nekim se europskim zemljama posebnim inicijativama pruža aktivna potpora djetetu odvojenome od roditelja zatvorenika kako bi se ublažili traumatski doživljaji i zaštitio djetetov razvoj. Te inicijative, između ostaloga, uključuju poticanje uređivanja prostorija za posjete prilagođenih djeci u zatvorima i volonterske programe za pratnju djece koja posjećuju roditelje zatvorenike. Posjeti zatvoru mogu uznemiriti djecu. Otvorena komunikacija, koja se u studijama navodi kao zaštitni čimbenik za otpornost djece, može pomoći smanjenju uznemirenosti.

Prisutnost volontera pratitelja djeteta može osigurati bazu sigurnosti jer se volonter postupno upoznaje s djetetovim domom, kontinuitetom i sigurnošću (u sklopu mnogih programa posjeta zatvoru volonteri redovito dolaze po djecu i prate ih u posjetima zatvoru, osiguravajući im tako osjećaj kontinuiteta). U idealnom slučaju volonter odlazi s djetetom u zatvor i pruža

18 Dodatne informacije o projektu *Spazio Giallo* dostupne su na: <http://www.bambinisenzasbar-re.org/>.

19 Hale, Baroness. (2013.), Conference Outcome Report. In: Coping with a Parent in Prison: An agenda for policy reform, COPE Special Edition Newsletter. str. 2.

potporu i djetetu i roditelju zatvoreniku – podupire emotivnu komunikaciju i pomaže roditelju zatvoreniku da prepozna signale koje mu dijete šalje. Volonter može i pažljivo neutralizirati situaciju. Kako postupiti ako je roditelj izvor stresa za dijete? Volonter u tome ima ključnu ulogu. Kada, na primjer, roditelj zatvorenik od djeteta pokušava dobiti informacije o svom partneru, dijete, koje se u toj ulozi osjeća neugodno, često o tom konfliktu razgovara s volonterom, a ne s roditeljem ili sa skrbnikom. Ako su roditelji u sukobu, dijete se može osjećati podijeljeno između njih pa često o tome ne razgovara ni s jednim od roditelja ni sa skrbnikom, nego s volonterom. To su samo neki od načina kako volonter može stvoriti bazu sigurnosti.

Nekim se inicijativama pruža potpora i roditeljima zatvorenici. Izdržavanje kazne zatvora neizbježno podrazumijeva gubitak slobode, ali ne bi trebalo pojačati osjećaj isključenosti i emocionalnu izolaciju počinitelja kaznenog djela, nego bi se dobro razrađenim pristupom trebao suzbijati osjećaj isključenosti. Inicijative za pružanje potpore roditelju zatvoreniku mogu pridonijeti potvrđivanju osjećaja roditeljstva, podržati odnos između djeteta i roditelja i omogućiti roditeljima da bolje pomognu svojoj djeci. Roditelji - počinitelji kaznenog djela bit će dodatno osnaženi ako ostanu u toku s onim što se događa u životima njihove djece, ako ih se konzultira o odlukama koje se tiču njihovog djeteta i ako mogu ostvarivati roditeljski autoritet, što je osobito važno u situaciji kada im se oduzima odgovornost i kada odluke za njih donose drugi. Omogući li se roditelju da održi obiteljske veze bit će olakšan proces resocijalizacije. U jednoj studiji o zatvorenici u Kaliforniji iz 1972.²⁰ utvrđeno je da je vjerojatnost da će u prvoj godini nakon otpusta iz zatvora ponovo biti zatvoreni šest puta manja za počinitelje kaznenog djela koji su primali redovite i stalne posjete nego za počinitelje koji uopće nisu primali posjete, što je potvrđeno najnovijim istraživanjima.²¹ Istraživači koji su izradili studiju iz 1972. navode da bi: „...možda trebalo kažnjenikovu obitelj smatrati primarnim terapijskim čimbenikom, a kontakte s obitelji najvažnijom kazneno-popravnom mjerom.“ U istraživanju iz 2011. provedenom u Minnesoti²² naglašava se kako: „...revidiranje politike posjeta zatvoru u cilju njihovog prilagođavanja posjetitelju može biti korisno za javnu sigurnost jer se time pomaže počiniteljima kaznenog djela da uspostave kontinuitet socijalne podrške od zatvora do društvene zajednice.“ Nevladine udruge širom Europe sve su svjesnije etičkog pitanja vezanog uz ulogu djece kao uporišta za provedbu plana rehabilitacije; s druge strane, u nekim europskim zemljama u

20 Holt, N., Miller, D. (1972.), Explorations in inmate-family relationships (br. 46). Sacramento, CA: California Department of Corrections.

21 Bales, W. D., Mears, D. P. (2008.) Inmate Social Ties and the Transition to Society. Does Visitation Reduce Recidivism? Journal of Research in Crime and Delinquency, 45(3), 287-321.

22 The effects of prison visitation on offender recidivism. (2011.). St. Paul: Minnesota Department of Corrections. Dostupno na: <http://www.doc.state.mn.us/pages/files/large-files/Publications/11-11MNPisonVisitationStudy.pdf>.

kojima se rehabilitaciji pridaje najveća važnost nevladine udruge smatraju da je to i nadalje najjači argument za poticanje zatvorskih vlasti na prilagodbu djeci. Zatvori moraju zadržati određen stupanj kontrole i pritom zadovoljiti potrebu djece za kvalitetnim posjetima, što može uzrokovati probleme ako je zatvorenikovo ponašanje zabrinjavajuće. Organizacija Children of Prisoners Europe naglašava da je djetetovo pravo da održava kontakt s roditeljem zatvorenikom nepovredivo, kada je taj kontakt u njegovom najboljem interesu. Djetetovo pravo da održava kontakt s roditeljem zatvorenikom ne smije se svesti na disciplinsku mjeru. Sigurnosna pitanja ne smiju imati prednost pred djetetovom dobrobiti, nego se moraju prilagoditi tom pravu.

Prepoznavanje da djeca moraju biti u centru zbivanja, da ih se mora konzultirati i uključivati

Djeca moraju sudjelovati kako bi zastupala svoje interese, ne smiju biti „pasivna“, nego „aktivna“, pronalaziti smisao za sebe i pomagati u procjeni svojih potreba. U Norveškoj se od savjetodavne skupine mladih čiji su roditelji u zatvoru traži da opišu svoje potrebe, daju savjete i prijedloge te pridonese alternativnim izvješćima o primjeni Konvencije o pravima djeteta. Metodologija istraživanja studije COPING uključuje sudjelovanje djece. Djecu se može pitati za mišljenje i na neformalniji način, kao na konferenciji o studiji COPING na razini EU-a²³ na kojoj su mladi iz Švedske i Ujedinjene Kraljevine održali prezentacije, isto kao i dvoje mladih iz Ujedinjene Kraljevine na Danu opće rasprave UN-a 2011. Primjer dobre prakse neformalnog uključivanja djece daje udruga Relais Enfants Parents Romands u Švicarskoj²⁴ koja nastoji potaknuti djecu na aktivnost tijekom sastanaka podrške omogućujući međudjelovanje dječjeg svijeta mašte i stvarnog susreta s roditeljem.

Iako se broj zatvorske populacije razlikuje od jedne zemlje do druge, u Europi broj muškaraca i žena u zatvoru, od kojih su mnogi očevi i majke, od 2005. neprekidno raste.²⁵ Broj zatvorenika druge nacionalnosti također je u stalnom porastu, što uzrokuje dodatne poteškoće vezane uz komunikaciju s obiteljima u inozemstvu. Gospodarska kriza, smanjena davanja za usluge i manjak financiranja također su problem za mnoge od onih koji djeluju u ime djece čiji su roditelji u zatvoru. No otpornost i predanost onih koji pomažu djeci zatvorenika i nadalje je velika unatoč tim problemima, što pokazuju primjeri

23 Conference Outcome Report. (2013) op. cit. Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/ConferenceOutcome.pdf>.

24 Schekter, V. and L. Bornand, (2013.). Relais Enfants Parents Romands (REPR): Our Values. In: Prison Visits & Families: Impacts, Successes & Struggle, COPE Special Edition Newsletter. str. 6-7. Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/PrisonVisitsNewsletter4Site.pdf>.

25 Walmsley, R. (2005.), World prison population list (sixth edition). King's College London: International Centre for Prison Studies. Zasnovoano na podacima za zemlje u tablici koji predstavljaju podatke za 2013. u usporedbi s podacima za 2005. Dostupno na: <http://www.prisonstudies.org/sites/prisonstudies.org/files/resources/downloads/worldprison-population-list-2005.pdf>.

dobre prakse iz ove knjige. U sljedećim se poglavljima govori o prethodno navedenim temama i razmatraju saznanja dobivena iz razmjene iskustava i mišljenja na europskoj razini koju provodi mreža Children of Prisoners Europe. Stalno razmatranje, povezivanje i prilagodba omogućuju daljnje poboljšanje naše prakse uz sve veće iskustvo i znanje. Prema riječima osnivača mreže COPE Alaina Bouregbe:

Djetinjstvo je vrijeme za let, za bezbrižno istraživanje okolnog svijeta. Mora biti sačuvano i zaštićeno od obaveza koje nedaće ponekad donose. Osjećaj odgovornosti ne bi smio potjecati iz ograničenja, nego iz slobodnog odnosa prema okolini.

Djeca koja se moraju suočiti s roditeljevim izdržavanjem kazne zatvora izložena su riziku da u tom procesu naglo sazriju. Njihove su poteškoće stvarne, ali neprimjetne. Najvažniji cilj članica mreže COPE jest istaknuti te poteškoće. Njihovo djelovanje ne samo što pruža potporu toj djeci nego i potkrepljuje ljudske vrijednosti na kojima se zasniva civilizacija.

Međutim, za primjereno djelovanje nisu dovoljne dobre namjere. Kako bi se dobre namjere pretvorile u ispravne postupke trebaju biti utemeljene i prosvijećene – to je proces koji zahtijeva stalnu rigoroznu kritičku analizu postupaka.

Kvaliteta i produbljenost komentara o inicijativama za pružanje potpore djeci pokazuje sposobnost članica mreže COPE da ispravno postupaju na osnovi svojih dobrih namjera.

Ovaj vodič za dobru praksu odlična je ilustracija te sposobnosti.

Izvorni uvod napisala je Liz Ayre (Francuska), a doprinose su dale Kate Philbrick (Velika Britanija) i Marie-Jeanne Schmitt (Luksemburg); urednice drugog izdanja su Kate Philbrick, Liz Ayre i Hannah Lynn, a istraživanja je provela Paola Costa.

Drugo poglavlje: Povijesni i pravni kontekst

Tijekom posljednjih četrdeset godina europske organizacije rješavaju humanitarna pitanja vezana uz potporu djeci u Europi čiji su roditelji u zatvoru. Potpora se pruža na različite načine; ovdje se govori o središnjem problemu: kako pomoći toj djeci i svesti na najmanju mjeru štetan utjecaj koji na njih ima roditeljevo izdržavanje kazne zatvora.

Prvi centar za posjetitelje zatvora u Ujedinjenoj Kraljevini otvoren je 1969. u Birminghamu, a o stvaranju uvjeta za djecu koja posjećuju zatvor počelo se raspravljati 1975. nakon zahtjeva kvekeru upućenog organizaciji Save the Children da preuzme nadzor nad skrbi o djeci u politički razjedinjenom zatvoru Maze za vrijeme nereda u Sjevernoj Irskoj.¹ U Ujedinjenoj Kraljevini humanitarni pristupi su se nastavili razvijati otvaranjem centara za posjetitelje širom zemlje i sve većeg broja nadziranih igraonica u zatvorima, čime se svrsishodno reagiralo na primjetno loše uvjete za djecu i obitelji koje posjećuju kaznene ustanove. U Francuskoj se u osamdesetim godinama razvio pokret Relais Enfants Parents, zasnovan na psihoanalitičkim načelima i na pravima roditelja zatvorenika da viđaju svoju djecu, u sklopu kojega posebno obučeni volonteri prate djecu prilikom posjeta roditeljima u zatvoru. Ovaj je pristup, kojim se također podupiru grupe za skrb o djeci u zatvorima, prihvaćen u cijeloj Francuskoj te u Švicarskoj, Belgiji, Italiji i Luksemburgu. U Skandinaviji i Njemačkoj u devedesetim se godinama počela izražavati zabrinutost koja je dovela do toga da se u postupanju s djecom više naglasi pristup zasnovan na pravima djeteta; u norveško je zakonodavstvo 1992. inkorporirana Konvencija o pravima djeteta UN-a, a u švedskom se pristupu najveći značaj pridaje pravima. Nakon što je mreža Children of Prisoners Europe (tadašnji EUROCHIPS) 2006. organizirala veliku konferenciju o tom pitanju, zanimanje za problem djece zatvorenika povećalo se i u zapadnoj i u istočnoj Europi, što je rezultiralo znatno većom potporom i boljim razumijevanjem njihovih potreba.²

Stajališta o tome koliko je važno omogućiti djeci da viđaju roditelje i očuvati obiteljsko zajedništvo te značaj koji se pridaje kontaktu s

1 Centar za posjetitelje zatvora: zgrada ili kamp-kućica izvan osiguranog područja zatvora gdje volonteri mogu dočekivati djecu i obitelji, nuditi im hranu i piće, igrati se s njima ili im pomagati na druge načine prije i nakon njihovih posjeta zatvoru – vidi Poglavlje 5.

2 Projekt u sklopu programa Daphne „Odgoj djeteta kroz zatvorske rešetke“ (engl. *Raising a child through prison bars*) provodi se u Grčkoj, Bugarskoj i Rumunjskoj. Informacije o tom projektu i popratne publikacije dostupne su na: <http://www.mothers-in-prison.eu/>.

roditeljima razlikuju se od zemlje do zemlje. Na primjer, socijalne službe u Ujedinjenoj Kraljevini sve češće rano smještaju djecu u ustanove za skrb o djeci jer se roditeljska skrb smatra nezadovoljavajućom.³ To se objašnjava time što će djeca tako manje patiti zbog ponovnog smještanja u ustanovu uslijed nedovoljne roditeljske brige kad se roditelj vrati iz zatvora; time se nastoji toj djeci i drugoj djeci u udomiteljskim obiteljima omogućiti da viđaju svoje roditelje zatvorenike. U Norveškoj, gdje većina stanovništva potječe iz malih, usko povezanih zajednica, promiče se uključenje svih, što rezultira manjom stigmatizacijom i većom potporom svakoj obitelji, iako je u gradovima to rjeđe slučaj. U Italiji je ideja potpore društvene zajednice manje razvijena, daleko je veći naglasak na obiteljskoj potpori. U Poljskoj je ideja obitelji vrlo snažno zastupljena pa je ta zemlja stavila rezervu u odnosu na prava djeteta tako što je provedbu Konvencije o pravima djeteta povezala s poštovanjem roditelja i skrbnika te s položajem djeteta u obitelji i društvu u poljskoj kulturi i tradiciji.⁴

To uravnoteživanje prava djece i prava roditelja uvelike otežava stvaranje potpore za dječja prava u situaciji kada su njihovi roditelji upleteni u mrežu kaznenopravnog sustava.

Sve donedavno, pitanje djece pogođene roditeljevim izdržavanjem kazne zatvora nije se smatralo pitanjem dječjih prava – ali to je bez ikakve sumnje pitanje dječjih prava. U skladu s člankom 8. Europske konvencije o ljudskim pravima svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života. Riječ „svatko“ uključuje i djecu i odrasle. Razumije se, sprečavanje nereda ili kaznenog djela legitimna je svrha ograničavanja prava, ali pitanje je opravdava li ozbiljnost kaznenog djela ozbiljnost ograničavanja tog djetetovog prava. Sud Europske unije jasno određuje da se Europska konvencija mora tumačiti u kontekstu drugih međunarodnih instrumenata pa se tako članak 8. mora tumačiti u kontekstu Konvencije o pravima djeteta UN-a. U članku 3. Konvencije navodi se da u svim akcijama koje se odnose na djecu najbolji interes djeteta mora imati prednost, dakle on nije najvažniji ni presudan, ali ipak mora imati prednost, o čemu se uvijek

3 Lokalne vlasti su 2012. izdale rekordan broj od 10.218 zahtjeva za odvajanjem djece od roditelja. Cafcass (engl. The Children and Family Court Advisory and Support Service – nevladino tijelo za pomoć djeci koja sudjeluju u pravosudnim postupcima) navodi da je to porast od 11% u odnosu na razdoblje 2010. – 2011. i od 61,6% u odnosu na razdoblje 2007. – 2008. te da se broj zahtjeva povećao nakon slučaja dječaka Petera iz 2008. *Parents should go abroad to avoid family courts* (14/1/2014), *BBC News*. Članak je dostupan na: <http://www.bbc.co.uk/news/education-25641247>.

4 Scharff-Smith, P., Gampell, L. (2011.), *Children of imprisoned parents*, University of Ulster i Bambinisenzasbarre, The Danish Institute for Human Rights, Denmark, European Network for Children of Imprisoned Parents. str. 190, bilj. 9. Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/DIHR.pdf>.

mora voditi računa. Članak 24. stavak 2. Povelje o temeljnim pravima Europske unije ima isti smisao. U članku 9. stavku 3. Konvencije o pravima djeteta zahtijeva se da: „...države stranke poštuju pravo djeteta koje je odvojeno od jednoga ili oba roditelja da redovito održava osobne odnose i neposredne kontakte s oba roditelja, osim ako je to u suprotnosti s njegovim najboljim interesom.“ U članku 24. stavku 3. Povelje o temeljnim pravima Europske unije navodi se to isto. U članku 9. stavku 4. Konvencije o pravima djeteta navodi se da će u slučaju da je roditelj u zatvoru: „...država stranka pružiti ... bitne informacije o boravištu roditelja, osim ako bi pružanje takve informacije moglo štetiti dobrobiti djeteta” – a ne dobrobiti sustava. Pravni sustavi naših zemalja stoga bi također trebali priznati i poštovati prava te djece.

Barunica Hale of Richmond, 2012.⁵

Prema tvrdnjama Smita i Snackena, europska sudska praksa znatno je uznapredovala kada je riječ o održavanju kontakta između djece i roditelja: „Dok je Europska komisija za ljudska prava prihvaćala ograničenja za mogućnosti posjeta djece roditeljima u zatvoru, opravdavajući to zabrinutošću za njihovo zdravlje i moral, Europski sud za ljudska prava nedavno je ustvrdio da su djeca dio zatvorenikove obitelji pa su stoga njihovi posjeti zaštićeni člankom 8. Europske konvencije o ljudskim pravima.”⁶

Europski sud za ljudska prava smatra da pravo na zaštitu obiteljskog života sadržano u članku 8. uključuje pravo roditelja i djece da se viđaju i da se dopisuju te pravo roditelja da ostvaruju roditeljska prava u odnosu na svoju djecu. Roditelji koji izdržavaju kaznu zatvora ne smiju zbog toga automatski izgubiti i svoja roditeljska prava, a uvijek se u prvom redu mora voditi računa o najboljim interesima djeteta.⁷ Sud također smatra da pravo zatvorenika na obiteljski život podrazumijeva podršku zatvorskih vlasti u održavanju tog kontakta.⁸

Osim u stajalištima Europskog suda za ljudska prava, pravna osnova za

5 Conference outcome report, (2012.), Coping with a parent in prison: an agenda for policy reform, Eurochips: Brussels.

6 **Stupno** na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/ConferenceOutcome.pdf>.

7 Smit, D. V. Z., Snacken, S. (2009.), Principles of European prison law and policy Oxford University Press. str. 332. Autori se pozivaju na slučaj Ostrovor v. Moldova od 13. rujna 2005.

8 Vidi: Sabou i Pircalab v. Romania, 28 September 2004. *Withdrawal of a father's parental rights as an ancillary penalty in Romania.*

9 Vidi na primjer: Messina v Italy, 26/2 1993. Sažetak slučaja dostupan je na: <http://sim.law.uu.nl/slm/CaseLaw/hof.nsf/bd85b31af932d14bc1256681002b47f0/163f54f895eec1a4c1256640004c205f?OpenDocument>.

odgovornost države nalazi se i u nekim drugim dokumentima o ljudskim pravima: u Konvenciji o pravima djeteta UN-a, u Povelji o temeljnim pravima Europske unije, u Europskim zatvorskim pravilima iz 2006. i u vrlo korisnim Bangkoškim pravilima (Pravila Ujedinjenih naroda za postupanje sa zatvorenicama i nezatvorske mjere za počiniteljice kaznenog djela, 2010.), a posljednja dva dokumenta daju pravno neobvezujuće međunarodne smjernice.

Međutim, ti se dokumenti razlikuju po svom pravnom statusu pa se, dok se postupci ne razjasne, može dobiti dojam da postoji „višak prava izgubljen u složenosti.”⁹ Roditeljstvu ljudi koji su uhićeni ili onih kojima se sudi u većini europskih kaznenopravnih sustava ne pridaje se velika važnost. U mnogim područjima sudske nadležnosti, sud prije izricanja kazne zahtijeva izvješće u kojemu se navodi osuđenikova obiteljska situacija, ali ta izvješća nemaju presudan utjecaj na zatvorenikovu sudbinu. Široka javnost zatvorenike smatra prekršiteljima zakona i mnogima je teško prihvatiti da su to očevi i majke koji se žele nastaviti brinuti za svoju djecu. Javnost možda bolje prihvaća djecu, relativno malobrojnih, političkih zatvorenika, ali i ta djeca imaju problema vezanih uz odvajanje.

Nisu samo djeca zatvorenika odvojena od svojih roditelja. Međutim, njihov se položaj u pravnom smislu umnogome razlikuje od, na primjer, položaja djece rastavljenih roditelja ili one smještene u ustanove za skrb o djeci, iako u svim slučajevima ponašanje djeteta nije vezano uz odvajanje.

Kad je riječ o položaju djeteta u privatnom pravu, obiteljski život i veza između roditelja i djece u velikoj su mjeri zaštićeni. Sa stajališta ljudskih prava, moglo bi se zaključiti da država također ima obavezu stvoriti uvjete i osigurati prostor kako bi umanjila negativne posljedice uzrokovane roditeljevim boravkom u državnom zatvoru na obiteljski život. U jednom slučaju u Ujedinjenoj Kraljevini, otac koji je izdržavao dugotrajnu kaznu zatvora zatražio je neizravan kontakt sa svojim trogodišnjim sinom s kojim nije bio ni u kakvom odnosu i koji nije znao za njega.¹⁰ Majka nije pristala ni na kakav oblik kontakta. Sud je odlučio da je temeljno pravo djeteta da odrasta znajući za biološkog oca i održavajući, ako je to moguće, kontakt s njim. Budući da su majčini odvjetnici bili voljni prenositi očeva pisma djetetu, izdan je nalog za neizravan kontakt. Zanimljivo je da je sud uvažio djetetova prava – pravo da poznaje svoga oca, iako je ovaj u zatvoru. Pri tome je naglasio i jednu praktičnu stvar koju bi bilo dobro imati na umu

9 Van de Heyning, C. (2011.), *Fundamental Rights lost in complexity: The protection of fundamental rights against violations by the rulemaker in converging national and European legal systems* (Doctoral dissertation, **UNIVERSITEIT ANTWERPEN - BELGIUM**).

10 A v. L [1998.] 1 FLR 361. Kratak sažetak slučaja dostupan je na : <http://www.4pb.com/case-detail/a-v-l-contact>.

pri održavanju kontakta između roditelja zatvorenika i njegovog djeteta. Neizravan kontakt pismima ne bi se smio zanemariti kao jedan od načina za razvijanje odnosa, a osobito ako dijete nije sklono viđati roditelja zatvorenika.

Relevantnost i provedba međunarodnih ugovora koji se odnose na djecu čiji su roditelji u zatvoru

Konvencija o pravima djeteta iz 1989.- presudan dokument

U Konvenciji se na cjelovit način utvrđuje skrb o svojoj djeci, uključujući djecu zatvorenika.¹¹ Navodimo nekoliko članaka koji su posebno važni za djecu čiji su roditelji u zatvoru:

Članak 2. Pravo na zaštitu od diskriminacije

Države stranke će poduzeti sve potrebne mjere kako bi osigurale zaštitu djeteta od svih oblika diskriminacije ili kažnjavanja na temelju statusa, djelatnosti, iskazanih uvjerenja ili vjerovanja njegovih roditelja, zakonskih skrbnika ili članova obitelji.

Članak 3. Najbolji interes djeteta

U svim akcijama koje se odnose na djecu, bilo da ih poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta mora imati prednost.

Članak 5.

Države stranke će poštivati odgovornosti, prava i dužnosti roditelja ili, kad je potrebno, članova proširene obitelji ili zajednice kad to nalažu mjesni običaji, zakonskih skrbnika ili drugih osoba koje su zakonski odgovorne za dijete, da djetetu osiguraju, u skladu s njegovim razvojnim sposobnostima, odgovarajuće usmjeravanje i vođenje u ostvarivanju prava priznatih ovom Konvencijom.

Članak 9. Pravo „...da se osigura da se dijete ne odvoja od svojih roditelja protiv njihove volje.“

Članak 9. stavak 3.

Države stranke će poštivati pravo djeteta koje je odvojeno od jednoga ili oba roditelja da redovito održava osobne odnose i neposredne kontakte s oba roditelja, osim ako je to u suprotnosti s njegovim najboljim interesom.

Članak 12. Pravo na izražavanje svog mišljenja i na to da ga se sasluša i uvaži.

¹¹ Vidi: United Nations Convention on the Rights of the Child. (1989.). United Nations, General Assembly. Dostupno na: <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf>. i Konvencija o pravima djeteta (2011.), Pravobraniteljica za djecu, Zagreb, <http://www.dijete.hr/hr/publikacijepravobranitelja.html>.

Članak 12. stavak 1.

Države stranke će osigurati djetetu koje je u sposobno oblikovati svoje osobno mišljenje pravo na slobodno izražavanje svog mišljenja o svim pitanjima koja se na njega odnose, i uvažavati to mišljenje u skladu s dobi i zrelošću djeteta.

Članak 12. stavak 2.

U tu svrhu, djetetu se napose mora osigurati da bude, izravno ili preko posrednika, odnosno odgovarajuće službe, saslušano u svakom sudskom i upravnom postupku koji se na njega odnosi na način koji je u skladu s postupovnim pravilima domaćeg prava.

Članak 20. Pravo na posebnu zaštitu i pomoć ako djeca ne mogu živjeti sa svojim roditeljima

Članak 31. Pravo na igru i odmor kroz bavljenje sportskim, glazbenim i dramskim aktivnostima.

Odbor za prava djeteta UN-a navodi da se u slučaju sukoba propisa prednost uvijek mora dati Konvenciji o pravima djeteta, u skladu s člankom 27. Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora.

Konvencija o pravima djeteta ratificirana je u skoro svim zemljama, osim u Sjedinjenim Američkim Državama i Somaliji.

Konvencija o pravima djeteta jedna je od najvažnijih konvencija o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda. Ratifikacijom Konvencije države stranke su se obvezale na njezinu provedbu (čak i bez dodatnog domaćeg zakonodavstva). Svaka nacionalna država podnosi izvješće o provedbi Konvencije dvije godine nakon ratifikacije i zatim svakih pet godina. Nevladine udruge mogu pokušati utjecati na prosudbe Odbora, na primjer pomoću alternativnih izvješća. Mnoge udruge to djelotvorno čine. Na primjer, udruga Families Outside u Škotskoj u nacionalnim je izvješću navela probleme vezane uz djecu zatvorenika; vlade mogu postupiti isto, kao što je učinila Francuska, koja je u svom izvješću države stranke uz Konvenciju o pravima djeteta navela inicijative usklađene s relevantnim člancima Konvencije.¹² Odbor za prava djeteta UN-a analizira izvješća te formulira načela i smjernice za njihovo tumačenje i prosudbu. Na primjer, u Rezoluciji o pravima djeteta Vijeća UN-a za ljudska prava, donesenoj u ožujku 2012., naglašena je potreba da se djeca izvan zatvora ili njihovi zakonski skrbnici obavještavaju o tome gdje roditelj izdržava kaznu zatvora.¹³ U

12 Vidi: Consideration of reports submitted by States Parties under Article 44 of the Convention third and fourth periodic reports of States due in 2007: France, (2007.) Committee on the Rights of the Child, Convention on the Rights of the Child, United Nations.

13 Vidi: Resolution on the Rights of the Child. Human Rights Council, 19th session, General Assembly, United Nations, 23/3/2012, A/HRC/RES/19/37, 69(e). Dostupno na: http://srsg.violenceagainstchildren.org/sites/default/files/documents/docs/A-HRC-RES-19-37_ENG.pdf.

smjernicama o inicijalnim izvješćima Odbor zahtijeva od država da dostave informacije o poduzetim mjerama za usklađivanje nacionalnih zakona i politike s Konvencijom o pravima djeteta i informacije o „zakonodavnim, pravosudnim, administrativnim i drugim mjerama“ poduzetim radi daljnje provedbe na nacionalnoj razini. Napominje se da konstruktivna suradnja država s Odborom tijekom procesa pregleda izvješća može rezultirati i rezultira reformama zakona i politike te poboljšanjima u praksi.

U europskim zemljama Konvencija o pravima djeteta provedena je u nacionalnom zakonodavstvu u različitim stupnjevima: neposredno, posredno i sektorski¹⁴:

sektorska ugradnja

posredna ugradnja

neposredna ugradnja

- **Sektorska ugradnja:** prenošenje relevantnih odredaba Konvencije u odgovarajuće sektorske zakone (npr. zakone koji se odnose na obrazovanje ili obitelj).
- **Neposredna ugradnja:** Konvencija o pravima djeteta u cijelosti je prenesena u domaće pravo na zakonodavnoj ili ustavnoj razini.
- **Posredna ugradnja:** drugi zakonski mehanizmi (npr. u Walesu su od 2012.¹⁵ ministri dužni uzeti u obzir Konvenciju o pravima djeteta pri izradi novih zakona ili politika ili pri preispitivanju/promjeni postojećih).

Ondje gdje je Konvencija o pravima djeteta u cijelosti ugrađena u nacionalno pravo, na primjer u Španjolskoj, Belgiji, Norveškoj i Cipru, nacionalni sudovi mogu se radi zastupanja dječjih prava osloniti izravno na njezine odredbe. Konkretno, Konvencija se primjenjuje kao norveško pravo i imat će prednost u slučaju da dođe u sukob s nekim drugim zakonom.¹⁶ Zbog toga je za Bryggan, švedsku nevladinu udrugu, njezina ugradnja u nacionalno pravo jedan od najvažnijih uvjeta za zastupanje interesa djece. Oni smatraju da bi to bila najvažnija mjera za promicanje interesa djece zatvorenika u Švedskoj. U onim pravnim sustavima u kojima Konvencija o pravima djeteta nije prenesena u nacionalno pravo, ona na domaća pravosudna tijela djeluje samo snagom svoje uvjerljivosti.

14 Lundy, L., Kilkelly, U., Byrne, B., Kang, F. (2012.). *The UN convention on the rights of the child: a study of legal implementation in 12 countries*. Queen's University Belfast, UNICEF United Kingdom. str. 20 i 109.

Dostupno na: http://www.unicef.org.uk/Documents/Publications/UNICEFUK_2012CRCImplementationreport.pdf.

15 Nakon jednoglasne odluke Velške nacionalne skupštine iz 2011. u korist Odluke o pravima djece i mladih (Walesa).

16 Lurie, J., Tjelflaat, T. (2012). Children's rights and the UN convention on the rights of the child: Monitoring and Implementation in Norway. *Dialogue in Praxis: A Social Work International Journal*, 14(1), str. 41-56.

Dostupno na: <http://dialogueinpraxis.net/index.php?id=5&a=article&aid=12>.

Odbor za prava djeteta UN-a prepoznao je važnost nacionalnih institucija za ljudska prava za unapređenje i zaštitu prava djeteta na nacionalnoj razini te pomoć u provedbi.¹⁷ Uredi pravobranitelja za djecu osnovani su u većini europskih zemalja. (Norveška je bila prva zemlja koja je uspostavila strukturu u cijelosti posvećenu pravima djeteta, već 1981.) Neki od njih ovlašteni su posjećivati zatvore, nadzirati zatvorske uvjete i izvješćivati o njima, što bi moglo biti važno za djecu čiji su roditelji u zatvoru.¹⁸ Pravobranitelji za djecu u nekim europskim zemljama bitni su i zato što zatvoru pristupaju kao problemu koji se tiče djeteta i obitelji u cjelini, a ne samo sa stajališta kaznenih sankcija za počinitelja kaznenog djela; kao oblik povećanja svijesti to se pokazalo vrlo djelotvornim u zemljama poput Hrvatske i Cipra (vidi Poglavlje 8. o zastupanju interesa djece čiji su roditelji u zatvoru). Nadalje, pravobranitelji mogu preuzeti pojedinačne slučajeve. Na primjer, u Norveškoj je jedan otac – jedini skrbnik potomka – koji je trebao izdržavati kaznu zatvora, zatražio potporu norveškog pravobranitelja za djecu i uspio odgoditi izvršenje kazne dok djed po ocu nije mogao preuzeti brigu o dječaku. Da izvršenje kazne nije bilo odgođeno, dijete bi bilo smješteno u udomiteljsku obitelj.

Europska mreža pravobranitelja za djecu (engl. European Network of Ombudspersons for Children – ENOC) sve je snažnija i utjecajnija u podržavanju pojedinačnog i kolektivnog lobiranja za dječja prava pri europskim i međunarodnim tijelima (npr. Europska unija, Vijeće Europe i njegova Strategija za prava djeteta, Odbor za prava djeteta). ENOC usmjerava pozornost na teme poput roditeljevog izdržavanja kazne zatvora te tako unapređuje i širi dobru praksu među svim članova tih tijela.¹⁹ Međutim, iznenađuje što na popisu članica ENOC-a nema Njemačke, Portugala i Švicarske. Interesi djece moraju se nastaviti zastupati na nacionalnoj razini, ali također se moraju pratiti europska kretanja i nastojati da se prava djece zatvorenika uvrste u europske agende.

Volonterski sektor je drugi ključni pokretač provedbe Konvencije o pravima djeteta. Osim što je povećao informiranost o djeci pogođenoj roditeljevim izdržavanjem kazne zatvora i njihovim potrebama, Kvekerski ured UN-a utjecao je na Odbor za prava djeteta UN-a na različite načine upozoravajući na to pitanje, što je rezultiralo organiziranjem Dana opće rasprave o djeci zatvorenika 2011.²⁰

17 *General Comment no. 2* (2002.). Committee on the Rights of the Child, Convention on the Rights of the Child, United Nations. CRC/GC/2002/2.

 Dostupno na: [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/ec1dcd23712e20a8c1256c4f0034fd50/\\$FILE/G0245736.pdf](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/ec1dcd23712e20a8c1256c4f0034fd50/$FILE/G0245736.pdf).

18 Vidi: the European Network of Ombudspersons for Children (ENOC), dostupno na: <http://www.ombudnet.org>.

19 *Ibid.*

 20 Robert *Ibid.* (2012.). *Collateral Convicts: Children of incarcerated parents. Recommendations and good practice from the UN Committee on the Rights of the Child Day of General Discussion 2011*. Geneva: Quaker United Nations Office.

U skladu s cjelovitim pristupom ljudskim pravima u Konvenciji o pravima djeteta, dječjim pravima ne bi trebalo prilaziti samo s (ograničenog) psihološkog stajališta o obiteljskom životu, nego i sa socijalnog i ekonomskog stajališta te sa stajališta društvene zajednice (društvene sredine).²¹ Sva su prava međusobno komplementarna i nužna za cjelovit i skladan razvoj pojedinca; ostvarenje tih prava daje djetetu ljudsko dostojanstvo. U svojoj povijesnoj presudi u slučaju *S v M* (2007.), sudac Ustavnog suda Južnoafričke Republike, Albie Sachs, navodi: „Svako dijete ima svoje dostojanstvo. Ako se po ustavu dijete definira kao pojedinac s prepoznatljivom osobnošću, a ne samo kao minijatura odrasla osoba koja čeka da naraste, ne može ga se tretirati kao puki nastavak njegovih roditelja kojemu pupčana vrpca kojom je vezan uz njih određuje sudbinu. Grijesi i traume roditelja ne bi se smjeli odražavati na njihovu djecu.”²² Kada se prema djeci postupa kao prema pojedincima – a ne samo kao prema potomcima koji ovise o svojim roditeljima ili stručnoj pomoći – oni dobivaju prostor i mogućnost da istražuju strategije preživljavanja i osnaživanja, sami ili sa svojom vršnjačkom grupom.

Čak i ako se obiteljska prava roditelja uzmu u obzir, kad se roditelj tereti za kazneno djelo država mora postupati u skladu s obvezama koje su, na prvi pogled, proturječne: mora štiti obiteljska prava i privatnost zatvorenika, ali i voditi računa o sigurnosti društva i ozbiljnosti kaznenog djela. No, ako se kao osnovna premisa uzmu „najbolji interesi djeteta“ onda je razvoj ustanova, objekata i službi za skrb o djeci u zajedničkom interesu države, roditelja i djeteta (članak 18. stavak 2. Konvencije o pravima djeteta UN-a).²³ Konvencija u cjelini i pojedinim člancima obvezuje države da pružaju potporu roditeljima u skrbi o djeci i njihovom odgoju, što uključuje i stvaranje odgovarajućih uvjeta za to.

21 Wolleswinkel, R. (2002.). Children of imprisoned parents. *Developmental and autonomy rights of children: empowering children, caregivers and communities*. str. 191-207. General Comment no. 1 (2001.) article 29 (1): The aims of education. (2001.). Convention on the Rights of the Child, United Nations. CRC/GC/2001/1.

 Postupno na: <http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G01/412/53/PDF/G0141253.pdf?OpenElement>.

22 Justice Albie Sachs on The Rights of Children of Prisoners. (2009.). Prijepis edinburškog predavanja suca Albiea Sachsa o *S v M* [2007.] ZACC 18. Dostupno na: http://www.sccyp.org.uk/downloads/Policy/Justice_Sachs_Lecture_Transcribed.pdf.

Dodatne informacije o slučaju *S v M* [2007.] ZACC 18 dostupne su na: <http://www.saflii.org/za/cases/ZACC/2007/18.html>.

23 *The best interests of child: literal analysis, function and implementation*. (2010.). Institut International des Droits de L'Enfant. U ovom se izvješću analizira načelo o „najboljim interesima djeteta“ iz Konvencije o pravima djeteta s funkcionalnog, konceptualnog i doslovnog stajališta, uzimajući u obzir interakciju između djeteta, skrbnika i države u osiguranju djetetovih prava. Načelo o „najboljim interesima djeteta“ mora se sveobuhvatno i objektivno razumjeti kako bi se uspješno povel.

U skladu s prethodno navedenom presudom u Južnoafričkoj Republici, izneseni su prijedlozi, većinom u Škotskoj, da se pri razmatranju kazne zatvora za roditelja uzme u obzir mišljenje djece. Prijedlozi uključuju zahtjev da se sudu dostavi izjava o učinku na dijete kako bi sud razmotrio i mogući utjecaj kazne na dijete i djetetove stavove. Nigdje u Europi ta odredba nije na snazi, iako se u Norveškoj radi na tome da uključivanje djece u raspravu postane pravno obvezujuće. U sklopu tog se zahtijeva i da u svakom zatvoru budu „dječji ambasadori“ koji bi nadzirali ostvarivanje najboljih interesa djece.

U sve većem broju slučajeva u nizu zemalja razmatra se uloga roditelja kao primarnog skrbnika. U Srbiji sud može uzeti u obzir činjenicu da je optuženik roditelj kao olakotnu okolnost, što može dovesti do ublažavanja kazne. U Engleskoj je nekim smjernicama za izricanje kazni dopušteno ublažavanje kazne zbog olakotnih okolnosti za počinitelja kaznenog djela, uključujući uzimanje u obzir dobrobiti njegove djece. U praksi se o tome vodilo računa u nekoliko poznatih slučajeva. U Engleskoj je nedavno donesena i na prizivnom sudu potvrđena sudska odluka da se prava jednog djeteta moraju smatrati povodom za uravnoteženje stajališta. Nejasno je pritom uravnotežuju li doista sudovi državne interese i interese djeteta.²⁴ U ovom slučaju, u kojem su zanemarene potrebe djeteta s invalidnošću, s tragičnim posljedicama, sud ih je bio dužan razmotriti.

„Razumije se da činjenica da neka osoba ima djecu ne može sama po sebi biti razlog da se ta osoba ne pošalje u zatvor ako za to postoji valjan razlog, ali sud koji izriče kaznu trebao bi voditi brigu o tome kako će to utjecati na djecu pa bi zato, ako djeca postoje i ako nema potrebne informacije za procjenu utjecaja roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na djecu, morao provesti ispitivanje i dobiti odgovarajuća saznanja. U ovom slučaju ispitivanje nije bilo provedeno.”²⁵

Uz promjene u nacionalnom pravu i pojedinim slučajevima, 2014. je uveden i novi mehanizam za obraćanje djece Odboru za prava djeteta UN-a,

24 Epstein, R. (2013.). *Mothers in prison: Sentencing and the rights of the child*. In: Police, Judges & Sentencing: Arrests, Trials & Children's Rights, COPE Special edition newsletter, str. 14.-15.

Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/JudgesSentencingNewsletter.pdf>.

25 Navod iz presude o slučaju: R (on the application of Amanda Aldous) v Dartford Magistrates' Court [2011] EWHC 1919 (Admin) in the High Court. Vidi također: R v Bishop [2011] WL 844007, Court of Appeal. Dostupno na:

[http://www.doughtystreet.co.uk/documents/uploaded-documents/110715_R_v_Bishop_\(Wayne-even\).pdf](http://www.doughtystreet.co.uk/documents/uploaded-documents/110715_R_v_Bishop_(Wayne-even).pdf).

R v Petherick [2012] EWCA Crim 2214. Kratak sažetak dostupan na: <http://www.1itl.com/news/298>. Navode: Epstein, R, Masson, I, and Wise, I. (2011). Imprisonment For Debt: A Case Study. *Coventry University Law Journal*, 16(2) p. 56-63. Dostupno na: <http://alumni.coventry.ac.uk/Document>.

oc?id=114.

iako ga sve zemlje još nisu ratificirale.²⁶ Trećim fakultativnim protokolom uz Konvenciju o pravima djeteta o postupku povodom pritužbi, koji je stupio na snagu u travnju 2014., omogućuje se djeci iz zemalja koje su ratificirale Protokol da podnose pritužbe o kršenju svojih prava izravno Odboru, ako se do rješenja nije došlo na nacionalnoj razini. Treba još vidjeti kako će se time zaštititi dječja prava i prava djece čiji su roditelji u zatvoru.

Europska konvencija o ljudskim pravima: detaljnija analiza

Članak 8. Europske konvencije o ljudskim pravima

Članak 8. stavak 1. *Svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja.*

Članak 8. stavak 2. *Javna vlast se neće miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.*

Međutim, odredbe međunarodnih ugovora koje se već izravno primjenjuju, poput članka 8. Europske konvencije o ljudskim pravima, mogle bi se pojačati tako što bi se njima uzele u obzir odredbe Konvencije o pravima djeteta i drugih dokumenata, smjernica i preporuka koji se na njima zasnivaju. U **članku 53.** Europske konvencije o ljudskim pravima to se izričito određuje.

Na primjer, Europski sud za ljudska prava utvrdio je 1989. da je prekršena Europska konvencija o ljudskim pravima u slučaju u kojem je podnositeljci zahtjeva bilo odbijen zahtjev da joj se kći vrati nakon što je otpuštena iz zatvora jer država nije poduzela potrebne pozitivne mjere da majci i djetetu omogući da ponovno budu zajedno na način kojim se poštuju njihova individualna prava.²⁷

Kako je navedeno u prethodnom tekstu, u članku 8. Konvencije zahtijeva se da se poštuje obiteljski život, privatni život, dom i dopisivanje pojedinca. To nije apsolutno pravo i može se kvalificirati prema članku 8. stavku 2.²⁸ Taj

26 Europske zemlje koje su nakon 2014. ratificirale Fakultativni protokol su Albanija, Njemačka, Crna Gora, Portugal, Španjolska i Slovačka. Dodatne informacije dostupne su na: <http://www.childrightsconnect.org/index.php/connect-with-the-un-2/op3-crc>.

27 Vidi slučaj: ECHR 22-6-1989 *Eriksson v. Sweden*, Series A, vol. 156. Dostupno na: <http://www.humanrights.is/the-human-rights-project/humanrightscasesandmaterials/cases/regionalcases/europeancourtofhumanrights/nr/489>. Moglo bi se raspravljati o tome jesu li u ovom slučaju ispravno uzeti u obzir djetetovi najbolji interesi. Vidi na primjer pet (djelomično) izdvojenih mišljenja.

28 Za detaljan prikaz reakcije Europskog suda za ljudska prava na kršenje članka 8. Europske konvencije o ljudskim pravima, vidi slučaj Kuznetsov v. Ukraine. Dostupno na: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61060#{"itemid":\["001-61060"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61060#{) – Cijeli tekst članka 8.

je članak najvažniji za roditelje i djecu. Prema članku 8. države ne samo što moraju štiti pojedince od miješanja javnih vlasti, nego imaju i pozitivnu obvezu poduzeti mjere da se osigura poštovanje prava navedenih u tom članku. Pozitivnom obvezom može se stvoriti pritisak na državu kako bi se osiguralo da se djelotvorno pobrine za zadovoljenje potrebe djece čiji su roditelji u zatvoru.

U zapadnim su društvima odvajanje braka od seksualnosti i rađanja te sve veći broj rastava uvelike utjecali na pojam „obitelji” i na obiteljski zakon. Pritužbe sudu ne podnose se samo zbog sukoba u državnim odredbama i zakonima, nego i zbog sukobljenih prava samih roditelja. Premda je u praksi funkcija odgoja djece u mnogim slučajevima preslaba osnova da se obitelj održi na okupu, čini se da se u općenitom smislu obitelj i nadalje smatra idealnom okolinom za odgoj djeteta na temelju tradicionalnih građanskih obiteljskih ideala.

Velik broj postupaka o kojima odlučuje Europski sud za ljudska prava pokrenuli su zatvorenici, a u nekoliko se slučajeva razmatra pravo zatvorenika i njihove djece na očuvanje obiteljskog života. Posebna prava djeteta i „najbolji interesi” djeteta nisu još temeljito ispitani u kontekstu članka 8. Europske konvencije o ljudskim pravima.²⁹ Europski sud često se pozivao na najbolje interese djeteta prema članku 8. stavku 2., inzistirajući na tome da se opravdanjem nužnog miješanje javnih vlasti „radi zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih” vodi računa o najboljim interesima djeteta. No ipak, „uravnoteživanje” prava roditelja i prava djeteta uz druga obrazloženja nastavlja se iz slučaja u slučaj zbog različitih okolnosti i konteksta, s tim da se ta ravnoteža često ostvaruje tako što se daje prednost pravima roditelja; ovo se zakonsko područje mora još razvijati jer su u samo nekoliko slučajeva postupke pokrenula djeca (ili su ih u njihovo ime pokrenule osobe koje nisu njihovi roditelji). U sve većoj zbirci zakona o imigraciji eksplicitno se uzimaju u obzir dječja prava na obiteljski život prema članku 8., a u nekim je slučajevima radi poštovanja dječjih prava spriječena deportacija roditelja. Najbolji interesi djeteta uzimaju se u obzir u slučajevima koji se odnose na imigrante u engleskom i švedskom pravu, iako prednost uglavnom imaju interesi vezani uz druge čimbenike u članku 8. stavku 2., poput interesa nacionalne sigurnosti ili sprečavanja nereda i zločina. Međutim, u značajnoj presudi barunice Hale u Ujedinjenoj Kraljevini navodi se ovo načelo:

Konvencije dostupan je na: <http://echr-online.com/art-8-echr/introduction#Text%20Article%208>.

29 Vidi Fottrell, D. (2010.). The impact of the human rights act on public law children act proceedings: An overview of the first decade. *Family Law Week*. Članak sadrži kratak opis dva sudska slučaja, *Johansen v Norway* [1996] 23 EHRR 33 i *Yousef v Netherlands* [2003] 1 FLR 210, u kojima se Konvencija izravno odnosi na prava i najbolje interese djeteta u vezi s njegovim odnosom s roditeljima potvrđujući da najbolji interesi djeteta mogu imati prednost pred pravima roditelja.

Pri razmatranju je li udaljavanje roditelja u skladu s člankom 8. trebalo je ponajprije voditi računa o najboljim interesima djece. Posebno je bilo važno britansko državljanstvo djeteta. Nije bilo dovoljno reći da se malo dijete može brzo naviknuti na život u drugoj zemlji, osobito zbog toga što su cijeli život živjeli u Velikoj Britaniji i što se od njih očekivalo da se presele u nepoznatu zemlju. Djeca su imala prava koja ne bi mogla ostvariti da su se preselila u drugu zemlju.³⁰

Povelja o temeljnim pravima Europske unije: rad na relevantnom zakonodavstvu EU-a

U skladu s Ugovorom iz Lisabona, Povelja o temeljnim pravima Europske unije iz 2000. postaje obvezujuća pri provedbi prava EU-a. Prava djeteta sadržana su u članku 24. Međutim, u tom se dokumentu posebno priznaju osnovne funkcije i ustavne strukture država na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini.

Članak 24. stavak 1. Djeca imaju pravo na zaštitu i brigu koja je potrebna za njihovu dobrobit. Djeca mogu slobodno izražavati svoje mišljenje. Njihovo se mišljenje uzima u obzir u pitanjima koja se na njih odnose, u skladu s njihovom dobi i zrelošću.

Članak 24. stavak 2. U svakom djelovanju koje se odnosi na djecu, bez obzira na to provodi li ga tijelo vlasti ili privatna ustanova, primarni cilj mora biti zaštita interesa djeteta.

Članak 24. stavak 3. Svako dijete ima pravo na održavanje redovitog osobnog odnosa i izravni dodir s oba roditelja, osim ako je to u suprotnosti za zaštitom njegovih interesa.

Stupanje na snagu Ugovora iz Lisabona 2009. bilo je prekretnica za mogućnost ostvarivanja dječjih prava u EU-u jer se u članku 3. prvi put izričito navodi obveza EU-a da zaštiti prava djeteta u unutarnjem i vanjskom djelovanju EU-a. Kako se navodi: „Lisbonski ugovor važna je prekretnica za ono što Europska unija može i mora učiniti za prava djeteta. Sadrži pravni potencijal koji omogućuje Europskoj uniji da, ako to želi, stvori djelotvornu zakonodavnu strategiju za zaštitu prava djeteta. Želio bih naglasiti da zaštita prava djeteta ne podrazumijeva samo zaštitu djeteta od kaznenih djela ili nasilničkog ponašanja odraslih nasilnika prema djeci. Zaštita djece podrazumijeva i osiguranje njihovih prava na zdrav razvoj, što se postiže određivanjem svih obveza ljudi koji su izravno uključeni u skrb o njima.“³¹

30 Vidi slučaj: ZH (Tanzania) v Secretary of State for the Home Department [2011] UKSC 4. Dostupno na: <http://www.bailii.org/uk/cases/UKSC/2011/4.html>.

31 Vidi: Perillo, E. (2012). The Lisbon Treaty and the Rights of the Child. In C. Clouder, B. Heys, M. Matthes & P. Sullivan (Eds.), *Improving the Quality of Childhood in Europe 2012* (Vol. 3, pp. 194-201). Forest Row: The European Council For Steiner Waldorf Education. Dostupno na: <http://www.ecswe>.

Sud Europske unije tumači pravo EU-a kako bi se osigurala njegova ujednačena primjena u svim zemljama EU-a. Nadalje, Ugovorom iz Lisabona proširena je nadležnost Suda na donošenje prethodnih odluka u području slobode, sigurnosti i pravde kako bi se uključile policijske i kaznenopravne mjere donesene prije stupanja na snagu tog Ugovora. Ta će se nadležnost početi primjenjivati 1. prosinca 2014., pet godina nakon stupanja na snagu Ugovora iz Lisabona. Očekuje se da će se potpun utjecaj na sud vidjeti tek nakon tog datuma, iako je devetnaest država članica već donijelo odluku da prizna tu nadležnost suda, a sud je već počeo rješavati predmete.³²

Nacionalni zakoni

U nekim zemljama nacionalni zakoni štite djecu zatvorenika i njihovo pravo na posjete. U Norveškoj, na primjer, Zakon o izvršenju kazni, koji je stupio na snagu 2002., propisuje sljedeće: „pravu djeteta na posjećivanje svojih roditelja tijekom izvršenja kazne mora se pridati posebna važnost” i „posjeti se moraju odvijati u prostoriji koja je namijenjena za tu svrhu. Zatvor mora omogućiti da se posjeti djece odvijaju na promišljan način.“ Francuska također izrađuje nacionalni zakon za tu djecu i zahtijeva od sudova da razmotre alternativne načine izdržavanja kazne zatvora za žene koje su jedine skrbnice djece mlađe od šesnaest godina.³³

Primjer iz prakse

Zatvori i djeca u Italiji: zakoni i propisi

Italija posvećuje sve veću pozornost temi djece i zatvora i izrađuje relevantno zakonodavstvo. U članku 27. Ustava iz 1947., na kojemu se zasniva cijeli kazneni sustav, propisuje se da se kažnjavanje koristi za rehabilitaciju i resocijalizaciju. Unatoč tome što su talijanski zatvori prenapučeni, talijanski ministar pravosuđa naglasio je da treba: „obratiti posebnu pozornost na to u kakvim uvjetima i na koji način se djeca dočekuju kada posjećuju svoje roditelje u zatvoru, na to kako se odvija njihov sastanak i na mogućnost da se zabave sa svojim roditeljem u odgovarajućem prostoru. Taj se prostor, koji će se urediti u svim zatvorima, naziva Žuti prostor“. Time se pridonosi zadovoljavanju zahtjeva talijanskog zakonodavstva da se zakonom zaštite dignitet i ljudska prava zatvorenika u skladu sa Zakonom br. 354 od 26. srpnja 1975.

<http://www.vie-publique.fr/medias/00000001/2014/12/01/00000001.pdf>

³² Popis zemalja koje priznaju nadležnost Europskog suda: Austrija, Belgija, Cipar, Republika Češka, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Mađarska, Italija, Latvija, Litva, Luksemburg, Nizozemska, Portugal, Rumunjska, Španjolska i Švedska.

³³ Vidi: *Article 145-5 du CPP (issu de la loi n°2002-307 du 4 mars 2002) section 2.2* za detaljan prikaz kaznenog postupka za privremeni pritvor osoba odgovornih za maloljetnike mlađe od 16 godina prema francuskom pravu. Dostupno na <http://www.vie-publique.fr/documents-vp/circ190302.pdf>.

Kad je riječ o obiteljskim odnosima, u sustavu je prihvaćeno načelo da bi tretman u kaznenoj ustanovi: „trebao omogućiti odgovarajući kontakt s vanjskim svijetom i odnos sa obitelji“ (članak 15.), mogućnost rada izvan zatvora (članak 21.). Gozzinijevim zakonom (br. 663. od 10. listopada 1986.) napravljen je važan korak prema zaštiti obiteljskih odnosa osoba koje izdržavaju kaznu zatvora zahvaljujući uvođenju alternativnih mjera umjesto istražnog zatvora, dostupnih i onima koji još nisu zadržani u zatvoru, čime se izbjegava poremećaj odnosa između roditelja i djeteta. Zakon Simeone-Saraceni (br. 165. od 27. svibnja 1998.) to automatski omogućuje za zatvorsku kaznu kraću od četiri godine.

Djeca i roditelji u Europi imaju najmanje tri pravne mogućnosti za zagovaranje svojih ljudskih prava.

Prvo, mogu zahtijevati provedbu svojih prava u skladu s nacionalnim pravom na nacionalnim sudovima; primjerice prema Zakonu o ljudskim pravima Ujedinjene Kraljevine ili njemačkom Temeljnom zakonu. To je možda jednostavnije u onim zemljama u kojima je Konvencija o pravima djeteta izravno i u cijelosti ugrađena u nacionalno pravo, na primjer u Norveškoj, Španjolskoj i Belgiji, iako i ondje ovisi o senzibiliziranosti društva i stručnjaka za prava djeteta.

Zatim, ako se to pokaže neuspješnim, kada iscrpe domaće pravne lijekove mogu se obratiti Europskom sudu za ljudska prava u Strasbourgu.

Naposljetku, ako predmet spada u nadležnost EU-a, mogu podnijeti zahtjev u skladu s pravom EU-a, na nacionalnim sudovima, na Sudu Europske unije, ili na jednoj i na drugoj instanci. Osim toga, pravobranitelj za djecu može preispitati slučajeve, a nevladine udruge mogu pridonijeti procesu nadzora koji provodi Odbor za prava djeteta – taj je proces detaljnije opisan u Poglavlju 8. u kojemu se govori o zastupanju interesa djece zatvorenika.

Međunarodni standardi

Osim instrumenata spomenutih u prethodnom tekstu, postoje i neobvezujući uvjeravajući dokumenti.

Europska zatvorska pravila

Europska zatvorska pravila od 1987. imaju sve važniji status, a u siječnju 2006. revidirana su i ažurirana prema najnovijoj sudskoj praksi Europskog suda za ljudska prava i standardima koje je izradio Europski odbor za sprečavanje mučenja.³⁴ Svi nacionalni i europski sudovi, nadzorni odbori i inspekcijiska tijela moraju ih uzimati u obzir. Pravila za sada imaju samo veliku uvjeravajuću vrijednost. Njima se određuju minimalni zahtjevi za postupak

³⁴ Vidi: *Recommendation rec(2006)2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules*. (2006). Council of Europe, Committee of Ministers.

prema zatvorenicama i zatvorski uvjeti. Kad je riječ o obiteljskim vezama, u pravilima se navodi sljedeće: „za posjete se moraju stvoriti uvjeti koji omogućuju zatvorenicama da održavaju obiteljske veze na što uobičajeniji način.“ Revidirana pravila sadrže neke izmjene u odnosu na ona iz 1987., uključujući dijelove koji se odnose na žene i strane zatvorenike. U dijelu koji se odnosi na žene navodi se da se pri odlučivanju o izricanju zatvorske kazne mora obratiti posebna pozornost na psihološke, socijalne, profesionalne i fizičke potrebe zatvorenica.

Trudnim zatvorenicama mora se dopustiti da rode izvan zatvora; ako se porođaj dogodi u zatvoru, vlasti moraju osigurati svu potrebnu pomoć. U novim se pravilima također naglašava potreba za posebnim službama za žene koje su žrtve mentalnog, fizičkog ili seksualnog zlostavljanja. Pravilo 36. odnosi se na situaciju kada novorođenčad boravi u zatvoru s roditeljima. Mnogi smatraju da te promjene nisu dovoljne: mreža Children of Prisoners Europe (tadašnji EUROCHIPS) prethodno je predložila raniju reviziju kako bi prava djece zatvorenika bila uključena u Europska zatvorska pravila iz 2006. i nada se da će biti uključena u nekoj sljedećoj reviziji. Kvekersko vijeće za europske poslove, nevladina udruga sa sjedištem u Bruxellesu, provela je istraživanje o uvjetima u kojima žene izdržavaju kaznu zatvora u svim državama članicama Vijeća Europe i 2007. sastavila „Rodnu kritiku“ pravila, navodeći preporuke za neka pravila poput zaštite zatvorenica, stvaranja uvjeta za posjete djece i vođenja evidencije o broju, dobi i boravištu djece počiniteljice kaznenog djela i skrbnika djece.³⁵ Iako rokovi za njihovu reviziju nisu objavljeni, pravila temeljito ispituje Vijeće za penološku suradnju koje je osnovao Odbor ministara Vijeća Europe i revizija se očekuje do 2015.

Bangkoška pravila UN-a iz 2010. daju novu nadu zatvorenicama i njihovoj djeci

Ujedinjeni narodi već se dugo bave Standardnim minimalnim pravilima za postupanje sa zatvorenicama (1955. i 1977.) uključujući i njihovu potrebu za posjetima. Kvekerski ured UN-a iskoristio je svoj rad vezan uz zatvorenice za promoviranje rodno specifičnih Pravila UN-a za postupanje sa zatvorenicama i nezatvorske mjere za počiniteljice kaznenog djela (Bangkoška pravila UN-a). Opća skupština UN-a donijela je Bangkoška pravila u prosincu 2010.; njima se nadomješta dugotrajan nedostatak standarda koji uzimaju u obzir specifične karakteristike i potrebe počiniteljica kaznenog djela i zatvorenica te navode razmatranja alternativnih načina izdržavanja kazne zatvora za jedine skrbnike djece i najbolje interese djeteta.³⁶ O njima se govori u Poglavlju 6.

35 Vidi: Wetton, C. (2006). *The European Prison Rules: A gender critique*. Brussels: Quaker Council for European Affairs.

36 Vidi: *United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok rules)*. (2010). General Assembly, United Nations [A/C.3/65/L.5](#). Dostupno na: <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/BangkokRules.pdf>.

Djeca u zatvoru ili izvan njega?

Kada govorimo o interesima djece čiji su roditelji u zatvoru moramo razlikovati djecu koja su unutar zatvora – to su često dojenčad i mala djeca koja žive s majkama zatvorenicama, o kojima se govori u Poglavlju 6. (iako u Danskoj pod određenim uvjetima mala djeca mogu živjeti s očevima zatvorenicama) – od djece izvan zatvora. Pravobranitelji za djecu sve češće ističu da suvremeni pojam roditeljske skrbi zahtijeva organiziranje sličnih uvjeta i za muškarce, ali to se još nije ostvarilo.

Sudovi vrlo sporo prihvaćaju pristup prema djeci zatvorenika koji se zasniva na dječjim pravima, dok ga pravobranitelji za djecu i nevladine udruge odlučnije zagovaraju, a pitanja vezana uz djecu i zatvore prepoznaju se u međunarodnim nadzornim izvješćima. Nezadovoljavajuća sudska praksa znači da se u većini zemalja nije dogodio značajan pomak s prava zatvorenika na prava djece zatvorenika; djelomično su razlog tome i posebne okolnosti svakog slučaja. No, tijekom proteklih dvadeset godina postignut je ogroman napredak.

Na primjer, preporuka 110.96 Univerzalnog periodičnog pregleda (engl. United Nations Universal Periodic Review, UPR) iz 2012. za Ujedinjenu Kraljevinu promiče nekoliko važnih područja prava, uključujući razmatranje alternativnih načina izdržavanja kazne zatvora za jedine skrbnike. Preporuka je: osigurati da se vodi računa o najboljim interesima djeteta pri uhićenju, zatvaranju, izricanju kazne ili razmatranju ranijeg otpusta iz zatvora jedinog ili primarnog djetetovog skrbnika, imajući na umu da su posjeti roditelju u zatvoru u prvom redu djetetovo pravo, a ne zatvorenikova povlastica koja se može ukinuti kao disciplinska mjera. Preporuku podržava Ujedinjena Kraljevina.³⁷

Sasvim je jasno da treba nastaviti unapređivati zakonsku zaštitu te ranjive grupe djece. Čak i ako se u tome uspije, zakonodavstvo je samo dio slagalice jer zahtijeva povećanje svijesti, može biti djelotvorno samo ako je zasnovano na dobroj praksi, kako je opisano u drugim poglavljima ovog vodiča. Tek promjene u kulturi pri razmatranju potreba djece zatvorenika mogu utjecati na promjene u zakonima i njihovom tumačenju.

Izvorno poglavlje napisala je Ria Wolleswinkel (Nizozemska) u suradnji s Maryam Tabib (Velika Britanija), a doprinose su dali Caroline Forder (Nizozemska) i Gerard de Jonge (Nizozemska); urednice drugog izdanja su Kate Philbrick, Liz Ayre i Hannah Lynn, a istraživanja je provela Paole Costa.

37 Cijeli tekst odgovora Ujedinjene Kraljevine na Univerzalni periodični pregled Ujedinjenih naroda za UK dostupan je na: http://www.upr-info.org/IMG/pdf/a_hrc_21_9_uk_annex_e.pdf. Dodatne informacije u vezi s Univerzalnim periodičnim pregledom i ljudskim pravima u UK dostupne su na: <http://www.equalityhumanrights.com/human-rights/our-human-rights-work/international-framework/universal-periodic-review/>.

Treće poglavlje: Utjecaj roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na dijete

U razdoblju od izdanja prethodne verzije ove knjige do sada u različitim se europskim studijama istraživao utjecaj roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na djecu. Organizacija Children of Prisoners Europe pridonijela je tom istraživanju dvjema studijama: u jednoj se rabi pristup zasnovan na pravima, a u drugoj se analiziraju sve faze procesa roditeljevog izdržavanja kazne zatvora koje mogu utjecati na djecu i utjecaj roditeljevog boravka u zatvoru na mentalno zdravlje i opću dobrobit djece.¹ Daljnje opće preporuke, koje se uvelike preklapaju, razrađene su u objema europskim studijama jer su one vezane uz Dan opće rasprave Odbora za prava djeteta Ujedinjenih naroda iz 2011.²

Djeca su nam svojim riječima opisala kako na njih utječe roditeljevo izdržavanje kazne zatvora. Možemo ih saslušati uz pomoć materijala niza nevladinih udruga koje rade s djecom čiji su roditelji u zatvoru, video zapisa, dokumentarnih filmova i intervjua.³

Većina raspoložive istraživačke literature o roditeljevom izdržavanju kazne zatvora bavi se problemima s kojima se suočavaju djeca i mladi, ističući štetne posljedice koje za njih ima roditeljevo izdržavanje kazne zatvora, najčešće prikazane iz perspektive roditelja i trenutačnih skrbnika,

1 Jones, A. D., Gallagher, B., Manby, M., Robertson, O., Schützwohl, M., Berman, A. H., Hirschfield, A., Ayre, L., Urban, M., Sharratt, K. (2013.). A. Jones (ur.), Children of Prisoners: Interventions and Mitigations to Strengthen Mental Health. University of Huddersfield. <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/COPINGFinal.pdf>. Vidi također: Scharff-Smith, P., Gampell, L. (2011.). Children of imprisoned parents. University of Ulster and Bambinisenzasbarre, The Danish Institute for Human Rights, Denmark, European Network for Children of Imprisoned Parents. <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/DIHR.pdf>

2 Robertson, O. (2012). Collateral Convicts: Children of Incarcerated Parents. Recommendations and Good Practice from the UN Committee on the Rights of the Child Day of General Discussion 2011. <http://www.unhcr.org/refugees/2011/01/11jan2011-eva> Quaker United Nations Office.

3 Za dodatne materijale vidi mrežne stranice organizacije Children of Prisoners Europe koje omogućuju pristup mrežnim stranicama svih članica. Preporučujemo norveški animirani film „O tebi ovisi“ (engl. It's Up to You) Kajse Naess o djeci koja govore o tome kako su doživjela očev boravak u zatvoru. Norveško Ministarstvo kulture dodijelilo je za taj kratki film produkcijskoj tvrtki Mikrofilm AS Nagradu za unapređenje ljudskih prava. <http://www.nfi.no/english/norwegianfilms/search/Film?key=112946>.

i nudeći malo rješenja za poboljšanje stanja te djece.⁴ Novija istraživanja zasnivaju se na izjavama djece o njihovim iskustvima⁵, manje se oslanjajući na redukcionistički pristup, a više na pozitivnu psihologiju, naglašavajući čimbenike koji povećavaju otpornost i rezultiraju poboljšanjem stanja djece pogođene roditeljevim izdržavanjem zatvorske kazne. Kao što stoji u uvodu ove knjige, roditeljevo izdržavanje kazne zatvora može na mnogo načina utjecati na dobrobit djece, a u literaturi postoji konsenzus o tome da taj utjecaj ovisi o mnoštvu čimbenika, uključujući mogućnosti za održavanje kvalitetnog kontakta s roditeljem zatvorenikom, organiziranje skrbi te angažman društvenih zajednica i škola.⁶ Najvažnije je da se dječja stajališta uključe u prikaze kojima se nastoji dokumentirati utjecaj roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na mlade ljude i dati rješenja za poboljšanje njihovog stanja.

Studija Djeca zatvorenika: intervencije i mjere za ublažavanje stanja u cilju poboljšanja mentalnog zdravlja, pod neslužbenim nazivom studija COPING, prva je paneuropska studija u kojoj se na velikom uzorku djece (više od 1.500 sudionika istraživanja) ispituju potrebe psihičkog zdravlja djece čiji su roditelji u zatvoru. Unatoč nedostacima – između ostaloga, uzorak obuhvaća samo djecu koja su u kontaktu sa svojim roditeljima, a ne i onu koja nisu u kontaktu s njima; teško je odvojiti utjecaj roditeljevog boravka u zatvoru od drugih rizičnih čimbenika koji su postojali prije njegovog odlaska u zatvor – studijom COPING dobiveni su pouzdani podaci o toj djeci u do tada najvećem rasponu i dokazna osnova kojom se u najvećoj mjeri potvrđuju iskustva praktičara iz cijele Europe. U studiji se također ispituju i neki manje primjetni aspekti roditeljevog izdržavanja kazne zatvora, uključujući značenje koje djeca tome pripisuju, osjećaj stigme i socijalne izolacije koje roditeljev boravak u zatvoru ponekad uzrokuje te obiteljsku dinamiku prije, tijekom i nakon roditeljevog boravka u zatvoru.

Od najranijih faza projekta rezultati su upućivali na slične teme i podudarnosti u vezi s djecom zatvorenika u sve četiri zemlje obuhvaćene istraživanjem. U raspravi o uzročnosti, studijom COPING potvrđen je značaj roditeljevog izdržavanja zatvorske kazne kao najvažnijeg rizika za djecu zatvorenika (kako u Švedskoj, Ujedinjenoj Kraljevini i Njemačkoj, relativno bogatim zemljama, tako i u relativno siromašnjoj Rumunjskoj). Kada roditelji zloupotrebljavaju opojna sredstva ili su zlostavljači, neka djeca isprva dožive olakšanje kad roditelji odu u zatvor. U Poglavlju 4. podrobno

4 Vidi, na primjer, koristan pregled literature u: Robertson, O. (2007.). *The Impact of Parental Imprisonment on Children*. Geneva: Quaker United Nations Office.

5 Vidi: Boswell, G. (2002.). *Imprisoned fathers: The Children's View*. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 41(1), str. 14-26; i *The Coping Project Final Report*.

6 Codd, H. (2008.). *In the Shadow of Prison: Families, Imprisonment and Criminal Justice*. Willan.

se razmatra bitan odnos između djeteta i roditelja zatvorenika. Kvaliteta tog odnosa te odnos između djeteta i drugog roditelja ili trenutnog skrbnika znatno pridonosi tome kako se dijete suočava s drugim poteškoćama koje roditeljev boravak u zatvoru uzrokuje. Neka se djeca bolje nose s odvojenošću, zbunjenošću i gubitkom, iako ta situacija znatno utječe na njihovo ponašanje.

Otpornost

Razumijevanje pojma otpornosti, pozitivne prilagodbe životu nakon neželjenih događaja, pomaže nam da razumijemo kako se djeca nose sa stigmom, pitanjima privrženosti i nerazriješenim gubitkom. Otpornost se može smatrati procesom na koji utječe ličnost, biološki čimbenici i čimbenici okoline te njihovo međudjelovanje. Osobito su važni aspekti okoline ili zaštitni aspekti te čimbenici ranjivosti ili rizika.

Dječje strategije za suočavanje s problemima i otpornost djece mogu se razlikovati zbog mnogih razloga, od kojih su neki već spomenuti, a druge i dalje treba istraživati. Koliko će djeca zatvorenika biti otporna ovisi o kaznenom djelu koje su počinili njihovi roditelj i kazni koja im je izrečena. Ranije su studije upućivale na to da ta djeca češće imaju poteškoće s mentalnim zdravljem; u studiji COPING, u kojoj su korišteni standardizirani upitnici, to je potvrđeno; ustanovljeno je da su djeca zatvorenika izložena većem riziku da imaju poteškoća s mentalnim zdravljem nego opća dječja populacija. (Na engleskom govornom području pojam „poteškoće s mentalnim zdravljem“ obuhvaća mnoštvo različitih psiholoških, emocionalnih i mentalnih poteškoća, a ne podrazumijeva nužno dugotrajnu mentalnu bolest djece.) Kao i kad je riječ o drugim poteškoćama, njihov utjecaj i način manifestiranja može se razlikovati između spolova.

Djetetova skrbnička obitelj i njegova proširena obitelj čine prvu liniju podrške. To može biti i pozitivno i negativno. Ako roditelji skrbnici mogu pružiti djeci stabilnu podršku i otvoreno komunicirati s njima, djeca se često bolje nose s problemima. Međutim, ti se roditelji uglavnom osjećaju fizički i psihološki lošije u odnosu na opću populaciju; kada su pod stresom manje su sposobni pomoći djeci zatvorenika pa napetost, tajnovitost i manjak otvorenosti mogu rezultirati ljutnjom i smanjenjem otpornosti. S druge strane, za djecu koja mogu izraziti svoje osjećaje najvažnija je strategija za suočavanje s problemima priznati i podijeliti osjećaj tuge s roditeljima skrbnicima, školom, prijateljima i nevladinim udrugama, što pridonosi povećanju njihove otpornosti. „Mi djeca dobro znamo kad nam se ne govori istina. Odrasli nam uvijek kažu da ne znaju, ali ... znaju više od nas i to je ono što bismo mi htjeli znati.“ (trinaestogodišnjakinja⁷)

Škole se sve više prepoznaju kao najvažniji potencijalni izvor potpore za djecu zatvorenika, nakon obitelji; mogu im pomoći da ostvare bolji uspjeh u školi i u pisanju zadaća, a mogu im i pružiti emocionalnu potporu te dati informacije o savjetodavnoj pomoći.⁸ Međutim, važno je napomenuti da se u nekim školama ne pomaže dovoljno toj djeci, a čak se i postupa represivno prema njima. Djeca koja osjećaju stres i napetost u situaciji u kojoj se nalaze mogu imati problema u školi i kod kuće, što zahtijeva stručnu pomoć i razrađenu školsku politiku inkluzije i potpore.

Osim škola, u zemljama koje imaju specijalizirane nevladine udruge, one (izvan zatvora) pružaju najviše potpore djeci; ondje gdje nema specijaliziranih udruga (na primjer u Rumunjskoj) ta djeca najčešće ne dobivaju pomoć izvana i više se oslanjaju na obitelj.

Iako mnoga djeca isprva dožive traumu pri uhićenju i zatvaranju roditelja, čini se da se većina njih ipak prilagodi, npr. posjetima zatvoru i sigurnosnim mjerama.⁹ U Poglavlju 5. navodi se niz mogućnosti za smanjenje prepreka u zatvorima.

Studija COPING i druge studije pokazale su da su kvalitetan kontakt i otvorena komunikacija s roditeljem zatvorenikom važni za otpornost djece. Nasuprot tome, poremećen kontakt, nerazumijevanje situacije i nesigurnost mogu negativno utjecati na djecu (Vidi odlomak dalje u tekstu u kojemu se govori o prikrivanju istine: Djeci moraju roditelji reći da su osuđeni na kaznu zatvora.)

Ponekad nam se na prvi pogled može učiniti da djeca imaju visoko samopoštovanje unatoč tome što su im roditelji u zatvoru¹⁰; to može ovisiti o različitim načinima suočavanja sa stresom u pojedinim zemljama pokazivanjem veće ili manje samouvjerenosti. Većina članica mreže Children of Prisoners Europe tvrdi da nisu stekle dojam kako djeca zatvorenika imaju visoko samopoštovanje, ali mnoge shvaćaju da i roditelji i djeca žele pokazati kako se dobro nose sa zatvorom i da ne žele priznati da imaju poteškoća sa samopoštovanjem. Ta se prividna otpornost može smatrati nekom vrstom mehanizma otpornosti ili obrambenog mehanizma, strategijom za suočavanje s problemima. Opća je premisa većine nevladinih udruga da rad s djecom, individualno i u grupama koje ih podržavaju, te pružanje djeci mogućnosti da se izraze i budu aktivna, pridonosi povećanju njihova samopoštovanja.

8 Roberts, S. (2012.). The Role of Schools in Supporting Families Affected by Imprisonment. Families Outside. <http://www.familiesoutside.org.uk/content/uploads/2012/09/The-Role-of-Schools-in-Supporting-Families-Affected-by-Imprisonment-FINAL.pdf>. Za dodatne informacije

9 Ibid. The Coping Project Final Report str. 330. "Children of Prisoners' and Families' Experiences of Schools."

10 Ibid. str. 358 "Coping with the Imprisoned Parent".

10 Ibid. str. 25 "Introduction, Continued".

Ukratko, djeca koja dobivaju potporu svoje okoline i razvijaju strategije za suočavanje s problemima postaju općenito otpornija prema stresu, a ta otpornost može pomoći u smanjenju utjecaja uzročnika stresa i kriznih događaja.

Dakle, sljedeći čimbenici pomažu djeci da se nose sa stresnim situacijama:

- zdrav odnos s barem jednim roditeljem ili jednom odraslom osobom;
- razvijene socijalne vještine i vještine rješavanja problema;
- najmanje jedna strategija za suočavanje s problemima;
- osjećaj pozitivnog samopoštovanja i osobne odgovornosti;
- sposobnost fokusiranja pažnje, posebni interesi i hobiji.¹¹

Stigma

Dijete je vrlo lako osuditi za ono što su učinili njegovi roditelji.¹² Praktičarima je dobro poznato da djeca čiji su roditelji u zatvoru trpe stigmatizaciju u školi i društvenoj zajednici. Djecu čiji roditelji izdržavaju kaznu zatvora etiketira se kao drugačiju djecu, djecu s nepoželjnom osobinom, kao djecu koja „ne spadaju među nas“. Uz stigmom se u prvom redu povezuje osjećaj srama. Stigmatizacija može imati negativne učinke na mentalno zdravlje, povezane uz gubitak statusa i diskriminaciju. Kao potvrda iskustva članica mreže COPE, u studiji COPING utvrđeno je da je pojam stigme prepoznat u cijeloj Europi; samostigmatiziranje je posebno izraženo u Njemačkoj, gdje strategije za suočavanje s problemima koje djeca primjenjuju uključuju ograđivanje od krivnje roditelja zatvorenika, razgovor s drugom djecom zatvorenika i potiskivanje, izbjegavanje neugodnih osjećaja.¹³ Potonje je opisano kao „smanjenje kognitivne disonancije“, smanjenje nelagode koju izazivaju proturječni osjećaji. Prema riječima jedne četrnaestogodišnjakinje iz Njemačke: „Moja sestra i ja – mi smo umjetnice u potiskivanju.“ Komentar jedne majke: „Stigma postoji, mi žene i djeca najednom steknemo nekakvu manu, za koju nismo odgovorni. Ne možemo u javnost s tom manom. To je strašno. Doista strašno.“ Djeca se osjećaju stigmatizirano i posramljeno pa ne vole govoriti školskim prijateljima o tome da su im roditelji u zatvoru i to još više drže u tajnosti. Bilo bi korisno stvoriti prostor sigurnosti u kojemu bi djeca mogla razgovarati sa svojim prijateljima i osjetiti da ih

11 „The Rights of Children of Incarcerated Parents“, Ombudsperson for Children, Zagreb, 2013. http://www.dijete.hr/hr/publikacijeppravobranitelja/doc_details/368-the-rights-of-children-of-incarcerated-parents.html str. 51.

Coping Report, **op. cit.** str. 327 “Sharing Information with Friends”.

13 **ibid.** str.314 “Children’s Resilience and Coping Strategies, continued”. Ovo se kosi s ključnom ulogom snažne potpore obitelji i škole u Njemačkoj.

oni podržavaju.¹⁴ Vršnjačko nasilje u školi povećava rizik da djeca nasilno reaguju na podrugivanje ili budu tužna. Nasilje preko interneta sve je raširenije i utječe na svu ranjivu djecu. Samostigmatiziranje i sram još su snažniji od fizičke stigmatizacije.¹⁵ U Norveškoj je nevladina udruga FFP razvila način rada s djecom koji uključuje analiziranje mnogih poteškoća koje djeca doživljavaju kako bi normalnije prihvatila činjenicu da im je roditelj u zatvoru; njihov je način rada opisan u brošuri *Neke činjenice o običnoj djeci s neobičnim životnim iskustvima*.¹⁶

Odvajanje/privrženost

Kada je roditelj u zatvoru, gubi se uobičajena svakodnevna privrženost i javlja se problem održanja psiholoških veza. Pojam privrženosti odnosi se na kvalitetu veze između roditelja i djeteta. Sigurna privrženost koja postoji odranije može se poremetiti kada roditelja u kojega je dijete imalo povjerenje iznenada odvedu u zatvor. A nesigurna privrženost – postojeća (zbog iskustava s roditeljem prije njegovog odlaska u zatvor) ili novonastala – može uzrokovati poteškoće kada dijete odraste. Najnovija istraživanja to dokazuju prikazima razvoja dječjeg mozga iz kojih se vidi da nesigurna privrženost ometa fizički razvoj.¹⁷ Štetan utjecaj odvajanja mogu donekle ublažiti roditelji skrbnici.¹⁸ Taj se utjecaj razlikuje u zavisnosti od dobi djeteta čiji je roditelj u zatvoru i presudno je uvjetovan kvalitetom odnosa s roditeljem. Kako tvrdi psiholog Alain Bouregba, roditeljevo izdržavanje kazne zatvora ne mora nužno značiti da će dijete biti napušteno; ako roditelj zatvorenik uspije zadržati primjeren roditeljski kapacitet unatoč fizičkim ograničenjima koje postavlja zatvor njegovo je dijete izloženo znatno manjem riziku. (vidi Poglavlje 4. u kojemu se govori o roditeljstvu i zatvoru).

Ibid. str. 352 "Stigma and Bullying, continued".

Ibid. str. 347 "Stigma and Bullying".

¹⁶ See Me Now: A Collection of Facts about Common Children with Unusual Life Experiences.

Brošuru je priredila Lisbeth Nilsen, u suradnji s jedanaest udruga čiji je cilj bio istaknuti djecu s neobičnim životnim iskustvima. U brošuri se, između ostaloga, opisuje situacija djece čiji su roditelji u zatvoru, djece roditelja s mentalnim poteškoćama i roditelja ovisnika, djece iz siromašnih obitelji, djece ugrožene zlostavljanjem i djece iz izoliranih zajednica. http://www.ffp.no/no/litteratur/artikler_og_rapporter/Se+meg+n%C3%A5.9UFRnU4L.ips

¹⁷ Vidi: Understanding the Effects of Maltreatment on Brain Development. (2009.). U.S. Department of Health and Human Services. https://www.childwelfare.gov/pubs/issue_briefs/brain_development/brain_development.pdf. Vidi također: Adverse Childhood Experiences, Attachment and Resiliency. <http://opendoorsnh.blogspot.co.uk/2010/07/adverse-childhood-experiences.html>, i: Oates, Jetal. (2012). *Developing Brains, Early Childhood in Focus*, Bernard van Leer Foundation.

¹⁸ Coping Report, **op. cit.** str.295 "Family Relationship; Family Conflict and Resilience".

Zbunjenost u vezi s odsutnošću roditelja/nerazriješeni gubitak

Kada su dugo nesigurna je li roditelj koji je u zatvoru i dalje dio obitelji ili nije djeca zatvorenika ne mogu otvoreno tugovati zbog odsutnog roditelja. Stvara se nesigurnost i osjećaj stigme što kod njih može uzrokovati posttraumatski stres, povlačenje u sebe, internalizirano ponašanje i depresiju ili eksternalizirano, asocijalno ponašanje.¹⁹ Problem se može donekle umanjiti ako obitelj i zatvorenici otvoreno komuniciraju.

Ovaj tip gubitka može dovesti do narušavanja obrasca sigurne privrženosti. Nerazriješeni gubitak odnosi se na situacije kada je voljena osoba fizički odsutna, ali psihološki prisutna, poput razvoda, emigracije ili zatvora; nerazriješeni gubitak je oblik gubitka koji uzrokuje najveći stres jer nema uobičajenog pogrebnog obreda pa izostaje i izražavanje tuge kroz žalovanje koje vodi do prihvaćanja gubitka i zaokruživanja.²⁰ Snalaženje i otpornost djece suočene s osjećajem zbunjenosti i gubitka ovisi o pronalaženju značenja u odvajanju i otkrivanju nade. „U tim slučajevima nema zaokruživanja, izazov je u tome kako živjeti u nerazjašnjenj situaciji.“ (vidi primjer iz prakse Bedford Row, str. 57).

Ponašanje

S obzirom na psihološke poteškoće koje nastaju zbog zbunjenosti, gubitka i srama ne iznenađuje promjena u ponašanju djece. Neka se djeca povuku u sebe i postanu depresivna, druga eksternaliziraju ponašanje. U nekim zatvorskim igraonicama primijećeno je da djeca biraju igračke koje više odgovaraju djeci mlađe dobi, što je karakteristika regresivnog ponašanja. Neka djeca imaju noćne more ili počnu mokriti u krevet. Mlađa djeca mogu imati češće izljeve gnjeva. Starija djeca ponekad imaju poteškoće s koncentracijom u školi i asocijalno se ponašaju, ponekad i agresivno. Neke su se studije opsežno bavile rizikom za međugeneracijski prijenos kriminalnog ponašanja, odnosno, pitanjem povećava li roditeljev boravak u zatvoru rizik da će djeca činiti kaznena djela kad odrastu.²¹

19 Bocknek, E., Sanderson, J., & Britner, P. (2009.). Ambiguous Loss and Posttraumatic Stress in School-Age Children of Prisoners. *Journal Of Child & Family Studies*, 18(3), 323-333. doi:10.1007/s10826-008-9233-y.

20 Termin „nerazriješeni gubitak“ (engl. ambiguous loss) uvela je Pauline Boss. http://www.ambiguousloss.com/about_ambiguous_loss.php.

21 O ovoj su temi napisane različite studije npr.: Murray, Joseph, Carl-Gunnar Janson and David P. Farrington (2007.). *Crime in adult offspring of prisoners: A cross-national comparison of two longitudinal samples*. *Criminal Justice and Behavior*. 34:133-149. Murray J, Farrington D, Sekol I, Olsen RF. (2009.). *Effects of parental imprisonment on child antisocial behaviour and mental health: a systematic review*. *Campbell Systematic Reviews*:4. U potonjoj studiji, u kojoj se uspoređuje 16 studija iz nekoliko europskih zemalja i SAD-a, navodi se da djeca čiji su roditelji u zatvoru imaju dvostruko veći rizik za asocijalno ponašanje i loše mentalno zdravlje od djece čiji roditelji nisu u zatvoru. Dodatne informacije: Williams, K., Papadopolou, V., & Booth, N. (2012.). *Prisoners'*

Stigma, prekid odnosa privrženosti, financijske i socijalne poteškoće obitelji te nekvalitetna skrb o djeci također se povezuju s asocijalnim ponašanjem u starijoj dobi. Međutim, pozitivna potpora socijalnih službi i nevladinih udruga može umanjiti utjecaj roditeljevog izdržavanja zatvorske kazne na međugeneracijski prijenos kriminalnog ponašanja.²²

Budući da roditeljevo izdržavanje zatvorske kazne može snažno utjecati na djecu, spoznaje dobivene na temelju ovih teoretskih pojmova relevantne su za cjelokupan rad s djecom zatvorenika. Pristupimo li svakom pojedinom djetetu na individualniji način, pokazat će se da se odnosi između djece i roditelja razlikuju i da na njih utječe cijeli niz okolnosti. U idealnom odnosu između roditelja i djeteta, kao i u drugim odnosima, dvoje se ljudi istinski upoznaju kada vide jedno drugo u pravom svjetlu, bez zapreka, ne projicirajući jedno na drugo vlastite ideje i zamisli. Takav se odnos ostvaruje kroz cijeli život, a za mnoge se odrasle nastavlja ostvarivati i nakon što roditelj umre. Zatvor će biti jedna od zapreka za mogućnost ostvarenja tog odnosa; o poteškoćama koje uzrokuje govori se u Poglavlju 4.

U sociološkim studijama u kojima se istražuje skupina pojedinaca može se generalizirati, mogu se donositi statistički zaključci i citirati kvalitativna istraživanja. U studijama koje su do sada navedene nije zaključeno da je zatvor odlučujući čimbenik koji uzrokuje posljedice za djecu. Slično tome, teško je odrediti i utjecaj roditeljevog izdržavanja zatvorske kazne na djetetovo mentalno zdravlje. U izvješću COPING navodi se sljedeće: „Rezultati pokazatelja elemenata izdržljivosti i poteškoća u anketnom upitniku upućuju na to da djeca čiji je roditelj/skrbnik u zatvoru podliježu znatno većem riziku da imaju problema s mentalnim zdravljem nego djeca u općoj populaciji.“ U vezi s tim rezultatom postoje ograde, a zasnivaju se na opažanjima roditelja i skrbnika o djeci mlađoj od jedanaest godina koja daju mnogo negativniju sliku nego sama djeca.²³ Poteškoće koje djeca zatvorenika doživljavaju upućuju na potrebu da im se posveti posebna pozornost u okviru politike javnog zdravstva, a na to upućuje i rezultat da je dobrobit roditelja skrbnika i djece zatvorenika općenito manja nego dobrobit opće populacije.²⁴

Djeca i njihovi roditelji koji izdržavaju kaznu zatvora trebaju potporu:

childhood and family backgrounds: Results from the Surveying Prisoner Crime Reduction (SPCR) longitudinal cohort study of prisoners. London: Ministry of Justice.

22 Coping Report, [op. cit. str.63](#) "Children's Resilience and Coping Strategies"; u Švedskoj pozitivna potpora umanjuje sklonost prema međugeneracijskom prijenosu kriminalnog ponašanja.

23 Murray J. (2009.), [op. cit.](#)

24 Coping Report, [op. cit. str.523](#) "Non-Imprisoned Parent/Carer Health Related Quality of Life". Za više detalja o utjecaju izdržavanja kazne zatvora na zdravlje skrbnika djece u Norveškoj vidi: http://www.fhp.no/no/litteratur/artikler_og_rapporter/P%C3%A5r%C3%B8rendes+helse+og+livskvalitet

preporuke iz studija, donesene na osnovi istraživanja, kako socioloških tako i onih zasnovanih na pravima, mogu uputiti na cjelovite pozitivne mjere koje treba poduzeti u javnoj politici i na sustavnoj praktičnoj razini te na pružanje individualne potpore. Preporuke iz izvješća COPING obuhvaćaju pet širokih područja u kojima treba poduzeti daljnje mjere za poboljšanje dobrobiti, mentalnog zdravlja i kvalitete života djece čiji su roditelji u zatvoru, kako na paneuropskoj, tako i na nacionalnoj razini.²⁵; te su preporuke slične onima iz studije *Djeca čiji su roditelji u zatvoru*, financirane sredstvima EU-a, pilot projekta Danskog instituta za ljudska prava²⁶ i preporukama Odbora za prava djeteta UN-a izdanih na Dan opće rasprave, koje uglavnom potvrđuju iskustvo praktičara, dajući im puni kredibilitet jer su kvalitativna i kvalitativna istraživanja provedena na velikom uzorku.

Nevladine udruge koje rade s djecom sada prepoznaju koliko je važno uzeti u obzir utjecaj koji na djecu ima uhićenje, sudski proces, pritvor i izdržavanje kazne zatvora nakon donošenja presude, a u tom smjeru idu i preporuke iz svih najnovijih studija te dobra praksa. Djeci je nužno potrebna potpora društvene zajednice, uključujući potporu škole i nevladinih udruga, te najbolji mogući uvjeti za posjete zatvoru i dodatnu komunikaciju s njihovim roditeljima. Za djecu je najvažniji čimbenik kvaliteta odnosa s njihovim roditeljima, s onima u zatvoru i onima na slobodi, i potpora koju dobivaju od proširene obitelji i prijatelja.²⁷

Što se može poduzeti kako bi se ublažio utjecaj roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na djecu?

U nastavku teksta u općim se crtama razmatra ono što se događa u Europi u vezi s općenitim temama na koje se ove preporuke odnose i navode postojeći primjeri dobre prakse.

Uhićenje i pitanja vezana uz rad policije

Policijski službenici mogu se obučiti i dobiti protokole o ponašanju u prisutnosti djece – može se od njih zahtijevati da se raspitaju ima li uhićena osoba djece i jesu li ona u kući ili negdje drugdje. U Danskoj i Poljskoj, na primjer, već se provodi obuka za policijske službenike, iako ni u jednoj ni

25 Coping Report, [op. cit. str.549-597](#) "Recommendations". Dvanaest paneuropskih preporuka, podijeljenih u pet kategorija:

Senzibiliziranost politike i javnosti: preduvjet za promjenu.

Kaznenopravni sustavi prilagođeni djeci: ispravan početak.

Održavanje kontakta s roditeljem zatvorenikom: kako ostati u vezi.

Savjeti i potpora roditeljima i skrbnicima: doživjeti iskustvo.

Uloga škola: prijatelji u nevolji. (Svaka kategorija izvješća sadrži daljnje detaljne preporuke).

26 Scharff-Smith, P., & Gampell, L. (2011.), [op. cit.](#)

27 Coping Report, [op. cit. str.295](#) "Family Relationships; Family Conflict and Resilience".

u drugoj zemlji nije stalno raspoloživa, a često i sami policijski službenici s vremenom i stečenim iskustvom razrađuju dobru praksu.²⁸ U Danskoj postoji mogućnost da se na mjesto uhićenja dovedu obučeni socijalni radnici, ako se zna da ondje ima djece; u Engleskoj se mogu dovesti posebno obučeni policijski službenici, a i u Engleskoj i u Škotskoj policijski službenici prolaze *ad hoc* obuku.²⁹ Mnoge zemlje postavljaju zahtjeve da se mora voditi računa o interesima djece ako postoje problemi sa „zaštitom djeteta“ ili obiteljskim nasiljem; to znači da će se policija posebno pobrinuti za djecu ako se zna da su zanemarena ili zlostavljana, ali ne nužno i u svim drugim slučajevima. Nevladina udruga FFP htjela bi organizirati obuku za policajce u Norveškoj. Svrishodno bi bilo pozvati se na namjeru norveške vlade iskazanu u njezinom izvješću o preporukama izdanim u skladu s mehanizmom periodičnog pregleda kojima se podupire organiziranje obuke iz ljudskih prava za sve policijske službenike.³⁰ Tragedije također ponekad dovode do promjena. U Švicarskoj je jedna majka prije uhićenja, u strahu da će joj trogodišnju kćer odvesti socijalna služba, nazvala prijateljicu da je zamoli da se pobrine za dijete. Budući da je govorila u šiframa, osoba koju je nazvala nije razumjela što se od nje traži pa je djevojčica tri dana ostala sama u kući i umrla od žeđi. U istrazi je utvrđeno da je počinjen niz pogrešaka. Ako ništa drugo, sada se u Ženevi pri uhićenju barem provjerava ima li uhićena osoba djece, iako se statistički podaci o djeci ne prikupljaju. U letku koji je u suradnji s drugim nevladinim udrugama izradila mreža Children of Prisoners Europe predlaže se metodologija pomoću koje bi policijski službenici u Ujedinjenoj Kraljevini na najbolji način mogli pomoći djeci.³¹ U Mađarskoj se takav letak nudi djeci koja su uključena u kazneni postupak.

28 Scharff-Smith, P., & Gampell, L. (2011.), *op. cit.*

29 Rufus, I. (2013.). Monitoring the welfare of prisoners and their families. Justice for Children of prisoners: Prisons across Europe, national focuses on protocols relating to children of prisoners, *str.10-11*. Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/PrisonsAcrossEuropeNewsletter.pdf>. Rhod, H. E. (2013). The Danish court system: Q&A. Justice for Children of Prisoners: Police, judges & Sentencing: Arrests, trials & children's rights, *str.23-24*. Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wpcontent/uploads/2013/12/JudgesSentencingNewsletter.pdf>

U Škotskoj je bila pokrenuta inicijativa da policajci odgovornosti za uhićenja daju informacije o potpori koju pruža nevladina udruga Families Outside, ali ta inicijativa nije zaživjela.

30 Universal Periodic Review Norway: Mid-term report on the follow-up of the recommendations United Nations Human Rights Council under the Universal Periodic Review mechanism (UPR). (2012.) *str.20*. "Human rights education in the police". Dostupno na: http://lib.ohchr.org/HRBodies/UPR/Documents/Session6/NO/Norway_UPRmid-termreview-June2012.doc.

31 Children of prisoners: The impact of witnessing arrest and how police can help. (2013.). Children of Prisoners Europe, Fundamental Rights and Citizenship programme of the EU. Cijeli tekst naveden je u Poglavlju 8.

Uvažavanje djece pri izricanju kazne

Znatan napredak ostvaren je uvođenjem zahtjeva da se pri donošenju sudskih odluka vodi računa o dobrobiti i najboljim interesima djeteta (u skladu s Konvencijom o pravima djeteta), kako je navedeno u Poglavlju 3. Osim u prethodno navedenim slučajevima, u nekim posebnim slučajevima suci također vode računa o djeci. Na primjer, u Švedskoj se djeca koja svjedoče obiteljskom nasilju smatraju žrtvama i imaju pravo na naknadu štete počinjene kaznenim djelom.

Ima i poticajnijih inicijativa, poput projekta Zaboravljeni (engl. Left Behind), koju je pokrenula engleska nevladina udruga PACT na sudovima niže instance: na klupama londonskih sudova ostavljaju plakate kojima suce podsjećaju na pitanja vezana uz izravnu dobrobit djece i uzdržanih članova obitelji osoba koje se lišavaju slobode.³²

Treba nastaviti pomno razmatrati kako na najbolji način uklopiti stajališta djece u sudski postupak koji se vodi protiv njihovih roditelja i izricanje kazne zbog utjecaja koji će to imati na dijete. Postoje prijedlozi da se na sudovima primjenjuju izjave o učinku na dijete; napredak bi se postigao i uključivanjem napomene o stajalištima djece u izvješće za suca koji izriče kaznu.³³ U tom slučaju, kao i kad je riječ o obavještanju djece o roditeljevu uhićenju i izdržavanju kazne zatvora, treba zadovoljiti dječja prava i potrebe u procesu u kojemu je najvažnija figura njihov roditelj, koji također ima potrebe i prava.

Faze pritvora i zatvora

Ako dijete viđa svoje roditelje dok su u zatvoru neće se osjetiti napušteno. Istraživanja pokazuju da posjet u ranoj fazi može umanjiti djetetov strah za roditelja, osobito ako je zatvorenik emotivno stabilan i može naznačiti kakva će biti priroda novog odnosa u kojemu će biti udaljen od djeteta. U skandinavskim zemljama to se mnogo puta pokazalo problematičnim. U Švedskoj je zabilježeno odbijanje posjeta tijekom istražnog postupka, o čemu se govori u izvješću za Švedsku odbora za Univerzalni periodični pregled, mehanizam UN-a za praćenje stanja ljudskih prava u svijetu.³⁴ (O mehanizmu za korištenje Univerzalnog periodičnog pregleda govori se u Poglavlju 8. koje se odnosi na zastupanje interesa djece čiji su roditelji

32 Dostupno na: <http://www.prisonadvice.org.uk/our-services/sup-children-fams/left-behind>.

33 U Škotskoj ovu raspravu potiču izvješća kao što je npr.: Loureiro, T. (2009.). Child and family impact assessments in court: Implications for policy and practice. Families Outside. Dostupno na: <http://www.familiesoutside.org.uk/content/uploads/2011/02/child-im-pact-statements-stage1.pdf>.

34 Human Rights Report: Sweden (2010.), str.2. Osvrt na Univerzalni periodični pregled za Švedsku dostupan na: <http://www.state.gov/documents/organization/160216.pdf>.

u zatvoru.) Kad je riječ o posjetima roditeljima u istražnom zatvoru, neosuđenima ili osuđenima, postoje neke razlike u pravima na posjete, ali pitanja vezana uz telefone, Skype i posjete uglavnom su slična. Za sva pitanja u vezi s kontaktiranjem s roditeljem zatvorenikom u zatvoru vidi Poglavlje 5.

Djeca trebaju od svog roditelja saznati da je osuđen na kaznu zatvora

Djeca moraju znati zašto su im roditelji u zatvoru. Za djecu koja imaju potporu nekih nevladinih udruga to nije problem jer udruge zahtijevaju da djeca znaju da su im roditelji u zatvoru (npr. udruge Relais Enfants Parents na francuskom govornom području i Bryggan u Švedskoj također to zahtijevaju za djecu s kojom rade). Međutim, u mnogim drugim zemljama tajnovitost u vezi sa zatvorom ostaje ogroman problem, čime se potvrđuju prethodne konstatacije. Sadašnje iskustvo u Škotskoj i drugim zemljama potvrđuje prethodne zaključke o tome da znatan broj djece i dalje ne zna da su im roditelji u zatvoru; neka su djeca dobila netočno objašnjenje, a nekima nije uopće objašnjeno zašto im je roditelj odsutan.³⁵ U studiji COPING zabilježena je primjedba jedne majke iz Rumunjske: „Pomoglo je to što sam rekla istinu jer smo počeli više razgovarati.“³⁶ U Španjolskoj je jedna majka izjavila: „Dobro je ... jer je ona (njezina petogodišnja kći) dijete koje mnogo toga može razumjeti. Bistra je i otvorena ... tako da zna što se događa. Sad ću na dopust (izlazak radi posjeta obitelji) i ona to pomalo shvaća ... Mislim da je bolje tako nego da sam joj lagala. Zna da sam ovdje po kazni.“³⁷

Pokojna francuska psihoanalitičarka Françoise Dolto, u razgovoru s majkama zatvorenicama u zatvoru Fleury-Mérogis (1978.) rekla je sljedeće: „Djeci se mora reći istinu ... o zatvoru ...“ Dodala je: „Riječima se humanizira iskustvo; traumatično je za djetetovu budućnost ono što ostane neizrečeno.“ Drugi su stručnjaci također mnogo pisali o štetnim posljedicama obiteljskih tajni za djetetov psihološki i emocionalni razvoj. Prikrivanje istine može narušiti zdrav razvoj mentalnih procesa u djece. Teško je predvidjeti kako će laganje utjecati na djetetov razvoj. Ono što se događa dok je roditelj u zatvoru dio je mnogo šireg konteksta, a kako će odvajanje zbog roditeljevog izdržavanja kazne zatvora utjecati na dijete ovisi o djetetovoj dobi, duljini zatvorske kazne, obiteljskoj dinamici i drugim ključnim varijablama. Ipak, dijete se često osjeća odgovorno za roditeljev odlazak; može osjetiti krivnju. Studije su pokazale da se djeca osjećaju umireno kada znaju gdje im je roditelj – kad znaju da im je roditelj

35 Shaw, R. (1987.). *Children of Imprisoned Fathers*. Bungay, Suffolk: Richard Clay Publishing.

36 Coping Report, **op. cit.** str. 319. "Information Sharing within the Family".

37 Feintuch, S. (2013). *Power, Perceptions, and Incarceration: An Analysis of Spain's New External Units for Imprisoned Mothers and Children* (Doctoral dissertation, Central European University).

živ – a kada im se kaže zašto im je roditelj u zatvoru – to može pridonijeti smanjenju njihovog osjećaja krivnje.³⁸

“Djeca su u idealnom položaju da razumiju što je to zakon. Njihove živote obilježava ono što je dopušteno i ono što je zabranjeno. Zato potpuno razumiju da odrasli također moraju poštovati zakone ili će biti kažnjeni, kao što bi bila kažnjena i djeca da učine nešto loše. Mora im se reći da zatvor postavlja zakonska ograničenja, ali da ne ograničava ljubav. Najvažnije je da djeca znaju da ih njihovi roditelji i dalje vole.”

Marie-France Blanco,
osnivačica udruge Relais Enfants Parents (Francuska)

Kako dijete reagira ako osjeti da se od njega skriva istina? Kako razgovarati s djecom i što im treba reći? To su najvažnija pitanja. Odrasli moraju dati objašnjenje jezikom koji je djeci shvatljiv i primjeren. Dobije li dijete previše informacija može se dogoditi da shvati malo toga ili da ne shvati ništa. Jednako je tako važno da ga oni koji mu pružaju podršku slušaju i da znaju kako mu dati priliku da govori; možda je bolje reagirati na djetetov osjećaj nesigurnosti u vezi s roditeljima nego mu samo reći da im je roditelj u zatvoru, kako zbog neuropsiholoških razloga tako i zbog toga što roditelj mora zadržati roditeljsku odgovornost da djetetu to sam priopći. To su složena i osjetljiva pitanja.³⁹ Djeci istinu trebaju saopćiti njihovi roditelji zatvorenici svojim riječima i u tome im treba pomoći. Alain Bouregba iznio je nekoliko pronicljivih zapažanja o tome kako na djecu utječe govorenje istine: „Ni djecu ni roditelje ne bi trebalo prisiljavati ni da znaju ni da govore istinu. Roditeljima treba pomoći da na najbolji mogući način odgovore na djetetovo pitanje te da odgovorno i blago reagiraju na njegovo ponašanje. Istina, osobito kada se priopći netaktično, nije uvijek najbolje rješenje za dijete. Može se izraziti na prihvatljiv i manje bolan način, ali pri tome se mora voditi računa od djetetovoj *potrebi da zna istinu*. Ta potreba potiče djetetov rast i razvoj kao osobe. Utoliko se razlikuje od same istine koja, kada se priopći netaktično i *grubo* može povrijediti dijete.”⁴⁰ Mnoge zemlje sada imaju brošure, DVD-ove (poput izvrsnog animiranog filma udruge Bryggan, „Emilia”) ili video poveznice koje pomažu roditeljima da kažu djeci istinu o zatvoru.⁴¹

38 Christiensen, E. (2001.). Imprisoned Parents and their Families: What Can We Do to Minimise Harmful Effects to Children? *Journal of Child Centred Practice*, 84, 85.

39 Seigel, D. J., & Hartzell, M. (2014.). *Parenting from the inside out* 10th anniversary edition: How a deeper self-understanding can help you raise children. New York: Penguin Group. Za dodatne informacije o ovoj temi vidi: *A Scotland for Children: A Consultation on the Children and Young People Bill*, dostupno na <http://www.scotland.gov.uk/Publications/2012/07/7181/3>.

40 Stručna rasprava (2013.), **op. cit.**

41 Vidi film „Emilia” i druge pomoćne materijale o tome kako djetetu saopćiti istinu o zatvoru,

Kad djeca i roditelji mogu otvoreno razgovarati o roditeljevom izdržavanju kazne zatvora, onda i roditelji mogu pomoći djeci da sama odluče kome će još to saopćiti. Zbog stigme kojoj su izloženi, kako je spomenuto prethodno u tekstu, za djecu je ponekad možda bolje, ma koliko to bilo teško, da svojim vršnjacima ne govore da su im roditelji u zatvoru ako će zato biti još više odbačeni. To pak rezultira time da djeca razvijaju vještine potiskivanja osjećaja. Slično tome, čak i ako roditelj koji je u zatvoru nije u stanju preuzeti odgovornost za svoje kazneno djelo i njegove posljedice, trenutačni skrbnik može pomoći djetetu tako što će spriječiti da ono samo uzme na sebe odgovornost i time smanjiti njegovu potrebu da preuzme roditeljsku ulogu roditelja zatvorenika. Važnost uloge roditelja zatvorenika opširno se razmatra u Poglavlju 4.

Skrbnici trebaju potporu; najvažniji zaštitni čimbenik za otpornost djece

Praktičari već odavno intuitivno znaju da se djeci najbolje pomaže ako se pomogne njihovim roditeljima, onima u zatvoru i trenutačnim skrbnicima. Kao u slučaju žalosti zbog smrti drage osobe, bolje je ako roditelj skrbnik može pružiti potporu djetetu. Međutim, neposredno nakon uhićenja i dok je roditelj u pritvoru i sam će se roditelj skrbnik teško nositi s tom promjenom u obitelji pa će i njegovo emocionalno stanje, u usporedbi s onim cijele populacije, općenito biti lošije.⁴²

Osim roditelja, ondje gdje postoji čvrsta obiteljska mreža ublažavanju stanja također mogu pridonijeti bake, djedovi, braća i sestre. Kada su majke u zatvoru, bake i djedovi često preuzimaju ulogu skrbnika, a kada su u tome uspješni, utjecaj roditeljevog izdržavanja kazne zatvora znatno se smanjuje. Nasuprot tome, smještanje u ustanove za skrb o djeci, što je, kada je majka u zatvoru, češći slučaj, može štetno utjecati na dijete.⁴³

Osim potpore koju nevladine udruge pružaju djeci, relativno je raširena i njihova potpora obiteljima zatvorenika. U mnogim europskim zemljama nevladine udruge pružaju potporu skrbnicima putem savjetodavnih centara, grupa i telefonskih linija za pomoć. Cjelovit sustav za potporu obiteljima kakav je organiziran u Engleskoj i, s nekim razlikama, u drugim dijelovima Ujedinjene Kraljevine, omogućuje dobru koordinaciju između zatvora i potpore obiteljima kod kuće.⁴⁴

Dostupno na: <http://www.riksbryggan.se/material.html>

2 Informacije o tome kako pomoći djetetu koje tuguje dostupne su na: http://www.cruse.org.uk/sites/default/files/default_images/pdf/Areas/Northern-Ireland/SupportingChildren1242011.pdf

43 Blades, R., Hart, D., Lea, J., & Willmott, N. (2011.). Care a stepping stone to custody?.

Prison Reform Trust. Dostupno na: <http://www.prisonreformtrust.org.uk/ProjectsResearch/Childrenandyoungpeople>.

44 Informacije o programima PACT-a za pružanje potpore djeci i obiteljima zatvorenika dostupne su na: <http://www.prisonadvice.org.uk/our-services/sup-children-fams/> Informacije o projektima

Obitelji često traže emocionalnu potporu u suočavanju s činjenicama vezanim uz zatvor i savjet kako najbolje pomoći djeci. Sve nevladine udruge koje pomažu zatvorenicima i njihovim obiteljima znaju kamo uputiti obitelji kako bi dobile stručnu pomoć za rješavanje mnogostrukih poteškoća s kojima se suočavaju, npr. financijsko savjetovanje, pomoć sa smještajem, dobivanjem naknada i slično. U siromašnijim zemljama, roditeljevo izdržavanje kazne zatvora može znatno smanjiti obiteljske prihode.⁴⁵ U nekim je slučajevima dobivanje državne potpore otežano. U Norveškoj, primjerice, roditelji koji su ostali sami jer je drugi roditelj u zatvoru ne dobivaju naknadu za samohrane roditelje. U centrima za posjetitelje, kakvih ima u mnogim europskim zemljama, a opisuju se u Poglavlju 5., može se posjetiteljima pružiti djelotvorna pomoć odmah na ulazu, prije nego što prođu kroz sigurnosni ulaz.

Primjer iz prakse: Irska **Udruga Bedford Row Family Project**

Udruga Bedford Row Family Project u Limericku u Irskoj vodi centar za posjetitelje zatvora u kojemu se posjetiteljima zatvora nudi hrana i piće te pruža emocionalna potpora.⁴⁶ Kvaliteta projekta je između ostaloga i u tome što uključuje volontere, osoblje i članove odbora, koji su i sami bili zatvorenici ili iz prve ruke znaju kako je to imati člana obitelji u zatvoru. To znači da ljudi koji su došli tražiti pomoć postaju nositelji promjene u svojim zajednicama. Stvara se sinergija kombiniranjem neposrednog iskustva boravka u zatvoru i važnih ograničenja koje u ovakvom radu treba poznavati.

Udruga Bedford Row Family Project vjeruje da je najbolji i najdjelotvorniji način za rješavanje složenog problema uključenosti obitelji u kazneno djelo i neizbježnog kasnijeg uključivanja u izdržavanje kazne zatvora člana obitelji, uz sve poteškoće koje to uzrokuje, omogućiti odgovornim, suosjećajnim i brižnim ljudima iz zajednica koje su najviše pogođene boravkom svojih članova u zatvoru da svojom mudrošću, pronicljivošću i snagom stvore dugoročne promjene u tim obiteljima i „prekinu krug“. Zatvor obiteljima donosi ljutnju i gubitak, a naši djelatnici mogu pridonijeti ozdravljenju i uklanjanju ljutnje iz odnosa roditelja.

udruge Family Links u Sjevernoj Irskoj dostupne su na: <http://www.niacro.co.uk/our-services/working-with-prisoners-their-families-and-children/projects/16/family-links/>. Osvrt na potporu obiteljima udruge Families Outside u Škotskoj dostupan je na: <http://www.familiesoutside.org.uk/content/uploads/2013/08/FSW-Annual-Report-April-2012-March-2013.pdf>.

Coping Report, op. cit. Navodi se da je siromaštvo jedan od najvećih problema za djecu u Irskoj.

46 Sažeti prikaz rada udruge Bedford Row i dodatne informacije o njihovom projektu dostupni su na: <http://www.bedfordrow.ie/our-work/>. Kratak video zapis o provedbi projekta u praksi dostupan je na: <http://www.youtube.com/watch?v=Zt-cVjVTwq>.

Udruga Bedford Row organizirala je poseban tečaj za pružanje potpore obiteljima i krizne intervencije kako bi njezini djelatnici stekli potrebne vještine za pružanje potpore obiteljima u cilju stvaranje dugoročnih promjena (vidi Poglavlje 7. o obuci).

Nakon što napravi prvi korak, udruga pruža potporu i djeci. Ako izdržavanje zatvorske kazne prekine prisan odnos, djeci treba pomoći da nauče održavati odnos s voljenim osobama koje su u zatvoru na potpuno nov način, kratkim telefonskim pozivima i posjetima zatvoru, gdje je kretanje ograničeno. Ponekad se kod njih zbog tuge javlja ljutnja ili se povlače u sebe. Najvažnije je stvoriti podržavajuću okolinu za dijete koje trpi bol i gubitak, pomoći mu da razumije svoje osjećaje i gubitak kako bi i dalje moglo održavati prisan odnos sa svojim ocem, pomoći mu da u budućnosti vidi mogućnost i nadu – „da će moći biti mehaničar i imati lijepu kuću i sretnu obitelj.“

Prema riječima jednog djelatnika: „Oni ne traže nemoguće, ali su u vrlo nepovoljnom položaju. Mi možemo izgraditi odnos s njima i olakšati im život.“

Djeca je potrebna potpora nevladinih udruga i drugih institucija

Nevladine udruge pružaju potporu i na razne načine mogu pomoći djeci čiji su roditelji u zatvoru i njihovim obiteljima – skrbniku i cijeloj obitelji, na primjer, a ne samo djetetu, kako je prethodno opisano. U cijeloj Europi djeca dobivaju iznenađujuće malo izravne potpore od zajednice kroz grupe za djecu. Udruga Bryggan u Švedskoj organizira grupe za djecu na trajnoj osnovi; artikularnost švedske djece u studiji COPING djelomično se može tome pripisati. Štoviše, pionirski rad s djecom udruge Bryggan, postavljanje djece u središte procesa, omogućila im je da izrade preporuke za mlade koje se oslanjaju na službene preporuke studije COPING.⁴⁷ Obuka koju udruga Bryggan provodi za voditelje grupa za djecu podrobnije se opisuje u Poglavlju 7. u kojem se govori o obuci. Udruga FFP u Norveškoj također organizira grupe i ljetovanja, kao i udruga SAVN u Danskoj. U Njemačkoj, udruga Treffpunkt e.V. pruža savjetodavnu pomoć djeci čiji su roditelji u zatvoru. Lighthouse Foundation u Škotskoj organizira terapiju igrom za djecu ovisnika, od kojih su mnogi zatvorenici.⁴⁸ Postoje i neke korisne mrežne stranice posebno namijenjene djeci koje sadrže informacije o zatvoru.⁴⁹ Treffpunkt e.V. uspostavlja i internetsku savjetodavnu službu

47 Conference outcome report. (2012.). Coping with a parent in prison: an agenda for policy reform. Eurochips: Brussels. Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/ConferenceOutcome.pdf>.

48 Informacije o Lighthouse Foundation u Škotskoj dostupne su na: <http://www.lighthouse-foundation.co.uk/>.

49 Informacije o zatvoru namijenjene djeci dostupne su na: <http://www.ontheinside.org.uk/>

s mehanizmom zaštite za uznemirenu djecu. Raspoloživi su i drugi oblici potpore obiteljima, opisani dalje u tekstu, tako da djelatnici koji pomažu obiteljima često pomažu i djeci, kao članovima obitelji, a samoj djeci pomaže potpora koju dobivaju njihovi roditelji.

Projekti usmjereni na zatvor, poput projekata za savjetodavnu pomoć udruge Service Treffpunkt u Luksemburgu i igraonica u Ujedinjenoj Kraljevini pomažu djeci da kroz druženje dobiju osjećaj drugarstva i potpore. Posjeti zatvoru su im ponekad jedina prilika da budu zajedno s drugom djecom koja također znaju da su im roditelji u zatvoru i kojima je isto tako teško razgovarati s „vršnjacima“ u školi i zajednici. Druga djeca im nisu vršnjaci jer nemaju taj golemi teret spoznaje da su im roditelji u zatvoru. „Imao sam mnogo više problema u životu nego moji prijatelji.“⁵⁰ U Poglavlju 5. govori se o tome kako nevladine udruge mogu pružiti potporu djeci i obiteljima tijekom posjeta zatvorima.

Djeca zatvorenika ne postaju automatski kandidati za potporu socijalnih službi zbog roditeljeva izdržavanja kazne zatvora, niti bi to trebali biti. Međutim, u nekim slučajevima kad je djeci trebala potpora iz drugih razloga, nastavljaju je dobivati dok im je roditelj u zatvoru; unatoč tome što isprva odbijaju primati potporu socijalnih službi, kad je počnu primati mnoge je obitelji smatraju korisnom.⁵¹ Obuka socijalnih radnika usmjerena na njihovo razumijevanje mogućeg utjecaja roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na djecu i dalje je nedostatna. U Engleskoj postoji program u okviru kojega djeca zatvorenika koja imaju problema s mentalnim zdravljem mogu brzo dobiti specijalističku medicinsku pomoć.

Primjer iz prakse: Švicarska Udruga Relais Enfants Parents Romands (REPR)

Najvažnije je na koji se način djeci pruža potpora, s obzirom na raspon osjećaja i iskustava koje svako dijete proživljava. Švicarska dobrotvorna udruga REPR dočekuje obitelj i rođake koji posjećuju zatvor i pomaže djeci održavati odnos s njihovim roditeljima zatvorenicima. Zalažu se za sljedeće vrijednosti.⁵²

IACRO Northern Ireland)

Coping Report, op. cit. str.310 "Children's Resilience and Coping Strategies, continued".

51 Pugh, G. (2004.). Sentenced families: signs of change for children with a parent in prison. Ormiston Children & Families Trust.

52 Bornand, L., & Schekter, V. (2013.). Relais enfants parents romands (repre) values. Justice for Children of Prisoners: Prison Visits & Families Impacts, Successes & Struggles, str. 6-7

Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/>

PrisonVisitsNewsletter4Site.pdf. Video zapis udruge „Djeca u sjeni“ (engl. Child in the Shadows) dostupan je na: <http://www.carrefour-prison.ch/Les-Enfants-de-l-ombre-Le>.

1. Ne vjerujemo da postoji jedinstven model roditeljstva.

Kada pratimo djecu tijekom njihova posjeta zatvoru, važno je da znamo kako postupati prilikom razgovora između djeteta i njegovog roditelja. Fizički smo prisutni tijekom svih posjeta (bez obzira na to pratimo li djecu pojedinačno ili u grupi koja sudjeluje na Kreativnoj radionici). Zbog toga moramo zaboraviti vlastite zamisli, koje svatko od nas ima, o tome kako biti roditelj, bilo s roditeljskog stajališta, bilo na osnovi osobne povijesti i iskustva iz djetinjstva. Nadalje, zatvorenik je u zatvoru već izložen određenom pritisku i njegova je roditeljska uloga promijenjena: to utječe na njegov način ponašanja i ono što govori. Ostavimo li po strani vlastite zamisli o tome kako treba postupati donekle ćemo smanjiti pritisak dok se roditelj i dijete druže.

Osim toga, budući da smo fizički prisutni kao „profesionalci u djetetovoj pratnji“, neki nam roditelji pripisuju roditeljske kompetencije i pitaju nas za savjet. Moramo zaboraviti bilo kakvu ideju o „savršenom roditelju“, ne prestajući pružati potporu.

2. Pomažemo djetetu s onim što doživljava tijekom posjeta zatvoru i ne sistematiziramo niti normaliziramo njegove reakcije na te posjete.

Naučili smo iz razgovora s djecom da ne smijemo pokušavati utvrditi što čini „dobar“ posjet, ali da moramo dopustiti djetetu da se izrazi u komunikaciji sa svojim roditeljem kako god želi, veseljem, suzama, durenjem ili odbijanjem da govori.

Stoga je važno da budemo spremni na nepredviđene situacije kako bi djetetu i njegovom roditelju pružili dragocjenu slobodu i fleksibilnost.

O djetetu ovisi kako će ponovno izgraditi tu vezu, na osnovi svojih preokupacija i pitanja. Važno je dati mu za to potreban prostor. Zbog toga je i za nas važno redovito se sastajati nasamo s roditeljima kako bismo preispitali situaciju. Moramo i roditeljima pružiti potporu tijekom posjeta, pomoći im da se nose s nepredvidivim ponašanjem djeteta.

Također je važno moći napraviti neke kompromise u vezi s realnošću zatvorskog okruženja, reći na primjer: „Tata se ne može vratiti s tobom kući, ne zato što ne želi, nego zato što ne smije.“

3. Nastojimo pokazati ljubaznost i brižnost koje su primjerene onome što

se događa između djeteta i roditelja i stajati im na raspolaganju tijekom tog procesa.

Ne pristupamo nijednoj situaciji s unaprijed definiranim istinama ili formulama; umjesto toga iz svake situacije naučimo nešto novo. Svaka situacija i svaki trenutak su jedinstveni. Učimo i iz onoga što smo mogli drugačije učiniti ili reći. Timski rad nam omogućuje da stalno mijenjamo to stajalište i to nam obogaćuje iskustvo.

Polazimo od činjenice da ne znamo kako je roditelj postupao prema svom djetetu prije nego što je otišao u zatvor.

Na Kreativnim radionicama nema „zadanog predmeta“, važno je na koji način svaki sudionik pristupa predloženoj aktivnosti.

4. Odustali smo od ideje da se susreti moraju odvijati što je brže moguće.

Najvažnije pitanje tako postaje da se svako dijete na svoj način suoči sa situacijom reagirajući na nju pomoću vlastitog iskustva; koristeći se svijetom mašte i uzimajući u obzir realnost susreta sa svojim roditeljem.

Izazov je stoga u tome da se svakom djetetu pruži mogućnost da upravlja svojim životnim iskustvom na svoj način, na osnovi međudjelovanja svijeta mašte i realnosti u kojoj se odvija njegov susret s roditeljem.

Primjer iz prakse: Švedska, Udruga Solrosen

Glavna aktivnost udruge Solrosen jest briga za djecu zatvorenika različitih dobnih skupina. Budući da je roditeljevo izdržavanje kazne zatvora ponekad obavljeno velikom tajnovitošću, djeci često treba potpora i mogućnost da svoja iskustva podijele s nekim tko je u istoj situaciji. Metoda grupne terapije zasniva se na obrazovnom programu izrađenom za djecu čiji su članovi obitelji ovisnici o opojnim sredstvima (drogama ili alkoholu). Predvidljivost i grupna struktura stvaraju alternativnu metodu kojom se djeci može pomoći da se nose s kaosom i nepredvidljivošću koje roditeljevo izdržavanje kazne zatvora uzrokuje. Solrosen nudi individualno i grupno savjetovanje za djecu i odrasle, kampove za djecu i obitelji te glazbene aktivnosti.

Primjer iz prakse: Norveška, udruga Families and Friends of Prisoners (FFP)

Udruga FFP nudi aktivnosti za djecu, uključujući sastanke na kojima djeca govore o svojim osjećajima. Djeci je mnogo lakše kad upoznaju drugu djecu koja su u sličnoj situaciji. „Lakši sam sto kila!“ Opisuju kako ih ostali razumiju, a da pritom ne moraju mnogo objašnjavati. Udruga FFP organizirala je nekoliko „tematskih večeri“ i rasprava gdje su djeca govorila o tome kako je

to imati roditelja u zatvoru. Sudjelovala su djeca različitih dobni skupina (neka od njih u pratnji člana obitelji). Jednom smo pozvali mladu ženu koja je odrasla s ocem zatvorenikom da podijeli svoja iskustva s djecom. Također smo jednom pozvali pravobranitelja za djecu, a drugom prilikom dječje ambasadore iz tri zatvora. Neka djeca koja obično ne govore mnogo počela su govoriti o svojoj situaciji. Neka su djeca samo slušala, a kasnije su ispričala svojim majkama kako su se oduševila kad su shvatila da se i druga djeca osjećaju poput njih!

Članovi udruge FFP unaprijed znaju situaciju svakog djeteta. To je važno jer im to omogućuje da se bave pitanjima relevantnim za svu djecu, kako bi omogućili svakom djetetu da se osjeća uključeno u razgovor. (Neka od njih možda imaju roditelja nasilnika, neki roditelji izdržavaju dugu kaznu zatvora, neki kratku, neka djeca imaju roditelja koji će uskoro biti ili već jest deportiran iz Norveške nakon zatvora, neka su možda žrtve vršnjačkog nasilja, i tako dalje.)

Nevladine udruge također trebaju potporu

Sustavna potpora nevladinim udrugama koje pružaju potporu djeci čiji su roditelji u zatvoru tek se počela izgrađivati; u Engleskoj je Ministarstvo pravosuđa dalo potporu izdavanju smjernica za lokalne vlasti o načinu rada s djecom i obiteljima zatvorenika te s lokalnim nevladinim udrugama, a u nekim se područjima taj multidisciplinarni pristup za sve koji kontaktiraju s djecom čiji su roditelji u zatvoru razvija u sklopu obuke o utjecaju roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na djecu „Nevidljiva kazna“ koja se organizira za terenske medicinske sestre (pedijatrijske medicinske sestre), učitelje, policajce i druge.⁵³ U svom državnom izvješću u skladu s Konvencijom o pravima djeteta, Francuska navodi dodjelu potpore udruzi Relais Enfants Parents kao indicaciju da pomaže toj djeci.⁵⁴

Stav jedne irske nevladine udruge jest da svaka država najdjelotvornije može pomoći tako da pomaže nevladinim udrugama koje su fleksibilne i kreativne pa mogu pružiti primjerenu, ekonomičnu potporu obiteljima pogođenim izdržavanjem kazne zatvora njihovih članova.

Uloga škole: potpora zajednice dostupna svoj djeci

53 Ministry of Justice, (2011.). Working with children and families of offenders: A guide for local authorities and partnerships and reducing reoffending and improving outcomes for children. England: NEPACS and Barefoot Research and Evaluation. Dostupno na: http://www.nepacs.co.uk/resources/documents/1306250756chil-dren_and_families_guide_2011.pdf. U 2013. ovaj se program provodio u gradu Brighton and Hove u Engleskoj.

54 Comité des droits de l'enfant. Examen des rapports présentés par les Etats parties en application de l'article 44 de la Convention. Troisième et quatrième rapports périodiques des États parties devant être soumis en 2007.

Djeca mogu imati mnogo problema u školi – npr. izostanci iz škole zbog posjeta zatvoru, nesigurnost vezana uz roditeljevo izdržavanje kazne zatvora, sram zbog toga što znaju da su im roditelji nešto skrivili. Roditelje treba ohrabriti da obavijeste školu da su u zatvoru tako da nastavnici to znaju. Nastavnici onda mogu pomoći toj djeci i razumjeti promjene u njihovom ponašanju ili jednostavno shvatiti da ta djeca žele da ih se tretira kao i svu drugu djecu. Čak i kad roditelji otvoreno razgovaraju s djecom o zatvoru, djeca sama moraju odlučiti (u idealnom slučaju uz pomoć roditelja) u kojoj mjeri to žele saopćiti nastavnicima i školskim drugovima.

Budući da sva djeca idu u školu, školama je to dobra prilika da djeci pruže potporu ne stigmatizirajući ih dodatno. Norveška udruga FFP mnogo radi s djecom u školama, povećavajući osviještenost o pitanju utjecaja roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na djecu. DVD-ovi, poput onoga koji je producirala belgijska udruga Fonds Houtman „Jer ti nosiš moje ime“, služe stručnjacima kao uvod u ovu temu.⁵⁵ Važno je da škole razumiju djecu čiji su roditelji u zatvoru i da suosjećaju s njima: udruga Families Outside u Škotskoj pomaže školama organiziranjem obuke i snabdijevanjem nastavnika dodatnim materijalima.⁵⁶ Organizira se sustavno savjetovanje za nastavnike.⁵⁷

Na djecu mogu utjecati mediji i nedovoljno razvijena svijest javnosti

Sram koji djeca osjećaju često se još poveća kada lokalni i nacionalni mediji izvješćuju o suđenju njihovim roditeljima. U mnogim zemljama izvješćivanje podliježe ograničenjima jedino ako se radi o seksualnom zlostavljanju i ako je dijete izravna žrtva, a inače je izvješćivanje o sudskim postupcima i dramatiziranje informacija za televiziju uobičajeno čak i za renomirane medije. Čini se da se u Skandinaviji kontroliranjem medijskih objava o sudskim procesima donekle štite djeca optuženika. U Švedskoj sudac odlučuje može li se izvješćivati sa suđenja pa se tiskani mediji

55 Car tu porteras mon nom (For You Bear My Name), Sébastien Verkindere, Production Agit. Prod. SA. Film na francuskom s engleskim titlovima dostupan je na: <http://www.fonds-houtman.be/fr/les-documents-a-telecharger>, i u DVD formatu (bez titlova). Za lozinku kontaktirati Fonds Houtman na: CBornauw@fondshoutman.be. Sloan, D., & Farrelly, J. (2008.). It's a tough time for everyone: information for children and young people who have a parent or relative in prison. Action for Prisoners' Families. Može se kupiti preko interneta na: <http://www.amazon.com/Its-Tough-Time-Everyone-Infoma-tion/dp/0954859375>. Informacije o programu Parenting Matters udruge Barnardos u Sjevernoj Irskoj dostupne na: <http://www.barnardos.org.uk/parentingmatters.htm>.

56 Informacije o izvješćima o školama koje objavljuje udruga Families Outside u Škotskoj dostupne su na: <http://www.familiesoutside.org.uk/research-publications/schools/>.

57 Npr., Education of children with a parent or close relative in prison or at risk of a custodial sentence (2002). Gloucestershire County Council. Dostupno na: <http://www.gloucestershire.gov.uk/schoolsnet/CHttpHandler.ashx?id=35489&p=0>; ili letak zatvora Parc u Walesu za ravnatelje škola o projektu „Nevidljivi zidovi“ (engl. Invisible Walls) u okviru kojega se također nudi cijeli niz inicijativa za zatvorenike, partnere, djecu i sve vanjske subjekte —“potpora za cijelu obitelj”.

samoreguliraju. U Ujedinjenoj Kraljevini Komisija za pritužbe o medijima štiti ljude koji se žale na uznemiravanje od novinara, iako je kad do toga dođe ponekad već prekasno.⁵⁸

Incidenti slični onome koji se dogodio u Irskoj događaju se i drugdje: nakon samoubojstva povezanog uz aktivnost bandi u jednom ozbiljnom listu objavljena je slika djeteta rodbinski povezanog sa žrtvom kako „pokazuje srednji prst” reporteru. Mediji nisu bili svjesni kakve bi probleme obitelji zbog toga mogle imati; u vezi s tim pitanjem treba još mnogo toga poduzeti.

Povećanje svijesti javnosti znatno je unaprijeđeno time što se na televiziji sada posvećuje pozornost obiteljima zatvorenika. U Sjedinjenim Američkim Državama, u dugovječnu dječju televizijsku seriju Ulica Sezam uveden je lik dječaka Alexa, čiji je otac u zatvoru; The New York Times objavio je članak o toj temi u kojemu se naglašava značaj obrazovnih televizijskih emisija za djecu i promišljenog obraćanja širokom gledateljstvu.⁵⁹ U Hrvatskoj je televizijska emisija u kojoj se govori o različitim načinima pružanja potpore djeci zatvorenika uvelike pridonijela nastojanjima Ureda pravobraniteljice za djecu da senzibilizira javnost za taj problem.⁶⁰

Djecu zatvorenika treba uvažavati u politici i u javnosti

U Europi se na različite načine senzibilizira javnost za problem djece zatvorenika. Na primjer, pravobranitelji za djecu u Hrvatskoj i Cipru svojim aktivnostima podsjećaju vlasti na potrebe te djece.⁶¹ Aktivnosti pravobranitelja nasnivaju se na izvješću koje je potaknulo slične aktivnosti u Škotskoj: „Neprimjetni. Nečujni. Nevini.” Nakon objavljivanja izvješća Škotski je parlament osnovao međustranačku parlamentarnu skupinu, uz potporu nevladine udruge Families Outside, u kojoj se raspravlja o mnogim prethodno navedenim pitanjima, poput medijskog izvješćivanja, uvažavanja djece pri izricanju kazne, djeci zatvorenika u školi, itd.⁶² U

58 Informacije načinu na koji Komisija pomaže ugroženima dostupne su na: http://www.pcc.org.uk/assets/111/How_the_PCC_responds_to_a_major_incident_2013.pdf. Komisija također udovoljava pojedinačnim zahtjevima za tekstovima koji su već objavljeni. Informacije o tom procesu dostupne su na: <http://www.pcc.org.uk/cop/practice.html>.

59 Angier, N. (2013., 25. studenoga). The Changing American Family. The New York Times. Članak je dostupan na: http://www.nytimes.com/2013/11/26/health/families.html?_r=1&.

60 Paralele: Djeca u sjeni [epizoda TV serije]. (2013.). Hrvatska radiotelevizija. Dostupno na: <http://www.hrt.hr/enz/paralele/226299/>.

61 Koursoumba, L. (2013.). The rights of children to maintain contact with imprisoned parents. Justice for Children of Prisoners: Looking Forward Impacts, Successes & Obstacles, str. 7-8.

62 Not seen. not heard. not guilty. the rights and status of the children of prisoners in Scotland. (2011.). Edinburgh: Scotland's Commissioner for Children and Young People. Dostupno na: http://www.sccyp.org.uk/downloads/Adult%20Reports/2011_NSNHNG_report.pdf.

državnim planovima i programima za djecu sve se više prepoznaju posebne potrebe djece zatvorenika.⁶³ U Poglavlju 8. koje se odnosi na zastupanje interesa djece čiji su roditelji u zatvoru dodatno se razrađuju ove aktivnosti, koje su najvažnije za većinu članica mreže Children of Prisoners Europe i za cijelu mrežu.

Promotivnim video spotovima, kao što je onaj koji je nedavno naručila mreža Children of Prisoners Europe, senzibilizira se javnost za posebna pitanja, poput nasilja preko interneta; time se djeci poručuje da nisu jedina koja proživljavaju to za djecu teško iskustvo i nastoji im se pomoći, dajući ujedno drugima do znanja što ta djeca proživljavaju.⁶⁴

Svi relevantni donositelji odluka trebali bi voditi brigu o stajalištima djece čiji su roditelji u zatvoru

Djeci treba cjelovit pristup kako bi se nosila s izazovima koje sa sobom nosi roditeljevo izdržavanje kazne zatvora, a ova preporuka odražava taj osnovni opći pristup. U Poglavlju 7. govori se o inicijativama kao što je prethodno navedena multidisciplinarna obuka i obuka za izricatelje kazni. Završna konferencija o studiji COPING rezultirala je stajalištem da UNICEF i Europska komisija djecu zatvorenika trebaju uključiti u kategoriju ranjive djece, što je veliki korak naprijed prema cilju da se o djeci zatvorenika vodi računa na svim razinama.

Djecu treba čuti i slušati

Dobra je praksa dosta dobro razvijena u Švedskoj, gdje djeca sastavljaju popise želja za zatvore, savjete roditeljima pa i preporuke za europske nositelje politike. Nadalje, postoje smjernice o tome kako uključiti djecu, koje su izdali švedski pravobranitelj za djecu, ostale nevladine udruge, akademici i praktičari. U Norveškoj je udruga FFP stekla stručna znanja pružajući potporu stručnoj grupi za djecu zatvorenika pravobranitelja za djecu. Kako što se vidi iz vrijednosti za koje se zauzimaju, navedenih u prethodnom tekstu, švicarska udruga REPR radi s djecom zatvorenika tako što ih sluša i dopušta im da im sami pokažu kakva im vrsta potpore treba.⁶⁵

63 The Scottish Government, (2012.). National parenting strategy: Making a positive difference to children and young people through parenting. p9. Dostupno na: <http://www.scotland.gov.uk/Publications/2012/10/4789/9>. Department for Communities and Local Government, (2012.). The troubled families programme: Financial framework for the troubled families programme's payment-by-results scheme for local authorities. London: Crown. Dostupno na: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/11469/2_117840.pdf.

64 Children of Prisoners Europe – video zapis o nasilju preko interneta. Explainer Studio, 2014. Dostupno na: http://childrenofprisoners.eu/?page_id=5092.

65 Young speakers—a method for listening to children. (2011.). Stockholm: The Ombudsman for

Kad bi se ova velika skupina preporuka provela na europskoj, nacionalnoj i paneuropskoj razini osiguralo bi se da se o djeci zatvorenika vodi računa u svim fazama postupka u politici, praksi i ponašanju pojedinaca, što bi povećalo njihove izgleda za sigurniju budućnost. Uz praktične preporuke, važno je uzeti u obzir i kako se one provode. Zahtjevi pristupa restorativne prakse potrebama djece zatvorenika (i druge djece na koju utječu kriminalne aktivnosti članova obitelji), dobar su putokaz za provedbu preporuka o najboljem načinu zadovoljavanja njihovih potreba:

Smisao: Pomoći da se razvije osjećaj svrhe te osjećaj pravde i poštenja.

Povezanost: Ljubav i iskustvo pripadanja, iskustvo zajednice i mogućnost vlastitog određenja kao člana zajednice.

Sigurnost: Ekonomska, duhovna, emocionalna i fizička sigurnost.

Djelovanje: Snaga, sposobnost da se djeluje i iskusi osjećaj osnaženosti, osobne autonomije ili zastupanja interesa.

Prepoznavanje: Poštovanje i prihvaćanje, uvažavanje te osnovno dostojanstvo i samopoštovanje ljudskog bića.⁶⁶

 Children in Sweden. Dostupno na: <http://www.barnombudsmannen.se/Global/Publikationer/young%20speakers.pdf>. The Listening to Prisoners' Children: a Toolkit produced by PACT može se kupiti preko interneta: <http://www.prisonadvice.org.uk/Shop/listening>. Karlsson, L. (2013). Storycrafting method—to share, participate, tell and listen in practice and research. The European Journal of Social & Behavioural Sciences, [str.1109-1117](#).

66 Newell, T. (2013.). A restorative approach: Considering the needs of all those involved. Justice for Children of Prisoners: Prison Visits & Families Impacts, Successes & Struggles, [str.12-13](#).
Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/PrisonVisitsNewsletter4Site.pdf>.

Njemačka

Die Vater Kind Gruppe in der JVA Nürnberg

Vatter-Kind-Gruppe

VATER-GRUPPE DENSE

Irska

Škotska

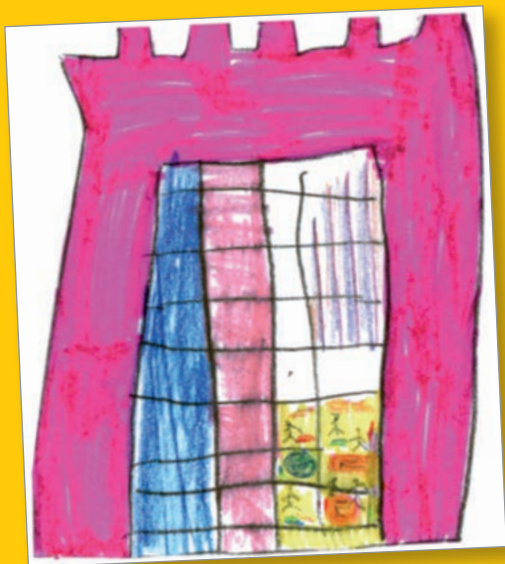

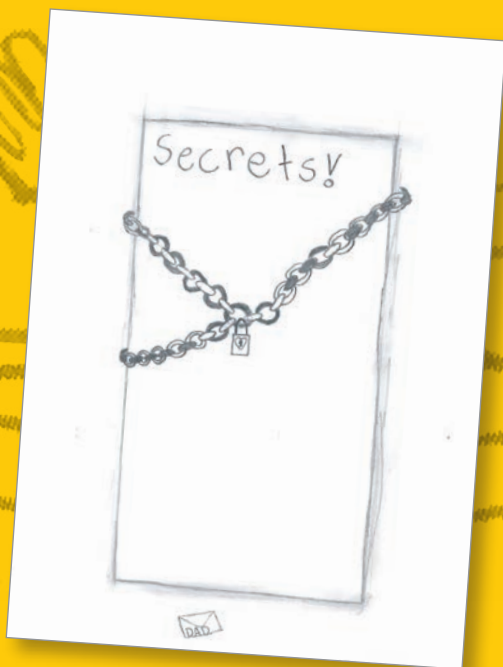
Engleska

Italija

Norveška

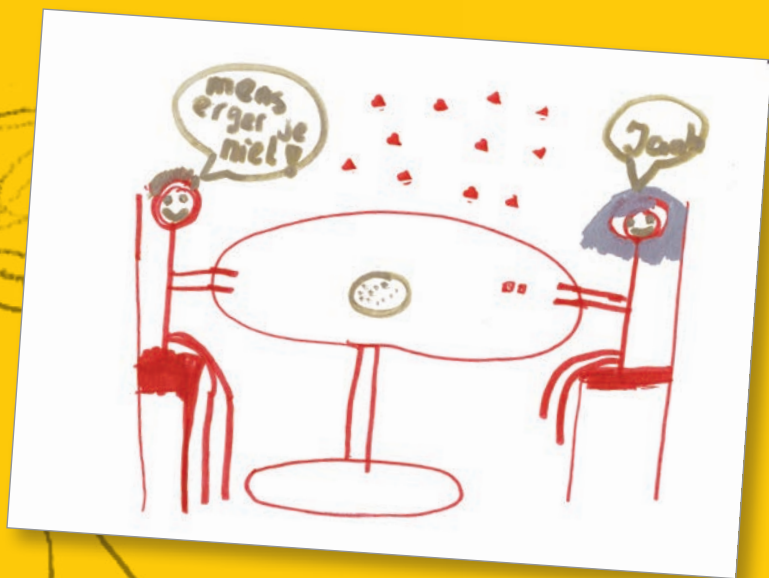
Hrvatska

Francuska

Nizozemska

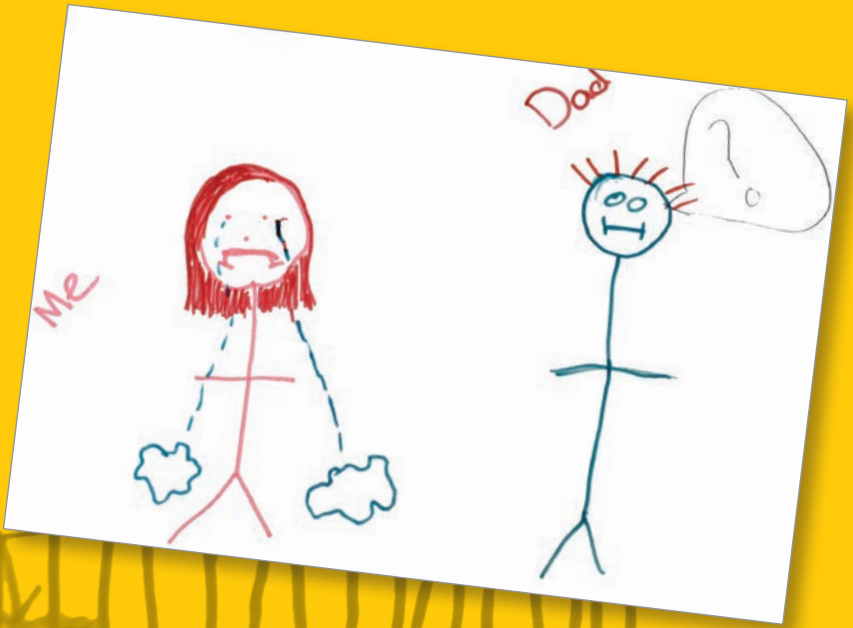

Švicarska

Novi Zeland

Četvrto poglavlje: Roditeljstvo i zatvor

Proces pružanja potpore roditeljima u zatvoru odvija se u dvije faze: eliminiranje čimbenika koji slabe ostvarivanje roditeljskog autoriteta – primjerice, odbijanje zatvorenika da se viđa s djetetom u zatvoru – i pomaganje roditelju da obnovi odnos sa svojim djetetom. Roditeljevo izdržavanje kazne zatvora može poremetiti odnos roditelja i djeteta, a taj odnos može postati asimetričan kad dijete „preuzme brigu” o roditelju u emocionalnom smislu. U ovom se poglavlju ističu te i druge poteškoće s kojima se mnoge majke i očevi koji izdržavaju kaznu zatvora suočavaju skrbeći se o svojoj djeci te se opisuju nekoliko inicijativa koje se trenutačno provode u nekim europskim zemljama kako bi se roditelju pomoglo da savlada te poteškoće i obnovi vezu s djetetom. U prvom se dijelu govori o osnovama roditeljstva, analizira se roditeljska uloga, roditeljski autoritet i poteškoće u skrbi o djeci na koje nailaze roditelja koji su u zatvoru. U drugom se dijelu govori o nekoliko originalnih inicijativa, u Francuskoj, Belgiji, Italiji i Švedskoj, za potporu roditeljstvu u zatvoru.

Roditeljstvo

Boravak roditelja u zatvoru smanjuje njegovu sposobnost ostvarivanja roditeljskog autoriteta. Roditelji zatvorenici često nailaze na socijalne, pravne, obiteljske ili psihološke zapreke. Međutim, prije nego što razmotrimo razne zapreke za roditeljstvo kada je roditelj u zatvoru, moramo definirati pojam obiteljske uloge u njezinim različitim dimenzijama.

Roditeljska uloga

Roditeljska uloga podrazumijeva mnogo više od roditeljeve obveze da odgaja, prehranjuje i štiti dijete, što su sve glavni elementi roditeljskog autoriteta. Roditeljska se uloga nastavlja i nakon što dijete postane punoljetno, dok roditeljski autoritet u tom trenutku prestaje. Roditeljska uloga ne zahtijeva nužno da roditelj bude fizički prisutan: prisjetimo se samo kako na dijete može utjecati simbolička, zamišljena prisutnost preminulog roditelja; roditeljska uloga do neke mjere i dalje postoji. Roditeljska se uloga dijeli na funkcionalnu i kulturno-simboličku.

Funkcionalna uloga obuhvaća socijalizaciju potomaka i njihovo postupno razumijevanje njihove građanske uloge (društveno zadane odgojne dužnosti). No da bi dijete postalo privrženo roditelju potrebno je mnogo više od roditeljeve sposobnosti da ispuni odgovornosti vezane uz podizanje djeteta – iz toga proizlazi kulturno-simbolička uloga. Dijete i roditelj dijele zajednički osnovni identitet. Sudjelujući u procesu stvaranja identiteta roditelji ostvaruju roditeljsku ulogu prenoseći djeci osjećaj pripadanja. Roditelj ne dobiva poticaj za tu ulogu. Promatra li se roditeljska uloga s praktičnog stajališta, može se vrednovati kompetencija roditelja u toj ulozi, ali ako se na nju gleda sa stajališta prenošenja osjećaja pripadnosti, onda to vrednovanje nema smisla. Prije se radi o tome omogućuje li roditeljevo psihološko i socijalno stanje stvaranje osjećaja pripadnosti i uspostavljanje veze između roditelja i djeteta.

Nakon što smo razdvojili te dvije uloge, možemo ispitati osnove svake od njih kako bismo bolje procijenili zapreke koje će najvjerojatnije proizvesti negativan učinak u slučaju roditeljevog izdržavanja kazne zatvora.

Roditeljska uloga: praktični aspekti

S praktičnog stajališta, različite sastavnice roditeljske uloge uključuju niz odgovornosti prema djetetu, kako slijedi:

- prehranjivanje i uzdržavanje djeteta;
- čuvanje i zaštita djeteta;
- poticanje djetetovog razvoja i odgoj djeteta.

Prehranjivanje i uzdržavanje djeteta primarna je poveznica koju mnogi smatraju jednom od najvažnijih čimbenika roditeljskog legitimiteta. Budući da zbog izdržavanja zatvorske kazne roditelj ima manje mogućnosti financijski pridonositi odgoju potomaka, ima manji roditeljski legitimitet. Dužnost da štiti dijete također je važno uporište. Roditeljska zaštita djetetu daje osjećaj unutarnje sigurnosti bez kojega je ugrožen njegov psihološki i emocionalni razvoj te kasnija socijalizacija. Majka je ta koja najviše pruža zaštitu novorođenčetu tijekom prvih nekoliko mjeseci njegova života, ali i očeva je uloga u tom razdoblju važna. Što se majka sigurnije osjeća u odnosu s bliskim osobama, to se bolje sjedinjuje s djetetom, djelujući poput membrane koja filtrira podražaje koje novorođenče prima. Otac u tome sudjeluje štiteći dijadu majke i djeteta i određuje kvalitetu njihova sjedinjavanja. Roditeljska zaštita traje mnogo dulje od prvih nekoliko tjedana djetetova života, ali u tom je ključnom razdoblju najvažnija za djetetov kasniji razvoj. Zbog toga tijekom tih prvih mjeseci djetetova života treba posvetiti posebnu pozornost trijadi majka-otac-dijete. Stabilnost

te trijade utječe na stabilnost djetetovog osjećaja sigurnosti na kojemu se zasniva njegova interakciju s okolinom; ona određuje i roditeljevu dugoročnu stabilnost u preuzimanju odgovornosti. Dužnost roditelja da štiti dijete, uključuje i odgovornost – u većini kultura očevu – da nadzire i štiti dijete. Nadzor nad djetetom uključuje praćenje njegova zdravstvenog stanja i zaštitu od utjecaja štetnih za razvoj njegove moralne savjesti.

Treća je dužnost poticati djetetov razvoj i odgajati dijete. Buđenje djetetove znatizelje, razvijanje sposobnosti rasuđivanja kroz zabavu i igru te usvajanje jezičnih vještina uglavnom su plod roditeljskog sudjelovanja u poticanju djetetovog razvoja i odgajanju djeteta. Roditelji odlučujuće pridonose djetetovom intelektualnom razvoju. Primjerice, dijete uči jezik kontaktirajući s roditeljima, u prvom redu s majkom. Odnos majke i djeteta tijekom prvih godina djetetova života određuje djetetov sustav učenja jezika, odnos prema igri riječima i drugim jezičnim vještinama. Djetetovo ovladavanje materinim jezikom u osnovi je uvjetovano kvalitetom odnosa između majke i novorođenčeta. Deprimirana ili tužna majka ne govori izražajno dok vodi brigu o djetetu nego mehanički i formalno. U majčinoj komunikaciji s djetetom nema pjevušenja i tepanja, što loše utječe na dijete i može ograničiti njegove verbalne sposobnosti, a kasnije i sposobnost učenja pisanja. Roditelj najbolje potiče djetetov razvoj kroz igru. Koliko će roditelj pridonijeti djetetovu odgoju uglavnom ne ovisi o njegovoj vještini poučavanja: majka koja često čavrlja s dojenčetom stvara mnogo čvršće temelje za njegovo stjecanje vještine govora i pisanja nego majka koja je deprimirana i povučena u sebe – čak i ako ima odlično jezično obrazovanje.

Ta tri aspekta roditeljske uloge blisko su povezana i donekle se preklapaju. No s praktičnog stajališta vrlo ih je važno razlikovati jer pomoću njih možemo odrediti što roditelja ometa u ispunjavanju njegove roditeljske uloge.

Roditeljska uloga: kulturno-simbolički aspekti

Veza između roditelja i djeteta mnogo je više od niza odgovornosti. Roditeljeva privrženost svojim potomcima i nježnost koju im pokazuje određuju kvalitetu djetetovog odnosa prema sebi u njegovom kasnijem životu. Nisko samopoštovanje, samoodbacivanje, inhibiranost i stidljivost koji nastaju zbog osjećaja srama dodatno slabe odnos između djeteta i roditelja. Utjecaj odnosa između djeteta i roditelja na određivanje odnosa pojedinca prema sebi proizlazi iz veze koju stvara roditeljev i djetetov zajednički identitet. Na taj način roditelj prenosi na dijete nekoliko važnih sastavnica vlastitog narcizma.¹

¹ Svojstvo ljudske psihe koje karakterizira ljubav prema samom sebi, ali u normalnim granicama.

Općenito se smatra da su odnosi između djece i roditelja odlučujući za formiranje identiteta i sigurnost narcističkih ulaganja. Taj je utjecaj u osnovi roditeljske uloge, koja tako nema samo praktično značenje, nego dobiva cjelovito značenje jer povezuje pojedinca s njegovom društvenom zajednicom i potvrđuje njegov osjećaj pripadnosti.

Uloga veze između djeteta i roditelja u formiranju identiteta bitna je u dvama procesima: u procesu vezivanja kojim se dijete identificira s rodbinskom i društvenom strukturom i integrira ih te u ranim iskustvima privrženosti. Ta iskustva određuju osjeća li se dijete dovoljno voljeno i jačaju njegov nesvjestan osjećaj prava na postojanje.

Prijenos

Prije nego što ostvari autonomiju u bilo kojoj mjeri, dijete mora moći prihvatiti svoj položaj u životu. Dijete ne može ostvariti individualnost ako nije određeno položajem u koji je u ranoj dobi postavljeno na osnovi želja i socijalno-kulturnog profila njegovih roditelja. Sloboda i psihološka neovisnost ne stvaraju se na neispisanoj ploči. Sartre je tvrdio da pojedinca određuje njegova društvena okolina koju on kasnije zanemaruje i donekle je sam određuje; za tog je filozofa upravo u izrazu „donekle” – i ni u čemu drugome – bit slobode. Kako bismo postojali kao pojedinci, moramo najprije biti podvrgnuti ograničenjima.

Dvije skupine čimbenika određuju djetetov život. U prvoj su skupini socijalno-kulturni profil njegovih roditelja i identifikacija sa zajednicom – jasno je kako oni utječu na djetetovu budućnost. U drugoj je skupini najvažnija priroda majčinih i očevih želja u vezi s djetetom. Roditelj nesvjesno i svjesno planira budućnost svoga djeteta čak i prije nego što se ono rodi. Taj projekt ili želja, koja se projicira na dijete, određuje idealizirani oblik samoostvarenja koje dijete introjicira u prvoj godini života. Taj proces rezultira nekom vrstom unutarnjeg obrasca za samoostvarenje s kojim se dijete suočava cijeli život. Želje koje roditelji imaju za dijete neodvojive su od želja njihovih roditelja; djetetova veza s očevim i majčnim nadama i željama u odnosu je s njihovom zamišljenom vezom s njihovim roditeljima. Stoga tu vezu uvjetuje nesvjesni prijenosni mehanizam koji se proteže kroz dva naraštaja i do neke je mjere neovisan o specifičnim okolnostima koje oblikuju i učvršćuju privrženost između roditelja i djeteta. Nesvjesno stvoreni „projekt za dijete” određuje roditeljeve nade i želje vezane uz njega, ali ipak se razlikuje djelomično od roditeljeve želje da mu dijete bude blizu, pokraj njega – koja se više zasniva na potrebama. Roditeljeva potreba koja se odnosi na dijete (projekti, nade za budućnost) i želja da dijete bude u blizini (zasnovana na potrebama) donekle se preklapaju, ali zasnovane su

na posve različitim psihičkim procesima. Potreba za djetetovom blizinom pokreće mehanizme stvaranja privrženosti.

Privrženost

Stabilnost narcističke dimenzije osobnog identiteta uvelike ovisi o kvaliteti roditeljske privrženosti. Sve donedavno najviše se naglašavala privrženost majke i novorođenčeta. Škole razvojne psihologije slažu se u tome da novorođenče zasniva svoj osjećaj svemoćnosti, uz koji se vezuje njegov primarni narcizam, na majčinoj pozornosti; također se slažu u vezi sa stupnjem razvoja objektnih odnosa. Dijete će prevladati rana iskustva frustracije i odvajanja kroz stalnu psihičku prisutnost slike majke. Nekoliko autora naglašava povezanost između uloge majčinske privrženosti i formiranja slike o sebi kod djece. Međutim, ne smije se podcijeniti ni očinska privrženost. Dijete ima potrebu osjetiti očevu privrženost. Zašto? Očinska privrženost ima manju ulogu u razvoju narcizma nego majčinska privrženost; ipak, ne bi je se smjelo zanemarivati: osjećaj legitimiteta odrasle osobe uvelike se zasniva na doživljaju očeve ljubavi. Nasuprot tome, strah da je neželjeno od oca može dovesti do unutarnjih konflikata koji proizlaze iz nedostatka legitimiteta ili priznavanja. Očevu priznavanje odlučujuće je za narcizam i djeluje na nesvjesnoj razini. Nadalje, u edipovskoj fazi dijete može razriješiti vječni sukob između oca i sina ako se otac odnosi prema njemu s nježnošću i ljubavlju; to je mnogo teže ako je otac nasilan ili ako je odsutan.

Prepreke koje slabe roditeljsku ulogu

Nakon što se napravi razlika između dvije dimenzije roditeljske uloge može se razumjeti kakve prepreke mogu ograničiti sposobnost roditelja zatvorenika da ispuni svoju roditeljsku ulogu. Utvrđeno je osam vrsta prepreka. Razmotrit ćemo poseban utjecaj koji svaka od njih ima na različite dimenzije roditeljske uloge.

Izostanak posjeta

Roditeljska uloga najviše je ugrožena u slučajevima kad dijete ne posjećuje roditelja zatvorenika. Nepostojanje kontakta između roditelja zatvorenika i njegovog djeteta negativno utječe na obje dimenzije roditeljske uloge. U takvoj je situaciji isključena bilo kakva mogućnost pridonosa poticanju djetetovog razvoja. Čak i kada otac zadrži sposobnost djelovanja tijekom povremenih posjeta ili barem ostane upoznat s djetetovim razvojem i može financijski podmirivati djetetove potrebe, njegova uloga u odgoju djeteta slabi. Jedino redoviti kontakti omogućuju roditelju da uspostavi odnos koji

uključuje igru i daje poticaj djetetovoj mašti, životu i socijalizaciji. Slabljenje roditeljske uloge zbog izostanka kontakta ne utječe samo na odgojnu ulogu nego i na prirodu privrženosti između roditelja i djeteta te na kvalitetu roditeljeve uloge u procesu formiranja identiteta njegova potomstva.

Zbog snažne želje da viđaju svoje dijete privrženost nekih roditelja svodi se na obrazac koji se više zasniva na potrebama – na *njihovoj* potrebi za djetetom, dok osjećaj da njihovo dijete treba njih slabi. Ako se privrženost svede samo na egocentričnu dimenziju, odnos koji bi se mogao razviti ne ostvaruje se u punom potencijalu. Neposrednija posljedica jest gubitak osjećaja roditeljskog legitimiteta.

Da bi se osjećali legitimno u roditeljskoj ulozi, roditelji moraju osvijestiti više vlastitu odgovornost nego emocionalno zadovoljenje koje dobivaju iz odnosa s djetetom. Ako roditelj ne daje prednost svojem osjećaju odgovornosti, smanjuje se legitimnost simbolične uloge roditelja.

Zbog toga slabi kvaliteta veze i roditeljev doprinos prijenosu osjećaja pripadnosti na dijete postaje manji. Kako bi prenio osjećaj pripadnosti, roditelj mora biti psihološki spreman vezati dijete uz neku drugu osobu, a ne samo uz sebe. Drugim riječima, mora biti u stanju odreći se posjedovanja djeteta da bi osnažio njegov osjećaj pripadnosti obiteljskoj zajednici – čiji je roditelj samo jedan među mnogim drugim članovima. Taj psihološki proces vezivanja omogućuje roditelju da igra ulogu vodiča. Kada je roditelj u zatvoru nedostatak kontakta pojačava njegovu potrebu da ima dijete samo za sebe pa slabije razumije da dijete mora vezati i uz druge.

Možemo procijeniti do koje mjere izostanak kontakta između roditelja zatvorenika i njegovog djeteta smanjuje kvalitetu roditeljstva. To se smanjenje očituje na razne načine i ovisi o nekoliko čimbenika:

- o tome koliko dugo nema kontakata;
- o prirodi odnosa između roditelja i djeteta prije roditeljevog odlaska u zatvor;
- o psihološkoj sposobnosti roditelja da legitimizira svoj roditeljski položaj;
- o roditeljevoj želji da poveže dijete s drugim roditeljem, sa svojim roditeljima, sa zajednicom i sa svijetom.

Posljednji je čimbenik vrlo važan u slučaju kad dijete ne posjećuje roditelja zbog sukoba u obitelji. Posjeti mogu izostati zbog nekoliko razloga (vidi Poglavlje 5.), koji nemaju jednak utjecaj. Najvažniji je uzrok prekida kontakta sukob između počinitelja kaznenog djela i članova obitelji koji su primarni skrbnici djeteta. Takvi sukobi pokazuju koliko se smanjila želja roditelja zatvorenika da dijete veže uz svoju obitelj i koliko roditelj

može biti onemogućen u ostvarivanju svoje uloge u prijenosu osjećaja pripadnosti na dijete. Drugi se problem javlja kada roditelj zatvorenik odbija vidati svoje dijete u zatvoru. To se obično događa kada roditelj izdržava, ili misli da izdržava, kratku kaznu zatvora. U takvim slučajevima roditelj obično ne želi da dijete dolazi u zatvor, a ponekad ni ne kaže djetetu da je u zatvoru. Roditelji često odbijaju djetetove posjete jer ih je sram pred djetetom. Također prešućuju istinu ili lažu o tome gdje se nalaze („roditelj ti je u bolnici, na poslu, na poslovnom putu u inozemstvu, itd.“). Sram često dovodi do toga da roditelji zatvorenici bježe od realnosti – ne žele nikoga vidjeti niti žele da itko njih posjećuje, ne žele slušati niti žele govoriti, lažu ili pribjegavaju izbjegavajućem ponašanju kroz laži, što su samo neki od psiholoških mehanizama koje proizvodi sram. Sram pred djetetom vezan je uz gubitak samopoštovanja. Sram se rijetko izražava; osobe koje se srame nevoljko se izražavaju riječima. Zatvorenik može djelovati samopouzđano i sigurno u sebe, ali iznutra ga razdire ponekad i vrlo snažan osjećaj srama. Roditeljev sram odaje gubitak legitimnosti i loše utječe na njegovu roditeljsku ulogu. Ta su dva uzroka primarno psihološka i vezana su uz unutarnje konflikte. Druga su dva uzroka primarno vanjska, a njihov se utjecaj ne smije podcijeniti: financijske poteškoće te zakonska i administrativna ograničenja posjeta.

Ta dva vanjska uzroka treba prepoznati i ukloniti inicijativama koje potiču obiteljski kontakt, bilo na administrativnoj razini ili financijskom potporom. Roditelji ponekad spomenu te vanjske uzroke kad se žale na to da ne viđaju dijete, ali kako su nevladine udruge primijetile, to su rijetko kada jedini uzroci. Radi se o tome da je roditelju zatvoreniku i njegovoj obitelji lakše navesti te razloge nego unutarnje. Zbog toga se mora rabiti cjelovit ili globalan pristup – moraju se uzimati u obzir oni razlozi koje roditelj eksplicitno navede, ali i oni koje ne spomene. Negativan učinak roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na zatvorenikovu roditeljsku ulogu može se umanjiti jedino ako se uzmu u obzir obje motivacijske skupine.

Nedostatak kontakta u ambijentu prilagođenom djeci

U mnogim se zatvorima posjeti djece ne odvijaju u okolini koja je prilagođena djeci. Neke prostorije za posjete nisu prikladne za djecu i njihove posebne potrebe niti za kvalitetan kontakt između roditelja i djece; to utječe na roditeljsku ulogu. Što je okolina primjerenija za odnos u koji spada i igra djeteta s roditeljem, to roditelj ima više prilike igrati ulogu katalizatora u poticanju djetetovog razvoja. Nasuprot tome, kada roditelj nema dobre uvjete za igru s djetetom, ne može ni naučiti kako ga odgajati. Komunikacija između djece i roditelja u ambijentu koji je poticajan za igru i neverbalni kontakt jednako je važna i za roditelja i za dijete. Nedostatak

prostora za posjete zatvoru koji su prilagođeni djeci negativno utječe i na privrženost djeteta i roditelja. Što takav prostor manje odgovara djetetu, to više roditelj osjeća da ga dijete posjećuje pod prisilom. Za vrijeme posjeta koji se odvijaju u takvom prostoru roditelj često pomišlja na to kako bi djetetu bilo bolje negdje drugdje. Osjećaj da je djetetov dolazak u zatvor za njega štetan onemogućuje iskazivanje privrženosti djetetu; roditelj osjeća kako on više treba dijete nego što dijete treba njega. Zadovoljenje roditeljevih potreba prevladava nad zadovoljenjem djetetovih potreba pa se kvaliteta roditeljske privrženosti može smanjiti.

Nedostatak primjerenog prostora za obiteljske posjete

Teško je osjećati se roditeljem sam za sebe. Otac postaje roditeljem prilagođavajući svoje ponašanje očekivanjima koja po njegovom mišljenju majka ima od njega. Majka se također mora osjećati osnaženo očevim stavom prema njoj; on je vidi kao majku koju je želio za svoju djecu. Očekivanja koje roditelji imaju jedno od drugoga određuju hoće li s lakoćom izvršavati svoju roditeljsku ulogu ili ne. Međusobni utjecaji u trokutu majka-otac-dijete presudni su za naglašavanje legitimiteta svakog roditelja i za uzajamno djelovanje očekivanja. Nedostatak prostora prilagođenih obiteljskim posjetima zatvoru koji bi majkama, očevima i djeci omogućili privatnost najveće je ograničenje uvjeta koji su roditeljima nužni kako bi svoje ponašanje prilagodili očekivanjima voljenih osoba. Nedostatak prostora za zajednički boravak obitelji može poremetiti stvaranje privrženosti između roditelja i djeteta.

Sukob u obitelji

Dijete često ne posjećuje oca koji je u zatvoru zbog sukoba u obitelji. Ne nastaju svi sukobi zbog roditeljevog izdržavanje zatvorske kazne; u mnogim slučajevima oni postoje i prije njegova odlaska u zatvor. Kako god nastali, čini se da su oni najvažnija prepreka za ispunjavanje roditeljske uloge. Sukob u obitelji otežava roditelju zatvoreniku obavljanje dužnosti nadzora nad djetetom. Roditelj koji je u zatvoru ne može pratiti kako dijete napreduje bez skladne komunikacije s trenutačnim skrbnicima djeteta. Nadalje, kako je već spomenuto, zbog tih sukoba djeca rjeđe posjećuju roditelje u zatvoru ili ih uopće ne posjećuju. Zbog nedostatka fizičkog kontakta između roditelja i njegovog potomka roditelj postaje manje vješt u poticanju djetetovih interesa za divan svijet koji ga okružuje.

Sukob između roditelja zatvorenika i roditelja koji se brine za dijete ne samo da slabi odgojnu ulogu nego i stvara velik rizik za poremećaj funkcioniranja odnosa između djeteta i svakog od roditelja. Sukob između

roditelja često je izvor izražavanja i ponašanja koje se vezuje uz „prisivljanje“ djeteta, a roditelj se zapravo mora psihički orijentirati prema odustajanju od prisvajanja djeteta kako bi imao osjećaj roditeljske odgovornosti.

Utjecaj roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na zakonska prava i status roditelja

Roditeljevo izdržavanje kazne zatvora rijetko utječe na zakonska prava i status roditelja, iako se ponekad i to događa. Na primjer, čak je i u talijanskom zakonodavstvu koje je orijentirano prema obitelji dopušteno pravosudnom tijelu dati dijete na posvojenje ako se njegovi roditelji zatvorenici ne mogu brinuti o njemu dok je maloljetno. U Francuskoj se roditeljski autoritet može opozvati ako je roditelj u zatvoru zbog zlostavljanja svog djeteta tako da neki drugi srodnik može posvojiti dijete. Iako su takvi slučajevi rijetki, mora im se posvetiti posebna pozornost jer pokreću važna etička pitanja i pitanja vezana uz razvoj djeteta. Slučajevi kad roditeljevo izdržavanje kazne zatvora može smanjiti odgovornosti i prava vezana uz roditeljski status češći su od opozivanja roditeljskog autoriteta. To se često događa zato što roditelji ne poznaju svoja prava i dužnosti. Korisno bi bilo olakšati im pristup informacijama o roditeljskim pravima i dužnostima koje mogu ojačati roditeljsku ulogu na svim razinama.

Utjecaj roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na njegovo samopoštovanje i društvenu predodžbu o njemu

Zatvor se može usporediti s kušnjom za narcizam jer smanjuje samopoštovanje. U očima javnosti roditelj zatvorenik vrlo često ne zavređuje biti roditelj. U takvoj dvostruko otežanoj situaciji roditelj se osjeća onesposobljenim, što je ponekad jako bolno i smanjuje samouvjerenost potrebnu za obavljanje te simbolične uloge. Mnogi roditelji zatvorenici imaju osjećaj nelegitimnosti, na primjer kad podsjećaju dijete na pravila ponašanja koja mora poštovati. Vrlo je važno ponovno osposobiti roditelja kako bi osjetio da ima punu legitimnost u roditeljskoj ulozi.

Utjecaj roditeljevog izdržavanja kazne zatvora narušava odnos između roditelja i djeteta i utječe na roditeljevo ponašanje nakon njegovog otpusta iz zatvora

Roditeljevo izdržavanja kazne zatvora stvara ozbiljne probleme za odnos roditelja i djeteta. Odnos može postati „asimetričan“, odnosno dijete može „preuzeti brigu“ nad roditeljem u emocionalnom smislu. Zbog tog poremećaja i disfunkcionalnog odnosa roditelj zatvorenik može biti nasilan prema svojoj djeci kad ga otpuste iz zatvora ili se povući iz njihovog života.

Stoga u prvom redu treba pružiti potporu *odnosu*, a ne djetetu. Kad su ljudi svjesni mogućeg problema, a osobito ako se roditeljima zatvorenicama objasni zašto je to problem, smanjuje se rizik da će se povući od djece ili biti nasilni prema njima. (Slično je tome upozoriti ožalošćene da mogu postati deprimirani; kada se takva mogućnost naglasi, rizik se smanjuje). Zbog toga ovo pitanje treba uključiti u obuku za zatvorsko osoblje i druge profesionalce koji rade sa zatvorenicama i njihovim obiteljima, u zatvoru i u zajednici, te u druge vrste obuke za razvijanje svijesti kako bi se zatvorenici i njihove obitelji upoznali s rizicima disfunkcionalnog odnosa između roditelja i djeteta.

Nedostatni prihodi

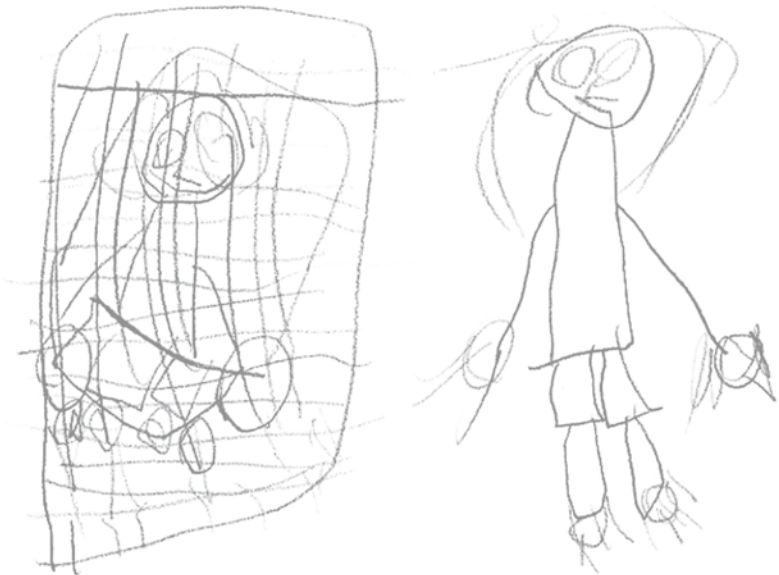
Nemogućnost da financijski pridonosi odgoju djeteta može biti vrlo važna za roditelja zatvorenika. Izostanak financijskog doprinosa ponekad se smatra napuštanjem djeteta, a često se izjednačava s gubitkom legitimiteta. U mnogim je kulturama financijski doprinos očeva brizi o djetetu osnova njihovog legitimiteta. Smanjenje očinskog legitimiteta donekle se ublažava kada počinitelj kaznenog djela obitelji šalje dio zarade iz zatvora. No, budući da u zatvorima nema dovoljno plaćenih poslova ta je mogućnost ograničena. U nekim slučajevima zatvor ne samo da ograničava roditeljevu mogućnost da financijski pridonosi obiteljskom životu, nego znatno financijski opterećuje obitelj. Mnoge obitelji, osobito u razdoblju pritvora, moraju plaćati počiniteljeve i sudske troškove. Zbog kulturnih razloga, nemogućnost financijskog uzdržavanja obitelji ima veći utjecaj na očeve zatvorenike nego na majke zatvorenice. To ne znači da poteškoće u financijskom uzdržavanju djeteta duboko ne utječe i na majke zatvorenice, ali čini se da ima manji negativni utjecaj na njihov osjećaj roditeljskog legitimiteta. Ovo se odnosi samo na roditelje koji su financijski uzdržavali svoju djecu prije odlaska u zatvor. S obzirom na navedeno, preporučuje se da zatvorske službe roditeljima pruže što više mogućnosti da rade dok su u zatvoru i da pridonose financijskom uzdržavanju obitelji.

Netočno je i opasno predviđati da će djeca patiti i da će njihov razvoj trpjeti od trenutka kad roditelj ode u zatvor. Iskustvo odvajanja od roditelja često je tužno i bolno, ali ne smije se smatrati bolešću niti se smije pretvoriti u bolest. Suočavanje s nedaćama nije samo po sebi problem mentalnog zdravlja. Međutim, iako ne smijemo unaprijed tvrditi da će dijete imati problema jer mu je roditelj poslan u zatvor, ne smijemo ni zanemariti mogući utjecaj roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na kvalitetu odnosa koji povezuje dijete i roditelja. Utjecaj na način ostvarivanja odnosa ponekad je dugotrajan i često ne prestaje ni kad roditelj izađe iz zatvora. Zato je od

presudne važnosti nastojati razumjeti djecu i njihov odnos s roditeljima te pažljivo postupati.

Važno je smanjiti štetan utjecaj zatvora na sposobnost zatvorenika da djeluju kao roditelji i da nastoje očuvati kvalitetu odnosa s djetetom. Moramo se suzdržati od redukcionističkog pristupa kojim se predviđaju psihološki i emocionalni poremećaji u djeteta nakon roditeljevog odlaska u zatvor; ipak, treba voditi računa o štetnom utjecaju roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na kvalitetu odnosa koji povezuje dijete i roditelja. Učinak roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na načine uspostavljanja odnosa može biti dugotrajan, mnogo dugotrajniji od zatvorske kazne. Zbog toga moramo razumjeti te štetne utjecaje i biti oprezni prema njima.

Inicijative za potporu moraju biti usmjerene na ublažavanje štetnog djelovanja roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na obavljanje roditeljske funkcije i kao krajnji cilj imati zaštitu kvalitete roditeljevog odnosa s djetetom.

Ostali problemi u odnosu djeteta i roditelja

Uklanjanje prepreka za obavljanje roditeljske uloge: potpora roditeljima u zatvoru

U Europi se provodi nekoliko inicijativa za potporu roditeljima zatvorenicima u njihovim različitim ulogama. Te su inicijative usmjerene na sve prethodno spomenute prepreke, osim na jednu: nedostatne prihode roditelja zatvorenika za uzdržavanje djeteta. Ta se prepreka može ukloniti samo inicijativama zatvorskih službi da se počiniteljima kaznenih djela omogući da rade.

U ovom se poglavlju govori o nekoliko inicijativa za roditelje u zatvoru, a detaljnije se obrađuju četiri:

- oblikovne radionice na kojima roditelji izrađuju predmete za svoju djecu, poput onih koje organizira udruga Relais Enfants Parents (u Francuskoj i Belgiji);
- radionice s pravnom tematikom (Španjolska);
- grupe za potporu i individualno savjetovanje, poput inicijativa udruge Bambinisenzabarre (Italija);
- „kružoci“ za roditelje zatvorenike (Švedska, Italija i Hrvatska).

Razumije se, ima i mnogo drugih inicijativa za potporu roditeljstvu, kao što su tečajevi iz područja roditeljske skrbi, obiteljsko učenje i obiteljska potpora u različitim zemljama.²

Hrvatska planira uvesti niz radionica za zatvorenike, zasnovanih na psihološkim načelima, kojima bi se sudionicima omogućilo bolje razumijevanje pojma očinstva.³

Dalje u tekstu donosimo neke sugestije iz Hrvatske o tome što bi roditelji trebali naučiti da mogu pružiti potporu svojoj djeci:

Potpora roditelja zatvorenika djetetu

Unatoč tome što se odvija u ograničenim uvjetima, komunikacija između roditelja zatvorenika i njihove djece od presudne je važnosti kad je riječ o utjecaju roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na dijete. Dijete ponekad ima prvi put priliku razgovarati sa svojim roditeljem i pitati ga sve što ga zanima kad ga posjećuje u zatvoru. Pisanje pisama još je jedan oblik komunikacije između roditelja zatvorenika i njihove djece. Neki od njih

² Obiteljsko učenje u Engleskoj prikazano je na DVD-u: <http://www.prisonadvice.org.uk/Shop/kidsvip-dvd>.

³ Prava djece čiji su roditelji u zatvoru: zbornik sa stručne konferencije. Zagreb, 2013. Ured pravobraniteljice za djecu, Hrvatska. http://www.dijete.hr/hr/publikacijeppravobranitelja/doc_details/368-the-rights-of-children-of-incarcerated-parents.html.

radije izražavaju svoje misli i osjećaje na taj način. Međutim, djeci je često potrebna pomoć drugih članova obitelji kada pismima komuniciraju sa svojim roditeljima.

Djeca također trebaju potporu za ono što rade, čime se bave i za život općenito. Zbog toga im roditelj koji je u zatvoru ne bi trebao slati samo pisma, nego i poklone izrađene u zatvoru, a djeca njima fotografije, školske časopise, kopije svjedodžbi kojima se mogu pohvaliti i slično.

Roditelj zatvorenik može pružiti podršku djetetu pisanjem:⁴

- tako da piše često i redovito;
- tako da piše na djetetu razumljiv način i tako mu olakša čitanje (na primjer, da piše velikim tiskanim slovima), da priloži slike koje ilustriraju napisano i crteže, da izrađuje igre za dijete ili crteže koje dijete treba dovršiti i vratiti mu ih;
- tako da se raspituje o djetetovoj svakodnevnic i pokazuje interes za svaki aspekt djetetova života;
- tako da predloži da oboje pročitaju istu knjigu i kasnije razgovaraju o njoj;
- tako da potiče dijete da mu šalje slike, pisma i razglednice;
- tako da se suzdrži od kritiziranja djetetovih pisama i uradaka;
- tako da piše pisma čak i ako mu dijete ne odgovara kako bi mu dao do znanja da njegov roditelj misli na njega i da bi htio ostati u kontaktu s njim.

Roditelju zatvoreniku nije uvijek jednostavno pružati potporu djetetu. Dijete je zabrinuto za ishod posjeta, ali i roditelj. Najbolji način da roditelj pomogne djetetu jest da sasluša što mu dijete želi reći. Evo nekoliko sugestija koje bi mogle pomoći roditelju da pruži potporu djetetu⁵:

- Ne bojte se pitati dijete o njegovoj svakodnevnic. Ako ga roditelj ništa ne pita, dijete može misliti da ga ništa ni ne zanima.
- Imajte na umu da dijete želi i ima pravo na privatnost te da mnogo toga može zatajiti ili postupno otkrivati.
- Ohrabrite dijete da sudjeluje u „zajedničkim aktivnostima“ koje provodi svatko za sebe: pročitajte istu knjigu, razvijte zajedničke interese (npr. sportski rezultati, povijesni događaji, televizijske emisije, časopisi i slično).
- Pokažite zanimanje za naizgled beznačajne događaje iz djetetovog života.
- Ako to okolnosti dopuštaju, odigrajte neku igru s djetetom (npr. neku društvenu igru).

4 Adalist-Estrin, A. (2003.). Children of Prisoners Library. Family and Corrections Network.

5 Adalist-Estrin, A. (2003). **op. cit.**

- Pokušajte se više uključiti u odgoj djeteta pitajući dijete što misli o nekim obiteljskim ili školskim pravilima. No, dijete će postati nezainteresirano ako se svaki posjet svede na „moraliziranje i propovijedanje“, a osobito ako roditelj pravi usporedbe sa svojim kaznenim djelom. Roditelj mora razlikovati vlastito ponašanje od djetetovog.
- Nemojte davati nerealna obećanja za budućnost. Djetetu treba pomoć odmah.

U Engleskoj su organizirani kratki tečajevi⁶ za poboljšanje odnosa na kojima se naglašava povezivanje roditelja i djece kroz igru.

Četiri poludnevne radionice obuhvaćaju sljedeće teme:

- Utjecaj roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na djecu.
- Važnost održavanja kontakata.
- Uloga majke ili oca; kako biti dobar roditelj kad si u zatvoru.
- „Što je igra?“ i „Uloga igre.“
- Različite faze djetetovog razvoja.

Na četvrtoj i posljednjoj radionici zatvorenici osmišljavaju posjete prilagođene djeci, koji se odvijaju otprilike dva tjedna nakon završetka radionica, i pripremaju se za njih. Između ostaloga, odabiru aktivnosti koje bi voljeli provoditi sa svojom djecom za vrijeme njihova posjeta. Otprilike četiri tjedna nakon tih posjeta, održava se dodatna sesija za procjenu učinka kako bi zatvorenici mogli podijeliti svoja iskustva s drugim članovima grupe, ponoviti i utvrditi naučeno. Nakon te sesije, obično se organizira neformalan ručak na koji se pozivaju roditelji zatvorenici i skrbnici djece i dodjeljuju se priznanja onima koji su uspješno završili tečaj.

U Poglavlju 5. govori se o posjetima djece i obitelji, a inicijative za potporu roditeljima i obuka roditelja često se preklapaju, o čemu se govori u Poglavlju 7.

Oblikovne radionice

Udruga Relais Enfants Parents od svog je osnivanja 1985. pokrenula dvije inicijative kojima se pomaže održavanju veze između djece i njihovih roditelja zatvorenika: volonterska služba u sklopu koje volonteri (uz pomoć profesionalaca) prate djecu koja posjećuju roditelje u zatvoru, ako ih ne prate obitelji ili skrbnici. Time se pomaže roditeljima u zatoru koje djeca ne bi posjećivala da članovi udruge ne dolaze po njih do mjesta njihova

6 „Time to Connect“, dostupno na: <http://www.prisonadvice.org.uk/our-services/sup-children-fams/ttc>.

prebivališta, odvoze ih u zatvor da se vide s roditeljima i vraćaju ih kući. Nakon osnivanja prve udruge Relais Enfants Parents u Francuskoj, u projekt su uključene oblikovne radionice.

Radionice vode dva člana udruge u ženskim i muškim zatvorima; održavaju se jedanput tjedno, a na njima sudjeluje desetak roditelja zatvorenika. Radi praktičnosti, predmeti se uglavnom izrađuju od tkanine, a rabi se i drvo, karton te metalni otpad. Radionice omogućuju roditeljima da svojoj djeci pošalju predmet koji simbolizira njihovu privrženost prema njima – „dokaz“ da ih roditelji vole i da ih nisu napustili. Na radionicama se također potiče dijalog između roditelja i voditelja radionica, čime se stvara poticajan forum za jačanje roditeljskog identiteta počinitelja kaznenog djela i razgovor o različitim temama – o poteškoćama u uspostavljanju odnosa s djetetom, o bolnom odvajanju od njega, o osjećaju da su neadekvatni kao roditelji, o brizi za djetetovu budućnost, itd. Radionice služe kao grupe za potporu roditeljima zatvorenica i pridonose njihovom „ponovnom osposobljavanju“.

Proces „ponovnog osposobljavanja“ odvija se na nekoliko razina:

- Angažirajući se u izradi predmeta za dijete roditelj ponovno stječe samopoštovanje.
- Neki roditelji zatvorenici kroz razgovor shvate da odbijanjem da viđaju dijete u zatvoru ili da mu kažu istinu mogu ugroziti svoj odnos s njim. Roditelji zatvorenici koji viđaju svoju djecu mogu pružiti pozitivan primjer.
- Roditelji zatvorenici kroz razgovor stječu znanja o roditeljskim odgovornostima u odgoju djeteta, šire spoznaje o djeci, temama vezanim uz djecu, njihovim potrebama i najvažnijim događajima u djetetovom razvoju.
- Roditelji zatvorenici mogu se kod voditelja radionica raspitati o djetetovoj budućnosti i preko njih stupiti u kontakt s onima koji se brinu za dijete.

U Francuskoj je 2013. ovom inicijativom za potporu obuhvaćeno više od osamsto roditelja zatvorenika.

Radionice s pravnom tematikom

Udruga Niños sin Barreras organizira strukturirane radionice u dva zatvora u Španjolskoj; u jednome za mješovitu grupu zatvorenika i zatvorenica, a u drugom, istražnom zatvoru, za dvije grupe zatvorenica. Zatvorska služba zahtijeva od njih da održe od jedne do tri sesije. Na njima se obrađuju pravni aspekti roditeljske funkcije i prava djeteta, uz sudjelovanje pravnih

stručnjaka. Zatvorenicima koji su sudjelovali u pravnim postupcima i nakon toga osuđeni na kaznu zatvora učenje o pravu novo je i zanimljivo, čak i onda kad iz zatvora ne mogu primjereno obavljati svoju roditeljsku funkciju.

Grupe za potporu i individualno savjetovanje

Osim oblikovnih radionica sličnih onima koje organizira udruga Relais Enfants Parents, talijanska udruga Bambinisenzasbarre organizira grupe za potporu majkama i očevima zatvorenicima. U tim grupama, koje vode psiholozi, suci, socijalni radnici i predstavnici institucija, roditelji dobivaju informacije o različitim aspektima odnosa između djeteta i roditelja te o roditeljskim ulogama. Sudionici također mogu poboljšati roditeljske vještine. Udruga Bambinisenzasbarre nudi i individualno savjetovanje za roditelje i pruža im psihološku pomoć. Grupe za informiranje i potporu te individualno savjetovanje najdjelotvorniji su načini za ponovno osposobljavanje roditelja i poboljšanje roditeljskih vještina. No, kao što se vidi iz primjera udruge Bambinisenzasbarre, nužno je sudjelovanje profesionalaca, što može biti skupo.

Roditeljski „kružoci“ - primjer iz prakse

Švedska zatvorska i probacijska služba pokrenula je prije petnaest godina pilot program za obuku zatvorskog osoblja i bivših zatvorenika za vođenje „kružoka“ ili tečajeva iz područja roditeljske skrbi za majke i očeve koji su u zatvoru. Mnogi su voditelji kružoka zatvorski čuvari koji nisu posebno obučeni. Kružoci nisu skupi i dostupni su gotovo svim roditeljima zatvorenicima u Švedskoj, a i čuvari koji ih vode zadovoljniji su poslom i imaju više samopoštovanja. Nacionalna krovna udruga Bryggan odigrala je ključnu ulogu u pokretanju, osmišljavanju i održavanju kružoka. Osoblje udruge Bryggan vodi tečajeve zajedno sa zatvorskim osobljem. U evaluaciji roditeljskih kružoka,⁷ koja je provedena u petnaest švedskih zatvora, na osnovi upitnika i intervjua prikazani su stavovi kažnjenika i osoblja o roditeljskoj obuci.⁸

Iskustva roditelja

Mnogi su očevi izrazili pozitivna očekivanja čak i prije nego što su se kružoci počeli održavati. Žene su izrazile i pozitivna i negativna očekivanja, neke od njih su se bojale da će ih osoblje smatrati „lošim majkama“. Atmosfera u odjelima u kojima su roditelji bili smješteni također je utjecala

7 Hedin, U.C. (2000.). Prisoners Parenting—Parenting in Prison. *Nordic Social Work*, 201.-210.

8 Evaluacija je namijenjena dokumentiranju i ocjeni roditeljske obuke sa stajališta kažnjenika i osoblja. Research Committee Report No. 3 <http://www.riksbryggan.se/forskning.html>

na njihova očekivanja. Približno 90 posto sudionika navelo je da je atmosfera na kružocima bila dobra i da su rasprave bile korisne, a pisani materijali i video spotovi zanimljivi. Razgovori s drugim roditeljima – zatvorenicama i osobljem – ocijenjeni su kao najkorisniji i najpoučniji dijelovi kružoka. Zatvorenici su izrazili osjećaje krivnje i tuge, a u razgovorima su se prisjetili djetinjstva – odvajanja od roditelja, razočaranja, nepravdi – i dotaknuli probleme vezane uz partnere, razvode i roditeljsko razočaranje. Približno jedna trećina roditelja govorila je o tome kako su im djeca smještena u ustanove za skrb o djeci, često uz ograničen kontakt s biološkim roditeljima, u skladu sa švedskim Zakonom o skrbi o maloljetnicima (LVU). Neki od komentara: „Nehotice svojoj djeci uzrokuješ velike probleme. – Osjećam kajanje, čežnju i ljubav. – Sad shvaćam da mojoj djeci treba majka koja se ne drogira. – Shvaćam koliko volim svoga sina i koliko mi on znači. – Znam koliko vrijedim kao roditelj, bez obzira na moju sadašnju situaciju.“

Približno jedna trećina očeva živjela je sa svojom djecom prije odlaska u zatvor. Jedna trećina očeva imala je redovite ili povremene kontakte s djecom. Gotovo jedna trećina očeva izgubila je svaki kontakt s njima. Većina majki živjela je sa svojom djecom prije odlaska u zatvor, ali približno trećina njih imala je djecu koja su živjela s rođacima ili udomiteljima. Sudionici su izjavili da su na kružocima stekli neka praktična znanja. Mnogi su očevi naučili više o razvoju i potrebama svoje djece u različitim dobima; izjavili su također da su počeli više misliti na djecu i češće kontaktirati s njima telefonom ili pismima. Mnoge majke su rekle da brinu o tome kako je njihovoj djeci koja žive u udomiteljskim obiteljima ili s rođacima. Izražavanje zabrinutosti donijelo im je olakšanje. I majke i očevi izjavili su da su kroz razgovore dobili saznanja o kaznenim radnjama, zlouporabi droga i o tome kako je njihov raniji način života utjecao na njihovu djecu. Shvatili su i koliko su kao roditelji važni svojoj djeci.

Moguća poboljšanja

Neki su sudionici naveli da su kružoci prekratko trajali, da su problemi naznačeni, ali da nije bilo dovoljno vremena za temeljitu raspravu ili rješavanje problema. Navedena je potreba za temeljitijom raspravom i strukturiranijim načinom rada. Neki su dijelovi radnih materijala bili previše općeniti i nisu obuhvaćali njihove posebne potrebe, vezane uz položaj majki i očeva odvojenih od djece, poteškoće koje doživljavaju pri posjetima i održavanje kontakta s djecom. Sudionici su smatrali ulogu voditelja kružoka važnom. Nekima od njih nije se dopalo to što su tu ulogu preuzeli zatvorski čuvari (ponekad su se čuli sarkastični komentari, npr. „Evo super očeva.“). Drugi su sudionici ustvrdili da im je to iskustvo promijenilo mišljenje o osoblju jer je u raspravi naglašeno njihovo roditeljsko i ljudsko iskustvo.

Sve u svemu, mnogi su sudionici bolje razumjeli potrebe svoje djece i stekli uvid u odnose i interakciju s njima. Kružoci su se pokazali osobito korisnima kad se na njima razgovaralo o traumama i krizama roditeljstva. Struktura kružoka pokazala se prilično dobrom, iako su neki roditelji izjavili da im trebaju dodatni kružoci za temeljitiju raspravu i izravniju obradu problema koji se odnose na kontakt s djecom.

Više od 90 posto sudionika misli da bi se kružoci trebali ponuditi svim kažnjenicima kao redovna, dobrovoljna aktivnost. Neki komentari: *„Kružoci su vrlo važni i za roditelje i za djecu. – Mnogi kažnjenici nemaju nikakav kontakt s djecom. – Dobijete pomoć u vezi s onim stvarima o kojima ionako stalno razmišljate. – Mnogim roditeljima kažnjenicima treba pomoći da stupe u kontakt sa svojom djecom. – Kružoci su vrlo korisni, osobito za one roditelje koji ne viđaju redovito svoju djecu.“*

Iskustva voditelja

Voditelji su uočili utjecaj na roditelje, navodeći učestalije kontakte s djecom za vrijeme održavanja sesija i nakon toga. Zatvorenici su više govorili o svojoj djeci, nastojali su im češće telefonirati ili su tražili izlazak radi posjeta obitelji. Voditelji su također uočili promjene u odnosima s drugim sudionicima kružoka i osobljem. Sudionici kružoka su se zbližili i u grupi se osjetila povezanost. Sudionici su više govorili o svojim obiteljima i djeci nego o zločinima i preprodaji droge. Rasprave su također pridonijele poboljšanju kontakta i povjerenja između sudionika i osoblja te njihovom zbližavanju. Neki komentari voditelja: *„Upoznali smo se bolje i na drugačiji način nego obično. – Osoblje i kažnjenici bolje su se razumjeli. – Mi voditelji sada imamo bolji kontakt s kažnjenicima. – Uvidjeli su da su i zatvorski čuvari također samo ljudi.“*

Voditelji su uglavnom smatrali kružoke korisnima i poticajnama. Omogućili su im šire profesionalno djelovanje, motivacijsko i terapeutsko. Kružoci su također utjecali na njihovu percepciju o zatvorenicima. Neki komentari: *„Na kružocima je stvorena toplija atmosfera i povećano zanimanje za društveni položaj kažnjenika. – Više suosjećamo s kažnjenicima i imamo više razumijevanja za njihovo emocionalno stanje i društveni položaj. – Kružoci su nam pomogli da kažnjenicima pristupamo individualno.“*

Vođenjem kružoka povećali su suosjećanje i zanimanje za suradnju s inicijativama za socijalnu potporu, ali i uvidjeli vlastite potrebe za usavršavanjem – u vođenju grupa, radu s roditeljima u vezi s njihovom roditeljskom ulogom i intervencijama za pružanje potpore zatvorenicima i obiteljima. U početku je u mnogim zatvorima bilo i organizacijskih problema: nedostatak vremena, poteškoće s prenošenjem redovitih dužnosti na druge članove osoblja i pronalazak prostora za kružoke. Neki

komentari: „Kružoke treba dobro isplanirati i posvetiti im dovoljno vremena za pripremu. – Potreban je bolji raspored. – Poboljšane mogućnosti za posjete djece roditeljima u zatvoru. – Treba isplanirati i rezervirati vrijeme i mjesto za te aktivnosti.“

Više od svega potrebna je potpora društva i poštovanje rukovoditelja i kolega iz zatvorske zajednice. Zbog činjenice da kružoci nisu bili dobro uklopljeni u zatvorski raspored bilo je organizacijskih problema, neki članovi osoblja nisu razumjeli važnost i svrhu tih grupa.

Kontakt roditelja s djecom

Manje od polovine sudionika bilo je na dopustu radi posjeta obitelji; nekima je bio dopušten poseban dopust pod nadzorom. Manje od polovine sudionika, muškaraca i žena, u zatvoru su posjetila njihova djeca. Mnogi od njih nisu željeli primati posjete jer su se sramili i nisu htjeli dodatno opterećivati svoju djecu. Mnogo se govorilo o tome koliko djeci reći o roditeljevoj kazni zatvora. Voditelji su uglavnom savjetovali roditeljima da kažu istinu, ali da svoja kaznena djela djeci opišu na njima razumljiv način (npr. „Tata je napravio veliku glupost.“). Približno jedna trećina roditelja izjavila je da ima učestalije kontakte s djecom, uglavnom telefonskim pozivima, pismima ili posjetima. Sudionici su također naveli da mnogo više razmišljaju o budućnosti i da planiraju buduće odnose sa svojom djecom – više će se družiti s njima, ići će na izlete, održavati obećanja. U cjelini, iako u nekim zatvorima roditeljski kružoci nisu dobili traženi prioritet, čini se da su grupe za učenje imale snažan pozitivan utjecaj na položaj roditelja zatvorenika te na njihovu komunikaciju i kontakt s njihovom djecom. Iako su kružoci dobra početna inicijativa za pomoć roditeljima i djeci, također je potrebno donijeti propise prilagođene djeci i urediti prostorije za posjete koje odgovaraju dobi i potrebama djece kako bi se djeci i roditeljima omogućilo da budu u stalnom kontaktu.

Nove aktivnosti u Švedskoj

Na osnovi evaluacije ovih uspješnih kružoka planira se novi projekt. Udruga Bryggan iz Stockholma zadužena je da ponovno pokrene tečajeve iz područja roditeljske skrbi koji su se ranije održavali u švedskim zatvorima. U sklopu velikog suradničkog projekta, voditelj projekta udruge Bryggan službeno se premješta u zatvorsku službu kako bi nadzirao njegovu provedbu i osigurao da se angažira i obuča odgovarajuće osoblje za održavanje tečaja. Roditeljski tečaj bit će obavezan za sve roditelje u zatvoru. Tečaj je ranije bio dobrovoljan, ali sada se pretpostavlja da će imati istu važnost kao i tečajevi za ovisnike na kojima, prema navodima iz zatvora, sudjeluje velik broj zatvorenika.

Pola sata do sat za sve pritvorenike – tečajevi iz područja roditeljske skrbi u zatvoru – potpora probacijske službe nakon otpusta

Planira se i namjerava zatvorenicima pružiti potporu na tri načina:

- U pritvoru, u idealnom slučaju u roku od tri dana nakon pritvaranja, svim bi se zatvorenicima ponudila mogućnost individualnog razgovora u trajanju od pola sata do sat. Novost bi bila u tome što bi se zatvorsko osoblje senzibiliziralo za zatvorenikovu roditeljsku ulogu, a svi roditelji zatvorenici mogli bi nešto naučiti o pravima svoje djece, o tome da djeca trebaju biti obaviještena i o važnosti pružanja potpore djeci za njihovo mentalno zdravlje. Na taj bi način djelotvorno mogli isprobati kakve bi koristi mogli imati od roditeljskog tečaja.
- Dok roditelj izdržavaju kaznu zatvora, planira im se ponuditi roditeljski tečaj na redovitoj osnovi, što uključuje deset dvosatnih sesija o temama navedenim dalje u tekstu.
- Planiraju se organizirati popratne aktivnosti probacijske službe nakon otpusta kako bi se produžili učinci programa roditeljske skrbi, a u idealnom bi slučaju one bile dostupne ljudima kojima je omogućeno alternativno izdržavanje kazne zatvora u zajednici. Ova bi posljednja faza bila osobito važna jer bi se roditelji tada već vratili svojoj djeci i mogli bi raspravljati o svakodnevnim životnim pitanjima.

Glavna ideja tečajeve jest da se roditeljima omogući da preispitaju svoju roditeljsku ulogu i razviju strategije za budućnost. Refleksivno i iskustveno učenje trebalo bi pomoći zatvorenicima da se raduju životu nakon otpusta iz zatvora i olakšati im nošenje „kofera“ punog životnih problema. Ponudit će im se mogućnosti da preispitaju svoje vrijednosti i planove za organiziranje života u budućnosti.

Tečaj će se sastojati od sesija koje će se baviti sljedećim temama, s nekim preinakama i dodatnim prilagodbama za zatvorenice:

- Upoznavanje.
- „Stavite naočale“ i pogledajte svoju djecu (prikazuje se animirani film „Emilia“).
- Ja kao roditelj.
- Moji problemi (ovisnosti, odgovornost za to što sam bio zlostavljač i bivao zlostavljan, itd.).
- Moji sadašnji problemi i kako se suočavati s njima.
- Psihologija i razvoj djeteta; odvajanje – kako je djeci koja žive odvojeno od roditelja, s drugim članovima obitelji ili u udomiteljskim obiteljima.

- Otpornost djece; rizici i zaštitni čimbenici (istraživanje zasnovano u velikoj mjeri na studiji COPING).
- Nasilje – nasilno ponašanje i trpljenje nasilja (prikazuje se film o reakcijama djece na nasilje).
- Roditeljstvo – pomoću vježbe raspoređivanja uloga analiziraju se različite uloge roditelja u životu njihove djece.
- Biti ponovno zajedno s djecom ili ne? – vrijednost igre.

Planira se započeti s pilot programom u travnju 2014. Pilot skupini od dvadesetak zatvorskih čuvara bit će ponuđena petodnevna obuka kao bih ih se osposobilo za vođenje tečajeva; sesije će se zasnivati na priručniku koji je u izradi. Predviđeno je da u svakoj grupi bude šest do osam zatvorenika; u Švedskoj, kao i drugdje, stopa odljeva često je visoka zbog sigurnosnih i drugih razloga; bilo bi preporučljivo početi s većom grupom.

Zaključak

Ove inicijative predstavljaju niz mogućnosti za najdjelotvornije pružanje potpore roditeljima zatvorenicima u obavljanju njihove roditeljske uloge. No same po sebi ne jamče dobru kvalitetu odnosa djece i roditelja koji se suočavaju sa zatvorom. Treba ih popratiti sa sljedećim:

- Prostori za posjete u zatvorima prilagođeni djeci poboljšali bi i unaprijedili kvalitetu komunikacije između roditelja i djece.
- Pratlja djece u slučajevima kad skrbnička obitelj ne želi da dijete posjećuje roditelja u zatvor.
- Dostupnost plaćenih poslova za roditelje s obiteljima kako bi unatoč boravku u zatvoru mogli uzdržavati svoje obitelji.

Kad se roditelju omogući da ostane roditelj unatoč izdržavanju kazne zatvora to je onda dvostruka prevencija. Pridonosi se sprečavanju emocionalnih poteškoća i poteškoća u odnosu za dijete i njihovog utjecaja na njegov razvoj; roditelju se pomaže da zadrži pozitivnu sliku o sebi u smislu sposobnosti da obavlja roditeljsku ulogu. Koristi koje društvo ima od ovakvih inicijativa više nego dovoljno opravdavaju njihove skromne troškove.⁹

⁹ Vidi studiju o trošku za društvo koju je u UK provela udruga PACT: Estep, B., & Nicholles, N. PACT, (2012.). Economic study of integrated family support programme (CON C43). London: Nef Consulting Ltd.

Izvorno poglavlje napisali su Alain Bouregba (Francuska) i Ulla Carin Hedin (Švedska), a doprinose su dali Gianni Biondi (Italija), Sophie Buyse (Belgija) i Lia Sacerdote (Italija); urednice drugog izdanja su Kate Philbrick, Liz Ayre i Hannah Lynn, a istraživanje je provela Paola **Costa**

Peto poglavlje:

Posjeti djece zatvoru i drugi oblici kontakta

U svim zemljama osuđenima na kaznu zavora dopušten je izravan kontakt s obiteljima i prijateljima, iako se uvjeti u kojima se posjeti odvijaju uvelike razlikuju. Mnogo je prepreka redovitim posjetima djece roditeljima koji su u zatvoru; one mogu nastati zbog mnogo različitih razloga. Mreža Children of Prisoners Europe podržava pristup kojim se nastoji ispuniti preduvjete za dobre posjete kako bi se što je ranije moguće ponovno uspostavio kontakt, kada je to u najboljem interesu djeteta, i učvrstila veza između djeteta i roditelja. U ovom se poglavlju ispituje utjecaj roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na djecu, moguće prepreke i područja dobre prakse u Europi čijim se konstruktivnim rješenjima smanjuje štetan utjecaj roditeljevog boravka u zatvoru redovitim održavanjem kvalitetnog kontakta.¹

Idealan sastanak je onaj na kojemu svaka osoba može jasno vidjeti drugu osobu, onakvu kakva jest, ne projicirajući svoje iskustvo na nju. Međutim, za djecu koja posjećuju svoje roditelje u zatvoru ta je mogućnost ograničena mnogim preprekama, kako fizičkim tako i psihološkim. Odvajanje je bitna komponenta procesa individuacije kroz koji prolazi svako dijete, ali odvajanje od roditelja zbog njihovog odlaska u zatvor može uzrokovati osjećaj straha, napuštenosti i gubitka te štetno utjecati na djetetov razvoj (vidi Poglavlje 3.). Posjeti djece zatvoru, kako redoviti standardni posjeti koji su dopušteni svim zatvorenima tako i posebni posjeti usmjereni na djecu, imaju odlučujuću ulogu u rješavanju tih i drugih problema od najranijih faza roditeljeva boravka u zatvoru. Roditeljima koji su u zatvoru treba pružiti mogućnost da pokažu ljubav prema djetetu i ostvare svoju roditeljsku ulogu. Djeca moraju znati da ih roditelj koji je u zatvoru nije napustio. Moraju znati da ih taj roditelj i dalje voli i da je na sigurnom. Mala djeca koja su sudjelovala u jednom istraživanju provedenom u Danskoj rekla su

¹ Jones, Adele, Gallagher, Bernard, Manby, Martin, Robertson, Oliver, Schützwahl, Matthias, Berman, Anne H., Hirschfield, Alexander, Ayre, Liz, Urban, Mirjam, Sharratt, Kathryn, Christmann, Kris (2013.) *Children of Prisoners: Interventions and mitigations to strengthen mental health*. University of Huddersfield, Huddersfield. str.103, "Recommendation 3." Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/COPINGFinal.pdf>.

da im je prvi posjet zatvoru bio važan jer su vidjeli da im je roditelj živ.² To je potvrđeno i u drugim istraživanjima: djeca iz Engleske obuhvaćena studijom COPING rekla su da im je na početku roditeljevog izdržavanja kazne zatvora najvažnije bilo uvjeriti se da im je roditelj dobro.³ Međutim, u nekim zemljama, poput Švedske, u pritvoru često nema nikakvog kontakta, pa ni telefonskog.

Kako je navedeno u Poglavlju 3., utjecaj roditeljevog izdržavanja kazne zatvora ovisi o mnogim čimbenicima – organizaciji skrbi o djetetu, mjerama koje poduzima zajednica i škole te mogućnostima za redovit kontakt s roditeljem zatvorenikom. Održavanje i jačanje veze između djeteta i roditelja može ublažiti učinak povlačenja iz društva zbog roditeljevog izdržavanja kazne zatvora i biti zaštitni čimbenik za djecu. Odavno je poznato da su djeca koja redovito posjećuju roditelje od kojih su odvojena bolje emocionalno prilagođena, da imaju viši kvocijent inteligencije i da pokazuju veće poboljšanje ponašanja od one djece koja ne posjećuju roditelje.⁴

Potpore vezi između djeteta i roditelja kad su majke i očevi u zatvoru zaštitni je čimbenik i za roditelja zatvorenika. Zatvor neizbježno uključuje gubitak slobode; ipak, zbog boravka u zatvoru isključenost se ne bi smjela povećati, trebalo bi je suzbiti dobro osmišljenim pristupom. Pružanjem potpore radi ublažavanja osjećaja srama, niskog samopoštovanja i krivnje te omogućavanjem roditeljima da ostanu u tijeku sa svakodnevnim aktivnostima svoje djece, da ih se konzultira u vezi s odlukama koje se tiču djece i da provode svoj roditeljski autoritet može se osnažiti počinitelje kaznenog djela, osobito u situaciji kada im se oduzima odgovornost. (Za više detalja o europskim inicijativama za aktivnu potporu roditeljima zatvoreniciima u obavljanju njihove roditeljske uloge vidi Poglavlje 4.).

Prepreke → rješenja koja nudi dobra praksa

Sukob u obitelji i psihološki sukob → povezivanje djece i roditelja

Obitelji koje su pogođene boravkom nekog svog člana u zatvoru mogu osjetiti strah i sram pa tako u uvjerenju da djetetov kontakt s roditeljem nije u njegovu najboljem interesu mogu odlučiti da se dijete drži podalje od roditelja. Cijela obitelj također se može otuđiti od zatvorenika. Odnosi koji su ionako već narušeni mogu se prekinuti. Odvojenost i razvod

2 Christensen, E. (2001.). *Imprisoned Parents and Their Families: What we can do to minimise harmful consequences to the children?* *Journal of Child Centred Practice*, str.84-85.

3 Coping Report (2013) op.cit. str.. 354, "Experiences of Criminal Justice Systems, continued." Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/COPINGFinal.pdf>.

4 Fanshel, D. and E.B. Shinn (1978.). *Children in Foster Care: A Longitudinal Investigation*. New York: Columbia University Press.

pogoršavaju te probleme pa dijete može postati objekt sukoba između roditelja. Istraživanja pokazuju da djeca često ne posjećuju zatvor upravo zato što postoji sukob u obitelji i zato što se majka postavlja kao „čuvar ulaza“, sprečavajući dijete da posjećuje oca.⁵

Kontakt se može prekinuti i zbog drugih čimbenika. Ponekad je teško pronaći nekoga tko može pratiti dijete kad je vrijeme za posjete, ako to nitko iz obiteljske mreže ne može niti je voljan činiti. Model organizirane pratnje za dijete koje posjećuje zatvor udruge Relais Enfants Parents, koji se primjenjuje u Belgiji, Francuskoj, Luksemburgu i Švicarskoj, može biti od pomoći u tom slučaju i omogućiti posjete zatvoru. Taj se model u manjoj mjeri primjenjuje i u Engleskoj i Škotskoj, kako je opisano u uvodu ove knjige. Tu je ključna uloga volontera.

Pratnja za dijete

Udruga Relais Enfants Parents u Francuskoj organizira pratnju za dijete koje posjećuje roditelja u zatvoru. Dijete prate volonteri, koji surađuju s psiholozima, socijalnim radnicima i drugim stručnjacima. Kada je to moguće, dijete uvijek prati isti volonter, koji mu osigurava prostor sigurnosti. Volonteri dolaze po djecu kući, putuju s njima do zatvora i natrag i prisutni su za vrijeme posjeta. Na taj se način upoznaju s djetetovom obiteljskom situacijom i pružaju mu emocionalnu potporu. Neki volonteri prate djecu u relativno dugom razdoblju. U slučajevima kada skrbnici ne mogu ili ne žele pratiti dijete, moraju se postaviti sljedeća preliminarna pitanja: „Kada je roditelj posljednji put vidio dijete?“, „Što je spriječilo kontakt između djeteta i roditelja?“, „Zna li dijete zašto je roditelj u zatvoru?“, „Na što treba posebno obratiti pozornost pri organizaciji posjeta?“, „Kako treba pripremiti posjete s djetetom, u odnosu na roditelja skrbnika i roditelja zatvorenika?“, „Koji je roditeljev stvarni motiv da vidi dijete?“, „Kako na najbolji način pružiti djetetu potporu u toj emocionalno zahtjevnoj situaciji?“ Najvažniji je dobro osmišljen plan. U svim situacijama treba prije svega voditi računa o najboljem interesu djeteta, koji nije uvijek jednostavno odrediti.

Priprema za posjet zatvoru

Priprema za posjet zatvoru vrlo je važna. Roditelju zatvoreniku trebalo bi biti jasno da djetetov posjet podrazumijeva obvezu: počinitelj kaznenog djela obvezuje se da će biti roditelj djetetu. Sa djetetom također treba

5 Dyer, W. (2005.). Prison, Fathers, and Identity: A Theory of How Incarceration Affects Men's Paternal Identity. *Fathering: A Journal Of Theory, Research, & Practice About Men As Fathers*, 3(3), 201.-219. Vidi također: Rosenberg, J. (2009.). *Children need dads too: Children with fathers in prison*. Quaker United Nations Office, Geneva: Human Rights & Refugees Publications.

razgovarati o zatvoru. Roditeljevo izdržavanje kazne zatvora često je obavljeno velom tajne, iako je utvrđeno da je otvorena komunikacija presudan zaštitni čimbenik za djetetovu otpornost⁶. Kako dijete reagira ako osjeti da se od njega skriva istina? Kako razgovarati s djecom i što im treba reći? Odrasli moraju dati objašnjenje jezikom koji je djeci shvatljiv. Dobije li dijete previše informacija može se dogoditi da shvati malo toga ili da ne shvati ništa. COPE naglašava se da je jednako tako važno slušati dijete i znati kako mu dati priliku da govori.⁷ Roditeljima zatvorenicima ponekad treba pomoći kako bi otvoreno razgovarali s djecom, kako bi bolje razumjeli na koji način prikrivanje istine u vezi sa zatvorom utječe na njihov razvoj, primjerice na razvoj djetetove sposobnosti rasuđivanja. Provoditi roditeljski autoritet u zatvoru nije jednostavno, čak ni ako su dijete i roditelj prije roditeljevog odlaska u zatvor imali zdrav odnos. Roditelji zatvorenici koji su odvojeni od svoje djece mogu imati problema s osjećajem legitimiteta u roditeljskoj ulozi kada se ponovno povežu s njima. Kako se roditelji mogu ponovno zbližiti sa svojom djecom, unatoč proteku vremena, ako ne mogu sudjelovati u njihovim svakodnevnim aktivnostima? Roditelj ponekad nije upoznat s razvojem i potrebama svoga djeteta; ponekad osjeća da se veza između njih i njihovog djeteta postupno pogoršava. Mogu se pojaviti i drugi problemi. Kako počinitelji mogu u zatvoru i dalje biti roditelji? Kako provoditi vrijeme i strukturirati odnos da se na najbolji način potakne komunikacija s djetetom? Kako i kada roditelj zatvorenik može ostvariti roditeljski autoritet: koje odluke može i dalje donositi? Najvažnija je potpora roditeljskoj skrbi i roditeljstvu.

Nadalje, mnogi roditelji zatvorenici imaju nisko samopoštovanje. Skloni su složiti se s drugim članovima obitelji koji smatraju da zatvor nije mjesto za dijete i da su roditelji sami krivi što ne viđaju dijete. Nedostatak kontinuiteta u odnosu s djetetom (rijetki i kratki posjeti, slab ili nikakav kontakt između posjeta) povećava otuđenost roditelja i djeteta.

Bilo bi najbolje kad bi dijete i njegova obitelj imali pristup informacijama o službama za psihosocijalnu potporu izvan zatvora kako bi se bolje nosili s utjecajem roditeljevog izdržavanja kazne zatvora (vidi Poglavlje 3.). Također je bitno učvrstiti osjećaj identiteta i legitimnosti roditelja tijekom cijelog njegovog boravka u zatvoru. Posjete zatvoru treba isplanirati, organizirati i osmisliti tako da se ponovno zbližavanje i poboljšanje obiteljskih odnosa tijekom redovitih posjeta odvija u najboljim mogućim uvjetima (vidi Poglavlje 4.).

6 Coping report (2013.). *op. cit.* str.319, "Information Sharing within the Family."

7 Ayre, E. (1996.). *They won't take no for an answer: the Relais Enfants Parents*. Early Childhood Development: Practice and Reflections, The Hague: Bernard van Leer Foundation, br. 11.

Ukratko, djeci trebaju otvoreni, poticajni odnosi i treba im pratnja za odlazak u zatvor ako ih nijedan član obitelji ne može pratiti. Djeca često strahuju od prvog posjeta zatvoru, koji bi se trebao dogoditi što je moguće prije nakon roditeljevog odlaska u zatvor, odnosno, po riječima mnoge djece i mladih: „tijekom prvog tjedna“. Kada djeca vide gdje su im roditelji zatvoreni bolje prihvaćaju situaciju.

Kako smo već napomenuli, posjeti na početku izdržavanja kazne zatvora znaju biti problem u Skandinaviji, gdje su ograničenja za posjete u pritvoru uglavnom brojnija nego u drugim europskim zemljama, u kojima je dok traje pritvor dopušten veći ili barem isti broj posjeta kao i tijekom izdržavanja kazne zatvora. Za djecu je, kako se navodi, „stresno iskustvo“⁸ kada se ne mogu oprostiti od svojih roditelja prije njihova pritvaranja ili kad se u dužim razdobljima ne viđaju s njima.

Pronalaženje ravnoteže između sigurnosnih mjera i dobrobiti djece → daljnje povećanje osviještenosti o dječjim pravima u zatvorima

Tijekom sudskih i drugih pravnih postupaka te dok je u zatvoru o počinitelju kaznenog djela rijetko se govori kao o „roditelju“. Prelazak zatvorenika iz jednog zatvora u drugi ovisi o administrativnim kriterijima, a o obitelji i djeci pri tome se rijetko vodi računa, u najboljem su slučaju od sekundarne važnosti. Zatvorske disciplinske mjere također mogu izravno utjecati na posjete. Zatvorske vlasti moraju, s jedne strane, disciplinirati zatvorenike čije ponašanje zahtijeva sankcije, osobito tijekom posjeta, a s druge strane moraju poduzeti sve da se ne ugroze dječja prava i potrebe. Zatvorske vlasti, čak i kada jako vode računa o djeci, u stalnoj su dilemi kako to postići. Treba nastaviti povećavati osviještenost o dječjim pravima u zatvoru, kako se pravo djece da održavaju kontakt s roditeljem zatvorenikom, zasnovano na članku 9. Konvencije o pravima djeteta, ne bi svelo na disciplinsku mjeru. Sigurnosne mjere ne bi smjele imati prevagu nad dobrobiti djece. Ohrabruje to što je nedavno u izviješću Univerzalnog periodičnog pregleda priznato da su posjeti zatvoru dječje pravo: „*Osigurati da se vodi računa o najboljim interesima djeteta pri uhićenju, zatvaranju, izricanju kazne ili razmatranju ranijeg otpusta iz zatvora jedinog ili primarnog djetetovog skrbnika, imajući na umu da su posjeti roditelju u zatvoru u prvom redu djetetovo pravo, a ne zatvorenikova povlastica koja se može ukinuti kao disciplinska mjera. Preporuku podržava Ujedinjena Kraljevina.*“⁹

8 Coping Report (2013.). *op. cit.* str.354., „Experiences of Criminal Justice Systems, continued.“

9 The UK's Universal Periodic Review – Annex document - September 2012., str.52.. Dostupno na: http://www.upr-info.org/IMG/pdf/a_hrc_21_9_uk_annex_e.pdf.

Zatvorski ambijent neprimjeren djeci → nastojanja da se posjeti zatvoru što je više moguće prilagode obiteljima

Neobaviještenost zatvorenika i članova njihovih obitelji o procedurama vezanim uz zatvor i izdržavanje kazne zatvora uzrokuje mnoge probleme. „Možemo li posjetiti tu osobu?“ „Kakve formalnosti moramo poštovati?“ „Kako funkcioniraju zatvori?“ „Trebaju li posjet zatvoru rezervirati?“. Djeci i njihovim skrbnicima treba potpora. Svim članovima obitelji trebaju biti dostupne informacije o zatvoru i posjetima zatvoru. Obitelji se trebaju upoznati s tim novim i nepoznatim formulacijama i postupcima. Mnoge nevladine udruge širom Europe nude izvrsne materijale za pomoć, dostupne na internetu i u papirnatom obliku, telefonske linije za pomoć i mrežne stranice gdje roditelji mogu dobiti obavijesti o tome kako će izgledati posjet zatvoru.¹⁰ Djeca mogu dobiti knjige, postere, crteže i druga sredstva za upoznavanje sa zatvorskim okruženjem i pravovremenu pripremu za posjet zatvoru. Fotoknjiga „U posjetu tati“ (engl. Visiting my Dad) koju je priredila zaklada Ormiston Children and Families Trust odlično služi toj svrsi, kao i Spazio Giallo u Italiji.¹¹

Programi za rezerviranje posjeta olakšavaju obiteljima posjete zatvoru. Neke zemlje, poput Sjeverne Irske, imaju efikasne programe za rezerviranje posjeta preko interneta. U nekim je zatvorima obiteljima dopušteno da prije zatvaranja nekog od njihovih članova vide njegovu zatvorsku ćeliju. Na primjer, u zatvoru Maghaberry u Sjevernoj Irskoj članovi obitelji i partneri osuđenika na doživotnu kaznu zatvora mogu vidjeti ćeliju u kojoj će biti zatvoren. Članovi obitelji mogu uz pratnju obići zatvor, uključujući i radionice. Ta opcija postoji i u nekoliko norveških zatvora za neke kategorije počinitelja. Ustanovljeno je da članovi obitelji osjete olakšanje kada vide zatvorenikovu ćeliju i djelomično dožive zatvorski život, osobito oni koji prvi put posjećuju zatvor.¹²

Na ulasku u zatvor pomoć se pruža u centrima za posjetitelje, zgradama smještenim pokraj zatvorske porte u kojima često rade volonteri, gdje se obitelji mogu opustiti tijekom posjeta i nakon njih. Takve centre imaju neki zatvori u Francuskoj, Irskoj, Ujedinjenoj Kraljevini, Švicarskoj i drugim zemljama. Centri su različito organizirani, neki se nalaze na autobusnim postajama izvan zatvorskih zidova, a neki su dobro opremljeni centri u kojima obitelji mogu čekati i provoditi vrijeme prije i nakon posjeta. U nekim se centrima može dobiti hrana i piće, mogu se zatražiti informacije

10 Vidi mrežne stranice udruga Bryggan, FFP, NIACRO. EXODUS planira uvesti forum za razgovor preko interneta u 2014.

11 *Visiting My Dad*. (2005.). Ormiston Children and Families Trust.

12 Vidi: <http://barnesiden.haldenfengsel.no/>; kada se klikne na “kart over fengselet” pa na neku zatvorsku prostoriju čuje se glas oca zatvorenika kako čita opis raznih mjesta u zatvoru ili ih opisuje.

od stručnog osoblja, može se rezervirati posjet i dobiti savjetodavna pomoć. Nadzor provodi tim stručnjaka koji surađuju sa zatvorom, često uz pomoć volontera. U Ujedinjenoj Kraljevini takvi su centri relativno brojni. Centri za posjetitelje u različitoj su mjeri prilagođeni djeci – neki su oskudno opremljeni (kutija igračaka), a neki imaju nadzirane igraonice – iako su roditelji odgovorni za djecu za cijelo vrijeme trajanja posjeta (osim u nekoliko slučajeva, kada dijete prati volonter ili kad zatvor preuzme odgovornost za neke posjete usmjerene na djecu).

Dobro opremljen centar za posjetitelje koji je prilagođen obiteljima može uvelike poboljšati kvalitetu posjeta.¹³ Centri za posjetitelje (i stručnjaci koji pomažu obiteljima unutar zatvora i izvan njih) mogu pomoći obiteljima da se pripreme za posjet. Djeca i članovi obitelji ponekad se teško suočavaju sa zatvorskim svijetom. Djeca su možda bila svjedoci uhićenja roditelja u manje ili više brutalnim okolnostima. Istraživanja pokazuju da se zbog nedovoljne obaviještenosti o postupanju u takvim krizama trauma može povećati.¹⁴ Profesionalni djelatnici ne znaju uvijek kako pomoći obiteljima jer ni sami nisu primjereno obučeni niti su dobili odgovarajući potporu u vezi s bitnim pitanjima. Obitelji su često prepuštene same sebi kad se raspituju o tome kako kontaktirati sa zatvorom i dobiti dozvolu za posjet te kad moraju savladati velike udaljenosti između svog doma i zatvora. Kad je dijete u pratnji člana obitelji, roditelj zatvorenik nema uvijek vremena da se posveti samo njemu. Velik dio posjeta odnosi se na razgovore o logističkim problemima (financije, stanovanje, pravni troškovi, itd.). Kad je riječ o pritvorenicima, bračni drug ili partner često nema potpune informacije o okolnostima uhićenja, a najveći dio posjeta ponekad se posvećuje rješavanju sukoba. Gdje je u tim okolnostima mjesto djetetu? Zatvorski svijet može biti traumatičan i za odrasle; oni mogu svoju anksioznost, ako se ne preusmjere, prenijeti na dijete.

Financijske poteškoće i velika udaljenost → financijska potpora obiteljima za putne troškove

Zatvor je ponekad jako udaljen od domova počinitelja kaznenog djela. Duga putovanja dodatno financijski opterećuju njihove obitelji čiji je prihod najvjerojatnije ionako već smanjen nakon odlaska jednog od njihovih članova u zatvor. Mogu postojati i vremenska ograničenja (radno

13 Detaljnija slika o centrima za posjetitelje i onome što oni mogu ponuditi može se dobiti na sljedećim mrežnim stranicama:

<http://www.carrefour-prison.ch/Faciliter-les-echanges-a-la-Prison>

<http://www.canalalpha.ch/actu/faciliter-les-echanges-a-la-prison-de-la-promenade/>

<http://www.bedfordrow.ie/our-work/>

<http://www.prisonadvice.org.uk/our-services/sup-children-fams/visitors-centres>

<http://www.familiesoutside.org.uk/services-and-support/addiewell-visitors-centre.>

14 Coping Report (2013). *op. cit.* str.353 "Experiences of Criminal Justice Systems."

vrijeme je produljeno kako bi se nadoknadio gubitak prihoda, pa je manje slobodnog vremena za putovanje). Gospodarska kriza primorala je neke zemlje da radi ušteda donesu nepopularne mjere. Na primjer, u Švedskoj je 2011. ukinuta odredba kojom se predviđa da zatvorenici izdržavaju kaznu zatvora u blizini svojih domova, čime se povećao broj djece koja žive daleko od zatvora. To će utjecati na broj posjeta.¹⁵

Trošak koji odlasci u posjete zatvoru stvaraju obiteljima, vrijeme posjeta i vrijeme potrebno za putovanje navode se kao razlozi zbog kojih neke zatvorenike obitelji ne posjećuju.¹⁶ Geografska udaljenost između kaznene ustanove i mjesta boravka počinitelja može varirati ovisno o stupnju osviještenosti o utjecaju udaljenosti na obiteljske veze i o veličini zemlje; većina žena izdržava zatvorsku kaznu na većoj udaljenosti od doma jer je ženskih zatvora manje. Ako je udaljenost velika, obitelj mora imati dovoljno sredstava kako bi održavala redovit kontakt s kažnjenikom. Financijska pomoć za namirivanje putnih troškova, poput Programa pomoći za posjete zatvoru u Ujedinjenoj Kraljevini koji je namijenjen siromašnim obiteljima s niskim prihodima, pridonosi održavanju redovitog kontakta između djece i roditelja zatvorenika.

U nekim zemljama nedostatak prijevoznih sredstava i ruralna lokacija nekih zatvora dodatno otežava putovanje do zatvora i natrag te produžuje putovanje. U Latviji i Estoniji, troškovi za trodnevno putovanje i prehranu cijele obitelji i zatvorenika (za posjet u trajanju od sedamdeset i dva sata) znatno povećavaju financijsko opterećenje za obitelji koje posjećuju zatvor. U Norveškoj se partneri zatvorenika ne smatraju samohranim roditeljima koji imaju pravo na državnu potporu pa su zato u posebno teškom položaju. U Ujedinjenoj Kraljevini partneri automatski dobivaju potporu, iako ona ponekad kasni zbog sporosti birokracije.

Zatvorski svijet može biti zastrašujući za djecu → stavovi zatvorskih čuvara i postupci pretresa

Iako obuka zatvorskih čuvara ili dodatno osposobljavanje koje organiziraju nevladine udruge uključuju postupanje s djecom, u velikoj većini zemalja u kojima je sjedište organizacija članica mreže COPE stavovi o tome i dalje se razlikuju. Način na koji zatvorski čuvari tumače propise i postupaju prema

15 Za detaljniju analizu utjecaja udaljenosti na odnos između djeteta i njegovog roditelja zatvorenika, vidi: Nicholls, R. (2006.) *Dads and Kids: The Inside Story. Fathers in Prison and their Children*. Felixstowe: Ormiston Children and Families Trust.

16 Prema anketi udruge Action for Prisoners' Families iz 2003., kojom je obuhvaćeno 134 zatvorenika i 68 zatvorenica u zatvoru Camphill, 81% muškaraca smatralo je obiteljske kontakte „iznimno važnima“, ali samo je 55% njih primalo posjete svoje djece. Približno 95% žena smatralo je obiteljski kontakte „iznimno važnima“, ali samo je 67% njih primalo posjete svoje djece. Navedeni razlozi za izostanak posjeta uključivali su velike geografske udaljenosti, putne troškove i vrijeme posjeta.

posjetiteljima ili djeci može duboko utjecati na dječji doživljaj posjeta (vidi Poglavlje 7.).

Sigurnosni postupci mogu biti naporni za djecu: moraju izdržati dugo čekanje i izloženost sigurnosnim uređajima koji im ulijevaju strah; u nekim se zemljama koriste psima tragačima i obavlja se osobna pretraga djece.¹⁷ Osoblje koje je primjereno obučeno može pokazati osjetljivost u kontaktu s obiteljima na ulazu u zatvor jer razumije kako zatvor utječe na obitelji i djecu te da se prema njima treba obzirno i primjereno postupati. Efikasan i obziran postupak prema posjetiteljima zatvora, a osobito prema djeci, ovisi o nekoliko čimbenika. Prema djeci se treba odnositi konstruktivno i pozitivno (kad je riječ o sigurnosnim postupcima i općem stavu). Situaciju treba sagledati iz dječje perspektive. Za djecu je korisno ako im zatvorski čuvari koji obavljaju sigurnosne provjere objasne što rade i zašto to rade. U zemljama gdje se obavlja osobna pretraga poželjno je da se čuvari sagnu kad pregledavaju dijete kako bi, između ostaloga, bili na istoj visini kao i dijete kad razgovaraju s njim. U nekim se zatvorima zatvorski čuvari obučavaju za kontakt s obiteljima i pružanje pomoći u teškim situacijama. Nije uvijek jednostavno uravnotežiti sigurnosne zahtjeve i mjere prilagođene djeci.

Neke zemlje imaju posebno obučene zatvorske čuvere i čuvere specijalizirane za posjete i pružanje potpore obiteljima zatvorenika. U svakom zatvoru u Škotskoj u sklopu Škotske zatvorske službe rade službenici za kontakt s obiteljima, posebno obučeni zatvorski čuvari koji pružaju pomoć i daju informacije obiteljima te pridonose poboljšanju kvalitete posjeta zatvoru. U Norveškoj će prema novim propisima zatvori morati imati dječje ambasadore.¹⁸ Ambasadori djeluju u švedskim zatvorima, gdje posebno obučeni zatvorski čuvari rade s roditeljima zatvorenicima na osnaživanju njihovog roditeljskog identiteta (vidi Poglavlje 5.).

Druge se zemlje primarno bave prilagođavanjem uvjeta posjeta obiteljima i djeci. U nekim se zemljama udruge koje djeluju izvan zatvora usredotočuju na sustave potpore obiteljima i pružaju konzultacije te organiziraju grupe za potporu roditeljima i djeci. Ponekad se radi poboljšanja kvalitete posjeta i pružanja potpore organiziraju tečajevi iz područja roditeljske skrbi: Ormiston Children and Families Trust u Ujedinjenoj Kraljevini, na primjer, organizira takve tečajeve koji roditeljima zatvorenicima pružaju mogućnost da razmotre mogućnosti kako u najvećoj mogućoj mjeri iskoristiti posjete za komunikaciju i izgradnju odnosa sa svojom djecom. Udruga PACT u

17 Iskustvo djeteta koje posjećuje zatvor prikazano je u video zapisu „KIDS VIP“, dostupnom na: <http://www.prisonadvice.org.uk/Shop/kidsvip-dvd> i u „Kad je tata iza rešetaka“ (engl. When daddy is behind bars), dostupnom na: <http://helcom.cz/video-kdyz-je-tata-za-mrizemi/>.

18 Svi zatvori moraju imati dječje ambasadore/pravobranitelje koji će biti zaduženi za nadzor nad ostvarivanjem/razmatranje najboljih interesa djece koja posjećuje zatvore, uključujući poticanje inicijativa dobre prakse te proširivanje perspektiva i znanja djece o pravima djece u zatvoru.

Engleskoj organizira tečajeve „Vrijeme za bliskost“ (engl. Time to Connect) o odnosima tijekom posjeta.¹⁹

Ukratko, inicijative za potporu roditeljima koji su u zatvoru i očuvanje obiteljskih veza razlikuju se ovisno o stajalištu pojedine zemlje ili zatvora te iskustvu i relativnoj osviještenosti profesionalaca i zatvorskog osoblja koji su u kontaktu s obiteljima i/ili djecom.

Primjer iz prakse: sustav za prijem djece Spazio Giallo²⁰

Ovaj talijanski sustav odličan je primjer kako se u zatvoru dijete može dočekati s dobrodošlicom i kako se može poboljšati posjet. Udruga Bambinisenzasbarre smatra da se ovaj konceptualni i operativni model može primijeniti u svim zatvorima.

Spazio Giallo (Žuti prostor) je pilot projekt udruge Bambinisenzasbarre koji se provodi u tri zatvora u Lombardiji i omogućuje praćenje i istraživanje veze između djeteta i roditelja; jedna ministrica ga je navela u svom iskazu pred Posebnom komisijom za ljudska prava Talijanskog Senata u listopadu 2013.

Model uključuje dvije faze intervencije: pripremu u Žutom prostoru i stazu koja počinje izvan zatvora i vodi do mjesta posjeta u zatvoru i natrag van, Trovopapà (Tražim tatu). U Žutom prostoru se dijete koje dolazi u zatvor posjetiti majku ili oca, a ponekad i oba roditelja, zbrinjava i prati i pruža mu se pomoć. „Zatvorski ambijent“ opisuju oni koji rade s djecom, kao i sama djeca i obitelji, suočene sa zatvorskim ograničenjima; moraju raditi u okviru sigurnosnih postupaka i operativnih protokola koji postaju postaje na putu prijema u „zatvor prilagođen djeci“ umanjujući mogući traumatski utjecaj nepoznate okoline koju dijete može doživjeti neprijateljskom.

Na tim postajama prijemnog puta djeca mogu pričekati na „sigurnom mjestu“ dok ne dođe vrijeme za posjet zatvoru i kontakt s roditeljem zatvorenikom, a mogu i ponovno proživjeti emotivne doživljaje iz zatvora i umiriti se nakon bolnog odvajanja od roditelja. Dijete se nikada ne navikne na to odvajanje nakon posjeta zatvoru, čak ni kad bi se zbog trajanja zatvorske kazne moglo pretpostaviti da je naviknuto na posjete zatvoru.

Žuti prostor

To je „prostor za djecu“ unutar zatvora u kojemu se mogu odmoriti, igrati, gdje mogu crtati, razgovarati s osobljem i čekati na posjet roditelju. Naziva se „psihološko-edukativnim“ prostorom. To nije igraonica, nego mjesto gdje se kroz igru i razgovor „vodi briga“ o obiteljskim odnosima, zadovoljavaju

¹⁹ Informacije o programu udruge PACT Time to Connect dostupne su na:

<http://www.prisonadvice.org.uk/our-services/sup-children-fams/ttc>.

²⁰ Fotografije su dostupne na: <http://bambinisenzasbarre.org/Cosafacciamo.htm>.

potrebe i obzirno daju preporuke o odnosima s djecom i o brizi o djeci. Zatvorskom se osoblju također pruža pomoć. Vodi se mnogo računa o uređenju Žutog prostora i raznim elementima, znakovima i porukama koje se uz taj prostor vezuju.

Staza Tražim tatu

Svrha je te staze ponuditi djeci sredstva za snalaženje i pozicioniranje u prostoru te dati im veću priliku da se psihički pripreme za potencijalno traumatično iskustvo. Staza sadrži:

- Vanjske intervencije, koje djecu „prepoznaju“ i vode ih zacrtanim putem.
- Unutarnje intervencije, koje potvrđuju njihov identitet i njihovu prisutnost.
- Kartu na kojoj mogu pratiti sebe kako se kreću, prepoznajući znakove, u prostorima i situacijama na koje nailaze.
- „Interaktivni“ album sa znakovima i bojama pomoću kojega mogu vidjeti razne postaje (npr. Danas ću ...).
- Slikovnica o zatvoru s kojom se mogu identificirati („Što Lalla radi srijedom“, engl. Lalla's Wednesdays).

Poteškoće u organiziranju kvalitetnog kontakta s roditeljem → atmosferu i organizaciju treba prilagoditi djeci

Atmosfera koja vlada u prostorijama za obiteljske posjete (dugi redovi, nedostatak privatnosti, neugodna okolina, manjak sanitarnih čvorova, napučenost) i vrijeme koje roditelj ima na raspolaganju za druženje sa svojom djecom – s obzirom na mnogobrojne teme o kojima odrasli moraju razgovarati i ograničen broj sati za posjete – daleko su od optimalnih. Odrasli moraju razgovarati o mnogim pitanjima pa im ne ostaje dovoljno vremena da se posvete djeci. Trajanje posjeta unaprijed je određeno i u pravilu se ne produžava ako počinitelj kaznenog djela ima djecu. To utječe na kvalitetu kontakta između djeteta i roditelja.

Ako se posjetitelji u zatvoru ne osjećaju dobrodošlima to ih, uz druge navedene čimbenike, može odvratiti od posjeta zatvoru i može utjecati na njih dok borave u zatvoru, o čemu se govori dalje u tekstu.

U mnogim zatvorima nema igraonica prilagođenih djeci koje su vrlo važne zato što se djeca u njima mogu zabaviti i zato što potiču kontakt između roditelja i djece. Sanitarni uvjeti (prostorije za presvlačenje, toaletne prostorije) često su neprikladni za djecu. U prostorijama za posjet u pravilu se ne služi ni jelo ni piće tako da je roditeljima uskraćena dragocjena mogućnost da nahrane svoju djecu ili da jedu zajedno s njima; djeci je ponekad teško čekati da dobiju nešto za pojesti ili popiti.

Prostorije za posjete često su neadekvatne, nema mnogo mogućnosti za pravo druženje – ljudi se ne mogu slobodno kretati nego moraju ostati sjediti; ne smiju se unositi stvari izvana; prostorije su premalene. Ovo posljednje je vrlo važno za djecu koja posjećuju roditelje zatvorenike: prostorije za posjete moraju biti dovoljno velike da dijete može odvratiti pogled i smanjiti napetost i nelagodu.

Dijeljenje iskustava ključno je za održavanje odnosa. Pomoćni materijali često su nedostatni (društvene igre, crtači pribor, itd.). Na odnose može utjecati i nedostatak spontanosti u prisutnosti zatvorskih čuvara. Iz navedenoga se vidi koliko je teško očuvati zdrave odnose između roditelja zatvorenika i djece i koliko ta situacija može biti složena.

Da bi obitelji nastavile posjećivati zatvor posjeti se moraju odvijati u ugodnim okolnostima. Neka djeca prestanu posjećivati roditelje u zatvoru, unatoč tome što su u dobrim odnosima s njima, jer se tijekom posjeta osjećaju nelagodno.²¹

Uvjeti za posjete u zatvoru, koje određuje zatvorska uprava, glede trajanja posjeta i dopuštenog oblika kontakta, razlikuju se od jedne zemlje do druge. U zapadnoj Europi posjeti su uglavnom ograničeni na jedan sat ili najviše dva sata ako se radi o zatvorima otvorenog tipa ili izvanrednim obiteljskim posjetima. U Baltičkim zemljama, Latviji i Estoniji, posjeti su mnogo dulji, o čemu se više govori u dijelu „Bračni i obiteljski posjeti“ dalje u tekstu. No redovit i kvalitetan kontakt koji se ostvaruje posjetima zatvoru u nekim se zemljama smatra povlasticom počinitelja kaznenog djela, a ne neotuđivim pravom kažnjenika ili djeteta.

Dopušten stupanj fizičkog kontakta između obitelji također varira ovisno o režimu i vrsti posjeta. U većini europskih zemalja redoviti posjeti djece odvijaju se u velikim dvoranama za posjete gdje se istodobno sastaju mnoge obitelji. U Nizozemskoj se većina običnih posjeta odvija uz zaštitne pregrade – zatvorenici sjede s jedne strane fiksne zaštitne pregrade, a obitelj s druge; ponekad obitelji sjede za stolovima. Koliko se zatvorenik i njegova obitelj smiju ili ne smiju kretati te kakav im je fizički kontakt dopušten ovisi o režimu koji se primjenjuje, a raspon se kreće od nekoliko ograničenja fizičkog kontakta između roditelja zatvorenika i njihove djece do zabrane fizičkog kontakta u režimu zatvorenih posjeta u Ujedinjenoj Kraljevini.²²

U Norveškoj i Švedskoj većinu obiteljskih posjeta čine privatni individualni posjeti. To znači da zatvorenici mogu biti nasamo s obitelji, a kad su prostorije prilagođene djeci, što je slučaj u mnogim zatvorima, idealno su

21 Coping Report (2013). *op. cit.* str. 355 "Contact with Imprisoned Parent/Carer."

22 Zatvorenicima se mogu dopustiti samo zatvoreni posjeti (bez kontakta) ako u zatvoru smatraju da postoje sigurnosni ili drugi rizici (npr. raspačavanje droga).

mjesto za posjete. Međutim, važno je i zaštititi djecu od roditelja koji ne brinu o najboljem interesu djeteta – na primjer, imaju intimne odnose u djetetovoj prisutnosti – te voditi računa o drugim pitanjima vezanima uz zaštitu djece. Norveška nevladina udruga FFP navodi da na dijete može utjecati osjećaj da je tijekom posjeta „zatvoreno“. Određivanje vremena za posjete također je važno. U Estoniji duljina posjeta stvara poteškoće – od dvadeset i četiri do sedamdeset i dva sata svakih šest mjeseci – obitelji često ne dolaze u posjete jer radi njih članovi obitelji moraju izostajati s posla, a djeca iz škole; posjeti zatvorima bližim djetetovom domu tijekom nastave (pa i u zemljama gdje se izostanci odobravaju, poput Ujedinjene Kraljevine) povećavaju izloženost djeteta stigmatizaciji i obujam propuštenog gradiva.

Posebna organizacija redovitih planiranih posjeta djece

Povećana je osviještenost o potrebama djece (i odraslih) koji posjećuju zatvore. Mnogi zatvori nastoje na neki način zadovoljiti te potrebe. Neki imaju samo kutije s igračkama i društvenim igrama, a neki organiziraju obrazovne aktivnosti. U nekim su zatvorima angažirani voditelji igraonica, koji mogu biti vanjski suradnici ili članovi zatvorskog osoblja. U Engleskoj su projekti kojima se omogućuje djeci da se igraju u zatvoru i uključuju nadzirane igraonice postali gotovo standardni. Sada ih ima mnogo manje jer je teško naći volontere i zatvorsko osoblje koji bi ih vodili i organizirali. Zbog sigurnosnih razloga posjetitelji i zatvorenici često moraju ostati sjediti za stolom. Igraonice služe za smanjenje stresa tijekom posjeta i prilagođavanje posjeta djeci te pružaju mogućnost odraslima da međusobno razgovaraju. Voditelji igraonica potiču dijete da se kreće iz jedne prostorije u drugu, malo provodeći vrijeme s roditeljem, a malo se igrajući, kako bi poboljšali vezu između djeteta i roditelja. Obitelji često navode da ne bi vodili djecu sa sobom u posjet zatvoru da nema igraonica i voditelja igraonica.²³

U Italiji, zatvor Casa di Reclusione di Bollate, organizira igraonice prilagođene djeci za svu djecu koja posjećuju očeve zatvorenike, koje su podijeljene u odvojene sobe za djecu različite dobi (6 do 12 mjeseci; 1 do 3 godine; 4 do 10 godina; 11 do 14 godina). Oprema i aktivnosti prilagođeni su dobi djece, a namještaj je modularan. Igraonice su opremljene igračkama, imaju „zeleni kutak“ u kojemu djeca mogu uzgajati biljke i radionice za popravak slomljenih igračaka, u kojima očevi mogu popravljati stvari. Naglasak je na zajedničkim posjetima cijele obitelji, poticanju kontinuiteta i ponovnom uvođenju svakodnevnih aktivnosti (na primjer, zajedničkog obroka) u vrijeme koje obitelj provodi zajedno.²⁴

23 A good practice handbook on Children Visiting Prisons (2005.). Dostupno na: <http://www.prisonadvice.org.uk/Shop/children-visiting-prison>.

24 Više informacija o programu na: <http://www.bambinisenzasbarre.org/SpazioGiallo.htm>.

U Belgiji, zahvaljujući financijskoj potpori raznih fondacija, u mnogim su zatvorima uređene posebne prostorije za posjete. Posebna je inicijativa uređenje prostorija za posjete prilagođenih djeci koje su podijeljene na tri dijela: senzorno-motoričko područje, područje za odmor i područje za razvoj kreativnosti.

Dva su aspekta najvažnija: posvetiti pažnju individualnim potrebama djece u prostoru koji odgovara njihovoj dobi te omogućiti djetetu i roditelju da ponovo prožive – iako u mnogo drugačijem ambijentu – trenutke koje u normalnim okolnostima provode zajedno.

U Ujedinjenoj Kraljevini, the Ormiston Children and Families Trust u sklopu svoga centra za posjetitelje ima jaslice, tako da se djeca mogu dovesti u sobe za posjete da se pridruže obiteljima kasnije tijekom posjeta kako bi odrasli mogli, ako je potrebno, na miru razgovarati o osjetljivim pitanjima i kako se djeca ne bi dosađivala i postala nemirna u uobičajenom prostoru za društvene posjete.

Kad je riječ o igraonicama, osobito onima o kojima se govori ranije u tekstu, velika se pozornost obraća potrebama djece (posebna oprema, kvaliteta osoblja, veliki izbor društvenih igara i igračaka) kako bi se osigurali optimalni uvjeti. Zabrinjavajući je trend što neki zatvori smatraju da su ispunili svoju obavezu ako negdje u svom prostoru imaju igraonicu s kutijom igračaka koja je doduše osposobljena, ali se ne koristi. Djeca u tegobnom zatvorskom okružju zaslužuju da im njihovi roditelji ili druge osobe koje znaju koliko im je igra važna pruže više od toga.²⁵

Posebna organizacija posjeta djece u Ujedinjenoj Kraljevini

Ne radi se samo o meni. Radilo se i o mojoj ženi i djeci koje pogađa moj boravak u zatvoru. Postao sam svjestan činjenice da sam povrijedio ženu i djecu. Trebalo mi je vremena da shvatim koliko je njoj teško. Zahvaljujući posjetima obitelji bilo mi je lakše ostati blizak s djecom i održavati odnos s njima. Imam samo riječi hvale za posjete obitelji koje Ormiston omogućuje. Ti su mi posjeti pomogli da shvatim da ne živim samo za sebe.

Paul, zatvorenik u zatvoru u Ujedinjenoj Kraljevini

U najnovije vrijeme posvećuje se veća pozornost posjetima usmjerenim na djecu, što se na različite načine provodi u cijeloj Europi. Treba istaknuti upornost i angažman nevladinih udruga koje u suradnji sa zatvorskim vlastima osmišljavaju i provode takve programe.

Vrste posjeta se razlikuju, ali najvažnija karakteristika im je zajednička: naglasak je na odnosu djeteta i roditelja. Osim toga, ambijent posjeta

²⁵ Coping Report (2013). *op. cit.* str.364 "Meaningful Activities, *continued*."

opušteniji je nego u uobičajenim prostorima za posjete.

- Posjeti usmjereni na djecu mogu se organizirati izvan uobičajenog vremena za posjete i ne ubrajaju se uvijek u maksimalan broj sati dopušten za posjete. Mogu trajati dulje od standardnih posjeta.
- Ambijent prilagođen djeci prikladniji je za djecu.
- Posjeti se odvijaju uz manje ograničenja. Djeca se mogu slobodnije kretati i baviti fizičkim aktivnostima – na raspolaganju su im bazeni, vrtovi, gimnastičke dvorane i igraonice.
- Posjeti mogu biti tematski ili sadržavati različite aktivnosti.
- Neki se posjeti mogu odvijati u posebnim odjelima namijenjenim aktivnostima i oblicima zabave primjerenim dječjoj dobi (djeca mogu odspavati, na podu su madraci, postoje toaletne prostorije za djecu, prostori za presvlačenje pelena, itd.).

Te posjete organizira zatvorsko osoblje ili profesionalci iz socijalnih službi izvan zatvora. Od prvog izdanja ove knjige, posjeti usmjereni na djecu organiziraju se, uz pomoć nevladinih udruga, u cijeloj Europi, od Republike Češke (gdje je važan element mogućnost zajedničkog obroka) do Hrvatske (uz potporu UNICEF-a, organiziraju se u svim zatvorima). U nekim su zemljama obvezni, na primjer u Nizozemskoj, gdje se odvijaju jednom u tromjesečju. Donošenjem ove nacionalne odredbe postignut je velik napredak, iako se njome zapravo smanjio dopušten broj posjeta za zatvorenike i njihovu djecu u nekim zatvorima u kojima su posjeti ranije bili dopušteni svaki mjesec. Posjeti usmjereni na djecu i njihova važnost za zbližavanje roditelja i djece sada se istražuju, na primjer u Njemačkoj, Švedskoj i Engleskoj.²⁶

Kad je riječ o tome tko može prisustvovati posjetima, zatvorski propisi se razlikuju. Ponekad je prisutan roditelj skrbnik, a ponekad proširena obitelj. Na drugim se mjestima posjet odvija bez roditelja skrbnika, a prisutni su samo posebno obučeni stručnjaci jer je naglasak na odnosu između djeteta i roditelja. Bez obzira na raspoložive opcije, važno je da zatvor, u suradnji s predanim i kompetentnim roditeljima, odredi cilj koji se želi postići. Istraživanja su pokazala da djeca imaju velike koristi od tih posjeta.²⁷ Koliko će oni biti uspješni ovisi o planiranju i organiziranju vremena koje se provodi s djetetom.

Zajednički rad na pripremi posjeta svih zainteresiranih strana smatra se vrlo pozitivnim, to uključuje počinitelja kaznenog djela, zatvorsko osoblje,

26 Ibid. str. 364 "Meaningful Activities, continued"

27 Boswell, J., & Wedge, P. (2002.). *Imprisoned fathers and their children*. London: Jessica Kingsley Publishers.

voditelja igraonice i osoblje u centru za posjetitelje. Također je nužno usredotočiti se na dijete i s njim pripremiti posjet. To može obaviti služba za nadzor posjeta ili roditelj skrbnik.

Treba odrediti koji počinitelji ispunjavaju uvjete za te posjete (sigurnosni razlozi, duljina kazne zatvora, najbolji interes djeteta, itd.), po mogućnosti tako da se izbjegne kažnjavanje djeteta.

Nadalje, u mnogim se zemljama za Bajram, Božić, Uskrs i druge tradicionalne blagdane organiziraju „Obiteljski dani“; dio su tematskih događaja ili godišnjih proslava s raznovrsnim aktivnostima koje zatvor organizira za roditelje zatvorenike i njihove obitelji: održavaju se nogometne utakmice i roštiljade, postavljaju se dvorci na napuhavanje za djecu i slično.²⁸

Francuska

Francuska udruga Relais Enfant Parents organizira izvanredne posjete zatvoru za Majčin dan, Očev dan i druge praznike. Djeci i roditeljima zatvorenicima tako se pruža prilika da se nekoliko sati kvalitetno druže. Kako roditelj skrbnik nije nazočan, roditelji zatvorenici mogu poboljšati svoj odnos s djecom. Nadalje, udruge Relais Enfant Parents u Francuskoj i ASBL Relais Enfants Parents Belgique u Belgiji u zatvorima su otvorile samostalne igraonice prilagođene djeci, gdje se roditelji mogu družiti sa svojom djecom u dobi do trinaest godina. Neke se od njih nalaze u posebnim tapeciranim sobama žarkih boja, koje su prema određenom rasporedu otvorene za djecu u pratnji volontera udruge Relais Enfant Parents ili socijalnih radnika. Opremljene su igračkama, bojicama, knjigama i drugim materijalima primjerenim dječjoj dobi. U njima po sat vremena mogu boraviti i do tri obitelji. Međutim, u većini igraonica sastaje se samo po jedna obitelj. Ti susreti pružaju odličnu priliku za neverbalan kontakt i razmjenjivanje nježnosti. Član udruge Relais Enfant Parents ponekad potiče interakciju između djeteta i roditelja, na primjer, predloži djetetu da roditelju pokaže neki crtež. On ne uzurpira roditeljevu ulogu, ali pomaže u ostvarivanju te uloge, na primjer u slučaju kad dijete treba disciplinirati. Udruga Relais Enfant Parents primijetila je da su zatvorenici smireniji i opušteniji; to se onda prenosi na dijete.²⁹ Postoji korelacija između korištenja igraonica i smanjene učestalosti plakanja kada se djeca na kraju posjeta rastaju od roditelja. Uvijek je nazočan zatvorski čuvar, iako se predstavnik udruge Relais Enfant Parents često ostavlja sam, s obzirom na povjerenje koje se tijekom godina izgradilo između zatvorskih vlasti i udruge, koja već gotovo trideset godina promiče ovakve inicijative.

28 Udruga PACT izradila je: Kids VIP Family Day Toolkit za pomoć u organizaciji posjeta prilagođenih djeci, dostupno na: <http://www.prisonadvice.org.uk/Shop/kidsvip-toolkit>.

29 Ayre, E. (1996.). *op. cit.*

Švicarska

Udruga Relais Enfants Parents Romands u Švicarskoj podupire individualne posjete i kreativne radionice, a pritom se posebno usmjerava na djecu: dopuštaju im da imaju vlastiti tempo tijekom sastanaka. „Izazov je u tome da se svakom djetetu dopusti da preuzme kontrolu nad svojim životnim iskustvom na svoj način, potaknuto međudjelovanjem svog svijeta mašte i stvarnosti u kojoj se susret s roditeljem odvija.“³⁰

Belgija i Luksemburg

Nadovezujući se na iskustvo francuske udruge Relais Enfant Parents, osim redovitih posjeta organiziraju se i drugi posjeti uz nazočnost socijalnih radnika, koje se održavaju u uobičajenim prostorima za posjete. Nekoliko se roditelja u isto vrijeme sastaje s djecom, svaki od njih brine se za svoje dijete. U Belgiji se vrijeme najprije provodi sudjelovanjem u grupnim aktivnostima, a nakon toga slijede individualne aktivnosti (dijete i roditelj) u prostorima prilagođenima djeci.³¹

Sjeverna Irska (zatvor Maghaberry)

Organiziraju se posjeti tijekom kojih majke koje dovode djecu ručaju s članom zatvorskog osoblja. Oni mogu razgovarati o raznim pitanjima i poteškoćama na koje nailaze. Za to vrijeme dijete može biti nasamo s ocem. To je od presudne važnosti za proces zblizavanja, osobito kad je riječ o djeci koja su rođena nakon očeva odlaska u zatvor.

Nizozemska

Vlada Nizozemske donijela je 2009. službenu odluku da svi zatvori moraju djeci i roditeljima zatvorenicima omogućiti najmanje četiri posebna posjeta godišnje kako bi roditelji mogli ostvariti kvalitetan tjelesni kontakt sa svojom djecom (djeca mogu očevima sjediti u krilu, mogu se zagrliti). Studija pod nazivom „Utjecaj posjeta djece na očeve zatvorenike“ bavi se utjecajem dječjih posjeta na roditelje zatvorenike i djecu u dobi od tri do trinaest godina.³² U studiji je utvrđeno je da je zahvaljujući posjetima

30 Schekter, V. and L. Bornand, (2013.). *Relais Enfants Parents Romands (REPR): Our Values*. In: *Prison Visits & Families: Impacts, Successes & Struggle*, COPE Special Edition Newsletter. str. 6-7. Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/PrisonVisitsNewsletter4Site.pdf>. Vidi i video zapis: *Les Enfants de l'ombre*, dostupan na: <http://www.carrefourprison.ch/Les-Enfants-de-l-ombre-Le>.

31 Prostorije za posjete prilagođene djeci podijeljene su u tri dijela: senzorno-motoričko područje, područje za odmor i područje za razvoj kreativnosti.

32 Bolwijn, A. & Bolwijn, P. (2004.). *Effect van kinderbezoek aan gedetineerde vaders*. PROCES, 5. str.196-201.

atmosfera u zatvoru mnogo mirnija i humanija. Sličan model kojim se zahtijeva da se posjeti djece omogućuje svim zatvorenicima koji imaju djecu nedavno je uveden u Škotskoj.

Luksemburg

Service Treffpunkt, udruga pokrenuta 1996. s ciljem da strukture zajednice olakšaju odnose djeteta i roditelja u slučajevima odvajanja i razvoda, djeluje u zatvoru Centre Pénitentiaire Luxembourg u ime djece odvojene od roditelja koji su u zatvoru. Udruga organizira grupe za raspravu o pitanjima koja se odnose na djecu i oblikovne radionice za roditelje na kojima oni izrađuju „prijelazne predmete“³³ za svoju djecu; prate djecu koja posjećuju roditelje i pripremaju ih za susret s njima te organiziraju pratnju za djecu koja ne mogu viđati roditelja zatvorenika u okviru redovnih termina za posjete jer ih skrbnik ne može ili ne želi voditi. Service Treffpunkt dogovara posjete u pratnji u određeno vrijeme i ima pristup u sobe za posjete (kad se ne koriste u vrijeme redovitih posjeta). U isto vrijeme prate (s profesionalcima iz socijalnih službi) nekoliko djece da vide roditelje.

Španjolska

Provodi se program „privatnih“ posjeta za obitelji i partnere. Program posjeta određuje se u skladu s kategorijom počinitelja kaznenog djela. Na počiniteljev zahtjev, odobrava mu se najmanje jedan posjet mjesečno u trajanju od jednog do tri sata. Zbog sigurnosnih razloga posjeti mogu biti ograničeni. Program je vrlo važan za majke zatvorenice jer Španjolska ima jednu od najviših stopa zatvorenica na svijetu.³⁴

Njemačka

U nekim zatvorima u Njemačkoj majke zatvorenice koje imaju djecu školske dobi mogu svaki dan izaći iz zatvora i otići kući da se pobrinu za obitelj i obave kućanske poslove. Time se olakšava održavanje obiteljskih veza i konstruktivno utječe na resocijalizaciju. Međutim, ti se programi razlikuju u raznim saveznom pokrajinama. U Berlinu, na primjer, majke zatvorenice u zatvorima otvorenog tipa mogu svaki dan otići kući da se

33 U djetetovu razvoju prijelazni predmet je nešto, obično fizički objekt, što zamjenjuje vezu između majke i djeteta. Obično su to lutke, medvjedići ili pokrivači. D.W. Winnicott uveo je pojmove prijelaznih predmeta i *prijelaznog iskustva* u vezi s posebnom razvojnom fazom. Pod „prijelazom“ Winnicott podrazumijeva prijelaznu razvojnu fazu između psihičke i vanjske stvarnosti.

34 Prema raspoloživim podacima za 2014., visoke stope izdržavanja kazne zatvora imaju Španjolska i Cipar (7,6%), Austrija (6,4%), Portugal (5,9%) te Nizozemska i Njemačka (5,8%) (izvor: Međunarodni centar za zatvorske studije).

pobrinu za djecu. Ograničenja postoje (npr. zabrana zlouporabe opojnih sredstava), ali nakon što dobije odobrenje, majka može provesti šesnaest sati dnevno kod kuće brinući o obitelji i kućanstvu; rano ujutro izlazi iz zatvora, odlazi kući, budi djecu, priprema doručak i djecu školske dobi odvodi u školu, vraća se kući i vodi brigu o ostaloj djeci i kućanstvo. To podrazumijeva da član obitelji u kojeg ima povjerenja mora noću biti kod kuće s djecom. Druga je alternativa da spava kod kuće, a da se netko drugi osam sati dnevno brine za djecu.

Bračni i obiteljski posjeti

U velikom broju zemalja i kultura zatvorenici se nudi mogućnost bračnih posjeta. Čini se da ih manji broj nudi mogućnost obiteljskih posjeta – odnosno onih koji imaju širu svrhu održavanja obiteljskih veza i društvene reintegracije, a nisu samo poticaj na dobro ponašanje i mogućnost za seksualnu intimnost. Velik dio kritika bračnih posjeta odnosi se na kraće intimne posjete, a u nekim je nadležnostima vidljiv postupak pomak u politici i potpora privatnim obiteljskim posjetima.

Iskustvo Norveške i Švedske upućuje na to da zatvori moraju jasno navesti svrhu posjeta – radi li se o bračnim posjetima ili obiteljskim posjetima tijekom kojih roditelji moraju pokazati osjetljivost prema potrebama djece (kad su djeca budna). Ponegdje su prostori za obiteljske posjete promišljeno i pažljivo uređeni; navodimo kao primjer renoviranu zgradu za posjetitelje u zatvoru Bergen u Norveškoj.³⁵

Kanadski Sustav privatnih obiteljskih posjeta (engl. Private Family Visits – PFV) jedan je od najboljih primjera kako te posjete mogu uspješno funkcionirati i kakvu korist od njih mogu imati zatvorenici, osoblje i obitelji. Privatni obiteljski posjeti obično se odobravaju svaka dva mjeseca u trajanju do sedamdeset i dva sata. Posjeti imaju sljedeće pozitivne učinke: sagledava se utjecaj izdržavanja kazne zatvora na zatvorenika kao „člana obitelji“; poboljšavaju se obiteljski odnosi; pomaže se zatvorenici da se vide kao funkcionalni članovi svojih obitelji i zajednica („deinstitucionalizacijski učinak“) i povećava potencijal za pozitivnu reintegraciju u društvo uz smanjenu potrebu za organizacijama za resocijalizaciju i rehabilitaciju bivših zatvorenika (engl. after-care agencies). Čini se da slične koristi donose i drugi slični programi, Family Visiting Program u Kaliforniji, Family Reunion Program u New Yorku, Family Visitation u Missisippiju te u Europi francuski Unités de Vie Familiale (UVF) (vidi dalje u tekstu). Neki zatvori u Nizozemskoj omogućuju obiteljske posjete cijele obitelji tijekom vikenda.

35 Više informacija o zgradi za posjetitelje u zatvoru Bergen u Norveškoj dostupno je na: <http://www.adressa.no/nyheter/innenriks/article6427471.ece>.

Programima prekonoćnih posjeta za djecu čije su majke u zatvoru nude se dodatne opcije, a ti programi često postoje ondje gdje nema obiteljskih posjeta, na primjer u Sjedinjenim Američkim Državama i Irskoj. Ti programi pružaju dokaze da sudjelovanje u njima jača obiteljske odnose i poboljšava izgleda za uspjeh nakon otpusta iz zatvora, kako u vezi s obiteljskim odnosima tako i u vezi s recidivizmom. Obiteljima se pruža mogućnost da sudjeluju u „uobičajenim“ aktivnostima prije uzimanja dopusta, što se pokazalo korisnim za sve sudionike, a i za zatvor.

Čini se da su dobro promišljeni i provedeni privatni obiteljski posjeti pozitivno iskustvo te da imaju raznolik i dalekosežan utjecaj na zatvorenike, njihove obitelji i zatvor. Kada se nude uz druge programe usmjerene na obitelji mogu poboljšati veze i pružiti potporu društvenoj grupi koja je često isključena iz društva i „teško dostupna“.³⁶

Unités de Vie Familiale (UVF), Francuska

Samo oni koji ne ispunjavaju uvjete za dopust ili druge alternativne programe za poticanje obiteljskih veza mogu se prijaviti za program UVF. Kandidati moraju biti osuđenici na kaznu zatvora u jednom od tri pilot zatvora. Svi zahtjevi za odobrenje posjetitelja i počinitelja kaznenog djela moraju se predati u pisanom obliku upravitelju zatvora.

U Francuskoj su se programi UVF počeli provoditi u rujnu 2003. u zatvoru Centre Pénitentiaire de Rennes. Kao rezultat politike zatvorske uprave usmjerene na pomoć održavanju obiteljskih veza sada ima najmanje sedamdeset soba za program UVF u više od dvadeset zatvora.³⁷ Počiniteljima kaznenog djela odobravaju se posjeti preko vikenda nekoliko članova obitelji. Posjeti su privatni, bez nazočnosti zatvorskog osoblja. Programi UVF pružaju osuđenima mogućnost da primaju posjete članova obitelji (ponekad su svi članovi obitelji koji dolaze u posjet odrasli) čije se trajanje postupno produžuje: sa šest sati na dvadeset i četiri sata pa na četrdeset i osam sati i konačno na sedamdeset i dva sata; ako posjet od sedamdeset i dva sata prođe bez problema zatvorenici mogu podnijeti zahtjev da im se odobri još takvih posjeta. Neki su zatvorenici imali sedam trodnevnih posjeta u godini dana. Programi UVF omogućuju privatnost u okolini koja je bolje prilagođena djeci, a za vrijeme posjeta obitelji zajedno žive i jedu.

36 Loucks, N. (2006.) *Private Family Visits: A Review of the Literature Internationally*. Edinburgh: Scottish Prison Service Internal Document.

37 Dujourdy, E. (2013.). *The work of the European Prison Observatory Project (French Section)*. In: Prisons Across Europe: National focuses on protocols relating to children of prisoners, COPE Special Edition Newsletter. str. 6-7. Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/PrisonsAcrossEuropeNewsletter.pdf>.

Tko ispunjava uvjete za programe UVF:

- članovi uže obitelji, nakon što dokažu zakonsko srodstvo;
- članovi proširene obitelji, nakon što dokažu zakonsko srodstvo;
- osobe koje nisu zakonski srodnici, ali nekoliko čimbenika dokazuje da su u legitimnoj emocionalnoj vezi s počiniteljem.

Nakon podnošenja zahtjeva, djelatnik Službe za resocijalizaciju i probaciju obavlja preliminarni razgovor sa svim posjetiteljima i razgovor s počiniteljem. Odluku donosi upravitelj zatvora ili njegov predstavnik nakon što prime izvješće Službe.

Udruga Relais Enfants Parents utvrdila je da su ti posjeti od velike pomoći obiteljima jer kroz duže vrijeme ni roditelj ni dijete ne mogu izdržati skrivanje stvarnih osjećaja i pretvaranje, do čega često dolazi za vrijeme kraćih posjeta. Kad za to ima vremena i ako zatvorenik ima povjerenja u volontera udruge, razgovaraju o dobrim odgojnim postupcima dok se dijete bavi nekom drugom aktivnošću.

Druge inicijative i posjeti

Tematske inicijative trenutačno se provode u Belgiji, Francuskoj i Ujedinjenoj Kraljevini. Nekima od njih se roditelji zatvorenici potiču na izradu knjiga pripovijedaka za djecu. Uz pomoć stručnjaka, roditelji smišljaju pripovijetke koje napišu i ilustriraju. Te se pripovijetke zatim tiskaju i uvezuju. U drugim slučajevima roditelj zatvorenik čita priče svojoj djeci i to snima na kasetu.

Klub BAT (engl. Book and Tape Club), koji je u lipnju 2004. pokrenula Zatvorska služba Sjeverne Irske u partnerstvu s obrazovnim tijelom South Eastern Education and Library Board i izdavačkom kućom Bright Books, sada djeluje u tri zatvora u Sjevernoj Irskoj. Tom se inicijativom nastoji poboljšati pismenost među očevima osuđenima na doživotnu kaznu zatvora i njihovom djecom te omogućiti očevima koji su u zatvoru da i dalje igraju ulogu u razvoju svoje djece. Otac odabere knjigu (onima koji imaju poteškoća s čitanjem ili zatraže savjet za odabir prikladne knjige pruža se pomoć) i pročita je naglas snimajući se na kasetofon.

Knjiga i kasetu poslije se posuđuju djetetu, koje se potiče da čita knjigu slušajući snimak očevog glasa. Dijete se potiče da snimi svoj komentar o knjizi i poruku ocu, koji onda sluša taj snimak na kaseti. Djeci koja su uključena u Klub BAT na raspolaganju je lokalna knjižnica Kluba. Na članskoj kartici Kluba BAT evidentiraju se knjige koje otac i dijete zajedno čitaju, a knjižničar djetetu utisne štambilj svaki put kad samo posudi knjigu iz knjižnice. Nakon tri mjeseca dijete dobije bon u vrijednosti od pet funti za kupnju knjige preko dobavljača koji nudi popust na knjige za djecu.

Nova škotska inicijativa za 2014.

Udruga Families Outside i Vox Luminis: Zatvorenici i njihove obitelji moći će doživjeti nesvakidašnji oblik druženja dok budu zajednički stvarali, izvodili i snimali glazbu. Sudjelujući u nizu radionica projekta In Tune zatvorenici i njihove obitelji moći će zamisliti da su „izvan zatvorskih zidova“, zaboraviti na brige i uživati u druženju. Završetak svake skupine radionica obilježit će se svečanim koncertom, a sudionici će dobiti CD sa svojim glazbenim uracima.³⁸

Izlazak radi posjeta obitelji/dopust

Dopušten broj izlazaka iz zatvora radi posjeta obitelji, koji smanjuju potrebu za posjetima zatvoru, ovisi o nacionalnim režimima pojedinih država, koji se međusobno razlikuju. U Norveškoj, na primjer, zatvorenicima su dopušteni redoviti izlasci radi posjeta obitelji nakon što odsluže trećinu kazne. U mnogim se zemljama dozvoljavaju izlasci uz pratnju ili „izlasci radi dobrobiti“ prije nego što se steknu uvjeti za redoviti izlazak. Članove obitelji treba pripremiti za te posjete, ali oni uvelike pomažu ponovnom uspostavljanju obiteljskih veza narušenih izdržavanjem zatvorske kazne.

Drugi oblici kontakta

Pisma

Pisma su dopuštena u svim zemljama i rabe se u većoj ili manjoj mjeri, što donekle ovisi o raspoloživosti telefona i cijeni telefonskih poziva. Pisma su obito važna za razmjenu razglednica, crteža i pjesama.³⁹

Telefonski pozivi

Zatvorenicima se sve više dopuštaju telefonski pozivi iako su oni skupi u mnogim u zemljama, poput Norveške, Ujedinjene Kraljevine i Rumunjske. Ponegdje su vremenski ograničeni. U Švedskoj se zatvorenicima, nakon što im se odobri zahtjev, dopuštaju besplatni pozivi u trajanju od petnaest minuta, uz dodatnih pet minuta za svako dijete, svaki tjedan. Nedostatak je ovog pristupa taj što djeca ne mogu izravno i spontano komunicirati sa svojim roditeljima o važnim životnim pitanjima jer su prisiljena razgovarati onda kada to odgovara zatvorskom režimu, a ne kada bi odgovaralo obitelji. Većini djece telefonski su pozivi važni, iako neku djecu ponekad uznemire.⁴⁰ U Italiji se iz zatvora može uputiti poziv na mobitel. U nekim je zemljama

38 Informacije u vezi s projektom In Tune nevladine udruge Families Outside dostupne su na: <http://www.familiesoutside.org.uk/content/uploads/2014/01/Newsletter-Jan14.pdf>.

39 Coping report (2013.). *op. cit.* str. 367. "Contact by Telephone and Letter, *continued*."

40 *Ibid.* str.366 "Contact by Telephone and Letter, *continued*."

dopuštena ograničena upotreba mobitela u zatvoru, na primjer u Sloveniji i u jednom privatnom zatvoru u Engleskoj. U Njemačkoj, gdje se za svaki telefonski poziv mora podnijeti zahtjev, u nekim se savezним pokrajinama i dalje ne dopušta upotreba telefona.

Internet, elektronička pošta, Skype

U Ujedinjenoj Kraljevini postoji program „pošalji zatvoreniku elektroničku poruku” koji omogućuje članovima obitelji zatvorenika da preko mrežnih stranica komuniciraju elektroničkom poštom sa svim zatvorima koji sudjeluju u programu. Dosad u tri zatvora postoji dvosmjerno komuniciranje, što znači da zatvorenici mogu odgovoriti elektroničkom porukom.⁴¹ U Italiji se potiče upotreba interneta u cilju pojednostavljivanja kontakta između roditelja i djeteta.

U Republici Češkoj razvijaju se inicijative za kontakt preko Skypea. Norveška ima pilot projekte za upotrebu Skypea, čime se nastoji olakšati položaj zatvorenika čije su obitelji u inozemstvu, žive daleko od zatvora ili ne mogu dolaziti u posjete zbog velike udaljenosti ili nedostatka sredstava. Predviđa se da će do idućeg izdanja ove knjige Skype ući u svakodnevnu upotrebu.⁴²

Zaključak

Izdržavanje zatvorske kazne člana obitelji ima velik utjecaj na obitelj koja zbog toga često zapadne u financijske poteškoće. Odsutnost roditelja također mijenja obiteljsku dinamiku, pogoršavajući je ponekad do točke raspada. U cijelom se ovom vodiču naglašava koliko je važno da zatvorenik tijekom izdržavanja kazne zatvora održava kontakt sa svojom obitelji i djetetom. Istraživanja su pokazala da bolji kontakt ne samo da donosi koristi djetetu, između ostaloga rezultira njegovim zdravijim razvojem, što je najvažniji cilj ove knjige i mreže COPE, nego i smanjuje rizik od ponovnog počinjenja kaznenog djela, a time i javnu potrošnju. U Engleskoj je udruga PACT upotrijebila argument isplativosti kako bi dobila potporu za svoj rad na potpori obiteljima opisan prethodno u tekstu.⁴³

Iako su pokrenute brojne inicijative za potporu obitelji zatvorenika, većina njih ovisi o predanosti i upornosti ograničenog broja profesionalaca

41 Više informacija o programu „pošalji zatvoreniku elektroničku poruku” dostupno je na: http://emap.prison-technology-services.com/how_it_works.cfm.

42 Kovarikova, M. (2013.). *Implementing Skype programmes in prison*. In: Looking Forward: Im pacts, Successes & Obstacles, COPE Special Edition Newsletter. str.12-13.

43 Za više informacija o argumentu isplativosti udruge PACT vidi: Estep, B., & Nicholles, N. (2012.). *Economic study of integrated family support programme (ifs)*. PACT, London: Nef Consulting Ltd. Dostupno na: http://www.prisonadvice.org.uk/Resources/Pact/Document/nef_Pact%20IFS%20Economic%20study.pdf.

ili drugih osoba kojih se to pitanje tiče. U svim će zatvorskim sustavima redoviti kontakti s obiteljima s vremenom postati uobičajeni; dodatnu potporu trebaju pružiti udruženja izvan zatvorskog sustava.

Neke je inicijative za olakšavanje kontakta između djeteta i roditelja jednostavnije pokrenuti kad se odnose na majke zatvorenice. Postoji konsenzus o inicijativama za potporu kojima se štiti i jača odnos između majke i djeteta. Međutim, u najnovije se vrijeme sve veća pozornost posvećuje važnosti očeve uloge u životu djeteta mlađeg od tri godine. To se mora uzeti u obzir i očevima se mora omogućiti da ispune svoju ulogu.

Kako uspostavljanje i jačanje odnosa nije uvijek jednostavno, od presudne je važnosti angažiratiiskusne stručnjake terapeute (u zatvoru i u kontaktu s članovima obitelji) koji će pružiti potporu i dati objašnjenja, postaviti ograničenja i poticati redovit obiteljski kontakt. Ono što se događa prije, nakon i za vrijeme posjeta omogućuje djetetu da se razvija i raste te da kroz zdravo odvajanje ostvari individuaciju. Jasno je da se moraju poštovati potrebe djece i da se roditeljima mora omogućiti da budu roditelji svojoj djeci, da zajednički provode vrijeme obavljajući svakodnevne aktivnosti (npr. zajednički obroci, odvikavanje od pelena).

Potreban je oprez u slučajevima kad su djeca žrtve zlostavljanja roditelja zatvorenika. Važno je slušati dijete. Trenutačni djetetov skrbnik, stručnjaci, odvjetnici i suci također mogu dati korisne informacije. Najvažnije je da se u svakom trenutku vodi računa o najboljem interesu djeteta.

Zatvori se ne bi smjeli smatrati samo ustanovama u kojima počinitelji kaznenoga djela izdržavaju kaznu nego i mjestima gdje se djeca susreću sa svojim roditeljima u najboljim mogućim uvjetima kako bi se osigurao redovit i kvalitetan obiteljski kontakt i izbjeglo poistovjećivanje roditeljevog izdržavanja kazne zatvora s raskidom i traumom. Ovaj je pregled daleko od toga da bude sveobuhvatan; on ne obuhvaća druge programe koji se provode u mnogim zemljama, što ni u kojem slučaju ne znači da su ti programi manje važni.

Svaka će zemlja morati odrediti vlastite prioritete za promjene u zatvorima; talijanska udruga Bambinisezasbarre sastavila je popis prioriteta na osnovi upitnika za zatvorsko osoblje:

Uvođenje najbolje prakse u sve zatvore:

- čekaonica za djecu prije posjeta;
- prostorije namijenjene isključivo djeci koja dolaze u posjet (prostori prilagođeni djeci te igraonice unutar zatvora i izvan njega);
- raspored posjeta koji bi djeci olakšao dolazak (rezerviranje posjeta u vrijeme koje odgovara djeci);
- zajednički obrok roditelja zatvorenika i njegove djece;
- omogućiti posjete nedjeljom;
- dozvola za primanje telefonskih poziva maloljetne djece;
- redovita obuka zatvorskog osoblja za dočekivanje i „bavljenje“ djecom;

Ostale bi opće preporuke mogle biti:

- omogućiti strukturu za potporu obiteljima (napitci dok čekaju, i sl.), možda u centru za posjetitelje;
- mogućnost za produljene posjete usmjerene na djecu zasnovane na potrebama djece;
- omogućiti fizički kontakt, kretanje, neverbalni kontakt;
- omogućiti roditelju i djetetu da zajednički sudjeluju u svakodnevnim aktivnostima (obroci, mijenjanje pelena, pisanje domaće zadaće ...);
- poticati zajedničke aktivnosti (npr. čitanje, sportovi, priprema obroka);
- osigurati dostupnost toaletnih prostorija za vrijeme posjeta (stol za mijenjanje pelena, umivaonik, toalet).

Izvorno poglavlje napisali su Marie-Jeanne Schmitt (Luksemburg) i Nicole Staes (Luksemburg), a doprinose su dali Nancy Loucks (Velika Britanija) i Jenny Bibby (Velika Britanija); urednice drugog izdanja su Kate Philbrick, Liz Ayre i Hannah Lynn, a istraživanja je provela Paola Costa.

Šesto poglavlje:

Zatvorenice i djeca koja žive s majkama zatvorenicama

U većini europskih zatvorskih sustava dojenčad je smještena s majkama zatvorenicama. U jednom broju zemalja nacionalno zakonodavstvo dopušta majkama zatvorenicama da žive sa svojom djecom koja su rođena prije njihovog odlaska u zatvor ili tijekom boravka u zatvoru. To je vezano uz neke poteškoće: „Izdržavanje kazne zatvora roditelja, a osobito majki uzdržavane male djece, vrlo je dvojbeno jer se osim roditelja kažnjava i dijete.”¹ Mišljenja o tome je li primjereno ostaviti dijete s njegovom majkom zatvorenicom nisu jednoglasna. U Europi već dulje vrijeme postoji zabrinutost za djecu koja žive s roditeljima u zatvoru, o čemu govori Izvješće o utjecaju zatvora na društvo i obitelj odbora Parlamentarne skupštine Vijeća Europe iz 1997., u kojemu se navodi: „Zbog potrebe za održavanjem kontakta dijete se ne smije izložiti štetnim utjecajima boravka u zatvoru niti se majci smije uskratiti obuka koja joj je potrebna radi povratka na posao. Odgovornost prema djeci čiji su roditelji u zatvoru ne može biti jednostrana.”²

U novije vrijeme, zastupnica Europskog parlamenta Marie Panayotopoulos-Cassiotou podnijela je Europskom parlamentu 2008. izvješće na vlastitu inicijativu o utjecaju izdržavanja zatvorske kazne majki na djecu.³ Ona navodi sljedeće: „Žene u Europi u prosjeku čine približno

1 *Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child.* (2007). UNICEF, str. 124. Za ažurirani sažetak Bangkoških pravila vidi: Pradier, C. (2012.). *Penal Reform and Gender: Update on the Bangkok Rules.* M. Bastick & K. Grimm (ur.), DCAF. Dostupno na: <http://www.dcaf.ch/Publications/Penal-Reform-and-Gender-Update-on-the-Bangkok-Rules>. Za kratki ilustrirani vodič za Bangkoška pravila UN-a vidi: *The UN Bangkok Rules on Women Offenders and Prisoners: A short guide.* (2013.). Penal Reform International. Dostupno na: <http://www.penalreform.org/resource/united-nations-bangkok-rules-women-offenders-prisoners-short/>. Za dokument UN-a s detaljnim osvrtom na pravila vidi: *United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules).* (2010). United Nations, General Assembly. (A/C.3/65/L.5). Dostupno na: <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/BangkokRules.pdf>.

2 *Social and family effects of detention* (1997.). Social, Health and Family Affairs Committee, (Doc. 7816). Dostupno na: <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=7777&Language=EN>.

3 Panayotopoulos-Cassiotou, M. (2008.). *Report on the situation of women in prison and the impact of the imprisonment of parents on social and family life.* European Parliament, Committee on

4,5% do 5,0% ukupne zatvorske populacije (od 2,9% u Poljskoj do 7,8% u Španjolskoj). Zatvori su i dalje prilagođeni muškim zatvorenicama i obično zanemaruju specifične probleme žena koje čine mali, ali rastući dio ukupnog broja zatvorenih. Najvažnija su pitanja zdravstvena zaštita, situacija majki s djecom te profesionalna i socijalna reintegracija. Više od polovine ukupnog broja zatvorenika u europskim zatvorima su majke koje imaju najmanje jedno dijete, a njihov je postotak posebno velik u Španjolskoj i Grčkoj. Djeca koja ostaju sa svojim majkama zatvorenicama trebaju adekvatnu zaštitu i skrb te ne smiju trpjeti diskriminaciju bilo kakve vrste. Zatvaranje žena može imati posebno ozbiljne posljedice kada je riječ o majkama koje su prije dolaska u zatvor bile jedine skrbnice svoje djece. Dodatni je problem održanje obiteljskih veza. Budući da ima manje zatvora za žene, one izdržavaju kaznu zatvora daleko od svoga doma i svoje društvene sredine, što ograničava mogućnost posjeta.”

Od prvog izdanja ove knjige došlo je do promjene u međunarodnim standardima, a slijedom toga i u pristupu prema zatvorenicama, zahvaljujući Pravilima Ujedinjenih naroda za postupanje sa zatvorenicama i nezatvorske mjere za počiniteljice kaznenog djela (Bangkoška pravila), koja su stupila na snagu 2010., posebno naglašavajući potrebu da se uspostave međunarodni standardi za žene koje izdržavaju kaznu zatvora.⁴

Tim se standardima objašnjavaju potrebe žena, a uz to i njihove djece. Pravila utvrđuju cjelovit pristup prema ženama i ohrabrujuća su. Naglašavaju se alternativni načini izdržavanja kazne zatvora za primarne skrbnice i potreba da se vodi računa o pravima vezanim uz izricanje kazne i posjete djece o kojima se govori u Poglavlju 2. ove knjige. Također se govori o djeci koja žive sa svojim majkama u zatvorima. U cijelom tekstu Pravila, koja se prije svega odnose na postupanje prema ženama u zatvoru, posebno se upućuje na potrebu da se vodi računa o *najboljim interesima* djece u svim stvarima koje ih se tiču, čime se sprečava da interesi djece budu zanemareni uz obrazloženje da zatvorske vlasti o njima nisu dužne voditi brigu.

Pravila su stvorena da bi se istaknule rodne razlike u kaznenim djelima koja su počinile žene, ali i teškog položaja djece čiji je primarni skrbnik u zatvoru. Već se duže vrijeme smatra da odvajanje djece od njihovog primarnog skrbnika, najčešće majke, osobito tijekom ključne faze stvaranja privrženosti do treće godine starosti, može imati štetne učinke.⁵ Najnovija

Women's Rights and Gender Equality (A6-0033/2008). Dostupno na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2008-0033+0+DOC+XML+V0//EN>.

4 United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules). (2010.). op. cit.

5 U Engleskoj se za samo devet posto djece zatvorenica brinu očevi dok je majka odsutna. Više podataka o ženama u zatvoru dostupno je na: <http://www.womeninprison.org.uk/statistics.php>.

istraživanja pokazuju učinak očevo izdržavanja kazne zatvora na dijete.⁶ Zakonodavstvo većine europskih zemalja dopušta majkama zatvorenicama da žive sa svojom djecom prije ili tijekom izdržavanja kazne zatvora ako je to u najboljem interesu djece. No nije uvijek jednostavno odrediti što je najbolji interes djece: najbolje bi bilo kad bi sva djeca živjela na slobodi. U nekim je slučajevima za djecu možda ipak najbolje da ostanu u zatvoru sa svojom majkom.

Razmatranje pitanja vezanih uz žene u zatvoru i njihovu djecu u Vijeću Europe

Dosad je Europski sud za ljudska prava smatrao da odvajanje majke koja izdržava zatvorsku kaznu i njezinog dojenčeta nije protivno članku 8. jer nacionalne vlasti nisu dužne poduzimati posebne mjere da zaštite dijete koje je s majkom u zatvoru pa stoga ni dijete ni majka nemaju automatsko pravo da ostanu zajedno; „najbolji interes djeteta nije od najveće važnosti pri procjeni različitih interesa koji su u pitanju: sprečavanja zločina, javnog reda ili zaštite prava drugih.”⁷

U svom desetom Općem izvješću Europski odbor za sprečavanje mučenja (CPT) izdao je opće preporuke za prenatalnu i postnatalnu skrb o ženama u zatvoru: „Trebalo bi uložiti sve napore kako bi se zadovoljile posebne prehrambene potrebe trudnica zatvorenica kojima se treba nuditi hrana bogata bjelanjčevinama i mnogo svježeg voća i povrća.”

„Djeca se ne bi smjela rađati u zatvoru, i čini se da je uobičajena praksa u državama članicama Vijeća Europe da se, u odgovarajućem trenutku, trudnice zatvorenice prevezu u bolnice izvan zatvora. No ipak, Odbor povremeno nailazi na slučajeve da se trudnice vežu lisicama ili na neki drugi način uz krevet ili druge dijelove namještaja tijekom ginekološkog pregleda i/ili poroda. Takav je pristup potpuno neprihvatljiv i može se nedvojbeno smatrati nehumanim i ponižavajućim. Mogu se i moraju pronaći drugi načini za zadovoljavanje sigurnosnih zahtjeva.”

„Mnoge su žene u zatvoru primarne skrbnice djece (ili drugih članova obitelji) na čiju dobrobit može štetno utjecati njihovo izdržavanje kazne

⁶ Jones, Adele, Gallagher, Bernard, Manby, Martin, Robertson, Oliver, Schützwohl, Matthias, Berman, Anne H., Hirschfield, Alexander, Ayre, Liz, Urban, Mirjam, Sharratt, Kathryn and Christmann, Kris (2013.) *Children of Prisoners: Interventions and mitigations to strengthen mental health*. University of Huddersfield, Huddersfield. str. 7. Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/COPINGFinal.pdf>.

⁷ Vidi slučaj: Kleuver v. Norway, 30. travnja 2000., App no.45837/99. Dostupno na: <http://caselaw.echr.globe24h.com/0/0/norway/2002/04/30/kleuver-v-norway-22377-45837-99.shtml>. Za sažeti prikaz zatvorskih uvjeta za žene u Europi vidi: *Women in prison: A review of the conditions in member states of the council of Europe*. (2007.). Brussels: Quaker Council for European Affairs. Dostupno na: <http://www.qcea.org/wp-content/uploads/2011/04/rprt-wip2-execsummary-feb-2007.pdf>.

zatvora. U ovom je kontekstu osobito dvojbeno pitanje mogu li – i ako mogu, koliko dugo – novorođenčad i mala djeca ostati u zatvoru sa svojim majkama. Na to je teško odgovoriti s obzirom na to da zatvor očigledno nije primjerena sredina za novorođenčad i malu djecu, ali i da je vrlo nepoželjno na silu odvajati majke od novorođenčadi.”

„Odbor smatra da vodeće načelo u svim slučajevima mora biti dobrobit djeteta. To posebno podrazumijeva da prenatalna i postnatalna skrb u zatvoru mora odgovarati skrbi koja se pruža u zajednici izvan zatvora. Novorođenčad i malu djecu koja borave u zatvoru trebaju nadzirati specijalisti za socijalni rad i dječji razvoj. Trebalo bi se težiti tome da se ambijent prilagodi djeci i da se uklone svi vanjski znakovi zatvora, poput uniforma i zveketavih ključeva. Također bi trebalo stvoriti poticajne uvjete za normalan razvoj motoričkih i kognitivnih vještina novorođenčadi u zatvoru. Posebno je važno da su djeci u zatvoru na raspolaganju prostori za igru i tjelovježbu te da mogu, kad god je to moguće, izaći iz zatvorske zgrade i doživjeti svakodnevni život izvan zatvorskih zidova. Teret odgoja djeteta može se podijeliti tako da o njemu brinu članovi obitelji izvan zatvora (na primjer, brigu o djetetu djelomično preuzima otac). Ako to nije moguće, treba razmotriti omogućavanje pristupa jaslicama. Uz takve uvjete zatvorenice bi mogle više raditi i sudjelovati u drugim zatvorskim aktivnostima nego što bi to inače bilo moguće.”⁸

Duljina djetetovog boravka u zatvoru ponekad ovisi o ustanovama za skrb o djeci izvan zatvora. Također ovisi i o tome koje se razdoblje dojenja smatra uobičajenim, što se ponekad razlikuje od jedne društvene sredine do druge. U Nizozemskoj su, u sedamdesetim godinama, neke Romkinje koje su boravile s svojom djecom u zatvoru dojile djecu dok nisu navršila godinu i pol dana starosti. Vlasti su nakon toga propisale da je za dojenje dovoljno razdoblje od devet mjeseci. To je također postalo pravilo za najdulji dopušteni boravak djeteta u zatvoru zatvorenog tipa.

Praksa zadržavanja dojenčadi i male djece u zatvoru izložena je kritici na europskim forumima još od početka stoljeća. Na primjer, u izvješću Vijeća Europe iz 2000. zahtjeva se novi pristup i naglašava sljedeće: „Zbog potrebe za održavanjem kontakta dijete se ne smije izložiti štetnim utjecajima boravka u zatvoru niti se majci smije uskratiti obuka koja joj je potrebna radi povratka na posao. Odgovornost prema djeci čiji su roditelji u zatvoru ne može biti jednostrana.”⁹ U rezoluciji Vijeća Europe o ženama u zatvoru

8 Women deprived of their liberty. (2000.). U: *10th General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1999* (CPT/Inf (2000) 13 [EN] ed.). Council of Europe, CPT. Dostupno na: <http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-10.htm#women>.

9 Vidi: *Recommendation 1469 (2000): Mothers and babies in prison*. (2000.). Council of Europe,

iz 2009. uzimaju se u obzir i njihova djeca, ali nema upućivanja na prava djece nego se navodi: „prekid veza i moguća emocionalna šteta kako za majku tako i za dijete ili djecu.”¹⁰ Ta je rezolucija umnogome prethodila Bangkoškim pravilima i stvorila uvjete za njihovo donošenje.

Bangkoška pravila još su u provedbenoj fazi, a svrha im je utjecati na promjene, što uključuje i članke o istraživanju i širenju informacija da bi se pospješila njihova primjena. U izvrsnim Smjernicama i Indeksu provedbe, dokumentima koji su dio Provedbenih instrumenata udruge Prison Reform International, navodi se koji je najbolji način za to i za procjenu napretka.¹¹ Većina zahtjeva iz Pravila već su na snazi u pojedinim dijelovima Europe, a sve države i njihove nevladine udruge moraju omogućiti da se ona doista provedu u politici i praksi; U Provedbenim instrumentima navodi se jedan od mogućih pristupa.

Nakon kratkog pregleda relevantnih pravila, u ovom ćemo poglavlju govoriti o napretku u njihovoj provedbi, pitanjima koja pokreću, primjerima dobre prakse u odnosu na djecu čije su majke u zatvoru i ključnim preporukama.

Najvažnija pravila koja se odnose na djecu zatvorenika u Bangkoškim pravilima¹²

Privremena odgoda izdržavanja kazne zatvora radi organiziranja skrbi o djetetu, informacije o djeci i izdržavanje kazne zatvora blizu doma

Pravilo 2.2 Prije primanja ili po primanju u zatvor, ženama koje imaju skrbeničke odgovornosti prema djeci dopušta se da organiziraju skrb za tu djecu, što uključuje i mogućnost razumne odgode izdržavanja kazne zatvora, pri čemu se vodi računa o najboljim interesima djece.

Parliamentary Assembly. Dostupno na: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta00/EREC1469.htm>. Vidi također: *Mothers and babies in prison*. (2000.). Council of Europe, Parliamentary Assembly, Social, Health and Family Affairs Committee. (Doc. 8762). Dostupno na: <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=8953&Language=en>. Vidi također: *Social and family effects of detention*. (1997.). *op. cit.* navod na str.13.-14.

10 *Resolution 1663 (2009): Women in prison*. (2009). Council of Europe, Parliamentary Assembly. Dostupno na: <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta09/ERES1663.htm>.

11 *Guidance document on United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules)*. (2013.). London: Penal Reform International. Dostupno na: <http://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/10/PRI-TJ-Guidance-Document-on-Bangkok-Rules-October-2013.pdf>.

12 Za potpuni popis Bangkoških pravila koja se odnose na djecu koja žive sa svojim majkama u zatvoru ili se izravno odnose na žene u kaznenopravnom sustavu vidi dokument: *United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules)*. (2010). *op. cit.* str. 30.

Registar

Pravilo 3.1 Broj i osobni podaci djece žene koja se prima u zatvor evidentiraju se u vrijeme primanja. Evidencija mora sadržavati, a da se pritom ne dovode u pitanja prava majke, barem imena djece, njihovu dob i, ako djeca nisu s majkom, podatke o tome gdje se nalaze i tko ima trenutačno ili pravno skrbništvo nad njima.

Pravilo 3.2 Sve informacije koje se odnose na identitet djece moraju se držati povjerljivima, a uporaba informacija mora uvijek biti u skladu sa zahtjevom da se vodi računa o najboljim interesima djece.

Smještaj

Pravilo 4. Zatvorenice se smještaju, u mjeri u kojoj je to moguće, u zatvore u blizini njihova doma ili mjesta socijalne rehabilitacije, uzimajući u obzir njihove skrbničke odgovornosti, izbor svake žene te raspoloživost odgovarajućih programa i službi.

Tijekom boravka u zatvoru

Pri obavljanju osobne pretrage mora se voditi računa o dignitetu majki i djece

Pravilo 21. Zatvorsko osoblje mora pokazati stručnost, profesionalnost i senzibilnost te zadržati poštovanje i dignitet pri pretrazi djece koja borave u zatvoru sa svojim majkama i djece koja posjećuju zatvorenike.

Omogućiti posjete djece koji nisu vezani uz disciplinske postupke i prilagođeni su djeci

Pravilo 23 Disciplinske sankcije za zatvorenice ne smiju uključivati zabranu kontakta s obitelji, a posebno ne zabranu kontakta s djecom.

Kontakt s vanjskim svijetom i s djecom

[Dopuna pravila 37. – 39. Standardnih minimalnih pravila za postupanje sa zatvorenicama]

Pravilo 26. Kontakt zatvorenica s njihovim obiteljima, uključujući njihovu djecu te pravne skrbnike i pravne zastupnike njihove djece mora se poticati i olakšavati na sve prihvatljive načine. Kad je to moguće, poduzimaju se mjere za poboljšanje nepovoljnog položaja žena koje izdržavaju kaznu zatvora u ustanovama koje su daleko od njihovih domova.

Pravilo 27. Ako su dopušteni bračni posjeti, zatvorenice moraju moći ostvarivati to pravo na jednakoj osnovi kao i muškarci.¹³

¹³ Bračni posjeti su uvriježeni u Latinskoj Americi, Danskoj, Norveškoj i Švedskoj. Omogućuju roditeljima da zajedno provode vrijeme i tako učvršćuju obiteljsku zajednicu.

Pravilo 28. Posjeti u kojima sudjeluju djeca moraju se odvijati u ugodnom okruženju za posjete, što se odnosi i na ponašanje osoblja, te mora biti dopušten otvoren kontakt između majke i djeteta. Kad je to moguće, treba poticati posjete koji omogućuju dulji kontakt s djecom.

Obuka zatvorskeg osoblja

Pravilo 33.1 Sve osoblje zaduženo za rad sa zatvorenicama mora se obučiti za rodno specifične potrebe i ljudska prava zatvorenica.

Pravilo 33.2 Zatvorsko osoblje koje radi u ženskim zatvorima mora proći osnovnu obuku o najvažnijim pitanjima vezanim uz zdravlje žena, pružanju prve pomoći i osnovama medicine.

Pravilo 33.3 Kad je djeci dopušteno boraviti s njihovim majkama u zatvoru, zatvorsko osoblje također mora steći znanje o dječjem razvoju i proći osnovnu obuku o zdravstvenoj skrbi o djeci, kako bi moglo na primjeren način pružiti potrebnu pomoć i reagirati u hitnim slučajevima.

Djeca trebaju živjeti sa svojim majkama kad je to u njihovom najboljem interesu i trebaju dobiti najbolju skrb

Pravilo 49. Odluke da se djeci dopusti boravak s njihovim majkama u zatvoru moraju se donositi vodeći računa o najboljim interesima djece. Djeca koja borave u zatvoru sa svojim majkama ne smiju se smatrati zatvorenicama.

Pravilo 50. Zatvorenice čija su djeca s njima u zatvoru moraju dobiti što je moguće više mogućnosti da provode vrijeme sa svojom djecom.

Pravilo 51.1 Djeci koja žive sa svojim majkama u zatvoru moraju stalno biti dostupne zdravstvene usluge, a njihov razvoj moraju pratiti specijalisti, u suradnji s zdravstvenim službama zajednice.

Pravilo 51.2 Okruženje u kojem se ta djeca odgajaju mora biti što sličnija okruženju djeteta izvan zatvora.

Brižljiva organizacija ponovnog preuzimanja skrbi o djetetu u zajednici

Pravilo 52.1 Odluka o tome kada se dijete odvoja od svoje majke zasniva se na individualnim procjenama i najboljim interesima djeteta u području primjene relevantnih nacionalnih zakona.

Pravilo 52.2 Premještaj djeteta iz zatvora mora se obaviti brižljivo, tek onda kada se odredi alternativni oblik skrbi o djetetu i u dogovoru s konzularnim službenicima ako se radi o zatvorenicama stranim državljanima.

Pravilo 52.3 Nakon što se djeca odvoje od svojih majki i smjeste kod obitelji ili rođaka ili se za njih organizira alternativni oblik skrbi, zatvorenicama se mora pružiti što je moguće više mogućnosti i prostora da se viđaju sa svojom djecom, kad je to u najboljem interesu djece i kad nije ugrožena javna sigurnost.

Razmatranje alternativnih načina izdržavanja kazne zatvora

Pravilo 58. Uzimajući u obzir odredbe pravila 2.3 Tokijskih pravila, počiniteljice kaznenog djela ne smiju se odvajati od svojih obitelji i zajednica, a da se pritom ne uzme u obzir njihovo porijeklo i obiteljske veze. Alternativni načini postupanja sa ženama koje čine kaznena djela, poput mjera odvratanja te alternativa istražnom zatvoru i izricanju kazni moraju se ostvariti kad god je to primjereno i moguće.

Trenutačna situacija u raznim europskim državama u pogledu žena koje čine kaznena djela

Dalje u tekstu razmatra se primjena Pravila. Zanimljivo je vidjeti u kojoj su mjeri na snazi i koliko se primjenjuju se u Europi.

Alternativni načini i privremena odgoda izdržavanja kazne zatvora (Pravilo 58.)

Iz navedenog vidimo da Bangkoška pravila nude cjelovitu metodologiju za brigu o ženama u zatvoru. Kronološki je prvo po redu izricanje kazne. U skladu s Pravilima, izricatelji kazne moraju razmotriti alternativne načine izdržavanja kazne zatvora, kako je navedeno u Poglavlju 2. ove knjige. Sadašnje je polazište za reforme u Ujedinjenoj Kraljevini to da prevelik broj žena ide u zatvor, što je i u Engleskoj i u Škotskoj potvrđeno izvješćima visoke razine.¹⁴ Nakon razdoblja neizvjesnosti, udruga Prison Reform International sada navodi Englesku kao područje dobre prakse u vezi s ovim pitanjem, a osobito zbog uvođenja „novih strateških ciljeva za počiniteljice kaznenog djela u 2013.“, smanjenja broja žena u zatvorima i donošenja propisa o obveznom razmatranju ženinih obiteljskih i skrbičkih odgovornosti tijekom rehabilitacije.¹⁵

14 Corston, B. J. (2007.). *The Corston Report: A Report of a Review of Women with Particular Vulnerabilities in the Criminal Justice System*. Home Office. Dostupno na: <http://www.justice.gov.uk/publications/docs/corston-report-march-2007.pdf>. *Commission on Women Offenders: Final report*. The Government of Scotland, (2012). Dostupno na: <http://www.scotland.gov.uk/About/Review/commissionwomenoffenders/finalreport-2012>.

15 Za detaljan prikaz novih strateških ciljeva Ministarstva pravosuđa UK za počiniteljice kojima se potiče i olakšava cjelovit sustavan pristup vidi: *Strategic objectives for female offenders*. (2013.). Ministry of Justice, Crown. Dostupno na: www.justice.gov.uk/downloads/publications/policy/moj/strategic-objectives-female-offenders.pdf. Također, osnovan je novi savjetodavni odbor za počiniteljice kojemu predsjednik ministar pravosuđa.

Konkretno, francuski Kazneni zakon sadrži zahtjev da se razmotre alternativni načini izdržavanja kazne zatvora za žene koje su jedine skrbnice djece mlađe od šesnaest godina i zahtjev da se podaci o djeci zatvorenicama evidentiraju i javno objave (Prilog 3.).¹⁶ U Italiji, od donošenja tzv. Zakona Finocchiaro (2001.), zatvorenicama je dopušten izlazak iz zatvora radi skrbi o maloljetnoj djeci. Ovim je zakonom također uveden „poseban kućni pritvor“ za majke djece mlađe od deset godina, nakon što izdrže prvu trećinu kazne i ako se smatra da neće ponoviti kazneno djelo; Zakonom br. 62 iz 2011. dodatno je utvrđeno načelo prema kojemu majka djeteta mlađeg od šest godina ne mora ići u zatvor, osim ako nije počinila kazneno djelo koje se smatra vrlo teškim.¹⁷ Unatoč tim primjerima dobre prakse i Bangkoškim pravilima, i bez obzira na to što je teško pronaći potpuno usporedive podatke, može se zaključiti da stopa izdržavanja kazne zatvora u nekim zemljama i dalje polako raste. Taj porast zabrinjava Svjetsku zdravstvenu organizaciju.¹⁸

Ženama se daje vremena da organiziraju skrb o djeci prije nego što počnu izdržavati kaznu (Pravilo 58.)

Ako su žene jedine skrbnice, pri uhićenju i po izricanju kazne trebat će im vremena da organiziraju skrb o obitelji. Time se ponovno naglašava potreba za obzirno postupanje policije, o čemu se govori u Poglavlju 3. ove knjige. Važno je uzeti u obzir djecu kako bi se izbjeglo hitno odvođenje u zatvor, a da se ne procijeni hoće li to biti u najboljem interesu djeteta. Primjeri dobre prakse uključuju odredbu prema kojoj u Nizozemskoj majke kojima je tek izrečena kazna dobivaju vremena da organiziraju skrb o svojoj djeci prije nego što odu u zatvor. U Sloveniji, ako su oba roditelja osuđena na kaznu zatvora, oni mogu naizmjenično izdržavati kaznu kako bi djeci omogućili kontinuiranu skrb. U Hrvatskoj su u jedinicama za majke i dojenčad smještena samo djeca koja su rođena za vrijeme izdržavanja kazne zatvora, ali sudac ima diskrecijsko pravo da odgodi kaznu dok dijete ne navrši šest mjeseci i to ponekad čini.¹⁹

¹⁶ Vidi: Article 145-5 du CPP (issu de la loi n°2002-307 du 4 mars 2002) str.28..Dostupno na: <http://www.vie-publique.fr/documents-vp/circ190302.pdf>. Vidi također: *Resolution 1663 (2009.): Women in prison.* (2009.). *op. cit.* 8(8.3).

¹⁷ Vidi: Biondi, G. (1995.). *Infants in Prison*, Milan: Delfi Editore, str.156.-157.

¹⁸ Vidi: World Health Organization: 10 Things to Know about Women in Prison. Dostupno na: <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/prisons-and-health/activities/womens-health/10-things-to-know-about-women-in-prison>.

¹⁹ Vidi: *Guidance document on the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules).* (2013). London: Penal Reform International. str. 29.. Dostupno na: <http://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/10/PRI-TJ-Guidance-Document-on-Bangkok-Rules-October-2013.pdf>. Vidi također: Robertson, O. (2008). *Children Imprisoned by Circumstance*. Quaker United Nations Office. p.9. Dostupno na: http://www.quano.org/sites/default/files/resources/ENGLISH_Children%20Imprisoned%20by%20Circumstance.pdf.

Različiti režimi za djecu koja žive sa svojim roditeljima u zatvoru te kako odrediti djetetove najbolje interese i duljinu boravka u zatvoru (Pravila 48. – 51.)

Ponekad djeca ovisna o skrbi borave sa svojim majkama u zatvoru. Dobna granica i najveća dopuštena duljina boravka razlikuju se od jedne zemlje do druge.²⁰ Razlikuje se i zatvorska kultura te vrijednost koja se pripisuje majčinstvu, obiteljskom životu i odgoju djece. Ta se različitost odražava na raznolikost načina organizacije i odredaba.²¹

Pod utjecajem Bangkoških pravila trenutačno je naglasak na zadržavanju žena s malom djecom izvan zatvora. Danas je to lakše ostvarivo zahvaljujući tehnologiji elektroničkog označavanja. Žene s malom djecom koje ipak moraju otići u zatvor obično se smatra „teškim“ slučajevima; broj žena u zatvorima u cijeloj Europi i dalje raste, a osobito broj osuđenica za kazneno djelo vezano uz drogu i žena koje su strane državljanke. Zatvorska kultura, dobna granica, najveća dopuštena duljina boravka i uvjeti za novorođenčad u zatvoru razlikuju se od jedne zemlje do druge. U svakoj se zemlji pripisuje drugačija vrijednost majčinstvu, obiteljskom životu i odgoju djece. Ta se različitost odražava na raznolikost načina organizacije i odredaba U Danskoj, gdje se smatra da zatvorenici (muškarci i žene) maju pravo na to da njihova djeca borave s njima u zatvoru i gdje u jednom zatvoru otvorenog tipa djeca mogu boraviti do sedme godine života, tijela nadležna za socijalnu skrb odlučuju o tome gdje će dijete živjeti u skladu s njegovim najboljim interesima. U Luksemburgu se ne smatra da je u najboljem interesu djece da budu u zatvoru sa svojim majkama ako neki član obitelji može brinuti za njih izvan zatvora. U Francuskoj je nedavno objavljeno izvješće u kojemu se navodi što se želi i namjerava poduzeti u vezi s majkama koje izdržavaju kaznu zatvora zajedno sa svojom djecom, ali se istodobno naglašava da je *zatvaranje majki s njihovom djecom samo palijativna mjera, pokušaj da se pomiri nepomirljivo: djetetova prisutnost uz majku i neprihvatljiva prisutnost malog djeteta u zatvoru*. U izvješću se unutar ovog paradoksa naglašavaju osnovna načela za uređenje posebnih ženskih odjela kako bi se postiglo sljedeće:

- *pomoglo majkama da djelotvorno skrbе o djetetu;*
- *osiguralo da ništa u režimu ili okolini ne ometa djetetov razvoj;*
- *olakšalo odnos između djeteta i njegovih roditelja te drugih članova obitelji;*

20 Vidi: *Children of Imprisoned Parents; Family Ties and Separation*. (1996.). Report on the situation in eight European countries, European Action Research Committee on Children of Imprisoned Parents: Paris.

21 Vidi: *Service specification for early days & discharge–induction to custody*. (2014). National Offender Management Service, Crown. (PSI 54/2011). (UK). Vidi također: *Conditions d'accueil des enfants laissés auprès de leur mère incarcérée*. (1999). Ministry of Justice, France. Circular 99-2296-(AP 99-2296 PMJ2/18-08-99/ NOR: JUSE9940065C). Dostupno na: <http://www.justice.gouv.fr/actua/bo/dap76a.htm>.

- osiguralo zadovoljenje svih djetetovih potreba;
- osposobilo zajedničke prostorije poput jaslica i toaletnih prostorija koje odgovaraju maloj djeci.²²

Najnovija istraživanja u Finskoj bave se kriterijima za određivanje djetetovog najboljeg interesa i time bi li se djeca trebala i kako bi se trebala smjestiti sa svojim majkama u zatvor.

Pitanje boravka djece u zatvoru složeno je jer suprotstavlja dječja prava roditeljskim pravima, roditeljske dužnosti zatvoreničkim dužnostima i organizacijski je zahtjevno. Na individualnoj je razni iznimno teško prosuditi je li smještaj u zatvoru u najboljem interesu djeteta.

- *Kad je riječ o djeci u zatvoru važno je naglasiti raznolikost prakse, zakona i situacija kako u različitim dijelovima svijeta tako i unutar jedne zemlje. Dakle, kad govorimo o djeci u zatvoru, govorimo o različitim situacijama.*
- *Istraživanja su pokazala da nema jasnog odgovora na pitanje je li u najboljem interesu djeteta da boravi sa svojim roditeljem u zatvoru. Treba temeljito razmotriti situaciju svakog pojedinog djeteta da bi se odlučilo je li u njegovom najboljem interesu ostati u zatvoru. Razmatranje ovisi o uvjetima stvorenim u zatvoru i izvan zatvora za vrijeme roditeljevog izdržavanja kazne. Dob nije jedini odlučujući čimbenik za ostanak u zatvoru, za neku dojenčad to ponekad nije najbolja opcija dok je, s druge strane, za neku malu djecu to najbolje rješenje.*
- *U ovom trenutku dostupne su nam informacije o različitoj praksi u vezi s djecom u zatvoru; međutim postoji potreba da se stvori teoretski vokabular u vezi s djecom u zatvoru. Kako bi se donio načelan stav o ovom pitanju potrebna je iscrpna dokumentacija, statistički podaci (rezultati) i istraživanja o djeci u zatvoru u različitim zemljama i zatvorima. Djeca trebaju biti vidljiva u zatvorskim postupcima, a treba i razgovarati s djecom koja su živjela u zatvoru. To će biti moguće samo uz dovoljno informacija i resursa.²³*

22 Vidi: Delarue, J. M. (2013.). Contrôle général des lieux de privation de liberté: relatif aux je- unes enfants en prison et à leurs mères détenues. *Journal Officiel de la République Française*. (NOR: CPLX1322210V). Dostupno na: http://www.legifrance.gouv.fr/jopdf/common/jo_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=20130903&numTexte=48&pageDebut=&pageFin=

U Belgiji se također u najnovije vrijeme raspravlja najboljem smještaju za majke s djecom. Vidi: *Une maternité derrière les barreaux*. (2012). Brussels: Coordination des ONG pour les droits de l'enfant. Dostupno na: http://brudoc.be/fr/opac_css/doc_num.php?explnum_id=164.

23 Enroos, R. (2011., rujan). *Children in prison: a perspective from research*. United Nations Committee on the Rights of the Child Day of General Discussion: Children in Prison, Geneva.

Unatoč tim neslaganjima, odluke o tome kako najbolje postupiti prema majkama male djece koje su počinile kazneno djelo ipak se donose. Pokušavajući odrediti što su djetetovi najbolji interesi, neki se autori usredotočuju na posljedice odvajanja dojenčeta od njegove majke, navodeći Spitzovu opasku o utjecaju emocionalne deprivacije u ranoj dobi (emocionalni poremećaji, poremećaj ličnosti, pojačana potreba za blizinom roditelja, nestabilnost ili gubitak identiteta).²⁴ Drugi navode da vanjske zamjenske figure (očevi, bake, udomitelji) možda mogu nadomjestiti nedostatak kontakta s majkom i da je bolje izbjeći traumatično odvajanje djeteta od njegove majke nakon što su nekoliko mjeseci bili zajedno u zatvoru.²⁵ U dvama istraživanjima, o djeci koja su ostavljena izvan zatvora i o djeci koja žive sa svojim majkama u zatvoru, naglašeni su i nedostaci odvajanja djeteta od majke i nedostaci vezani uz ostavljanje djeteta s majkom koja izdržava kaznu zatvora.^{26 27}

Važnost sredine u kojoj djeca borave, sklonost neke kulture prema održavanju obiteljskog zajedništva (vidi Poglavlje 2. ove knjige) i uvjeti za boravak majki i djece u zatvoru uvelike se razlikuju. Na primjer, U Italiji se pridaje velika važnost privrženosti majke i djeteta koja se razvija u okružju doma pa majke s djecom mlađom od tri godine ispunjavanju uvjete za kućni pritvor, kako je navedeno ranije u tekstu. U Sloveniji se zatvorenicama pruža snažna potpora i velik se naglasak stavlja na kontakt s vanjskim svijetom. Slično tome, u Njemačkoj se majkama dopušta da se osobno brinu za svoje dijete što je dulje moguće, što omogućuje otvoreniji tip zatvora za majke. Nasuprot tome, u Ujedinjenoj Kraljevini (gdje se od kraja devedesetih godina naovamo djecu sve češće smješta u predškolske ustanove na duže vrijeme i gdje su zatvorski uvjeti stroži) djeca ne smiju, osim u izvanrednim okolnostima, ostanati sa svojim majkama u zatvoru nakon što navrše dvadeset i jedan mjesec, što se obrazlaže time da bi ostanak u zatvoru štetno djelovao na dijete.²⁸

Neizbježne negativne posljedice roditeljevog izdržavanja kazne zakona na dijete mogu se ublažiti. U nekim se zatvorskim režima o kojima se govori

24 Vidi: Spitz, R.A. (1965.). *The first year of life: a psychoanalytic study of normal and deviant development of object relations*. New York: International Universities Press.

25 Vidi, na primjer: the Advice of the Child Protection Board in the Netherlands (Lb99RvdK/439, 20. 1. 2000.). Vidi također: Van Nijnatten, C. (1998.) *Detention and Development, Perspectives of children of prisoners*. Forum Verlag Godesberg. str.17-35.

26 Catan, L. (1992.). *Infants with Mothers in Prison*. In: *Prisoners' Children: What are the issues?* Ur. Roger Shaw.

27 Biondi, G. (1994.). *Lo sviluppo del bambino in carcere*. Collana: Serie di psicologia. Franco Angeli, Milan.

28 Treba napomenuti da je od prethodnog izdanja ove knjige ograničenje u Engleskoj i Walesu povećano sa šest na osamnaest mjeseci. Međutim, trend je imati zatvorene odjele za majke i dojenčad, uz pretpostavku da će se iznaći alternativni načini izdržavanja kazne zatvora za majke.

dalje u tekstu to uspijeva postići. Kada se kazna zatvora izdržava u relativno mirnom i otvorenom okruženju, te kada uvjeti nisu pretjerano restriktivni, u nekim režimima dijete može duže ostati uz majku.²⁹ Izdržavanje kazne zatvora u lošim ili vrlo restriktivnim uvjetima može ozbiljno narušiti djetetov fizički, psihički i emocionalni razvoj te ograničiti njegovu sposobnost za pozitivne socijalne interakcije.

Jednako je tako važno razmotriti utjecaj izdržavanja kazne zatvora na majčinu ličnost, njezin majčinski identitet i sposobnost ispunjavanja majčinske uloge. Kako bi majka usavršila svoje majčinske sposobnosti potrebna joj je interakcija s novorođenčetom. Kada se majka nakon poroda prerano odvoji od potomka to može oslabiti njezinu sposobnost da se kasnije prilagodi potrebama svoga djeteta. Stoga je od presudne važnosti dopustiti majki da bude majka i da usavršava svoje roditeljske sposobnosti. U jednom novijem izvješću iz Finske naglašavaju se prednosti za neke majke (pa onda i za njihovu djecu): *Po našem mišljenju ponekad je za zatvorenicu dobro da je njezino dijete uz nju u zatvoru. Tako joj se pruža prilika da zastane i razmisli o svom životu. Često je to prvi put da majka dobije pomoć i podršku ili prvi put da prihvati pomoć. Za dijete vrijeme provedeno u zatvoru znači prave i redovite obroke, redovito spavanje i boravak na zraku po danu te miran noćni san. Za majku prisutnost djeteta može biti poticaj za rehabilitaciju.*³⁰

Zatvorski uvjeti mogu se prilagoditi kako bi olakšalo usavršavanje majčinskih sposobnosti i pomoglo majkama u ostvarenju njihove uloge.

Kad bi u savršenom svijetu postojala potreba da djeca budu u zatvoru, taj bi zatvor imao ovakve uvjete:

Kuća za majke i djecu - Zgrada odvojena od glavne zatvorske zgrade i rezervirana isključivo za majke i malu djecu. Živi se u zajednici, u skladu s pravilima koja osiguravaju red i prema kojima se raspoređuju zadaci. Dnevna soba, blagovaonica i kuhinja su zajedničke; svaka majka i dijete imaju zasebnu spavaću sobu. Zgrada je organizirana tako da ne podsjeća na zatvor. Nema rešetaka ni zaključanih vrata. Djeca se mogu igrati u vrtu. Unutrašnjost je uređena u raznim bojama. Ambijent je vedar i veseo. Dok majke rade, djeca se mogu igrati u internoj igraonici koja je pod nadzorom.

29 Ova studija sadrži dobro praktično razmatranje raspoloživih uvjeta u nekim zatvorima u Danskoj, Švedskoj i UK: Paddick, S. (2010/11). *Women and children in prisons: Accommodation study*. The Government of South Australia. Dostupno na: http://www.sa.gov.au/data/assets/pdf_file/0015/7422/MothersAndBabiesInPrisonAccommodationStudy2010-2011WebVersion.pdf.

30 Vidi: Wikgren, J. (2011.). *An infant or a small child in prison with a parent: Could a prison be a good place to raise a child?* Helsinki: The Federation of Mother and Child Homes and Shelters.

Program je otvorenog tipa (izlasci su dopušteni) ili poluotvorenog tipa (dopuštan je ograničen broj izlazaka). Majke redovito odlaze sa svojom djecom u kupnju, u šetnju ili liječniku. Uvjeti za pristup i posjete jasno su definirani. Sve se odluke donose vodeći računa o najboljem interesu djeteta. Nadzorno je osoblje pomno odabrano i obučeno. Majke dobivaju psihosocijalnu potporu da im se olakša povratak u društvo nakon otpusta iz zatvora. Majke prolaze obuku (npr. kuhanje, odgoj djece) i rade skraćeno radno vrijeme.

U stvarnosti je ovako:

Nacionalni okviri koji ograničavaju i definiraju smještaj djeteta s majkom zatvorenicom

Sažeti pregled dopuštene duljine boravka dojenčadi i djece s majkama zatvorenicama		
Zemlja	Vremenska ograničenja	Napomene
Norveška	Smatra se neprimjerenim da djeca borave u zatvoru.	Postoje programi u okviru kojih neki zatvorenici mogu izdržavati kaznu (ili dio kazne) u ustanovi koja nije zatvor, poput centara za liječenje od ovisnosti. U sklopu takvih programa, neke majke mogu izdržavati kaznu (ili dio kazne) u posebnim „kućama za majke i djecu” izvan zatvora. Tim ustanovama upravljaju druge organizacije i nisu namijenjene samo počiniteljima kaznenog djela.
Nizozemska	6 do 9 mjeseci u zatvoru i dulje od 4 godine u kući za majke i djecu	Prijelazne ustanove otvorenog tipa u kojima se žene resocijaliziraju/uče kako početi ispočetka i obnavljaju odnose sa svojom djecom (npr. Exodushuis Venlo ustanova udruge Exodus).
Ujedinjena Kraljevina Engleska i Wales	Od 9 mjeseci do maksimalno 21 mjesec	U zatvorskim jedinicama posebno namijenjenima za majke i dojenčad, samo je u nekoliko slučajeva bila dopuštena veća fleksibilnost. ¹
Škotska	18 mjeseci Do školske dobi (5 g) u neovisnom odjelu izvan zatvora	Neovisan odjel izvan zatvora Cornton Vale (Cornton Cottages) gdje majke mogu, u strogim uvjetima, živjeti s djecom do njihove školske dobi
Irska	Najviše 12 mjeseci	Obično do devet mjeseci ako se liječničkim izvješćem ne odredi drugačije, i ovisno o dojenju.
Švedska	12 mjeseci	Ima malo posebnih programa za djecu i malo djece boravi u zatvoru s majkama (ali vidi studiju slučaja Solrosen na str. 142).
Francuska	18 mjeseci, s mogućnošću produženja do 24 mjeseca	Dijete rođeno prije nego što majka ode u zatvor ili tijekom njezinog izdržavanja kazne zatvora može ostati s njom dok ne navrší 18 mjeseci. Na majčin zahtjev i na osnovi odluke regionalnog direktora zatvorske službe, rok se može produžiti na 24 mjeseca.

Zemlja	Vremenska ograničenja	Napomene
Finska	2 godine u zatvorskoj obiteljskoj jedinici 4 godine u „otvorenoj kući“	Za smještaj svakog djeteta potrebne su konzultacije između zatvorskih vlasti i nadležnih ustanova za socijalnu skrb. Sve žene u sklopu kazne imaju zadatak „da se dobro brinu za svoje dijete u zatvorskoj obiteljskoj jedinici“.
Belgija	3 godine	Ne potiče se smještaj djece u zatvor nakon što navrše osamnaest mjeseci života, osim na vrlo kratka razdoblja.
Italija	3 godine	
Španjolska	3 godine Prethodna vlada radila je na tome da se žene s djecom smještaju samo izvan zatvora u vanjskim kućama za majke; danas postoje dvije takve kuće.	Kad su i otac i majka osuđeni na zatvor, u nekim slučajevima oni su smješteni zajedno i mogu živjeti sa svojom djecom.
Danska	Obično 3 godine i 7 godina u zatvoru otvorenog tipa Horserød Prijelazne ustanove	U zatvoru Horserød djeca mogu boraviti dok ne navrše sedam godina u paviljonu za parove i obitelji. Djeca mogu ostati s očevima do svoje treće godine života. Djeca svih dobi mogu živjeti sa svojim roditeljima u ustanovi Engelsborg Family House.
Poljska	3 godine	
Njemačka	3 godine u zatvoru Do 6 godina u ustanovama otvorenog tipa	U načelu, majkama je dopušteno zadržati djecu sa sobom do njihove treće godine života. U Aichachu djeca mogu ostati do četvrte godine života. Zatvor otvorenog tipa u Vechti i zatvor u Fröndenbergu pružaju smještaj majkama s djecom do šest godina starosti, dobi kad djeca kreću u školu. ²
Hrvatska	Do 3 godine ako je dijete rođeno za vrijeme izdržavanja kazne zatvora (najviše sedmoro djece godišnje)	Nastoji se da se majka otpusti iz zatvora prije nego što dijete navrši tri godine života.
Grčka	4 godine	Dijete se odvaja od majke kad navrši četiri godine života.

Primjeri iz prakse

Danska

U Danskoj je načelo samouprave zatvorenika ugrađeno u zakon (Zakon o izvršavanju kazne zatvora, stavak 43.) Prema tom načelu zatvorenici su dužni izvršavati dnevne zadaće poput kupnje, kuhanja, pranja i čišćenja. Stoga sve institucije imaju dućane i zajedničke kuhinje. Institucija ne osigurava hranu pa zatvorenici sami kupuju namirnice i pripremaju svoje obroke. Zatvorenicima koji nemaju posao i stoga ne mogu zarađivati novac daje se određeni iznos za njihove potrebe (Međunarodni centar za zatvorske studije, engl. International Centre for Prison Studies, ICPS 2008.). U skladu sa stavkom 4. danskog Zakona o izvršavanju kazne zatvora, prema načelu normalnosti, uvjeti života u zatvoru trebaju u što je moguće većoj mjeri nalikovati onima životu na slobodi. Treba napomenuti da sličan model postoji u Švedskoj. U Danskoj odluku o tome trebaju li djeca živjeti u zatvoru sa svojom majkom ne donosi zatvor; ako lokalne vlasti ocijene da je majka sposobna voditi brigu o svom djetetu, sama majka odlučuje hoće li dijete biti s njom ili ne. Poduzimaju se sve mjere kako bi se osiguralo da majka i djeca ne budu razdvojeni kada djeca navrše tri godine života.

Kada su oba supružnika u zatvoru, omogućava im se da budu zajedno u jedinici. Ako je jedan od supružnika smješten u zatvoru niske sigurnosti, on ili ona mogu odlučiti da služe kaznu u zatvoru visoke sigurnosti kako bi bili zajedno sa svojim partnerom. Uz to, pravo kojim se djetetu omogućuje da živi s roditeljem koji je u zatvoru formulirano je rodno neutralnim rječnikom te stoga djeca mogu živjeti i s ocem koji je u zatvoru iako prostori nisu uvijek namjenski prilagođeni djeci.

Prijelazna ustanova u Engelsborgu

Djeca svih uzrasta mogu ovdje živjeti sa svojim roditeljima u razdoblju do dvanaest mjeseci ako se smatra da je to najbolje za njih jer su njihovi interesi primarni pri organizaciji kuće. Roditelji moraju ići na posao ili fakultet ili biti u kući do 14.30 i vratiti se do 23.00 sati i moraju iz svojih prihoda davati doprinos za svoj boravak u kući. Djeca mogu ići u školu izvan centra u organizaciji socijalnih službi za koje je to jeftinije rješenje od udomiteljstva. Većinu osoblja čine osobe s iskustvom u socijalnom radu i one nisu zatvorsko osoblje.

Finska

Projekt za domove i skrovišta za majke i djecu u Finskoj služi se jednostavnim popisom za provjeru tako da se svaki zatvor i institucije za socijalnu pomoć mogu uvjeriti da je uzeto u obzir ono što je najbolje za dijete.

Je li djetetu mjesto u zatvorskom okruženju?

Zatvorsko okruženje je naravno prva stvar koje primjećuje i doživljava dijete koje dolazi u zatvor. Kako to izgleda iz dječje perspektive? Vide li djeca visoke zidove i rešetke na prozorima? Susreću li se s mnogo nepoznatih ljudi u hodnicima koji mogu biti i zastrašujući? Čuju li ona grube i zastrašujuće glasove? Na čijem krilu sjede? Pretražuje li ih netko i kako se ta pretraga provodi? Je li njihova majka u blizini cijelo vrijeme? To su važna pitanja za malo dijete i često je vrlo jednostavno olakšati im takve situacije. Vrijeme koje dijete provodi u zatvoru puno je takvih trenutaka. Dobro je da netko razmišlja o tim malim stvarima iz perspektive malog djeteta.

Izazov majčinstva u zatvoru

Vrijeme provedeno u zatvoru stavlja izazov je i za roditelja. Svakodnevne jednostavne aktivnosti naravno postaju kompliciranije. Hranjenje malog djeteta, pranje rublja, pribavljanje potrepština za dijete a čak i uspavlivanje djeteta mogu biti teški. Majke mogu biti zabrinute i za sigurnost svoje djece: što ako se dijete razboli ili ako ga netko pokuša ozlijediti? Što ako dijete mnogo plače a majka postaje umorna ili depresivna? Tko će pomoći majci tijekom dana ili noći i na koji način? Zbog čega bi zatvorske vlasti mogle oduzeti roditelju dijete i je li roditelj svjestan tih razloga?

Ambivalentnost osoblja

Prisutnost djeteta često izaziva miješane osjećaje kod osoblja. Za osoblje zatvora, dojenčad i mala djeca nisu uobičajena pojava a dijete je „civilna osoba“ koja u stvari ne pripada u zatvor. Mnogi članovi osoblja i sami su majke i očevi i gledanje djeteta iza rešetaka može biti bolno. Članovi osoblja ponekad nisu sigurni kada treba intervenirati u odnos između majke i djeteta. Ni sama djeca se ne ponašaju kao zatvorenici, ne slijede pravila i propise. Majka mora biti skrbnik svog djeteta i biti odgovorna za svoje dijete u zatvoru, ali to je teško jer ona mora slijediti zatvorska pravila. Ona istovremeno mora biti i dobra majka i dobar zatvorenik. Projekt za domove i skloništa za majke i djecu u Finskoj nudi obuku zatvorskog osoblja kako bi ono obratilo pozornost na djecu i bolje ih zapažalo. Vođene su brojne rasprave o tome kako i kada intervenirati ako to situacija zatraži.

Pri projektiranju obiteljske jedinice u zatvoru otvorenog tipa Vanaja u Finskoj vodilo se računa o potrebama djece tako da ta jedinica u najvećoj mogućoj mjeri nalikuje domu. U tu se jedinicu može smjestiti do deset majki s djecom. Hämeenlinna je zatvor zatvorenog tipa koji ima jedinicu za smještaj osoba u pritvoru u kojoj se može, u namjenski opremljenim prostorijama, smjestiti tri zatvorenika s djecom.³¹

31 Catan, L. (1992.), op. cit.

Francuska

U dvadeset pet zatvora postoje jedinice za majke i djecu koje mogu primiti najviše šezdeset šest osoba. Poštuju se standardi u pogledu površine i opremljenosti: ćelije imaju toplu vodu i projektirane su tako da omogućavaju odvojene prostorije za majku i za dijete, smještaj ćelija omogućava da vrata butu otvorena tijekom dana, minimalna površina ćelije jest 15m², postoji prostorija za aktivnosti, pristup vanjskom dvorištu koje je odvojeno od onog ostalih zatvorenika. Pojedini zatvori omogućavaju djeci starijoj od dva mjeseca pohađanje vanjskog vrtića tijekom dana i njihov povratak u zatvor navečer. Zatvorske vlasti, službe za zaštitu djece i majki (P.M.I.) i udruga Relais Enfants Parents zajedno rade na organizaciji grupa za potporu majkama u zatvoru.

Njemačka

U Fröndenbergu, u zatvorskoj jedinici za majke i djecu, u potpuno opremljenim stanovima s balkonima živi šesnaest majki s djecom uzrasta do šest godina i osoblje zatvora ne nosi zatvorske uniforme. Žene se ne kažnjavaju pred njihovom djecom kako bi se izbjeglo rušenje njihovog autoriteta. Ujutro djeca starija od dvije godine obično idu u vrtić dok njihove majke rade. Poslijepodne se majke igraju sa svojom djecom a navečer one mogu gledati televiziju (no u sobama nisu dopušteni televizori). Žene uz to imaju pravo na dvadeset jedan dan godišnjeg odmora godišnje. Ako žena napravi kazneno djelo za vrijeme boravka u zatvoru, ona se odmah premješta u zatvor zatvorenog tipa i odvaja se od djeteta. No u proteklih jedanaest godina, samo je osam žena bilo premješteno u zatvor zatvorenog tipa i samo je deset posto žena bilo ponovno osuđivano iako nema podataka o tome koliko je žena bilo u zatvoru u to vrijeme.³²

Nizozemska

Djeca mogu ostati sa svojim majkama u posebnoj kući za majke i djecu u zatvoru dok ne navrše četiri godine. Majka uživa poseban status: BBI ili „beperkt beveiligde inrichting“ je otvoreniji dio zatvora s manje pravila i ograničenja nego u zatvoru. Majke tamo i rade i provode vrijeme sa svojom djecom. Djeca mogu ostati u zatvoru sa svojim majkama dok ne navrše šest odnosno devet mjeseci, ovisno o konkretnoj situaciji o čemu odlučuje osoba koja je posebno obučena za te poslove.

32 Bartels, L., & Gaffney, A., (2011.): *Good practice in women's prisons: A literature review*, Canberra: Australian Institute of Criminology. Dostupno na: http://www.aic.gov.au/documents/4/E/5/%7B4E5E4435-E70A-44DB-8449-3154E6BD81E%B%7Dtbp041_002.pdf.

Prijelazna ustanova udruge Exodus

U prijelaznoj ustanovi, majkama (i ostalim ženama) omogućuje se ponovna socijalizacija nakon ili za vrijeme posljednjeg dijela izdržavanja kazne zatvora. Tu one uče kako ponovno pokrenuti svoje živote izvan zatvora. Traže posao i smještaj i rade na poboljšanju odnosa s obitelji, djecom ili novim prijateljima/volonterima. Program za majke s djecom je program podrške kojim se djeci olakšava ponovni život s njihovim majkama. Ponekad se u rad uključuje i Služba za mlade koja je odgovorna za dobrobit djece. Exodus pruža interaktivnu podršku podizanju djece u prijelaznim ustanovama. Održavaju se tjedni grupni sastanci na kojima majke pričaju o poteškoćama s kojima se suočavaju, razmjenjuju ideje i međusobno si pružaju podršku. Exodus im također pomaže u ponovnoj uspostavi strukture u njihovim životima i životima njihove djece i redovitog ciklusa spavanja.

Norveška

U zatvorima u Norveškoj djeca ne žive sa svojim majkama već o njima brinu druge osobe. Ženama se općenito omogućava barem jednosatni posjet i telefonski razgovor u trajanju od dvadeset minuta tjedno, uz pozive odvjetnicima i policiji. U skladu s Pravilom 26. Bangkoških pravila UN-a, djeci čije su majke u zatvoru dopuštaju se dodatne posjete, najčešće dvije do tri tjedno. Kako bi se olakšao položaj žena u pritvoru u institucijama udaljenim od njihovih domova, posjetiteljima koji dolaze iz daleka omogućuje se posjet dulji od sat vremena.

Nakon procjene da su sigurne i u najboljem interesu djeteta, djeca zatvorenih majki također imaju pravo na prekonocne posjete. Ti su posjeti mogući otprilike jednom mjesečno u „stanu“ unutar zatvorskog krila visoke sigurnosti. Ti stanovi imaju izlaz u maleno dvorište i sastoje se od dviju spavaćih soba, dviju kupaonica, dnevne sobe, blagovaonice, kuhinje i malog prostora za igru. Čini se da se time više nego ispunjava zahtjev iz Pravila 28. o okruženju koje pozitivno utječe na iskustva posjeta i omogućava otvoreni kontakt između majke i djeteta.³³

Španjolska

Vanjske jedinice za majke omogućuju ženama u zatvoru i njihovoj maloj djeci da žive izvan zatvora. Španjolskom vizijom zatvorskog sustava iz 2010. predviđeno je ukidanje zatvora za sve majke s djecom i do sada su u rad puštene dvije vanjske jedinice za majke no daljnje aktivnosti u vezi s tim

33 Detaljnije informacije o ispunjavanju Bangkoških pravila u najvećem zatvoru u Norveškoj mogu se dobiti na: <http://duihua.org/wp/?p=5733>.

programom za sada su neizvjesne. Sve majke imaju mali stan s diskretnim osiguranjem koje omogućuje obiteljsku privatnost i olakšava skladan razvoj odnosa između majke i djeteta. Djeca koja tamo žive pohađaju predškolske ustanove i škole u zajednici. Jedinice su povezane javnim prijevozom i nekim majkama dopušteno je voditi djecu u školu, liječniku, u park i na aktivnosti u zajednici. Majke same odlučuju žele li živjeti u takvim vanjskim jedinicama i trebaju biti spremne pohađati satove iz roditeljstva i ostale obrazovne aktivnosti ili u suprotnom moraju ići u obične zatvore bez svoje djece. Isto tako, ako ne paze dovoljno dobro na svoju djecu ili se ne pridržavaju režima, vraćaju se u zatvor, a za djecu se traži alternativna skrb.

U zatvoru Madrid VI postoji i obiteljska jedinica za slučajeve kada su oba partnera u zatvoru. U tom centru roditelji mogu živjeti zajedno sa svojom djecom u dobi do tri godine ako ispunjavaju minimalni sigurnosni profil i mogu osigurati dobru skrb maloljetnika. Međutim, uvjeti u toj jedinici nisu posebno prikladni za djecu.

Uz to, nevladine udruge vode prijelazne ustanove i kuće za smještaj nakon puštanja iz zatvora poput one koju vodi udruga Niños sin Barreras u Barceloni.³⁴

Švedska

Udruga Solrosen trenutačno provodi pilot projekt u ženskom zatvoru u području Göteborga pod nazivom Sagsjön, u suradnji s upravom za zatvorski sustav. Osoblje nevladinih udruga angažirano je na radu u zatvoru puno radno vrijeme. Cilj projekta je postizanje najboljih interesa za dijete u tim posebnim okolnostima, bez obzira na to živi li dijete u zatvoru s majkom ili izvan zatvora i samo dolazi u posjete. U okviru tog projekta teži se stvaranju dobrog prijateljskog okruženja za dijete, te pružanju podrške majci u njezinoj majčinskoj ulozi, vodeći računa o posebnim potrebama djeteta i majke za vrijeme njihovog boravka u zatvoru i pripremi za povratak kući. Težište projekta je na pružanju podrške ženama u stvaranju rutine u svim aspektima boravka u zatvoru s djecom te stvaranja najboljih mogućih uvjeta za majku i dijete. Pilot projektom također se ispituje način na koji se može jačati međusobna suradnja između socijalnih službi i službi za zatvorski sustav u slučajevima u kojima su djeca pogođena zatvorom. U Švedskoj ima godišnje otprilike petnaest do dvadeset petoro djece koja žive s majkama u zatvoru; uglavnom se radi o vrlo maloj djeci iako u zatvoru u

34 Vidi: *The Spanish Prison System*, (2011.), Madrid: Secretaría General de Instituciones Penitenciarias. Dostupno na: http://www.institucionpenitenciaria.es/web/export/sites/default/datos/descargables/publicaciones/libro_IP_inglxs.pdf, dopunjeno s: Feintuch, S. (2013.): *Power, Perceptions, and Incarceration: An Analysis of Spain's New External Units for Imprisoned Mothers and Children*, (Doctoral dissertation, Central European University).

Sagsjõnu znaju biti smještena i djeca do tri ili četiri godine života. Svi ženski zatvori mogu primati žene s djecom no ne postoje posebni ljudski resursi zaduženi za nadzor majki i djece i podršku njima. Ovim pilot projektom omogućava se Solrosenu da osigura navedene resurse i pokazuje da je postojanje tih resursa prioritetno pitanje za djecu i obitelji.

Ujedinjena Kraljevina

Jedinice za majke i dojenčad, Engleska: u ženskim zatvorima postoje posebni odjeli u kojima se smještaju trudnice i majke s malom djecom. Tu vrijede posebna pravila i atmosfera je opuštenija nego u običnim jedinicama. Međutim, primjenjuje se režim koji važi u zatvorima zatvorenog tipa i izlasci se ne odobravaju automatski. Nedavno su uvedene promjene u pravima majke na izlazak iz zatvora radi posjeta obitelji u skladu s pravima djece prema članku 8. Europske konvencije o ljudskim pravima i članku 3. stavku 1. Konvencije o pravima djeteta UN-a kojima se nalaže da je primarna zadaća u svim aktivnostima koje provode javna tijela, a koje uključuju djecu voditi računa o najboljim interesima djece.³⁵ Propisani su standardi u pogledu površine i opremljenosti (npr. 15m² do 20m² za sobe, kuhinju i sobe za igru). Ograničen je maksimalni kapacitet jedinice. Ovisno o slučaju, djeca provode dan u internim jasicama pod nadzorom obučenog osoblja ili iz zatvora idu u vanjski vrtić. Općenito se može reći da postoji partnerska suradnja između službi za socijalnu i dječju skrb. Uz to se često održavaju i obiteljski dani koji omogućuju održavanje veza sa starijom djecom u boljem okruženju nego drugdje. Majke obično pripremaju hranu za svoju djecu, ali ne i vlastitu hranu.

Realnost života u zajednici mnogo je bolja za djecu, ali ne smiju se podcjenjivati poteškoće s kojima se susreću majke, posebice kada one imaju osjećaj da djeca imaju veću slobodu od njih, i treba naglasiti njihovu potrebu za potporom. Treba voditi računa i o izazovima s kojima se suočavaju svi zatvorenici koji mogu izlaziti iz zatvora; uvjeti izlaska više se poštuju kada je kazna za nepoštivanje tih uvjeta gubitak djeteta. Na primjer, jedna majka iz sela Cornton u Škotskoj, po imenu Janet može svaki dan voditi svoju dvogodišnju kćer Maisie u lokalnu predškolsku ustanovu. Kazala mi

35 Visoki sud pravde Engleske i Walesa donio je 2012. odluku o nezakonitosti odbijanja zahtjeva dviju ženskih zatvorenica za dobivanje dozvole za puštanje na slobodu radi provođenja vremena s djecom (engl. childcare resettlement leave, CRL). Vidi: *R (on the application of MP) v Secretary of State for Justice and R (on the application of P) v the Governor of HMP Downview and the Secretary of State for Justice* [2012] EWHC 214 (QB). Kao rezultat tih presuda, donesena je nova Uputa za zatvorske službe (engl. Prison Service Instruction, PSI 21/2012) kojom se izmjenjuje Nalog Upravi za zatvorski sustav 6300 o puštanju na slobodu na temelju privremene dozvole (engl. Prison Service Order 6300 on Release on Temporary Licence (ROTL)). CRL-om se dopušta zatvorenicima koji imaju isključivu odgovornost za brigu o djeci mlađoj od 16 godina boravak kod kuće do tri dana svaka dva mjeseca.

je da drugi roditelji u školi najvjerojatnije nisu svjesni činjenice da je ona zatvorenik u zatvoru Cornton Vale i izrazila je zabrinutost o načinu na koji bi im to mogla priopćiti te o njihovim mogućim negativnim reakcijama. Janet je također u okviru svojih radnih zadataka zadužena za obavljanje kupnje za ostale zatvorenike. Uvjeti za dobivanje dozvole za izlaske vrlo su strogi, a posljedice njihova nepoštivanja velike. Ako ih Janet prekrši, vraća se u zatvor i Maisie više neće moći biti s njom s obzirom na njezinu dob. Janet je nedavno dobila poziv od svog mladića da se nađu u lokalnom kafiću za vrijeme jednog od njezinih izlazaka. Djelatnika zaduženog za majke i djecu obavijestila je o tom pozivu, no on ju je upozorio na posljedice nepoštivanja strogih uvjeta njezine kazne te da bi nepoštivanje tih uvjeta značilo da se ona mora vratiti u običan zatvor i da Maisie ne bi mogla više živjeti s njom. Janet je očigledno donijela odluku da ignorira poziv svog mladića te nadalje živi u selu sa svojom kćeri.³⁶

Zaključak

Posebne kuće za majke i djecu koje su odvojene od glavnog zatvora bolje ispunjavaju potrebe djece te su stoga najvjerojatnije najbolje rješenje za dijete. Treba ispuniti sljedeće uvjete:

- okruženje koje ne sliča zatvoru;
- program otvorenog tipa;
- stručni nadzor i posebno obučeno osoblje;
- život u zajednici s jasno postavljenim pravilima i jasnom podjelom dnevnih zadataka;
- plan reintegracije i rad i obuka za majke;
- redovito pohađanje vrtića i predškolskih ustanova za djecu;
- redovit kontakt s ocem i ostalim članovima obitelji.

Posebne službe trebaju nadzirati donošenje odluka o prihvaćanju žena i djece u takve kuće te procjene o tome što je u najboljem interesu za dijete. Posebno treba voditi računa o najboljem trenutku za odvajanje majke i djeteta i načinu na koji je to najbolje učiniti. Za financiranje takvih kuća za majke i djecu trebaju biti odgovorni kazneni sustav i službe za dječju skrb.

Sve zemlje dužne su provoditi Bangkoška pravila UN-a i jasno odrediti što je u najboljem interesu djece te koja djeca trebaju živjeti sa svojim majkama i osigurati da ona to mogu. Prioritet treba dati onome što je u najboljem interesu djece.

³⁶ Paddick, S. (2010/11.), op. cit.

Autor izvornog poglavlja je Alain Bouregba (Francuska), a doprinose su dali i ostali autori. Izvornik uključuje i materijale Rie Wolleswinkel iz izvornog Poglavlja 2. Revidirano izdanje uredila je Kate Philbrick uz pomoć Liz Ayre i Hannah Lynn. Istraživanja je provela Paola Costa.

Sedmo poglavlje:

Osposobljavanje za pomoć djeci u kaznenopravnom sustavu

Golemi su potencijali za poboljšanje mogućih negativnih utjecaja roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na djecu i buduće potrebe te djece. Velik je broj ljudi koji na različite načine utječu na živote djece čiji su roditelji u zatvoru, a koji su često nesvjesni tog učinka. U ovoj se knjizi analiziraju sram, socijalna isključenost, financijske poteškoće, emocionalne i psihološke poteškoće s kojima se često suočavaju djeca roditelja na izdržavanju kazne zatvora. U ovom se poglavlju analizira način na koji se pojedince može podučiti i osposobiti ih kako bi pomogli toj djeci.

Osposobljavanje ili podizanje svijesti potrebni su svi osobama koje dolaze u kontakt s djecom pogođenom roditeljevim izdržavanjem kazne zatvora kao i onima koje utječu na donošenje odluka koje se tiču takve djece. Zastupanje interesa te djece u većini slučajeva uključuje podizanje svijesti, a brojnim inicijativama opisanim u Poglavlju 8. osigurat će se „obuka“ sudionika. U ovom se poglavlju više stavlja naglasak na formalnu obuku.

Najvažnija je obuka institucija koje izravno ili neizravno rade s počiniteljima kaznenih djela i njihovim obiteljima. Njihova je uloga ključna u osiguranju pažljivog postupanja s djecom i pružanju podrške zatvorenicima u održavanju zdravih odnosa s njihovom djecom. Zatvorenici mogu imati koristi i od tečajeva za edukaciju roditelja kojima se pruža podrška njihovom odnosu s djecom i poboljšava taj odnos.

Kampanjama za podizanje svijesti osoba koje rade s djecom osigurava se da se pitanje roditelja u zatvoru tretira kao ključno pitanje u procjeni potreba djeteta. Socijalne i zdravstvene službe i ostale institucije za skrb o djeci često dolaze u kontakt s najugroženijom djecom čiji su roditelji u zatvoru i stoga one često stavljaju veći naglasak na zdravstvena pitanja i školovanje kao pitanja od najneposrednijeg interesa. Međutim, utjecaj roditeljevog izdržavanja kazne zatvora može biti neprepoznat uzrok drugih problema i kao takvom mu se mora posvetiti mnogo veća pozornost. Pitanje roditelja koji je na izdržavanju kazne zatvora ponekad nije ni na popisu problema koje treba riješiti.

Usprkos tome što se danas pitanju djece čiji su roditelji u zatvoru pridaje više pozornosti nego kada je ova knjiga prvi put izdana 2006., nisu sve osobe koje dolaze u kontakt s djecom čiji je roditelj u zatvoru automatski svjesne onoga što trebaju činiti kako bi pomogli toj djeci. Na primjer, kao što je prikazano u Poglavlju 1., pitanje prikupljanja statističkih podataka o djeci čiji su roditelji u zatvoru još je uvijek problematično; kada bi sve osobe zadužene za prikupljanje statističkih podataka o djeci čiji su roditelji u zatvoru bile obučene i prihvatile odgovornost za pitanje te djece, one bi tražile da zatvori, a ne nevladine udruge, prikupljaju te podatke. Obukom svih osoba koje dolaze u kontakt s djecom čiji su roditelji u zatvoru i osiguranje informacija tim osobama postigla bi se veća obazrivost u postupanju s tom djecom. Policija, čuvari i učitelji u školama očigledni su kandidati za to i neki od njih već prolaze kvalitetnu obuku. Ostali, poput socijalnih radnika, liječnika i sudaca također imaju učinak na živote te djece i kada jednom budu svjesni situacije u kojoj se ona nalaze bit će bolje osposobljeni osigurati blagotvoran učinak svojih postupaka na djecu ili barem osigurati da ne budu štetni za njih, a u pojedinim situacijama mogu pridonijeti i izravnijoj podršci toj grupi djece. Obiteljima zatvorenika također treba osigurati informacije, bilo kroz pažljivo osmišljenu obuku ili na neki drugi način. Obuka i pomoć u roditeljstvu mogu biti potrebni i samim zatvorenicima.

Različitim oblicima kampanja za podizanje svijesti u pojedinim državama počinje se osvješćivati šira javnost, mediji i ostali koji nisu izravno uključeni u rad s djecom čiji su roditelji u zatvoru o postojanju te grupe djece i emocionalnoj traumi, krivnji, sramu, socijalnoj isključenosti, siromaštvu i ostalim pitanjima s kojima se ta djeca često suočavaju. Još mnogo toga treba učiniti kako bi se osiguralo razumijevanje šire javnosti za ovu „ranjivu“ grupu. Obuka na svim razinama igra ključnu ulogu u:

- osiguranju svojevrsne zaštite od problema povezanih s odvojenošću od roditelja koji je u zatvoru;
- poštivanju prava djeteta, uključujući i pravo na održavanje kontakta s roditeljem i osiguranju uvažavanja djetetovog mišljenja;
- osiguranju primjerenih radnji koje se provode u interesu djece zatvorenika;
- konsolidiranju interne strukture organizacije jačanjem vještina;
- osiguranju načina kojima se pomoću sekundarnih učinaka može obuhvatiti više djece. Obukom se omogućuje proaktivan odgovor većeg broja ljudi čime se povećava obuhvat broja djece čiji su roditelji u zatvoru;

- pružanju pomoći počiniteljima kaznenih djela u preuzimanju odgovornosti za svoju djecu i održavanju odnosa sa svojom djecom, što igra ključnu ulogu u jačanju osobne odgovornosti i povećava izgleda za ponovnu integraciju u društvo nakon izlaska iz zatvora. Istraživanja pokazuju da je manje vjerojatno da će zatvorenici koji imaju stabilno obiteljsko okruženje u koje se mogu vratiti ponovno počiniti kazneno djelo nakon izlaska iz zatvora nego da će ga počiniti zatvorenici koji nemaju takvo okruženje.

Obuka ima dvostruku namjenu

Kao prvo, ona uključuje podizanje svijesti o:

- broju djece pogođene roditeljevim izdržavanjem kazne zatvora;
- postojanju takve grupe djece;
- iskustvu kroz koje prolaze djeca od trenutka uhićenja do puštanja iz zatvora uz poseban osvrt na čimbenike otpornosti;
- pravima djece čiji su roditelji u zatvoru;
- potrebi posvećivanja veće pozornosti pitanjima djece čiji su roditelji u zatvoru;
- načinu na koji stavovi i pristup odraslih prema djeci utječu na djecu;
- načinu na koji njihovo znanje o stavovima i pristupu djeci čiji su roditelji u zatvoru može pomoći u boljem radu.

Na primjer, čuvare se može uputiti da kad razgovaraju s djetetom ili ga pretražuju kleknu kako bi bili na istoj razini s njime i tako postupak učinili humanijim.

Kao drugo, ona uključuje praktične pristupe (izradu instrumenata i ostale proaktivne konstruktivne aktivnosti). Nakon što se upoznaju s poteškoćama s kojima se susreće dijete i postanu svjesne učinka svojih stavova i pristupa, institucije trebaju imati posebne instrumente za rad. To može zahtijevati učenje o načinu osmišljavanja kontekstualno prikladnih instrumenata. Obukom se pomaže institucijama i pojedincima da preispitaju svoju praksu i izrade te instrumente. Moguće je obučiti obučavatelje koji će zatim raditi s institucijama na identifikaciji, definiciji i razvoju proaktivnih aktivnosti. Ta vještina zahtjeva višu razinu kompetencija i stručnosti usmjerene prema akciji i interakciji. Djelotvorne aktivnosti zahtijevaju instrumente za analizu i ocjenu.

Čuvari mogu, na primjer, voditi bilješke o poteškoćama s kojima se susreću u radu s djecom čiji su roditelji u zatvoru i analizirati čimbenike koji tu igraju ulogu (multikulturalnost, položaj djeteta u odnosu na braću i sestre, itd.).

Kome je potrebna obuka i za što?

Sve institucije koje izravno ili neizravno rade s počiniteljima kaznenih djela i njihovim obiteljima oblikuju djetetovo iskustvo te stoga trebaju obuku. Podizanje svijesti počinje s naglašavanjem da oni koji aktivno sudjeluju u sferi djetetovog života igraju pozitivnu ili negativnu ulogu i da nisu samo neutralni promatrači. Njihovo postupanje i stavovi mogu pojačati ili ublažiti neugodne doživljaje djeteta. To uključuje osobe koje su i izravno i neizravno u kontaktu s djecom čiji su roditelji u zatvoru.

Izravan kontakt (nema nužno utjecaj na djecu zatvorenika). Učitelj u školi može biti upoznat s činjenicom da je djetetov roditelj na izdržavanju kazne zatvora, ali bez obzira na to može odlučiti da o tome djetetu ne kaže ništa. Ako dijete zna da je učitelj svjestan činjenice o izdržavanju kazne zatvora, a učitelj ne kaže ili ne učini ništa u vezi s tim, to može pogoršati eventualni osjećaj srama koji dijete gaji. Time učitelj postaje „negativan“ čimbenik.

Neizravan učinak (nema kontakta s djecom čiji su roditelji u zatvoru, ali učinak je velik). Zatvaranje u zatvor majke s malim djetetom u trajanju od tri mjeseca može uzrokovati iznimno veliku štetu za dijete i društvo u cjelini; iako su studije o djeci čiji su roditelju u zatvoru nepotpune, boravak roditelja u zatvoru bez sumnje utječe barem na neku djecu i može utjecati na njihov emocionalni, psihički i socijalni razvoj, a u pojedinim slučajevima možda i pridonijeti delikventnom ponašanju. Suci moraju biti upoznati s mogućim utjecajem njihovog izricanja kazne zatvora roditelju. Suci ili upravitelji zatvora u Francuskoj koji odlučuju o dozvolama za posjet djece utječu na sposobnost zatvorenog roditelja za preuzimanje uloge roditelja, na isti način kao i upravitelj zatvora koji zatvorenog roditelja šalje u samicu u vrijeme koje je određeno za posjet djeteta.

Kategorije osoba koje trebaju osposobljavanje

Osposobljavanje trebaju osobe koje rade s počiniteljima kaznenih djela u zatvoru i zajednici, uključujući:

1. policiju¹, upravitelje zatvora, čuvare (posebno čuvare koji su u izravnom kontaktu s obiteljima), osoblje koje je zaduženo za posjete, kreatore javnih politika, grupe za potporu, probacijske službe, službe koji dolaze u nadzor, inspektorate;
2. kazneno pravosuđe i stručne službe za provedbu zakona te suce i policiju;

1 Holt, N. & Miller, D., (1972.): *Explorations in Inmate-Family Relations*, California Department of Corrections Research Division. Istraživači sugeriraju da bi bilo dobro kada bi se obitelj zatvorenika smatrala glavnim terapijskim sredstvom, a kontakti s obitelji glavnom korektivnom tehnikom.

3. suce je moguće upoznati s činjenicom da je gotovo polovina žena koje boluju od puerperalne psihoze doživjela emocionalnu deprivaciju u djetinjstvu. Stoga oni koju izreknu kaznu zatvora ženama s malim kćerima riskiraju stvaranje predispozicija za to oboljenje u žena nakon poroda, što pak djeluje na mentalno zdravlje djeteta;
4. policija može ublažiti traumu tako da osigura da je barem jedan od policijskih službenika koji su prisutni pri uhićenju obučen za pružanje potpore djeci, te djecu vodi u drugu prostoriju tako da nisu prisutna pri stavljanju lisičina njegovom roditelju i objašnjava im što se događa;
5. institucije koje se bave djecom: škole, vrtići, socijalne službe, zdravstvena skrb, obrazovne ustanove u ranoj dobi i osobe koje se bave dobrobiti djece;
6. osobe koje su specijalizirane za rad s djecom čiji su roditelji u zatvoru: volonteri u igraonicama i pratitelji djece, psiholozi, skrbnici (uključujući roditelja) i udomitelji;
7. obitelji zatvorenika: roditelji koji su na izdržavanju kazne zatvora; ova kategorija može uključivati i roditelja skrbnika;
8. sve osobe koje utječu na društvo, uključujući poslovne ljude, kreatore javnih politika i medije.

Sve prethodno navedene kategorije, kao i šira javnost trebaju razumjeti prava djeteta i utjecaj zatvora na dijete. Na tom zadatku sve više rade različite nevladine udruge i zakonom propisane institucije.

Svi trebaju proći sljedeća četiri elementa obuke:

1. Utjecaj kazne na djecu

Taj utjecaj treba prezentirati na različite načine za različitu publiku. Uporaba direktnog govora djeteta, obitelji i zatvorenika (videozapisi, navodi) vrlo je djelotvorna. Promišljeno pozivanje na istraživanja također daje težinu navodima o utjecaju roditeljevog izdržavanja kazne zatvora.²

² Jones, Adele, Gallagher, Bernard, Manby, Martin, Robertson, Oliver, Schützwohl, Matthias, Jerman, Anne H., Hirschfield, Alexander, Ayre, Liz, Urban, Mirjam, Sharratt, Kathryn and Christmann, Kris (2013.): *Children of Prisoners: Interventions and mitigations to strengthen mental health*, University of Huddersfield, Huddersfield. Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/COPINGFinal.pdf> i Scharff-Smith, P, & Gampell, L. (2011.): *Children of imprisoned parents*, University of Ulster and Bambinisenzasbarre, The Danish Institute for Human Rights, Denmark, European Network for Children of Imprisoned Parents. Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/DIHR.pdf>.

2. Prava djece

Kampanjama za podizanje svijesti treba naglašavati da su djeca čiji su roditelji u zatvoru nedužna i da je održavanje kontakta s roditeljem koji je u zatvoru pravo, a ne privilegija. Djeca imaju prava prema Konvenciji o pravima djeteta UN-a i ostalim međunarodnim ugovorima, a često i prema nacionalnim zakonima.

Uvijek treba uzeti u obzir pitanja koja se tiču zaštite djece. Ta pitanja mogu biti složena i važno je ocijeniti predstavlja li roditelj prijetnju dobrobiti djeteta ili ne.

3. Ono što čine i način na koji to čine utječu na djecu

- Kreatori javnih politika i zakona te tijela koja izriču presude trebaju biti svjesni načina na koji njihove odluke utječu na djecu čiji su roditelji u zatvoru i na društvo u cjelini.
- Stručne osobe koje se bave djecom i učitelji trebaju znati da njihovo postupanje i stav mogu povećati stigmom s kojom se djeca suočavaju ili je ublažiti pružanjem potpore za vrijeme roditeljevog izdržavanja kazne zatvora.

4. Način na koji mogu mijenjati svoje postupanje

Težište obuke mora biti na načinima na koje te institucije mogu pružiti podršku djeci umjesto da im otežavaju situaciju.

Uz to obučavatelji trebaju voditi računa o tome da se ispunjavanjem djetetovih potreba postiže i korist za osobe koje se obučavaju.

Svi stručnjaci, kreatori javnih politika i ostale zainteresirane strane trebaju uvidjeti korist koju donosi promjena. Možda ih se može zainteresirati za to pitanje ako ih se uputi na to da rade u okviru konvencije UN-a koju je njihova zemlja ratificirala, da će pridavanje pažnje potrebama djeteta dovesti do boljeg ponašanja djeteta čime im se olakšava posao, da bi to mogla biti i njihova djeca, itd. Uvijek se može izvući neka korist iz razmatranja pitanja djece čiji su roditelji u zatvoru.

Tko je najprimjereniji za provedbu obuke?

Postoji niz modela kojima se definira tko će provoditi obuku različitih institucija koje takvu obuku trebaju. S praktične strane, to će ovisiti o postojanju dostupnih specijaliziranih institucija, odnosu tih institucija i institucionalnih obučavatelja te o volji nacionalnih organizacija da uspostave takvu vrstu obuke u svojoj zajednici u korist djece čiji su roditelji u zatvoru.

Instrumenti i metodologije

Materijali za obuku sada su široko dostupni na internetskim stranicama, bilo da se radi o letcima, materijalima preuzetim s interneta ili video isječcima od kojih se mnogi mogu upotrijebiti za široku ciljanu publiku. Niže navedeni su samo neki od materijala koji stoje na raspolaganju. Na internetskim stranicama članica međunarodne organizacije Children of Prisoners Europe koje su navedene na kraju ove knjige daje se najnoviji popis materijala te navodi internetska adresa organizacije Children of Prisoners Europe <http://childrenofprisoners.eu> na kojoj se mogu naći detaljnije informacije o internetskim stranicama članica te mreže.

Tri filma:

„*Jer ti nosiš moje ime*“ (engl. For You Bear My Name): dirljiv je uvod u temu i uključuje raspravu školske djece o pitanju izdržavanja kazne zatvora i o tome što to znači.

„*To nije praznik*“ (engl. It's No Holiday): radi se o iskustvima mladih ljudi čiji su članovi obitelji poslani u zatvor; ovaj je materijal pogodan za podizanje svijesti i za obuku širokog niza publike, od socijalnih radnika do učitelja u školama, policije i odvjetnika.

„*Emilia*“: priča o djeci u Švedskoj i njihovim iskustvima s roditeljevim izdržavanjem kazne zatvora.³

Udruga Treffpunkt e.V. Nürnberg izdala je kratki letak s preporukama i nalazima studije COPING o utjecaju roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na djecu: <http://www.treffpunkt-nbg.de/>

3 *Car tu porteras mon nom*, Sébastien Verkindere, Production Agit. Prod. SA. Ovaj je film dostupan na francuskom jeziku s engleskim titlovima na: <http://www.fonds-houtman.be/fr/les-documents-a-telecharger/i> u DVD formatu (bez titlova). Za lozinku molimo kontaktirati Fonds Houtman na: CBornauw@fondshoutman.be. *It's no holiday*. Ovaj je materijal izvorno snimljen u DVD formatu, ali u međuvremenu je napravljena njegova adaptacija u materijal za e-učenje na internetskim stranicama, koji je dostupan na: <http://familiesoutside.org.uk/itsnoholiday/#sthash.FSdX7zRN.dpuf>. *Emilia* i ostali materijali na švedskom dostupni su na: <http://www.riksbryggan.se/material.html>.

Obuka i svijet zatvora i policije

Općenite napomene

Ova vrsta obuke odnosi se na obuku čuvara i u tom području nevladine udruge imaju znatno više iskustva, no ona bi bila slična i u slučaju obuke policije. Razlika bi bila u stavljanju posebnog naglaska na specifičnosti utjecaja uhićenja na dijete i opisu najboljih načina na koji policijski službenici mogu izvršiti uhićenje u prisutnosti djece.⁴

Imperativ u pristupu pitanju izdržavanja kazne zatvora jest poštivanje temeljnih ljudskih prava. Obuka u području ljudskih prava mora biti prisutna u cijelom sustavu. Upravitelji zatvora, zatvorske službe i osoblje moraju biti svjesni da osobe koje rade za djecu ne traže privilegije za dijete već nastoje zaštititi njegova prava.

„Osoblje igra ključnu ulogu u utvrđivanju upravlja li se zatvorima u skladu s načelima o zaštiti ljudskih prava. To se prvenstveno odnosi na osoblje koje je u izravnom kontaktu sa zatvorenicima na dnevnoj osnovi. Posao zatvorskog čuvara iznimno je složen i zahtijeva primjenu opsežne skupine vještina. Zatvorski čuvari moraju voditi računa o sigurnosti i biti svjesni potrebe stvaranja i njegovanja sigurnog okruženja, a istovremeno činiti sve što je moguće kako bi zatvorenicima omogućili preispitivanje njihovih životnih stilova, savladavanje novih vještina i pripremu za puštanje na slobodu. Čuvari će biti sposobni uspješno odigrati tu složenu ulogu ako su dobro i adekvatno obučeni za to. U Engleskoj i Walesu, razdoblje obuke kroz koju prolaze novi čuvari prije početka rada u zatvoru je osam tjedana, bez obzira na vrstu zatvora u kojoj će raditi. No, u Danskoj ta obuka traje tri godine, u Austriji petnaest mjeseci, u Francuskoj osam, a u Italiji tri mjeseca.“

Andrew Coyle, Memorandum o dokazima Zajedničkom parlamentarnom odboru za ljudska prava, travanj 2004.

4 Potrzebe djece u trenutku uhićenja razmatraju se u sljedećim člancima: Robertson, O., (2013.): *Children of prisoners: The arrest procedure*, u: Police, Judges & Sentencing: Arrests, Trials & Children's Rights, COPE Special Edition Newsletter. Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wpcontent/uploads/2013/12/JudgesSentencingNewsletter.pdf> Christmann, K., (2013.): *Arrested development?*, u: Police, Judges & Sentencing: Arrests, Trials & Children's Rights, COPE Special Edition Newsletter. Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/JudgesSentencingNewsletter.pdf> *Children of prisoners: The impact of witnessing arrest and how police can help* (2013.), *Children of Prisoners Europe, Fundamental Rights and Citizenship programme of the EU*. Tekst je u cijelosti naveden u Poglavlju 8.

U Europi se zahtjevi u pogledu obuke znatno razlikuju od države do države. U Norveškoj obuka svih čuvara traje tri godine, a u Ujedinjenoj Kraljevini trenutačno je propisan rok obuke od šest tjedana. U Hrvatskoj je uvedena obuka čuvara, a u Italiji se također provodi tečaj za obučavanje čuvara. Niže naveden primjer iz prakse pokazuje da je ponekad, u okviru različitih načina obuke osoblja, u obuku moguće uključiti obuku o pitanjima djece.

Ostala pitanja koja treba uzeti u obzir pri obuci u zatvorima

- Neophodno je da zatvorsko osoblje na svim razinama njeguje prijateljski stav prema djeci. To se može postići efektom prenošenja, od upravitelja zatvora do zatvorenika što se sada provodi prosocijalnim modeliranjem: upravitelji zatvora moraju biti svjesni da njihov stav definira ponašanje u cijelom zatvoru. Uprava koja je toga svjesna i poštuje zatvorenike može utjecati na čuvare i prenijeti im osjećaj poštovanja za druge, uključujući i djecu zatvorenika. Kaskadni učinak međusobnog dobrog postupanja u konačnici ima pozitivan učinak na djecu zatvorenika.⁵
- Zatvorski čuvari imaju složenu dvostruku ulogu jer u svom radu s ljudima moraju zadovoljiti dva potpuno oprečna cilja, s jedne strane sigurnost, a s druge poštivanje ljudskog digniteta. Obukom se moraju obuhvatiti obje zadaće.
- Obuka je presudna za promicanje pozitivnih stavova tijekom cijelog procesa rada. *Rad na stavovima* kontinuirana je potreba i važna je jer dosljednost u dobrim stavovima zatvorskih čuvara utječe na sve kontakte između djece i roditelja koji je u zatvoru – od zatvorskih vrata do kraja posjeta. Obuka može pomoći čuvarima u preispitivanju primjerene primjene njihovih ovlasti: oni ne moraju glumiti kako bi nametnuli svoj autoritet jer sam sustav predstavlja autoritet. Ovaj dio obuke mogao bi uključivati podizanje svijesti o stereotipovima i predrasudama ljudi, omogućujući čuvarima preispitivanje vlastitih stavova i mišljenja.
- Zatvorski čuvari moraju biti oprezni i otvoreni, moraju biti dobri promatrači spremni za izgradnju smislenog kontakta sa zatvorenicima koji se temelji na poštovanju. Obukom treba jačati njihovo samopouzdanje i razvijati njihovu osobnost u smjeru potrebnom

5 Istraživanja su pokazala da se u raspravama s osobljem o njihovom organizacijskom okruženju nameće kao jedno od temeljnih pitanja pitanje njihovog osjećaja da su cijenjeni. Kada ih se cijeni, bolje brinu o zatvorenicima. Osoblje je mišljenja da se to postiže ako ih je uprava spremna saslušati, redovito s njima komunicirati, s njima postupati kao s pojedincima, te prepoznati njihov rad na smislen način. Komunikacija i osjećaj cijenjenosti uglavnom su nisko ocijenjeni u svim zatvorima (ali utvrđene su i znatne razlike). Liebling, A., Price, D., & Shefer, G. (2010.): *The prison officer*, Routledge.

za njihov rad. Odabir osoba za radno mjesto zatvorskog čuvara ključno je za postizanje djelotvornosti i visokih standarda. Uvodni satovi obuke za novozaposlene čuvare trebaju uključivati materijale čije je težište na pristupima djeci u zatvorskom okruženju, temeljna znanja o ljudskom razvoju, informacije o pravima djeteta, te materijale o utjecaju zatvora na djecu i posebnim potrebama djece.

- Dobar kontakt između zatvorenika i njihove djece povećava sigurnost u zatvoru i koristan je za zatvorske službe. Obitelji zatvorenika mogu zatvorskim službama pružiti korisne informacije o samoranjavanju, unošenju opojnih droga, vršnjačkom nasilju, itd. ako one osjete da su dobrodošle. Obitelji često imaju veći utjecaj na ponašanje zatvorenika te ih tako mogu nagovoriti da se uključe u različite oblike tečajeva u zatvoru. Ako su i same obaviještene o tome, mogu se uključiti i u planiranje odsluženja kazne zajedno sa zatvorenikom. Pokazalo se da kvalitetni posjeti pozitivno utječu na počinitelje kaznenih djela. Oni su mirniji i često optimističniji.⁶
- Članovi zatvorskog osoblja igraju ulogu i u pružanju podrške očuvanju mentalnog zdravlja počinitelja kaznenih djela. Studijom Centra za istraživanje zatvora Kembričkog instituta za kriminologiju (engl. Cambridge Institute of Criminology Prisons Research Centre) o povećanoj incidenciji samoubojstava u zatvorima ukazuje se na čimbenike koji mogu smanjiti incidenciju samoubojstava.⁷ Jedan je od tih čimbenika bolje obučavanje zatvorskog osoblja odgovornog za nadzor počinitelja kaznenih djela.
- U nekim zemljama zatvorski čuvari imaju mogućnost razvijanja specijalističkih vještina preuzimanjem uloge koje u drugim zemljama igra vanjsko stručno osoblje (kao npr. psiholozi i socijalni radnici). To pridonosi većem zadovoljstvu na poslu i samopoštovanju čuvara, a time i većem poštivanju zatvorenika i njihovom samopoštovanju. To je ujedno i jeftinije jer se za isti trošak obuhvaća više roditelja koji su na izdržavanju kazne zatvora. Posebno obučeni čuvari mogu pružati obuku o roditeljstvu, kao što je slučaj sa švedskim „kružocima“ koje vode posebno obučeni čuvari koje je pokrenula, razradila i provela krajem 1990-tih nevladina udruga Bryggan koja djeluje diljem Švedske, a bavi se pitanjima djece čiji su roditelji u zatvoru (vidi Poglavlje 3.). Posebno obučeni čuvari mogu također pružiti podršku i informacije obiteljima. Model službenika za kontakt s obiteljima u zemljama poput Škotske

6 Lieblich, A., Tait, S., Durie, L., Stiles, A., & Harvey, J. (2005.): *An Evaluation of the Safer Locals Programme: A summary of the main findings*, Cambridge Institute of Criminology Prisons Research Centre: Cambridge.

7 *Ibid.*

također omogućuje čuvarima specijalizaciju za rad s obiteljima i prisutnost za vrijeme posjeta.⁸

- U idealnom scenariju obukom će se u cijelosti podizati svijest i jačati kritičko promišljanje i kritička primjena informacija koje se odnose na djecu, kako bi sve daljnje aktivnosti i materijali za obuku i priručnici bili usmjereni na dijete. Zatvori bi možda mogli angažirati vanjske stručnjake kako bi osigurali da materijali kojima se koriste budu usmjereni na djecu i prilagođeni njihovim potrebama.

Osnovna obuka za sve zatvorske čuvare

Ova vrsta obuke može se provoditi u okviru početne obuke zatvorskih čuvara i treba obuhvaćati:

- utjecaj koji zatvorski svijet ima na djecu, kako u zatvoru tako i u njihovim zajednicama;
- ključnu ulogu koje obiteljske veze imaju u vezi sa zatvorom;
- potrebu za pristupom usmjerenim na dijete i način na koji se to može postići. Takav pristup zahtijeva obuku koja obrađuje dinamiku međuljudskih odnosa radi jačanja interaktivnih vještina u radu s djecom. Tom bi se obukom također poboljšalo pro-socijalno modeliranje i razvoj emocionalne inteligencije;
- utjecaj koji izgled i stav (npr. osmijeh) čuvara ima na djecu;
- osiguranje uvjeta posjeta primjerenih djeci (prostor za igru i/ili posebne posjete usmjerene na djecu, cjelokupno okruženje tijekom posjeta);
- pretraživanje djece na način koji je prihvatljiv za djecu i pitanja zaštite djece, odnosno osiguravanje da je posjet u najboljem interesu djeteta i da je okruženje sigurno (bez električnih utičnica, i sl.)⁹;
- značaj jasnih objašnjenja i informacija za djecu i obitelji zatvorenika. Knjige za djecu poput onih opisanih u Poglavlju 5. i DVD „*Emilia*“ opisuju to iskustvo;

8 Obuka u škotskoj Upravi za zatvorski sustav (engl. Scottish Prison Service): Novozaposleni moraju za vrijeme probnog rada proći stručni kvalifikacijski ispit (Scottish Vocational Qualification, SVQ) iz područja skrbi koja se pruža u zatvorima. Njihova opća obuka sastoji se od dva dana predavanja koje drže stručnjaci iz područja rada s djecom i obiteljima pogođenima zlorabom droga i alkohola. Osoblju koje provodi programe za zatvorenike mogu se ponuditi savjetovanje i obuka iz roditeljstva. Obuka za upravu i operativno osoblje poput one koju provodi udruga Families Outside o pitanjima utjecaja izdržavanja kazne zatvora, zaštite i uslugama koje se pružaju klijentima provodi se pojedinačno u zatvorima.

9 Za detaljnije informacije o relevantnim zdravstvenim i sigurnosnim pitanjima vidi: *Children Visiting Prisons: Sharing Good Practice*, (2005.), Kids VIP. Može se dobiti od PACT na: <http://www.prisonadvice.org.uk/Shop>

- način na koji rad s roditeljima u zatvoru treba osnažiti zatvorenike u njihovoj roditeljskoj ulozi i osigurati im vještine potrebne za podršku ili poboljšanje odnosa s njihovom djecom, ne raditi stvari umjesto njih, na primjer, umjesto pisanja pisma u ime zatvorenika, pomoći im u razvijanju pismenosti kako bi sami mogli pisati pisma svojoj djeci¹⁰;
- jačanje pristupa obiteljima zatvorenika koji nije osuđujući. Mnogi stavovi zatvorskog osoblja duboko su usađeni i nesvjesno se izražavaju što zahtijeva posebnu i dosljednu obuku;
- utjecaj njihovih emocija. Članovi osoblja trebaju biti svjesni i načina na koji se njihova agresija i neprijateljski stav mogu prenijeti na zatvorenika i u određenoj situaciji povećati napetosti.

Što se tiče osoblja koje je uključeno u posjete, pristup usmjeren na dijete, a koji se u osnovnim crtama obrađuje u odjeljku koji se bavi osnovnom obukom, mora se detaljnije obraditi i dalje razvijati. Važno je da zatvorsko osoblje koje se zaista susreće s djecom razumije temeljnu dinamiku odnosa koji se može izgraditi između djeteta, roditelja koji je u zatvoru i čuvara.¹¹ Osoblje koje izravno surađuje s obiteljima treba razviti vještine slušanja i temeljne savjetodavne vještine.

Rad na stavovima

Pojedinim članovima osoblja teško je zamisliti zatvorenike kao „sposobne“ roditelje. No iskustvo je pokazalo da se stavovi osoblja mijenjaju i da se oni s više poštovanja odnose prema zatvorenicima kada ih vide kako se družu s djecom i preuzimaju roditeljsku ulogu.

Primjer iz prakse

Rasprava o temelju za donošenje odluka o tome treba li u norveškim zatvorima dopustiti djeci da prenoće u zatvoru omogućava preispitivanje temeljnih pretpostavki. Stan za posjete ima dvije spavaće sobe. Treba li dopustiti djeci da u te prekonocne posjete dolaze sama (na uobičajene

10 Knjiga pripovijedaka „Očevi“ (engl. Dads) pomaže zatvorenicima u izradi audio ili video priča namijenjenih njihovoj djeci kod kuće i tom se knjigom koriste mnogi zatvori u Engleskoj. Tečajevi obuke za obitelji sastoje se od niza kvalitetnih posjeta zatvoru za obitelji s malom djecom, a težište je na roditeljstvu i razvoju pripremnih pismenih vještina i pismenih vještina. Satovi se sastoje od teoretskog i praktičnog dijela. Ovakva obuka provodi se u zatvoru Wolds u Engleskoj. Vidi: <http://www.ofstur.gov.uk/resources/good-practice-re-source-%E2%80%93-inclusive-family-learning-prison-setting-hmp-wolds>.

11 Moduli za obuku mogli bi imati težište na nekoj od dinamika koje se mogu odvijati za vrijeme posjeta djece roditeljima u zatvoru. To uključuje tendenciju roditelja u zatvoru da na dijete projicira svoje osjećaje (vidi sebe kao žrtvu, a dijete kao roditelja), tendenciju djeteta da u volonteru ili nekoj trećoj strani, a ne u svome roditelju, traži izvor stabilnosti i sigurnosti, tendenciju djeteta da čuvara doživljava kao neprijatelja, itd.

dvosatne posjete dolaze u pratnji)? Pitanje koji se postavlja jest kako zaštititi djecu tijekom posjeta i koje su moguće posljedice omogućavanja djeci da dolaze sama u uobičajene i prekonodne posjete. Koje je preduvjete nužno osigurati kako bi se osiguralo da su ti posjeti sigurne i u najboljem interesu za dijete? Situacije i odnosi razlikuju se od obitelji do obitelji no važno je da se to pitanje detaljno raspravi i da postoje jasne smjernice. Važno je uzeti u obzir i zabrinutost čuvara u vezi s najboljim interesima djeteta ako je ono tijekom posjeta zatvoreno u zatvor s ocem koji je kriminalac kao i stajališta onih koji smatraju da ako je odnos dobar a otac je bio dobar otac, tada nema razloga za zabrinutost. Rješenje bi moglo biti, na primjer, da treba uspostaviti mehanizme zaštite, primjerice, da čuvar dolazi u kontrolu tijekom posjeta tri puta u dvadeset četiri sata. Je li to dovoljno? Debata ukazuje na važnost otvorene rasprave i mogućnost preispitivanja pretpostavki, kao na primjer one da je zatvorenik po definiciji loš otac i opasan za svoje dijete.

Tko je najprimjereniji za pružanje obuke u zatvorskom svijetu?

U idealnoj bi situaciji zatvorski sustav trebao u okviru osnovne obuke za sve relevantno stručno osoblje osigurati i naprednu obuku koja se bavi pitanjima djece. Vanjske institucije često mogu poslužiti kao katalizator i podrška kojima se osigurava adekvatna i pažljivo osmišljena poduka i one također mogu pomoći u boljem izražavanju dječjeg stajališta od bilo kojeg zatvorskog odjela koji se vjerojatno više bave pitanjima sigurnosti.¹² Nevladina udruga Bryggan pruža obuku za zatvorske čuvare u Švedskoj, dok u Norveškoj udruga FFP pruža četverosatnu obuku za čuvare tijekom njihove inicijalne petogodišnje obuke, a osoblje zatvora prisutno je na redovitim sastancima s čuvarima. U Ujedinjenoj Kraljevini nevladine udruge daju određeni doprinos osnovnoj obuci čuvara u vezi s pitanjem utjecaja roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na dijete.

Instrumenti i metodologije

Krajnji je cilj omogućiti zatvorskim čuvarima razumijevanje problema kako bi oni mogli imati kontrolu i dalje sami raditi na tom pitanju. Obuka za novozaposlene i specijalistička obuka za osobe koje su u izravnom kontaktu s djecom mora biti primjerena razini njihovih zadaća.

Dobro je da obuka uključuje različite stilove učenja, vizualni, auditivni, taktilni i kinestetički, jer se time olakšava učenje osobama koje su sklonije pojedinom stilu učenja.¹³

¹² Čini se da je u Norveškoj prihvaćen stav da je zatvor skup i da ima ulogu rehabilitacije i težište je mnogo manje na kažnjavanju nego drugdje.

¹³ Obuku pod nazivom Kids VIP training za osoblje koje je zaduženo za posjete i voditelje

Sugestije dane na temelju iskustva s obukom u Ujedinjenoj Kraljevini (obuka je izrazito kulturološki uvjetovana):

- obuka se treba temeljiti na raspravama i uzeti u obzir iskustva zatvorskih čuvara kao pojedinaca, a posebno kao roditelja i ona ne smije biti previše didaktički usmjerena: individualni sastanci, grupne rasprave, sastanci na kojima se postavljaju i odgovara na pitanja, primjeri iz prakse i ilustracije iznimno su važni. Kada je to uobičajeno za nacionalnu kulturu obuke, igranje uloga može biti korisno kao način kojim se omogućuje čuvarima da razumiju emocije i pitanja s kojima se suočavaju djeca i njihovi roditelji, kako zatvorenici tako i skrbnici u zajednici;
- informacije i objašnjenja o pravima djeteta i broju djece koja su pogođena roditeljevim izdržavanjem kazne zatvora (forma kviza može biti korisna za prijenos informacija);
- vizualna pomagala: snimke na DVD-u o dolasku u zatvor koje pokazuju kako to može biti zastrašujuće sa stajališta djeteta (sigurnosni uređaji, hodnici, poster i crteži na zidovima postavljeni u visini djeteta);
- video sadržaji s primjerima dječjih iskustava i dobre prakse koji pokazuju što se može učiniti s malo mašte i što se po tom pitanju radi u drugim zemljama kao i s primjerima dobre prakse u pogledu prijateljskog odnosa čuvara prema djeci, kao što je na primjer nastojanje čuvara da budu u visini djeteta kada ga pretražuju i da objasne djetetu što rade;
- u izravnom kontaktu s čuvarima pomoći im u uspostavljanju veze s djecom općenito i potaknuti ih da pričaju o djeci s kojom dolaze u kontakt. Potaknuti ih da sagledavaju društvene i emocionalne posljedice boravka u zatvoru i da ih izražavaju igranjem uloga ili gledanjem video sadržaja. Za postizanje promjena u stavu mogao bi biti važan i element eksperimentalnog učenja kao i analiza stvaranja stereotipova;
- pokazati koje su koristi toga za čuvare te kako bolji kontakt između zatvorenika i obitelji pomaže zatvorima. Na primjer, obitelji mogu čuvarima dati informacije o unošenju opojnih droga u zatvor, samoranjavanju itd., ali samo ako su izgradili dobar odnos s čuvarima i osjećaju da ih oni poštuju;
- poticati ideje zatvorskog osoblja o promjenama. Omogućiti čuvarima osmišljavanje idealne sobe za posjete tako da osjete da sudjeluju u promjenama i imaju kontrolu.

igraonica verificirala je vanjska institucija, a moduli su definirani na način kojim se osigurava usvajanje znanja svim vrstama polaznika u skladu s različitim stilovima učenja: aktivistički, refleksivni, teoretski i pragmatični te kognitivni, afektivni i intuitivni kako bi se osiguralo bolje usvajanje znanja i korist od učenja.

Rad na konkretnim iskustvima:

- raspravljati o radu i poteškoćama s kojima se susreću u radu s djecom;
- voditi uvodne razgovore kojima se prikupljaju podaci o poteškoćama s kojima se susreću;
- staviti težište na poteškoće s kojima se susreću i pomoći osoblju u pronalaženju konstruktivnih rješenja;
- utjecaj stajališta poznatih pojedinaca: čuvari mogu bolje shvatiti problematiku djece čiji su roditelji u zatvoru ako o njoj čuju mišljenje visokopozicionirane osobe u svijetu kaznenog pravosuđa ili mišljenje osobe koja je na neki drugi način poznata, kao na primjer nogometaša;
- materijali za obuku: za kvalitetan sat obučavatelji trebaju raznovrsne materijale: dobre informativne letke, postere, priče djece, materijale koji se dijele polaznicima u kojima se sažeto prikazuju najvažnija pitanja, kvizove, ilustracije i primjere dobre prakse;
- privremeni premještaj osoblja i ostali vanjski utjecaji: angažiranje vanjskog stručnog osoblja poput primjerice zdravstvenog radnika za rad u zatvoru dobar je način za razmjenu iskustva i stručnih znanja;
- obučavanje volontera za rad ili održavanje redovitih mjesečnih sastanaka (poput onih koje održava udruga Relais Enfants Parents) na kojima se obučavaju čuvari i kojima se utječe na čuvare (vidi ranije opisan primjer iz prakse u Norveškoj).

Primjer iz prakse: Italija

„Dječje oči mogu preobraziti zatvor“ – pilot program obuke u Italiji

Roditeljstvo i zatvor: postizanje ravnoteže između sigurnosti i kvalitete posjeta u zatvoru

Ovaj je pilot program obuke prošlo više od dvije stotine članova zatvorskog osoblja, socijalnih radnika i zatvorskih odgojno-obrazovnih radnika, a provela ga je udruga Bambinisenzasbarre u razdoblju od 2012. do 2013. Program se zasniva na učenjima Alaina Bouregbe, a uključuje pedagoške vještine i iskustvo u području kaznenog sustava kojima se teži smanjenju ograničenja koja nameće zatvor, posebno onih koja utječu na odnose između djece i roditelja.

Svrha obuke

- *Osigurati dobrobit i dobar međusobni odnos zatvorskog osoblja, djece, obitelji, društva i roditelja u zatvoru, omogućavanjem provedbe*

institucionalne misije zatvora kroz zajedničko djelovanje svih uključenih strana.

- Podržavati direktive središnje uprave i smišljati inovativne načine za provedbu tih direktiva.*
- Osnovati jedinstvenu regionalnu organizaciju te definirati zajedničke dnevne aktivnosti i prakse.*

Ciljevi

- Unaprijediti praksu dočekivanja djece i obitelji.*
- Uspostaviti prikladnu strukturu pristupa i organizacijskih protokola.*
- Rad na podizanju svijesti osoblja odgovornog za izdavanje dozvola za posjete u zatvoru i praćenje članova obitelji koji ulaze u institucije kao i ostalog zatvorskog osoblja, zatvorskog odgojno-obrazovnog osoblja i socijalnih radnika.*
- Iskustveno učenje i radionice za raspravu, čime se stvaraju poboljšanja u pojedinim institucijama.*

Pilot obuka zatvorskog osoblja nije ograničena samo na prostor unutar zatvorskih zidina nego se njome zbog njezinog preobražajnog potencijala može obuhvatiti i vanjsko društvo kojemu zatvor pripada, širenjem znanja, na primjer, na druge odgojno-obrazovne sustave i sustave socijalnog rada, što će utjecati i na druge odnose tih sustava s djecom i obiteljima zatvorenika.

Glavno je težište na pojedinačnim iskustvima sudionika i tečaj se zbog toga temelji na međusobnoj komunikaciji. Zatvorska se pravila tada razmatraju u svjetlu relevantnih odnosa. Profesionalni je cilj postizanje osobne sposobnosti pojedinca da humanizira odnose.

Djeca stavljaju odnose na kušnju na radikalnan način; ona traže transparentnost i jasnoću. Omogućavanjem toga pomaže se zatvorskom i ostalom osoblju te se djeci i njihovim roditeljima olakšava razumijevanje pravila koja moraju poštivati.

Opis iskustva

Program obuke obuhvaća:

Niz sastanaka na kojima sudjeluju grupe od petnaest do dvadeset članova osoblja, predstavnika svih stručnih službi, no većinom zatvorskog osoblja zaduženog za izravan kontakt s javnošću (posjeti/paketi), u trajanju od tri radna dana, s time da se prvo održavaju dvodnevni sastanci, a treći je sastanak zamišljen kao nastavak koji se održava nakon nekoliko mjeseci.

Tijekom tog trećeg sastanka sagledavaju se aktivnosti koje su se odvijale u razdoblju od prvih sastanaka i mogućnosti osnivanja što jedinstvenije regionalne organizacije sa zajedničkim pravilima i dnevnim aktivnostima.

Scena obuke

Svi sudionici obuke sjede u krugu i potiče ih se na aktivno sudjelovanje. Zadaća je obučavatelja olakšati postupak razmjene iskustva koja se opisuju i „uprizoruju“ kao u znanstvenom laboratoriju, bez predrasuda ili osude.

Tim je nizom sastanaka također omogućena analiza i validacija materijala za obuku i procjenu izvodivosti uvođenja u svim kaznionicama sustava za prijem djece Spazio Giallo (vidi Poglavlje 5.) koji je bio temelj za odgojno-obrazovno istraživanje ovog programa obuke.

Veza između djeteta i roditelja koji je u zatvoru u centru je „scene“, čime se kod sudionika evociraju i prizivaju njihova iskustva s djecom i roditeljima i posvećuje im se pažnja u krugu u učionici. Zatvorenik nije samo zatvorenik već je i roditelj, a djeca tih roditelja su društvena grupa s posebnim potrebama i problemima zbog situacije u kojoj se nalaze njihovi roditelji. Njihovo izdvajanje u grupe i rasprava o njima ne smiju voditi daljnjoj diskriminaciji i stigmatizaciji već privući pozornost na njihove potrebe.

Obuka donositelja zakona, izricatelja presuda, donositelja odluka i zatvorskih inspeksijskih tijela

Usprkos tome što se oni možda nikada neće susresti s djetetom roditelja koji je na izdržavanju kazne zatvora, navedeni stručnjaci moraju biti upoznati s načinom na koji njihove odluke utječu na roditeljevo izdržavanje kazne zatvora, a time i na njihovu djecu i društvo u cjelini.

Kao što je navedeno u Poglavlju 2., Konvencija o pravima djeteta UN-a može utjecati na izricanje kazne zatvora i promicati alternativne načine izdržavanja kazne zatvora. Međutim, iako su sve zemlje Europe ratificirale tu Konvenciju, postoje razlike u stupnju njezine provedbe među pojedinim državama. Prema navodima UNICEF-a, obuka stručnjaka iz područja prava i sudstva u Norveškoj i Belgiji dovela je do povećanog broja slučajeva u kojima se spominje Konvencija. U Španjolskoj se, usprkos tome što je ugrađena u nacionalno pravo, Konvencija manje primjenjuje jer su je i odvjetnici i suci manje svjesni.

Sudbene nadležnosti razlikuju se među državama pa stoga postoje i razlike među donositeljima odluka o zatvorskoj politici ili tijelima koje imaju nadzornu ulogu. Konačnu odgovornost za uvjete u zatvoru snose političari. Za nadzor zatvorskog sustava zadužene su institucije na nižoj

razini, što uključuje različite državne službenike, a u pojedinim slučajevima druge neovisne osobe. Od iznimne je važnosti da osobe koje su zadužene za nadzor budu upoznate s problemom djece čiji su roditelji u zatvoru i posebnim potrebama te djece te da na njih adekvatno odgovaraju. Tako, na primjer, pri provođenju inspekcija te osobe trebaju biti svjesne važnosti djetetu prilagođenih prostorija za posjet koje moraju, između ostaloga, biti i dovoljno velike kako bi se djetetu omogućilo izbjegavanje izravnog kontakta očima, te trebaju biti svjesne psiholoških razloga za to.

Primjeri nadzora

- U Francuskoj, Portugalu, Italiji i Španjolskoj postoje posebni suci za nadzor. U Francuskoj i Belgiji postoje i posebne institucije za praćenje.
- U Belgiji i Poljskoj za nadzor zatvora nadležna je sudbena vlast.
- U Francuskoj, Nizozemskoj i Njemačkoj postoje lokalni odbori za nadzor koji su povezani sa zatvorima.
- U Engleskoj i Walesu, nadzor se provodi na nekoliko razina. Ministarstvo pravosuđa osnovalo je nacionalnu službu (engl. National Offender Management Service, NOMS) za kreiranje politika državnih i privatnih zatvora.
- Zatvorima upravlja Uprava za zatvorski sustav (engl. Prison Service) ili upravljaju privatna društva. Zatvorski inspektorat (engl. Prisons inspectorate) prati rad zatvora na nacionalnoj razini.
- U svakom zatvoru postoji neovisni odbor za praćenje (engl. Independent Monitoring Board).
- Pravobranitelj za zatvorski sustav kao i u mnogim drugim zemljama nadzire zatvore i može doći u posjete.

Instrumenti i metodologije

- Pronaći posebno suosjećajne utjecajne pojedince i obučiti ih i pružiti im informacije kako bi oni postali zagovornici pitanja djece čiji su roditelji u zatvoru.¹⁴ U Švedskoj u svakom zatvoru postoji pravobranitelj za djecu, a to će uskoro biti slučaj i u Norveškoj.
- Važno je da nevladine udruge mogu s njima raspravljati o njihovoj ulozi.
- Materijali namijenjeni zagovornicima pitanja djece čiji su roditelji u zatvoru u kojima se navode istraživanja i konkretni slučajevi.

¹⁴ Na primjer, upravitelj zatvora koji je zagovornik pitanja djece čiji su roditelju u zatvoru može održati govor zatvorskom osoblju na nekoj konferenciji.

- Video materijali koji prikazuju dobru praksu kojima se zagovornici pitanja djece čiji su roditelji u zatvoru mogu bolje upoznati s potrebama djece pogođenih roditeljevim izdržavanjem kazne zatvora. Korisni mogu biti i članci u relevantnim stručnim časopisima.
- Dogovarati sastanke za raspravu, poput onih koji se u Škotskoj održavaju između udruge Families Outside i pojedinih članova sudbene vlasti u okviru međustranačke parlamentarne skupine.
- U nekim zemljama inspeksijski timovi imaju standarde na temelju kojih ocjenjuju zatvore i način njihovog rada. U takvim slučajevima nevladine udruge ponekad mogu u dijalogu s inspeksijskim timovima istražiti način na koji se njihovi standardi odnose na djecu čiji su roditelji u zatvoru.
- Prilika za promjenu. Navodimo primjer pisma napisanog kao odgovor na jedan slučaj: „Savjet koji je službenik dao sucima o potrebi zatvaranja gdje Aldous iznimno je štetan i može imati goleme posljedice za ranjivu obitelj koja skrbi o djetetu s ozbiljnom invalidnošću. Njime se postavlja i općenitije pitanje o obuci pravosudnih službenika u tom području zakona i prakse... Bio bih vam zahvalan kada biste mi rekli jesu li o slučaju R (o zahtjevu Amande Aldous) obaviješteni i pravosudni službenici na našim sudovima kako bi se osiguralo da se takve skupe nepravde ne ponavljaju u budućnosti.“ Nakon toga izdano je priopćenje svim pravosudnim službenicima i članovima Društva pravosudnih službenika (engl. Justices' Clerks Society) kojim se skreće pozornost na slučaj R (o zahtjevu A. Aldous) i taj će se slučaj uključiti u buduću obuku pravnih savjetnika.¹⁵

Obuka i subjekti koje se bave s djecom

Mnoge stručne osobe koje se bave djecom susreću se s djecom čiji su roditelji u zatvoru, ali ne doživljavaju to kao kritičan čimbenik za djecu. U idealnim uvjetima, pitanje radi li se o djetetu čiji je roditelj u zatvoru trebalo bi biti jedno od mnogih s popisa za provjeru važnih čimbenika koji utječu na dobrobit djeteta. Tim se općenitijim pristupom sprječava daljnja stigmatizacija djece čiji su roditelji u zatvoru do koje može doći bolje ciljanim pristupom.

Škole, socijalne službe, volonteri koji rade s djecom u igraonicama, pratitelji djece i ostale osobe koje se bave djecom trebaju proći obuku koja im omogućava:

- uvid u to kako njihov angažman ili nedostatak angažmana utječe na djecu;
- razumijevanje dječje perspektive;

¹⁵ Epstein, R., Masson, I., & Wise, I., (2011.): Imprisonment for debt: a case study, Coventry Law Journal, vol 16, br. 2.

- prepoznavanje znakova koji ukazuju na to da dijete ima roditelja u zatvoru.

Tim je grupama potrebna specijalistička obuka pomoću informativnih paketa i interaktivnih satova. Idealno bi bilo da se satovima obuke obuhvate osobe iz različitih područja koje rade s djecom radi međusobnog podizanja svijesti i promicanja interdisciplinarnе suradnje.

Zagovarajući to pitanje, pravobranitelji za djecu u Hrvatskoj i na Cipru sastavili su impresivan interdisciplinarni popis institucija, sustava i osoba koje bi trebale biti obučene u tom smislu. Jedan od brojnih rezultata koje je Hrvatska postigla jest plan Agencije za odgoj i obrazovanje da pitanja vezana uz djecu čiji su roditelji u zatvoru uključi u obrazovanje odgojno obrazovnih djelatnika. Udruga Families Outside započela je s obukom škotskih učitelja i učitelja–pripravnika, dijelom i kroz organizaciju posjeta lokalnim zatvorima kako bi sami vidjeli kroz što obitelji prolaze, posebno prilikom posjeta.¹⁶ U Ujedinjenoj Kraljevini nevladine udruge provode interdisciplinarnu obuku. Obukom pod nazivom „Skrivena kazna“ (engl. Hidden Sentence) pruža se općenito objašnjenje utjecaja roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na djecu svim osobama u zajednici koje bi vjerojatno mogle doći u kontakt s tom djecom.

Tko je najprimjereniji za obučavanje stručnjaka koji se bave djecom, voditelja igraonica i volontera?

Pri izradi prethodno opisanog pristupa koji se temelji na „popisu za provjeru“, svi uključeni stručnjaci trebaju razumjeti koje su potrebe djece čiji su roditelji u zatvoru i kako ih na najbolji način ispuniti. Kako bi se osigurala točnost, u početku može biti potrebno angažirati vanjske institucije, poput na primjer udruge Fédération des Relais Enfants Parents i ostale osobe/institucije čiji je rad usko povezan s djecom pogođenom roditeljevim izdržavanjem kazne zatvora, radi izrade sustava obuke i rada s institucionalnim obučavateljima kako bi se taj program uvrstio u redovitu obuku za sve.

¹⁶ Izrađeni su paketi za obuku koji se sastoje od više dijelova: *Education of Children with a Parent or Close relative in Prison or at Risk of a Custodial Sentence*, Gloucester County Council. Vidi također: HMP Parc, Wales, letak za ravnatelje škola – *“Invisible Walls Accord: Recognising and Supporting Children Affected by Imprisonment”*. Za više informacija vidi: <http://www.familiesoutside.org.uk/role-schools-in-supporting-families-affected-imprisonment/#sthash.H8dgCvr6.dpuf> i *“Supporting Prisoners’ Families - What Can Schools Do?”* na: <http://www.familiesoutside.org.uk/researchpublications/schools/#sthash.qWYeHUZ4.dpuf>.

Instrumenti i metodologije

- informativni paketi i priručnici;
- određivanje onih koji će najvjerojatnije reagirati identificiranjem ključnih sudionika;
- organizacija aktivnosti za podizanje svijesti, kao na primjer informativni punktovi, radionice ili prezentacije na nacionalnim konferencijama namijenjenim velikim nacionalnim stručnim grupama;
- u sustav nacionalne obuke uvrstiti sat o djeci zatvorenika.

Posebna obuka za osobe koje rade s djecom čiji su roditelji u zatvoru

Volonteri, voditelji igraonica i pratitelji djece trebaju obuku u sljedećem:

- utvrđivanju primjerene podrške djetetu, promatranju, slušanju, osiguravanju djeci potrebne distance i veze s ostalim akterima;
- ostvarivanju otvorenog i neutralnog pristupa;
- razumijevanju zatvorskih pravila i organizacije;
- svijesti o povjerljivosti i sigurnosti;
- stvaranju okružja koje je prilagođeno djeci (vidi Poglavlje 4.);
- znanju o jačanju kontakta, uključujući i neverbalni kontakt;
- svrsi igre u zatvorskom okruženju: u uobičajenim obiteljskim posjetima oni moraju poticati interakciju između roditelja u zatvoru i djeteta, pružati djeci stimulativnu skrb u trenucima kada roditelji žele biti sami, učiniti zatvorski svijet što prihvatljivijim za djecu, omogućiti im da se u njemu osjećaju sigurno i da im bude interesantniji ili zabavniji. Za vrijeme posebno određenih posjeta za djecu, važno je da voditelji igraonica razumiju način na koji treba podržavati odnos između djeteta i zatvorenika umjesto da djetetu nude alternativnu aktivnost i pokušavati igrati ulogu zamjenskog roditelja djetetu, čime narušavaju ulogu roditelja;
- svijesti o potrebi zaštite djeteta, uključujući zdravlje i sigurnost¹⁷;
- ispunjavanju potreba starije djece (uobičajene igraonice ne ispunjavaju njihove potrebe; za njih treba organizirati određena pomagala poput računala, sportskih aktivnosti ili društvenih igara kako bi im se olakšao posjet zatvoru);
- poticanju pozitivnog ponašanja u igraonicama¹⁸;
- osiguranju kontinuiteta za dijete i pomaganju djeci da se nose s promjenom.

17 Projekt obuke Kids VIP obuhvaća zdravstvena i sigurnosna pitanja.

18 Temelji se na biheviorističkoj politici koja potiče dosljedno, pravično i prijateljsko postupanje s djecom, ohrabruje ih i pohvaljuje i ne tolerira fizičko ili verbalno zlostavljanje.

Primjeri iz prakse

Švedska: udruga Bryggan

Obuka po modelu grupe za potporu: „Imaju li svi ovdje roditelja u zatvoru?“

Svako dijete na vlastit jedinstveni način doživljava roditeljevo izdržavanje kazne zatvora. Zajedničko je toj djeci da na njihov kontakt i odnos s njihovim roditeljima utječe činjenica da su njihovi roditelji počinili zločin zbog kojega su na izdržavanju kazne zatvora. Taj se model temelji na pričama djece, a na tematskim sastancima raspravlja se o pitanjima s kojima se djeca možda susreću. Kao instrumenti rabe se glumački i likovni rad kako bi se sudionicima omogućio pristup različitim i osjetljivim pitanjima na ugodan način. Prava djece okosnica su cijelog programa. Model grupe za potporu rezultat je trogodišnjeg projekta kojeg financira švedski državni fond za nasljedstva (engl. Swedish Inheritance Fund). Izrada tog modela temelji se na dijalogu s djecom uz vodstvo profesora Tomasa Lindsteina. Taj je model opisan u knjizi „Imaju li svi ovdje roditelja u zatvoru?“ koju je izdala nevladina udruga Children's Welfare. Model obuke koji je proizišao iz tog rada testiran je i ocijenjen interno i eksterno i namijenjen je stručnim osobama koje dolaze u kontakt s djecom, kao što su učitelji, socijalni radnici, osobe koje rade na razvoju socijalnih vještina djece i znanstvenici iz područja bihevizma.

Obukom koja se provodi u Brygganu daje se znanje potrebno za vođenje grupa, povećava se razumijevanje djece i mladih ljudi i pružaju se instrumenti (uključujući obuku o glumačkim radionicama) potrebni za rad s djecom čiji su roditelji u zatvoru. Obuka se temelji na modelu grupe za potporu i iskustvenom učenju. Tijekom četiri dana teorijskog i praktičnog rada, sudionici sudjeluju u vježbama glume i vođenja grupe. Tečaj se sastoji od dva modula:

Modul 1 Model grupe za potporu koju čine djeca u sličnoj situaciji – Animirani film „Emilia“

- Prikazivanje fotografija i tematske vježbe.

Prva dva dana započinju s teoretskom osnovom za model grupe za potporu. Sudionici dobivaju priručnik o uporabi filma na sastancima grupa za potporu i primjeni likovnih radova u grupi za potporu koji se koriste kao temelj za razgovore s djecom.

Modul 2 – Vježbe evaluacije

- Forma video igrice koja se temelji na primjeni žurnalističkih načela za obradu određenih pitanja, priča, događaja.
- Vođenje sastanaka na kojima sudjeluju djeca u sličnoj situaciji.

Posljednja dva dana namijenjena su detaljnom učenju o uporabi glume kao instrumenta; na kraju polaznici imaju potrebna znanja za vođenje sastanaka s djecom u sličnoj situaciji.

Francuska: udruga Relais Enfants Parents

Obuka volontera pratitelja djece

Volonteri iz udruge Relais Enfants Parents (REP) pomažu u ostvarivanju boljeg kontakta između roditelja i djece. Oni dolaze po njih u institucije ili njihove domove i voze ih u zatvore, s njima su za vrijeme pretrage i sigurnosne provjere te diskretno prate odvijanje posjeta. Zatim djecu odvoze kući. Volonteri iz udruge REP s djecom su cijelo vrijeme posjeta što djeci često daje osjećaj sigurnosti jer volonteri djeluju kao nenametljiva treća strana koja djetetu olakšava prijelaz iz vanjskog u zatvorski svijet kada ono mora proći sigurnosne provjere i pretraživanje. Volonteri djetetu objašnjavaju sve postupke i djeluju kao svojevrsna zaštita u slučaju krize, na primjer kada dijete dolazi u redovan planirani posjet, a roditelj je bio premješten bez obavijesti. Dijete obično prati ista osoba tako da se s vremenom dijete upoznaje s tom osobom i počinje joj vjerovati.

Osnovna obuka

Udruga Relais Enfants Parents (REP) organizira osnovnu obuku volontera u trajanju od 120 sati koja se odvija istovremeno s prvih šest mjeseci njihovog praćenja djece. Ova se osnovna obuka sastoji od tri komponente:

- psihološki utjecaj odvajanja od roditelja na dijete (2 dana);
- roditeljstvo i u zatvoru: kriminološki aspekti (1,5 dana);
- pravna i pravosudna pitanja (zakon o kaznenom postupku i dječja prava (1,5 dana).

Daljnja obuka koja se provodi tijekom sljedeće dvije do četiri godine uglavnom se temelji na pojedinačnim slučajevima. Glavna pitanja koja se obrađuju su razorene obitelji, samohrano roditeljstvo, roditelji zlostavljači, roditelji koji zlorabe opojna sredstva.

Daljnja obuka za ispitivanje dinamike odnosa: kako se volonteri povezuju s djetetovim domom i stabilnošću, dijete često u volonteru traži sigurnost. Tu dinamiku kao i dinamiku ostalih odnosa treba istražiti tijekom obuke. Volonteri trebaju znati dobro slušati, posjedovati potrebnu osjetljivost, biti obazrivi, neutralni i ne smiju previše intervenirati. Oni trebaju olakšavati odnos između djeteta i roditelja samo kada je to potrebno, na primjer kada dijete pokazuje strah od susreta s roditeljem. Neki roditelji su nestrpljivi i traže trenutačnu emocionalnu zadovoljštinu. Žele zagrliti i poljubiti svog sina ili kćer, ali dijete to ponekad odbija ili čak zaplače. Članovi udruge REP naglašavaju roditeljima da trebaju pričekati dok dijete ne bude spremno. S

druge strane, djetetu treba pomoć prilikom pristupanja roditelju. Članovi te udruge nastoje pružiti pomoć nalaženjem načina za obnavljanje veze između roditelja i djeteta. Koriste se igrama kojima se djeci olakšava kontakt s roditeljima. Na primjer, skrivanjem predmeta, tako da se djeca svakim korakom sve više približavaju roditelju ili poticanjem roditelja da pjevaju pjesmice koje su pjevali djeci kad su bila manja. Time se pobuđuje zajedničko sjećanje i oživljava odnos, obično kroz dva do tri posjeta. To nije jednostavno. Za mnogu je djecu odvajanje od roditelja bilo nasilno. Roditelji trebaju poštivati odluku djece o posjećivanju i omogućiti im postepeno zbližavanje.

Ujedinjena Kraljevina: projekt obuke Kids VIP

Ova akreditirana obuka koja se provodi u Ujedinjenoj Kraljevini sastoji se od različitih modula i njenom strukturom predviđeni su jasni rezultati obuke. Rezultati se mogu ocjenjivati i mogu se izdavati potvrde.

Moduli

Namijenjeni zatvorskim čuvarima, zatvorskom osoblju i voditeljima igraonica:

- utjecaj roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na dijete;*
- zaštita djeteta;*
- osiguranje djece (uključujući procjenu zdravstvenih, sigurnosnih i rizičnih faktora);*
- obiteljski dani (planiranje i priprema);*
- partnerski rad.*

Namijenjeni voditeljima igraonica:

- odabir voditelja igraonica i volontera te njihovo zadržavanje i upravljanje njima;*
- politika i praksa vođenja igraonica;*
- dobra praksa u igraonicama;*
- stvaranje okružja prilagođenog djeci;*
- prikupljanje sredstava¹⁹.*

19 Dodatne informacije o obuci, razvoju i podršci dostupne su na: <http://www.prisonadvice.org.uk/our-services/supporting-practitioners/Kids-vip>.

Obuka i obitelji zatvorenika

Partneri zatvorenika kao žrtve partnerovog počinjenja kaznenog djela najčešće zahtijevaju podršku i informacije, a ne obuku. Njih treba pružati obazrivo te treba jasno razumjeti da ih partneri zatvorenika možda ne žele i da možda osjećaju da su dovoljno stigmatizirani i bez očekivanja da trebaju daljnju stručnu pomoć.

Partneri trebaju biti upoznati s organizacijom u zatvoru i budućim životom bez partnera. Mnoge obitelji smatraju korisnima informacije ili smjernice o načinu na koji treba razgovarati s djetetom o roditeljevom izdržavanju kazne zatvora i pružati mu podršku. Oni dobivaju uvid u važnost toga da se djetetu kaže istina o odsustvu roditelja. Brošurama, informativnim paketima i knjigama istražuju se načini na koji se djetetu može priopćiti informacija da mu je roditelj u zatvoru i to rječnikom koji dijete razumije. Te se informacije mogu davati u okviru programa upoznavanja obitelji sa situacijom, a mogu ih davati i podršci skloni čuvari, neovisne institucije ili centri za posjete.

U pojedinim slučajevima može biti korisno održavati tečajeve višeg stupnja specijalizacije o jačanju roditeljstva i pružanju podrške roditeljstvu, uključujući razvojne faze i razumijevanje programa koji se bave pitanjem roditeljstva, a koji se nude zatvorenicima, te o svijesti o promjeni uloga koja nastaje zbog izdržavanja kazne zatvora.

Uspješno je održano i nekoliko zajedničkih tečajeva za zatvorenike i njihove partnere u okviru pripreme prije puštanja iz zatvora. Budući da partneri zatvorenika vode vrlo stresne živote, nevladinim udrugama preporučuje se da obiteljima zatvorenika ponude bilo koji vid potpore koji je tim obiteljima prihvatljiv, poput na primjer ranije spomenutog učenja u obitelji, organizacije grupa za partnere zatvorenika za vrijeme posjete djeteta ocu., itd.

Irska: Udruga Bedford Row Family Project

Udruga Bedford Row Family Project kontinuirano nudi obuku iz područja pružanja podrške obitelji i intervencija u kriznim situacijama zainteresiranim, predanim i požrtvovnim osobama kako bi one usvojile vještine potrebne za pružanje pomoći članovima obitelji koji se suočavaju s bolnim problemima povezanim s izdržavanjem kazne zatvora člana obitelji, ovisnošću i drugim čimbenicima te kako bi roditelji, posebno mladi roditelji koji dolaze iz obitelji koje su se borile s ovisnošću i izdržavanjem kazne zatvora člana obitelji, prihvatili svoje odgovornosti i „prekinule začarani krug“. Tečaj traje devet mjeseci.²⁰

20 Dodatne informacije o tečaju za obuku udruge Bedford Row dostupne su na: <http://www.bedfordrow.ie/training/>.

Glavni elementi (kratki pregled)

Emocionalni: Vodi se računa o emocionalnim elementima iskustva studenata tako da diplomanti steknu sigurnost i kompetencije u radu s emocionalnom dimenzijom za koju se očekuje da će biti sastavni dio njihovog svakodnevnog rada.

Vještine: Neprekidno se uvježbavaju brojne vještine kako bi diplomanti usvojili kompetencije potrebne za pružanje pomoći ljudima u savladavanju neočekivanih situacija, olakšavanju kriznih životnih situacija i stvaranju pozitivnih promjena. Jedna od najvažnijih vještina je slušanje.

Vodstvo u zajednici: Svijest o socijalnim i etičkim pitanjima važna je za sve osobe koje teže vodećoj ulozi u zajednici obitelji koje su pogođene izdržavanjem kazne zatvora člana obitelji. Važno je voditi računa o situacijama koje mogu omesti suosjećajnost u pristupu. Uključena su i pitanja koja se odnose na odlučivanje zasnovano na zdravom razumu te načini na koje je moguće postići uključenost uz zadržavanje zdravih granica.

Modeli/metodologije terapijske intervencije: Obuhvaćen je velik broj različitih metodologija i terapijskih pristupa razvijenih posljednjih godina za primjenu u različitim situacijama. Njihovo poznavanje povećava sigurnost klijenata pa je stoga važan dobar način izražavanja i dijaloga te jedinstvenost svakog pojedinog susreta.

Edukativni: U tečaj su uključena pitanja poput razvoja djeteta, zaštite djece u obiteljima s velikom učestalošću kriminala, „uloge srama u rastu“ u odnosu na „toksični sram“, razvoja svijesti, teorije privrženosti i ostalih čimbenika koji utječu na normalan razvoj.

Praktični: Obuhvaćeni su praktični elementi poput planiranja, pisanja izvješća, sigurnosti i veze između dobrih uredskih postupaka i granica.

Što se postiže?

- Značajno smanjenje teškoća u često vrlo teškim trenucima.
- Prepoznavanje teških emocija poput krivnje, srama i bijesa te pozitivno usmjeravanje tih emocija, posebno bijesa.
- Izgradnja samopouzdanja i samopoštovanja, stvaranje osjećaja nade i sposobnosti nošenja sa situacijom.
- Vrlo praktična i izravna podrška u situacijama poput neadekvatnog stanovanja, smještaja u škole, itd.
- Širenje horizonata roditelja kako bi oni mogli shvatiti kroz što točno prolaze njihova djeca.
- Jačanje vještina za izgradnju odnosa kojima se stvaraju i održavaju smisleni i poticajni odnosi.

- *Rana procjena potreba kako bi se, ako je potrebno, osigurala primjerena i pravovremena intervencija suradnih institucija.*
- *Usađivanje osjećaja pripadnosti udruzi Bedford Row Family Project.*
- *Kontinuiran rad na istraživanju i ocjeni napretka ostvarenog u okviru projekta.*

Obuka i roditelj u zatvoru

U Poglavlju 4. obrađuju se pitanja koja su važna za roditelje zatvorenike. Roditelji zatvorenici imat će koristi od svih instrumenata i tehnika koje se rabe u obuci iz roditeljstva. Uz to im dramske/kazališne vježbe i vježbe igranja uloga pomažu u sagledavanju situacije kroz dječje oči.²¹

Zastupanje interesa djece i podizanje svijesti u širem smislu

Djeca će biti manje pogođena roditeljevim izdržavanjem kazne zatvora ako imaju podršku cijele zajednice. Stoga postoji potreba za širim podizanjem svijesti o tim pitanjima (vidi Poglavlje 8.).

Preporuke

- Biti svjestan i podržavati prava djece te raditi u skladu s najboljim interesima djece; rukovoditi se Konvencijom kao polazišnom točkom.
- Koristiti se istraživanjem i načelima u oblikovanju politike i obuke.
- Primijeniti ta načela na policiju, zdravstvenu skrb u zatvoru, obrazovanje i druga područja.
- Opisati posljedice zadovoljavanju/nezadovoljavanju djetetovih prava i potreba.
- Izraditi i rabiti vodič za dobru praksu (engl. Good Practice Guide) utvrđivanjem obuke potrebne za zadovoljavanje djetetovih prava i potreba.
- Izraditi i voditi obuku u svim zemljama.
- Propisati obveznu obuku za sve policijske službenike koji su prisutni pri uhićenju, zatvorsko osoblje (osoblje zaduženo za izravan kontakt s javnošću, novozaposleni), učitelje i druge osobe te propisati ponavljanje obuke, vodeći posebno računa o lokaciji, trajanju i učestalosti.
- Obučavatelji trebaju biti predani u radu i vjerovati u vrijednost obuke. Stoga je potrebno raditi na obuci obučavatelja primjenom kaskadnog

²¹ Barnardo's u Sjevernoj Irskoj i Safe Ground u Engleskoj i Walesu (organizacija tečajeva glume na temu roditeljstva) zatvorenicima pružaju takva iskustva.

pristupa. Kako bi iskustvo bilo što neposrednije, u obuku se mogu uključiti i bivši zatvorenici te njihovi partneri i djeca (iskustvo iz prve ruke).

- Obuka treba biti verificirana.
- U cilju postizanja daljnjeg kontinuiranog poboljšanja, obuku treba pratiti, ocjenjivati i preispitivati.
- Organiziranje paneuropskog foruma o obuci radi promicanja razmjene informacija i iskustva.
- Koristiti se postojećim mrežama i odnosima radi širenja svijesti.

Autori izvornog poglavlja su Kate Philbrick (Velika Britanija) i Liz Ayre (Francuska), uz doprinose Andrewa Colea i Annette Bennett (Velika Britanija); urednice drugog izdanja su Kate Philbrick, Liz Ayre i Hannah Lynn, a istraživanja je provela Paola Costa.

Osmo poglavlje:

Zastupanje interesa djece čiji su roditelji u zatvoru

U ovom poglavlju proučavaju se aktivnosti koje diljem Europe poduzimaju nevladine udruge kako bi u agende nacionalnih ili federalnih javnih politika uključile pitanje djece i obitelji zatvorenika. U njemu se istražuju metodologije u uporabi, preispituje se kontekst u kojem se donose politike i razmatra se društvena i politička klima koja može pridonijeti uspješnom zastupanju interesa djece. Također se ističu prepreke s kojima se suočavaju nevladine udruge u svojim naporima da utječu na politiku te se daju preporuke za rad.

Općenito se može reći da je u cijeloj Europi utjecaj odvajanja djece i roditelja zbog roditeljevog izdržavanja kazne zatvora nedovoljno prepoznato pitanje u pogledu javne politike koja se bavi ranjivom djecom. To pitanje još nema potrebnu težinu kao čimbenik kaznene politike u odlukama koje se donose u vezi s izricanjem kazne zatvora, lokacijom zatvorenika, postupcima povezanim s posjetima i prostorijama za posjete. Ni jedna europska zemlja ne vodi sustavnu evidenciju na nacionalnoj razini o roditeljskom statusu zatvorenika tako da je broj djece pogođene roditeljevim izdržavanjem kazne zatvora nepoznat. Međutim situacija se popravlja. U prethodnom izdanju ove knjige iz 2006. navedeno je: „Štoviše, u Francuskoj se pitanje ima li počinitelj kaznenog djela djecu smatra povredom prava.“ Ipak, Francuska parlamentarna skupština donijela je 2009. rezoluciju o obveznom vođenju javne evidencije o djeci zatvorenika (njihovom broju, dobi i mjestu stanovanja) i njenoj javnoj objavi.¹

Znamo međutim, kao što je navedeno u Poglavlju 1., da je u velikom broju zemalja broj djece čiji je roditelj u zatvoru alarmantno velik i da raste s

1 Parlamentarna skupština o Rezoluciji 1663 iz 2009. pod nazivom “Les femmes en prison”. U točki 8.3. posebno se govori o potrebi bilježenja i javne objave informacija o djeci čiji su roditelji u zatvoru: “8.3. A consigner, dès l’incarcération d’une personne, le nombre, l’âge et le lieu de résidence de ses enfants et de la personne qui en a la charge (que la personne incarcérée soit un homme ou une femme), et à rendre ces informations publiques”. Ovim se zakonom nastoji poboljšati zatvorske uvjete, a time i veza između obitelji i zatvorenika. Nažalost, to znači da svaki upravitelj zatvora može sam donositi odluke u vezi s posjetima. Nacionalni zakonodavni okvir nije dovoljno precizan niti pruža dovoljnu zaštitu kojom bi se izbjegla takva praksa pa o tim pitanjima odluke donose upravitelji zatvora. Vidi: Dujourdy, E., (2013.): *The work of the European Prison Observatory Project*, u: *Prisons across Europe: National Focuses on protocols relating to children of prisoners*, COPE Special Edition Newsletter. Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/PrisonsAcrossEuropeNewsletter.pdf>.

rastom zatvorske populacije u Europi. (No, važno je napomenuti da postoje značajne iznimke. Tako se, na primjer, u Njemačkoj, Nizozemskoj, Portugalu, Švedskoj, Švicarskoj i Finskoj zatvorska populacija smanjila između 2004. i 2011., dok je u Austriji i Danskoj ostala uglavnom nepromijenjena.)² Kao što ćemo vidjeti, u posljednjih deset godina, a posebno u posljednjih sedam godina, na razne su načine učinjeni veliki koraci u gotovo svim zemljama u kojima postoje nevladine udruge koje zagovaraju promjene u tom smislu. Spoznaja da postoji preklapanje između ministarstava odgovornih za djecu i institucija kaznenog pravosuđa u području brige za takvu djecu počinje davati rezultate u obliku mnogih promjena politike i prakse diljem Europe. Metoda izračuna promjenjive populacije pokazuje da je svake godine više od milijun djece u Europi pogođeno roditeljevom izdržavanjem kazne zatvora. Vladine institucije i ostali još uvijek trebaju raditi na sustavnom pristupu pitanju roditeljevog izdržavanja kazne zatvora kao jednom od glavnih uzroka razdvajanja roditelja i djece koje, kako je poznato, negativno utječe na djecu, pogotovo u njihovoj mlađoj dobi. Osim o ovom javnozdravstvenom pitanju utjecaja roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na djecu treba voditi računa i o pitanju javne sigurnosti, odnosno o tome da je u interesu zatvora da se radi na očuvanju obiteljskih veza jer su posjeti zatvorenicima i omogućavanje zatvorenicima da održavaju kontakt s obitelji i prijateljima glavni čimbenik koji pridonosi stabilnosti u zatvorima.

U protekla tri desetljeća nekoliko je neovisnih nevladinih udruga ulagalo napore u skretanje pozornosti na potrebe djece čiji su roditelji u zatvoru i to kroz praktičan rad, primjerice pokretanjem projekata za potporu djeci čiji su roditelji u zatvoru (npr. udruga *Relais Enfants Parents* u Francuskoj i Belgiji, udruga *Bambinisenzasbarre* u Italiji, udruga *Solrosen* u Švedskoj) i podizanjem svijesti o utjecaju roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na dijete, kako bi se utjecalo na kreiranje javne politike, poput udruga *FFP* u Norveškoj, *Bryggan* u Švedskoj i *Action for Prisoners' Families* u Ujedinjenoj Kraljevini. Organizacija *Children of Prisoners Europe*, u čijem je punopravnom članstvu četrnaest zemalja, jedna je od najupornijih nevladinih udruga koje rade u tom području; velik je doprinos i članova koji su podnijeli zahtjev za članstvom, poput na primjer *Kvekerskog* ureda UN-a čije je uspješno zastupanje interesa djece čiji su roditelji u zatvoru na međunarodnoj razini znatno pridonijelo donošenju Bangkoških pravila UN-a za žene (vidi Poglavlje 6.) i organizaciji *Dana* opće rasprave o djeci čiji su roditelji u zatvoru *Odbora za prava djeteta Ujedinjenih naroda* u 2011.

² Allen, R. (2012.): *Reducing the Use of Imprisonment: What Can We Learn from Europe?* Criminal Justice Alliance. Dostupno na: http://www.criminaljusticealliance.org/CJA_ReducingImprisonment_Europe.pdf.

Iako je široko prihvaćena činjenica da čvrste veze između zatvorenika i obitelji pridonose smanjenju ponovnog počinjenja kaznenog djela, tu je činjenicu teško kvantificirati, pogotovo s obzirom na to da je velik dio detaljnih istraživanja u tom području proveden u Sjedinjenim Državama u 1980-ima i to na relativno malim uzorcima zatvorenika. Postoji i opasnost da se djeca instrumentaliziraju kao pokretači promjena za zatvorenike/roditelje, umjesto da se smatraju osobama čije se potrebe i prava trebaju uvažavati.³ Stoga je pri zastupanju interesa djece čiji su roditelji u zatvoru povezanost obiteljskih veza i smanjenja ponovnog počinjenja kaznenog djela potrebno rabiti s oprezom. To je bio važan argument pri prikupljanju sredstava za rad s djecom čiji su roditelji u zatvoru, posebno u svjetlu rastućeg interesa za utvrđivanje ključnih čimbenika koji smanjuju vjerojatnost da će zatvorenici ponovno počiniti kazneno djelo nakon puštanja na slobodu. Taj argument, kao i smanjenje troškova, još uvijek igraju važnu ulogu, posebno u Ujedinjenoj Kraljevini.⁴

Naglasak na samoj djeci i njihovim potrebama unutar zajednice najveća je promjena koja se dogodila u proteklih nekoliko godina, a nakon prihvaćanja Bangkoških pravila UN-a iz 2010. i Dana za opću raspravu u organizaciji UN-a 2011. porastao je interes međunarodne javnosti za to pitanje. Aktivnosti pravobranitelja za djecu i Odbora za prava djeteta u tom području pridonijeli su stvaranju boljeg temelja za daljnje aktivnosti. Taj ponovno pobuđeni i povećan interes nadovezuje se na raniji rad kriminologa, psihijataru i dječjih psihologa koji su skretali pozornost na posljedice za djecu i obitelji (Sjedinjene Države, Ujedinjena Kraljevina i Francuska u 1980-ima i Norveška u 1990-ima). Provedbom Konvencije o pravima djeteta iz 1989. osigurao se ključni instrument za povećanje interesa za pitanje djece čiji su roditelji u zatvoru. Načini na koje se prava djeteta mogu poštivati (posebno u kontekstu sigurnosnih i ostalih pitanja) još se uvijek nadograđuju (vidi Poglavlje 2.).

Istraživanje i preporuke iz studije COPING (vidi Poglavlje 3.), zahvaljujući organizaciji završne konferencije o studiji i kontinuiranom širenju informacija, i nadalje znatno pridonose pomacima u ovom području u vezi s djecom čiji su roditelji u zatvoru. Izravan uspjeh konferencije i studije jest uključivanje djece zatvorenika na popis Europske komisije o ranjivoj

3 Ditchfield, J. (1994.): *Family ties and recidivism*, Home Office research bulletin, 36.

4 Općenito se može reći da bivši zatvorenici koje su u zatvoru posjećivali članovi obitelji imaju znatno manju stopu ponovnog počinjenja kaznenog djela: vjerojatnost da će ponovno počiniti kazneno djelo u roku od godinu dana veća je za 39 posto ako u zatvoru nisu primali posjete. U: Ministry of Justice. Reducing re-offending: supporting families, creating better futures. Ministry of Justice and Department for children schools and families. Crown copyright. Dostupno na: <http://dera.ioe.ac.uk/207/1/reducing-reoffending-supporting-families.pdf>.

djeci, u najvećoj mjeri zahvaljujući naporima Opće uprave za pravosuđe; pitanje roditelja u zatvoru također je uključeno na UNICEF-ov popis rizika za ranjivost djece.⁵

Na nacionalnoj razini neke su zemlje poput Škotske, Norveške i Francuske u posljednjih nekoliko godina počele razmatrati pitanje djece čiji su roditelji u zatvoru u okviru nacionalne politike ili su pak to pitanje ugradile u nove zakone, kao što je učinila Italija. Sve to predstavlja napredak. Glavo je težište udruge Bryggan u Švedskoj ostvariti jednak zakonski tretman djece čiji su roditelji u zatvoru i djece ovisnika o drogama. Naime, potonji prema novom švedskom zakonu o zdravstvenoj zaštiti imaju zakonsko pravo na informacije i podršku.⁶

Podizanje svijesti

Četiri krajnja cilja koje udruge nastoje postići podizanjem svijesti o utjecaju izdržavanja roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na djecu su:

- skretanje pozornosti na potrebe te djece;
- definiranje dobre prakse za zadovoljavanje njihovih potreba;
- podizanje svijesti i otvaranje rasprava kojima se omogućuje utvrđivanje najboljih mogućih rješenja za pružanje podrške djeci čiji su roditelji u zatvoru;
- davanje preporuka za promjene nacionalnih zakona, javne politike i prakse na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i na kraju i na europskoj razini.

Postoji mnogo načina na koje se može utjecati na javnu politiku, od definiranja i promicanja novih projekata, koji su često uskog opsega i lokalnog karaktera, do lobiranja u parlamentu. Međutim, zajednički im cilj treba biti osiguranje poštivanja Konvencije o pravima djeteta UN-a i Europske konvencije o ljudskim pravima (ECHR), odražavanje tih prava u javnim politikama koje se tiču djece čiji su roditelji u zatvoru i davanje prioriteta potrebama djeteta. Jasno je da će satovi obuke koje nevladine udruge organiziraju za relevantne stručne osobe (vidi Poglavlje 7.) također imati kaskadni učinak na podizanje svijesti. Za postizanje te razine potrebno je uspješno zastupati interese djece čiji su roditelji u zatvoru.

5 Jones, A. D., Gallagher, B., Manby, M., Robertson, O., Schützwohl, M., Berman, A. H., Hirschfield, A., & Ayre, L., Urban, M., Sharratt, K. (2013.): A. Jones (Ed.), *Children of Prisoners: Interventions and Mitigations to Strengthen Mental Health*. University of Huddersfield. <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/COPINGFinal.pdf>.

6 Švedski zakon o zdravstvu i medicinskim uslugama, točka 2 g § (1982:763) i poglavlje 2. tog Zakona koje se odnosi na profesionalnu zdravstvenu skrb (1998:531). Dostupno na švedskom na: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-1998531-om-yrkesverksam_sfs-1998-531/.

Uspješno prenošenje poruka

Bez obzira na to pokušavate li podići opću svijest, pokrenuti novi projekt ili utjecati na određenu politiku, morate jasno definirati:

- vašu temeljnu poruku;
- što želite postići; i
- koja vam je ciljna grupa.

Trebate biti dobro upoznati s predmetom kojim se bavite kako biste mogli odgovoriti na moguće protuargumente i morate biti uvjerljivi. Korisno je unaprijed sastaviti listu čestih pitanja i ključnih činjenica kako biste mogli odgovoriti na protuargumente i spriječiti ih. Letak koji je izdala udruga Treffpunkt e.V. u kojem se daje sažet prikaz rezultata i preporuka studije COPING dobar je primjer slanja jasnih poruka jer se pokazalo da su ljudi na njih reagirali pozitivno. Relativno novijim udrugama može biti teže prenijeti poruku jer tek izgrađuju kredibilitet. U takvom slučaju dobro je imati glasnogovornika ili člana uprave s dobrom reputacijom u tom području.

Na primjer, skretanje pozornosti na vrlo traumatično iskustvo djece koja su prisutna pri uhićenju roditelja, koje može uključivati nasilje, traži jasne dokaze o tome što se s tom djecom događa, što se zatim može iskoristiti kao osnova za dijalog s policijom o postupcima i zaštiti djece.

Letkom koji je izrađen za policijske vlasti u Ujedinjenoj Kraljevini postiže se upravo to:

Utjecaj svjedočenja uhićenju roditelja

Procjenjuje se da svakog dana 230 000 djece u Ujedinjenoj Kraljevini ima roditelja u zatvoru. Djeca čiji je roditelj u zatvoru suočavaju se s društvenom izolacijom, stigmom i sramom. Ona nisu ništa odgovornija za radnje svojih roditelja od druge djece, ali bez obzira na to suočavaju se s posljedicama koje su često traumatične.

Swjedočenje uhićenju roditelja često je neugodno i zastrašujuće za djecu.

U organizaciji mreže COPE sudjelovali smo u studijama kako bi naučili više o tome kako se djeca nose sa svjedočenjem uhićenju svojih roditelja.

Na primjer, sada znamo da je 25 % djece čiji je roditelj na izdržavanju kazne zatvora izloženo visokom riziku oboljenja od mentalnih bolesti. To je statistički podatak do kojeg smo došli tijekom rada na studiji COPING.

„Bio sam jednom tamo kad su ga uhitili... i svaki puta kad bih vidio policiju bilo me strah da će me pokušati odvesti.“

Dječak, 14 godina

Vjerujemo da se mogu poduzeti mali koraci tijekom postupka uhićenja koji mogu umanjiti tjeskobu s kojom se djeca suočavaju.

Međutim, bez pomoći policije diljem Europe ne možemo doći do te djece u tim teškim trenucima.

Bili bismo zahvalni kada biste nam pružili mogućnost da podijelimo naše nalaze s vama kako bismo zajednički mogli raditi na postupcima pri uhićenju kojima bi se moglo pomoći djeci da se bolje nose sa zbunjenošću i strahom u tim teškim trenucima.

Za vrijeme provođenja studije COPING pitali smo grupe mladih ljudi u Ujedinjenoj Kraljevini, Švedskoj, Njemačkoj i Rumunjskoj što bi im moglo olakšati postupak uhićenja. Oni su sastavili popis preporuka za policiju koje bi im pomogle.

Te preporuke uključuju:

- obazriviji pristup uhićenju kada se radi o obiteljima;*
- osigurati sigurno mjesto na koje se šalju djeca kada im se pretražuje kuća;*
- podijeliti obiteljima letke s informacijama o koracima koji slijede u postupku uhićenja i izricanja kazne te o tome kome se mogu obratiti za pomoć;*
- obučavanje policije o tome kako više obraćati pažnju na djecu;*
- policijski službenici koji uhićuju roditelje u prisutnosti djece trebaju biti posebno obučeni za postupanje s djecom u takvim situacijama. Po mogućnosti jedan policijski službenik ostaje s obitelji ili se vraća kako bi djeci i drugom roditelju dao informacije.*

Nadamo se da ćete nas obavijestiti o načinu na koji bismo se mogli više uključiti u razvijanje svijesti vaših policijskih službenika o toj djeci.

Možda već provodite određene oblike obuke i želite o tome obavijestiti nas i našu mrežu udruga članica iz cijele Europe te tako pomoći u ostvarivanju boljeg dijaloga između policijskih službenika iz zemalja s različitim kulturnim nasljeđem.

Cilj nam je podizanje svijesti policijskih službenika diljem Europe o toj često previđenoj grupi djece kako bi se osiguralo da se uhićenje i postupci koji se pri tome provode izvršavaju u skladu s Konvencijom o pravima djeteta UN-a, uz posvećivanje dužne pažnje načinu uhićenja, davanju djetetu pravovremenog i njegovoj dobi primjerenog objašnjenja u trenutku uhićenja te načinu na koji dijete i njegova obitelj imaju pristup podršci za vrijeme uhićenja i nakon njega.

Svake godine u lipnju održavamo Kampanju za djecu zatvorenika u Europi (engl. European Prisoners' Children Campaign). Težište kampanje je na podizanju svijesti u cijeloj Europi o položaju te djece u svim fazama sudskog postupka.

Bilo bi nam zadovoljstvo surađivati s vama tijekom sljedeće lipanjske Kampanje za djecu zatvorenika u Europi jer smatramo da je važno uključiti policiju u pitanja koja se odnose na djecu čiji su roditelji u zatvoru. Policija može pomoći djeci u tom teškom postupku.

Uporaba podataka dobivenih istraživanjem

Kao što se vidi iz ovog letka, zahtjevi imaju veću težinu ako su potkrijepljeni čvrstim i neoporecivim dokazima o postojanju potrebe. Sada već ima znatno više provedenih istraživanja o tom pitanju. Unatoč mnogim ograničenjima, istraživanja studije COPING korisna su jer obuhvaćaju cijeli postupak kaznenog pravosuđa; druga važna istraživanja i knjige navedeni su u bibliografiji.⁷ Dodatni autoritet koji donose stručnjaci iz ovog područja također je važan, a jasno se vidi u pristupu udruge Fédération des Relais Enfants Parents (Francuska), koja se u najvećoj mogućoj mjeri koristi stručnošću svog direktora, psihologa Alaina Bouregbe, čiji je rad citiran u izvješćima Univerzalnog periodičnog pregleda Odboru za prava djeteta i izvješću pravobranitelja za djecu.⁸ Zbornik o stručnoj raspravi koju je organizirala pravobraniteljica za djecu u Hrvatskoj može se smatrati uvjerljivim i djelotvornim instrumentom koji naglašava potrebe djece čiji su roditelji u zatvoru, a do kojih su istraživanjem došli članovi stručne grupe, i njime se daju preporuke za promjene.⁹ Svaka država mora definirati vlastiti protokol za promjenu. Dobar je primjer i nevladine udruge Irish Penal Reform Trust.¹⁰

7 Izvješće o preporukama iz studije COPING, op. cit.

Vidi također: Scharff-Smith, P., & Gampell, L. (2011.): *Children of imprisoned parents*, University of Ulster and Bambinisenzasbarre, The Danish Institute for Human Rights, Denmark, European Network for Children of Imprisoned Parents. Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/DIHR.pdf>.

8 Le défenseur des droits de la République française. (listopad 2013.): *Groupe de travail »In- téréť supérieur de l'enfant«*.

Rapport »le maintien de liens à l'épreuve de l'incarcération«. Dostupno na: <http://www.defenseurdesdroits.fr/sites/default/files/upload/rapport-gt-10-10-13.pdf> Vidi također: Rapport du Comité des droits de l'enfant. (2008.): Examen par les états parties en application de l'article 44 de la convention, Supplément n° 41 (A/63/41), Nations Unies: New York.

9 Pravobraniteljica za djecu, Hrvatska, (2013.): *Prava djece čiji su roditelji u zatvoru: Zbornik priopćenja sa stručne rasprave*, Zagreb. Dostupno na http://www.dijete.hr/hr/publikacijeppravobranitelja/doc_details/368-the-rights-of-children-of-incarcerated-parents.html.

10 Irish Penal Reform Trust, (studenj 2012.): *Picking Up the Pieces: The Rights and Needs of Children and Families Affected by Imprisonment*. Dostupno na: <http://www.iprt.ie/contents/2450>

Istraživanjem o aktivnostima, što podrazumijeva povezivanje istraživačkog projekta s pilot programima, na djelotvoran se način može uputiti na potrebu za promjenom. Na primjer, nevladina udruga Bambinisenzasbarre provela je 2013. istraživanje u svim zatvorima u Italiji o tome što jest, a što nije na raspolaganju djeci i obiteljima te je u okviru svojih nalaza navela i broj pogođene djece, zorno prikazujući taj podatak pomoću kružnih grafikona, slika i ostalih vizualnih pomagala, čime je sustavno došla do zahtjeva za promjenom navedenom na kraju Poglavlja 5. Istraživački projekt čije je težište na ostvarivim preporukama i širenju informacija može biti izrazito djelotvoran jer pruža dodatne podatke i širi svijest – „željeli smo istražiti to područje jer je to vrlo potrebno, ali željeli smo i povećati interes javnosti i politike kako bismo osigurali da istraživanje ima stvaran učinak. Od ključnog značaja za uspjeh tog projekta bio je naš izbor strateških pristupa.“¹¹

Glas djeteta ili glas roditelja

Postoji mnogo pristupa podizanju svijesti i o njima će biti više riječi dalje u tekstu. No, bez obzira na medij koji se rabi, postiže se mnogo veći učinak ako se saslušaju glasovi same djece i obitelji. Sve organizacije koje nastoje podići svijest o pitanjima koja utječu na djecu čiji su roditelji u zatvoru trebaju omogućiti da se čuju i iskustva same djece.

Partneri ili roditelji osoba na izdržavanju kazne zatvora mogu također iznijeti svoja iskustva na konferencijama ili forumima na kojima se kreiraju politike. Pri tome treba voditi računa da se tim osobama pri njihovom odabiru i traženju da sudjeluju u tim aktivnostima pristupa obazrivo kako bi se izbjegla njihova prevelika eksponiranost ili eksploatacija. Može se razmotriti provođenje posebne obuke o javnom nastupu i radu s medijima za članove obitelji koji su zainteresirani za sudjelovanje. Nužno je i podizati svijest radi senzibilizacije javnog mnijenja o tim pitanjima; stavljanjem težišta na razvoj i dobrobit djeteta prije će se izazvati empatija javnosti nego usredotočivanjem na pitanje gubitka koji trpi osoba u zatvoru. To se može postići na mnogo načina, na primjer pomoću kazališnih predstava¹² ili snimki na DVD-u ili, kako to rade u Švedskoj, pomoću dječjeg popisa želja – djeca na radionicama koje organizira nevladina udruga Bryggan izlažu popis želja koji sadrži deset promjena koje bi ona voljela da se dogode u

11 London School of Economics (studeni 2012.): *Impact-monitoring Research Leads to Clear EU Policy Recommendations to Improve Services for Children of Prisoners*. Blog dostupan na: <http://blogs.lse.ac.uk/impactofsocialsciences/2013/11/04/coping-project-children-of-prisoners/>.

12 Udruga Action for Prisoners' Families polučila je velik uspjeh izvedbom drame *Homeward Bound* na konferencijama, u školama i zatvorima. Ta je izvedba u međuvremenu snimljena na DVD-u i u tom obliku će biti dostupna zajedno s popratnim edukativnim materijalima zatvorenicima, zatvorskom osoblju i ostalim stručnim osobama koje rade s djecom i obiteljima ili kreiraju politiku.

zatvoru. Popis želja ilustriran je likovnim radovima i popraćen s nekoliko riječi, na primjer „djeci prilagođene prostorije za posjete“.

U Sjedinjenim Državama postoji Povelja o pravima u koju je ugrađen glas djece¹³:

- imam pravo na sigurnost i informacije u trenutku uhićenja mog roditelja;
- imam pravo da se čuje i moj glas kada se donose odluke o meni;
- imam pravo da se moj glas uzima u obzir kada se donose odluke o mom roditelju;
- imam pravo na dobru skrb u odsustvu svog roditelja;
- imam pravo na razgovor sa svojim roditeljem, pravo da ga vidim i dodirujem;
- imam pravo na podršku u borbi s problemom roditeljevog izdržavanja kazne zatvora;
- imam pravo da me se ne osuđuje, krivi ili etiketira zbog boravka mog roditelja u zatvoru;
- imam pravo na doživotni odnos sa svojim roditeljem.

Ponekad je djeci omogućeno izravno sudjelovanje u javnim događajima, što može imati vrlo snažan učinak, kao što je to bio slučaj s Danom opće rasprave Ujedinjenih naroda iz 2011. i završnom konferencijom o preporukama iz studije COPING, održanom 2012. Mladi ljudi koji su bili govornici na oba događaja bez sumnje su imali iznimno velik utjecaj na publiku. Važno je osigurati izradu jasnih etičkih smjernica te zaštitu i podršku djeci u svim segmentima događaja u kojima sudjeluju djeca.

Likovni radovi djece također mogu odaslati vrlo snažne emotivne poruke. Nevladine udruge poput Bambinisenzasbarre, Relais Enfants Parents (REP) i mnoge druge diljem Europe dobro su iskoristile crteže i slike djece na izložbama i kao ilustracije u knjigama. Nekoliko ilustracija koje su izradila djeca iz Europe prikazano je i u ovoj knjizi.

Primjer iz prakse **Slušanje djece u Norveškoj**

U posljednjih nekoliko godina mediji se više bave pitanjem djece čiji su roditelji u zatvoru. Objavljuju se kvalitetni radio i televizijski programi,

13 Bernstein, N., (2003.): *Bill of Rights for Children of Incarcerated Parents*, San Francisco Partnership for Incarcerated Parents (SFPIP). Dostupno na: <http://www.fcnetwork.org/billofrights.pdf>.

vijesti i dokumentarni filmovi o razgovorima vođenima s djecom čiji su roditelji u zatvoru o njihovim gledištima i iskustvima. Djeca s kojom su vođeni razgovori navode da javno iznošenje njihovih stavova može promijeniti sliku koju o njima imaju drugi ljudi. To je način na koji se mogu boriti sa stigmom i pokazati da su oni normalna djeca. U norveškoj udruzi FFP koja pomaže rođacima i prijateljima počinitelja kaznenih djela razmatraju se etička pitanja. Jasno je da nije moguće svako dijete prikazati na televiziji ili radiju ili u novinama. Djeca za to trebaju dobiti pristanak obitelji i pratnje te njihovu podršku, dok udruga FFP uvijek nastoji pripremiti djecu. S njima se razgovara o pozornosti koja će im možda biti posvećena i informira ih se o njihovim pravima da odustanu od javnog nastupa. Također se raspravlja i o uvjetima, na primjer o tome je li prikladno pokazati dječja lica, itd. S djecom i obiteljima uspostavljen je kvalitetan dijalog, a djeca koja su bila u medijima općenito su sretna zbog toga i ponosna na sebe. Ona žele da i druge osobe razumiju kako je to kad ti je roditelj u zatvoru i žele da druga djeca koja su u sličnoj situaciji znaju da nisu sama. Također žele podići svijest o potrebi boljeg prilagođavanja zatvora djeci.

Pravobranitelj za djecu pokrenuo je konzultacije s djecom i osnivanje „stručnih“ grupa s djecom koja dijele slična iskustva (npr. stručna grupa za nasilje u obitelji, o napuštanju škole, itd.). Udruga FFP surađivala je s pravobraniteljem u dvije stručne grupe, jednoj za djecu čiji su roditelji u zatvoru i jednoj za djecu čiji su roditelji deportirani iz Norveške (nakon odsluženja kazne zatvora ili zbog kršenja zakona o imigraciji). Djeca koja su sudjelovala u stručnim grupama svoje su sudjelovanje nazvala „procesom dostojanstva“. Sluša ih se, pita ih se za savjet i daje im se prilika da podijele svoje mišljenje s donositeljima odluka. Djecu se upoznaje s činjenicom da se njihova osobna situacija neće popraviti zbog sudjelovanja u grupi. Sluša ih se i uzima ozbiljno s nadom da će se time polučiti dugoročni učinci i pomoći drugoj djeci. Stručna grupa za djecu čiji su roditelji u zatvoru sastala se s upraviteljem zatvora u Oslu, najvećeg zatvora u Norveškoj i tom prilikom dala svoj doprinos/cртеže za novi prostor za posjete. Mnoge od sugestija koje je ta grupa iznijela uzete su u obzir.

Djeca koja su radila s udrugom FFP također su dala svoj doprinos raspravi o pitanjima djece u Odboru za prava djeteta UN-a.

Izgradnja slike u javnosti i organizacija posebnih događaja i tjedana za djecu čiji su roditelji u zatvoru

Moguće je pokrenuti velike javne događaje za podizanje svijesti i prikupljanje sredstava. Sredstva se ponekad mogu prikupljati i pokretanjem jedne glavne veće inicijative koja služi kao izvor financiranja, kao na primjer, 24-satni televizijski i radio maraton pod nazivom Children in Need u Ujedinjenoj Kraljevini.

U Italiji nacionalni operateri fiksne i mobilne telefonije omogućuju nevladinim udrugama tjedne promocije donacija telefonom. U tom konkretnom slučaju ljudi mogu donirati dva eura preko mobilne mreže i pet eura preko fiksne mreže, a svu dobit koja se ostvaruje telefonski operateri prosljeđuju nevladinim udrugama. Ovakav vid prikupljanja sredstava moguće je ostvariti samo uz komunikacijske kampanje nacionalnog opsega. Nevladine udruge trebaju imati sporazum s nacionalnim medijima o osiguranju vremena emitiranja radi prenošenja njihove poruke. Udruga Bambiniseznasbarre već je iskoristila tu mogućnost i nada se da će je ponovno imati. Konkurencija među nevladinim udrugama velika je i iznimno je velik pritisak na organizaciju, posebno onaj koji se tiče komunikacije.

Škotska udruga Families Outside organizira donacije kupnjom preko interneta u velikom broju trgovina tako da ljudi koji se koriste tim načinom kupnje mogu prilikom kupnje donirati novac. Ovakva slika u javnosti pobuđuje velik interes i povećava razumijevanje pitanja s kojima su suočena djeca čiji su roditelji u zatvoru. Ponekad i same nevladine udruge pokreću inicijativu. Posebna obljetnica, poput proslave deset godina ili dvadeset godina postojanja dobrotvorne udruge ili stavljanje na tržište nekog novog važnog proizvoda mogu poslužiti kao katalizator za te aktivnosti. Postoji i mogućnost organizacije novog događaja koji bi služio kao katalizator, kao što je navedeno u daljnjem tekstu.

Kampanja za djecu zatvorenika u Europi

Mreža COPE od 2010. organizira godišnju Kampanju za djecu zatvorenika u Europi, koja je dovela do organizacije Tjedna za djecu zatvorenika u Europi (engl. European Prisoners' Children Week) koji se održava u lipnju, a predstavlja kampanju za podizanje svijesti o tom pitanju u cijeloj Europi. Svake se godine odabiru različite teme o promjenama koje se tiču djece čiji su roditelji u zatvoru i sve veći broj ljudi pokazuje interes za peticije putem interneta. S rastućom dostupnošću *banner* oglašavanja i gumba kampanje organizacijama izvan mreže COPE, raste i interes vanjskih strana diljem Europe za istraživanje, kampanje i opća pitanja o djeci čiji su roditelji u zatvoru. Sloganom *Zločin nije moj, ali kazna ipak jest* (engl. Not My Crime, Still My Sentence) i animacijom u kampanji ta je godišnja kampanja dovela

do velikog porast interesa u društvenim medijima i kampanju je podigla na višu razinu.

Uz središnju kampanju, pojedine nacionalne nevladine udruge iz mreže COPE pobudile su velik lokalni interes za godišnju kampanju organizacijom paralelnih događaja. Nabrojiti ćemo neke od velikog broja konferencija i promotivnih priredbi koje organiziraju inventivne nevladine udruge. U Norveškoj su podijeljene čestitke koje prikazuju vafle srolikog oblika s ciljem podizanja svijesti o položaju djece čiji su roditelji u zatvoru. U Luksemburgu je u zatvoru organizirana dodatna dječja zabava istovremeno s odvijanjem kampanje. Organizirane su svečane priredbe, poput one u talijanskoj opernoj kući La Scala, za prikupljanje sredstava, u jednom je pariškom kazalištu postavljena predstava i održani su drugi javni događaji.

Općenito treba voditi računa pri organizaciji nekog godišnjeg događaja ili nekog događaja koji se odvija istovremeno s objavljivanjem izvješća ili nekim drugim važnim događajem da ciljane osobe (političari, državni dužnosnici, itd.) dobivaju mnogo takvih poziva tako da se vaš događaj mora isticati u odnosu na ostale kako bi ih potaknuo na dolazak. Odabir neuobičajenog mjesta za održavanje nekog događaja jedan je od načina za bolji odaziv uzvanika. Također je važno osigurati potpunu provedbu takvih događaja i daljnju izgradnju i korištenje uspostavljenih kontakata.

Angažman poznatih osoba za vođenje kampanje ili molba upućena poznatim osobama može privući medijsku pozornost, posebno u popularnim tiskovinama. Njima se također može doprijeti i do publike koju privlači ta slavna osoba, a ne cilj za koji se ta osoba zalaže. Na primjer, Sir Patrick Stewart, poznati britanski glumac, bio je pokrovitelj projekta COPING i često je govorio o pitanju roditelja u zatvoru. Pri odabiru slavnih osoba treba biti pažljiv jer veze s pojedinim slavnim osobama ne moraju nužno biti korisne za dobrotvornu udruhu.

Umrežavanje i partnerstva

Mnoge udruge imale su više uspjeha kako u svom zastupanju interesa djece čiji su roditelji u zatvoru tako i u aktivnostima na podizanju svijesti stupanjem u saveze s drugim značajnim nevladinim udrugama, poput Save the Children, Crveni križ, Fondation de France, the National Family and Parenting Institute, itd. Međutim, važno je uzeti u obzir da izgradnji tih odnosa treba posvetiti mnogo vremena i rada, posebno kada se radi o ulasku u novo područje. Škotska udruga Families Outside posebno je uspješna u uspostavljanju odnosa u nizu važnih područja kao što su djeca i obitelj, sudovi, policija, zatvorski sustav i zatvorski inspektorat i, sve više, obrazovanje; također se udružila s drugim udrugama radi rada na izvješću Univerzalnog periodičnog pregleda Ujedinjenih naroda (vidi primjer iz

prakse opisan u nastavku poglavlja). Uspostavljanje takvih veza lakše je u maloj zemlji; na primjer, udruzi Action for Prisoners' Families trebalo je pet godina za razvoj djelotvornih partnerstava s velikim organizacijama za obitelji i roditeljstvo u Engleskoj kao i za njihovo prepoznavanje posebnih potreba zatvorenika i ispunjavanje tih potreba. U to je trebalo uložiti mnogo radnih sati i to je zahtijevalo upoznavanje s potpuno novim područjima. No, na uspjeh upućuje činjenica da je pitanje djece čiji su roditelji u zatvoru uvršteno u agendu engleske vlade.

Umrežavanje je iznimno važno, a može se podijeliti na nekoliko ciljanih grupa:

- ostale dobrotvorne udruge koje su već aktivne u tom području, a s kojima želite razmjenjivati dobru praksu ili utvrđivati zajedničke probleme i pronalaziti rješenja;
- ostale dobrotvorne udruge koje rade s djecom i roditeljima pružajući edukativne usluge u zajednici i provodeći aktivnosti kojima podižu svijest o pitanjima djece čiji su roditelji u zatvoru;
- posebno ciljane osobe stručno osposobljene za rad u tom sektoru (npr. čuvari, učitelji, dječji psiholozi, zdravstveni radnici);
- članovi parlamenta i državni dužnosnici;
- državni inspektori (npr. zatvorski inspektori Njezinog Visočanstva, engl. Her Majesty's Inspectors of Prisons); nacionalni „promatrači“ u Francuskoj i Belgiji;
- pravobranitelji za djecu;
- financijeri.

Postoje različiti oblici umrežavanja. To uključuje prisutnost na konferencijama i događajima ne samo u uobičajenom krugu poznanika, već i svjesno ulaženje u nova područja, odnosno izlazak iz poznatog okvira i ulaska u, primjerice, poslovnu zajednicu.

Primjer iz prakse: Skandinavija

U Skandinaviji postoji umrežena grupa za suradnju pod nazivom „24 sata za djecu čiji su roditelji u zatvoru“. Grupa se sastaje svakih osamnaest mjeseci radi razmjene iskustava i rasprave o načinima za poboljšavanje položaja djece čiji su roditelji u zatvoru. Sudionici su uprave za zatvorski sustav/ministarstva pravosuđa u Danskoj, Švedskoj i Norveškoj, relevantni uredi povjerenika za djecu, nevladine udruge Bryggan, FFP i SAVN te Danski institut za ljudska prava.

Dobro korištenje medijima

Velik broj organizacija oprezno pristupa eksponiranju u tiskanim medijima i drži se podalje od medijskih aktivnosti. Međutim, kada se medijima pristupi oprezno i selektivno, oni mogu biti dobar instrument za promjenu javnog mnijenja ili utjecanje na politiku. U mnogim europskim državama popularni tisak ima velik utjecaj na kreiranje javne politike; političari često ne žele riskirati negativnu medijsku kampanju, a neki žele i da ih se doživljava kao osobe koje se odlučno suprotstavljaju kriminalu.

Međutim, medije se može djelotvorno iskoristiti i proaktivnim i reaktivnim medijskim radom. Kao i u slučaju umrežavanja, za to je potrebno mnogo vremena i to je jedan od razloga zbog kojih se manje nevladine udruge često ne odlučuju na to. Za postizanje stvarnog uspjeha, može biti potrebno angažirati određenog člana osoblja odgovornog za vaše proaktivne i reaktivne aktivnosti. Ta će osoba nastojati ostvariti medijsku pokrivenost pitanja koje želite promicati, a ne samo odgovarati na ono što je već objavljeno. U stvarnosti postoji mali broj organizacija koje imaju vremena za takvo proaktivno djelovanje. Načini komunikacije s javnošću koje se rabe su priopćenja za javnost, pisma i radio ili televizijski intervjui. Nacionalni i lokalni radio također je važan instrument svake medijske strategije i može biti posebno koristan u ciljanju lokalne publike. Reagirane na priče iz medija ili pretvaranje situacije u medijsku priču može biti korisno te čak dovesti i do potpunog obrata u politici ili do napuštanja nove inicijative. Glavni nacionalni praznici poput Božića, Majčinog dana ili Dana očeva mogu se strateški upotrijebiti ciljanim priopćenjima za javnost ili pokretanjem kampanji u te praznične dane.

U Francuskoj udruga *Relais Enfants Parents (REP)* već dugi niz godina oprezno radi s medijima koji su u toj zemlji odigrali važnu ulogu u senzibiliziranju široke javnosti o postajanju i potrebama djece čiji su roditelji u zatvoru. Osnivače udruge *REP*, *Marie-France Blanco* i *Alaina Bouregbu*, redovito se poziva na sudjelovanje u radio i televizijskim programima i emisijama. Također potiču časopise i novine da pišu o pitanju djece čiji su roditelji u zatvoru, a u manjoj mjeri i o radu udruge. Glavne nacionalne dnevne novine poput *Le Monde* i *Libération* pisale su o aktivnostima udruge, a *Le Monde* je jednom i naslovnicu posvetio udruzi *REP*.

Medijske emisije koje se bave pitanjima zatvora pomogle su u regrutiranju volontera koji žele sudjelovati u radu udruge *REP*. Panel-emisija o posjetima djece roditeljima u zatvoru motivirala je dva volontera da se pridruže osoblju udruge *REP*. Takve emisije u medijima ili priče u televizijskim serijama također mogu pridonijeti popularizaciji usluga poput besplatne linije za pomoć obiteljima zatvorenika (engl. *Prisoners' Families Helplines*) u Ujedinjenoj Kraljevini, Švedskoj i Norveškoj ili osvješćivanju važnosti obiteljskih posjeta u Hrvatskoj.¹⁴

14 Paralele, (2013.): *Djeca u sjeni* (televizijska emisija), Hrvatska. Sadrži prilog o radu s djecom čiji su roditelji u zatvoru u Švicarskoj, Italiji, Rumunjskoj i Hrvatskoj. Dostupno na: <http://www.hrt.hr/enz/paralele/226299/>.

Kao što možemo vidjeti iz ranije navedenog, susret s djecom čiji su roditelju u zatvoru i slušanje priča te djece mogu djeci pružiti utjehu, a širokoj javnosti otvoriti oči jer to je situacija u kojoj se nalaze neka obična djeca. Medijska pokrivenost tog pitanja pomaže u smanjenju srama i stigme u cijeloj zajednici. Tako je na primjer u Sjedinjenim Državama u dječju seriju Ulica Sezam (engl. Sesame Street) uveden novi lik pod imenom Alex čiji je otac u zatvoru, čime se u znatno pridonijelo podizanju svijesti.

Utjecanje na nacionalnu politiku

Ovo je možda najteži aspekt zastupanja interesa djece čiji su roditelji u zatvoru i aktivnosti u području odnosa s javnošću u smislu postizanja opipljivih rezultata. Kao što je već navedeno, pitanje potreba djece čiji su roditelji u zatvoru nije uvijek bila naglašeno u agendama vlada država Europe. Vrlo je mali broj udruga u Europi uključeno u formalno zastupanje interesa djece čiji su roditelji u zatvoru i njihovih obitelji ili u lobiranje za tu grupu djece i obitelji. Međutim, mnoge nevladine udruge ipak primjenjuju svoje praktično iskustvo iz tog područja kako bi pokrenule promjene ili su se pak udružile u saveze s većim nevladinim udrugama poput Crvenog križa ili Save the Children kako bi se njihov glas bolje čuo u političkim debatama.

Postojanje krovnih udruga koje zajedničkim glasom govore u ime osoba koje se profesionalno bave ovim pitanjem, raznih službi i samih obitelji daje dodanu vrijednost. Dodana vrijednost stvara se i kada se nevladine udruge udružuju radi zajedničkog zastupanja interesa djece čiji su roditelji u zatvoru i zajedničke kampanje o tom pitanju. Udruge Fédération des Relais Enfants Parents i UFRAMA (Francuska) i Bryggan (Švedska) primjeri su nacionalnih krovnih udruga. Te nevladine udruge koriste se dobrim praksama svojih članova kako bi utjecale na javnu politiku, a izražavanjem zajedničkog stava osiguravaju težinu i kredibilitet svom statusu. Krovne udruge također olakšavaju vladama konzultacije s korisnicima jer omogućavaju kontakt samo s jednom organizacijom, a ne s više njih. No ta tijela isto tako u velikoj mjeri ovise i o karizmatским vođama koji mogu uvjerljivo zagovarati njihove ciljeve.

U provođenju kampanja kojima se nastoji postići da pravosudni sustav prepozna potrebe djece čiji su roditelji u zatvoru, udruge koje rade na prepoznavanju te grupe ukazuju na osnovno pitanje samog temelja tog sustava: ako se pravda temelji na kažnjavanju krivih i zaštiti nevinih, kako je moguće pomiriti se s činjenicom da nevinna djeca nisu zaštićena već su i sama kažnjena?

Katalizatori promjena

Važno je prepoznati činjenicu da postoji niz čimbenika koji utječu na sposobnost postizanja promjene na razini nacionalne politike. Udruge ponekad i same mogu postići promjenu uz vlastite velike napore, no često se radi o kombinaciji unutarnjih i vanjskih čimbenika. Na primjer, aktivnosti se često pokreću na praktičnoj razini pomoću manjih projekata za zadovoljavanje određene potrebe, poput primjerice potreba majki u zatvorima (takav je slučaj udruge *Relais Enfants Parents Belgique*), čije se koristi, ako se dobro evaluiraju, mogu jasno vidjeti. Uz to, na primjeru osoba koje pokreću takve projekte vidi se da njihova predanost često prerasta u uvjerenje o potrebi rješavanja šire problematike i na praktičan način (većim angažmanom na projektima) i primjenom stečenih znanja kako bi se utjecalo na politiku. Rad udruga REP u Francuskoj i Belgiji odličan je primjer takvog rada.

Ponekad se ovo pitanje može hitno staviti na dnevni red uslijed nekog većeg događaja, kao što je bio slučaj s velikim nemirima u zatvorima u Ujedinjenoj Kraljevini 1990. Ti su događaji 1990. doveli do osnivanja udruge *Federation of Prisoners' Families Support Groups* (sada *Action for Prisoners' Families*). Belgijski pravosudni sustav također je restrukturiran nakon suđenja u slučaju *Dutroux* iz 2004., što je dovelo do davanja državne potpore udruzi *Relais Enfants Parents* u Belgiji.

Međunarodni propisi i prava mogu se isto tako upotrijebiti kao potpora argumentima za promjene. Ratifikacijom Konvencije o pravima djeteta UN-a iz 1989., odnosno članka 9. te Konvencije kojim se detaljno propisuje pravo djeteta na održavanje veze s roditeljem, dana je velika potpora udruzi REP i organizacijama u Ujedinjenoj Kraljevini koje rade na tome da se težište stavlja na dijete, a ne na roditelja u zatvoru. Bez obzira na činjenicu da ne postoji nadnacionalno tijelo za nadzor sudskih odluka, Konvencija o pravima djeteta UN-a dala je određenu težinu i u tom smislu je utjecala na presude u pojedinim državama. Zbog značaja te Konvencije za pravobranitelje za djecu neke su države bile posebno aktivne po pitanju djece s roditeljima u zatvoru. Škotska, Cipar, Švedska, Francuska, Norveška i Hrvatska pružaju dobar primjer zemalja u kojima su pravobranitelji za djecu bili posebno aktivni po pitanju djece čiji su roditelji u zatvoru. Detaljniji prikaz situacije u Hrvatskoj naveden je dalje u tekstu.

Primjer iz prakse: Hrvatska¹⁵

Podizanje svijesti i zastupanje interesa djece čiji su roditelji u zatvoru

- Ured pravobraniteljice za djecu organizirao je 2008. u Zagrebu stručnu raspravu pod nazivom „Prava djece čiji su roditelji u zatvoru“. Na raspravi je sudjelovalo 120 sudionika uključujući predstavnike Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi, Ministarstva pravosuđa, Ministarstva obitelji branitelja i međugeneracijske solidarnosti, centara za socijalnu skrb, Uprave za zatvorski sustav, uprava zatvora i kaznionica, policije, sudova, Ureda glavnog državnog odvjetnika, znanstvenih i visokoobrazovnih institucija, nevladinih i stručnih udruga, pravobraniteljice za djecu, pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, Agencije za odgoj i obrazovanje, pravnika i ostalih zainteresiranih strana.
- U skladu sa svojom pravnom obvezom i potaknuta pritužbama koje je primio Ured, pravobraniteljica za djecu i njezini suradnici posjetili su dvanaest hrvatskih zatvora i kaznionica, neke od njih i po nekoliko puta. Razgovarali su s članovima osoblja i zatvorenika obaju spolova i pregledali prostorije u kojima se odvijaju posjeti između djece i roditelja.
- Broj izvješća o kršenju prava djece koji se podnose Uredu pravobraniteljice za djecu u stalnom je porastu. U 2006. podneseno je trinaest pritužbi u vezi s djecom čiji su roditelji u zatvoru, a do 2012. broj pritužbi porastao je na četrdeset pritužbi (nešto iznad tri posto svih pritužbi podnesenih te godine).
- Osoblje Ureda pravobraniteljice za djecu redovito posjećuje zatvore i kaznionice i daje im preporuke; informira javnost o važnim saznanjima i događajima te sudjeluje u debatama.

Prezentacije Ureda pravobraniteljice za djecu na nacionalnim konferencijama i seminarima

- U okviru konferencije „Psihosocijalni aspekti nasilja u suvremenom društvu – izazov obitelji, školi i zajednici“ u organizaciji Filozofskog fakulteta u Osijeku i Društva psihologa Osijek, 2010. održana je prezentacija o pitanju djece čiji su roditelji u zatvoru pod nazivom „Zaštita prava djece u zatvorskom sustavu“.
- Održane su prezentacije studentima pedagogije, psihologije, socijalnog rada i novinarstva, itd. i gostujuća predavanja na različitim odsjecima fakulteta. Novinari i predstavnici medija općenito su pokazali priličan interes za ovaj predmet.
- Ured pravobraniteljice za djecu sudjelovao je i u najmanje devet međunarodnih konferencija i događaja.

¹⁵ Pravobraniteljica za djecu, Hrvatska, op. cit. (2013.).

- *Kampanja u okviru Europskog tjedna djece čiji su roditelji u zatvoru, u organizaciji mreže COPE, dovela je u svim zatvorima do uspostavljanja primjerenih i udobnih prostorija u kojima se djeca mogu viđati sa svojim roditeljem koji je na izdržavanju kazne zatvora i tamo s njime provoditi vrijeme.*
- *Mediji su pomogli u podizanju svijesti o potrebama te djece, ali ponekad i dalje predstavljaju prijetnju njihovoj privatnosti te ih medijskom eksponiranjem izlažu dodatnim teškoćama.*
- *Program Odgovornog roditeljstva proveden je u svim kaznionicama i zatvorima.*
- *Uprava za zatvorski sustav također je iskazala interes i volju za uvođenje sustavnih promjena i poboljšanja.*
- *Postoji niz primjera dobre prakse. Na primjer, kaznionica u Lepoglavi nudi aktivnosti za djecu i njihove roditelje i objavljuje zatvorske novine koje obrađuju niz različitih pitanja uključujući i pitanje djece čiji su roditelji u zatvoru.*
- *U raspravi vođenoj 2009. o Izvješću o radu i stanju kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda, Ured pravobraniteljice za djecu skrenuo je pozornost Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Hrvatskog sabora na potrebu sustavnog praćenja i poticanja kontakta između djece i njihovih roditelja u zatvoru. U narednim izvješćima ocjenjuje se mjera u kojoj su provedene preporuke pravobraniteljice u vezi s djecom čiji su roditelji u zatvoru.*

„Stoga vjerujemo da možemo zaključiti da su naši napori i aktivnosti učinili prilično vidljivima potrebe djece koja su ranije bila nevidljiva.”¹⁶

Univerzalni periodični pregled i ostali međunarodni ugovori

Univerzalni periodični pregled (UPR) je mehanizam kojim se koristi Vijeće za ljudska prava za ispitivanje situacije u svim državama članicama Ujedinjenih naroda. Svaka se pojedina država ispituje jednom u četiri godine, a UPR im omogućuje da pokažu koje su aktivnosti poduzele u svojim zemljama za poboljšanje situacije u pogledu ljudskih prava i za savladavanje izazova koji stoje na putu uživanja ljudskih prava. U tom se izvješću također razmjenjuju najbolje svjetske prakse u području ljudskih prava. UPR se temelji na Povelji UN-a, Općoj deklaraciji o ljudskim pravima i svim konvencijama o ljudskim pravima UN-a koje su države potpisale. Pristup Odbora promicanju i zaštiti dječjih prava savjetodavan je i ne

¹⁶ *Ibid.*

suprotstavlja se drugim stavovima, a njegov uspjeh više ovisi o diplomaciji nego o zakonskim sankcijama.¹⁷ Postupci izvještavanja tijela osnovanih na temelju UN-ovih konvencija o ljudskim pravima (engl. *Treaty bodies*) mogu sami po sebi djelovati kao provedbeni instrument jer potiču države na preispitivanje postojećih praksi. Trenutačni raspored zemalja u kojima će se provoditi UPR nalazi se na internetskoj informativnoj stranici UPR-a gdje se također daju i detaljnije informacije o postupku angažmana.¹⁸

Postoje i drugi načini na koje se nevladine udruge mogu uključiti u rad Odbora za prava djeteta Ujedinjenih naroda. U 2014. uveden je novi mehanizam za pritužbe djece koje se podnose Odboru za prava djeteta no još ga nisu ratificirale sve države.¹⁹ Treći fakultativni protokol koji je stupio na snagu u travnju 2014. omogućuje djeci iz država koje su ratificirale ovaj protokol uz Konvenciju o pravima djeteta UN-a podnošenje pritužbi o kršenju njihovih prava izravno Odboru za prava djeteta ako na nacionalnoj razini nije postignuto rješenje. Postoje i druga tijela osnovana na temelju UN-ovih konvencija o ljudskim pravima koja, iako se izravno ne bave pitanjima djece, pokrivaju mnoga važna pitanja i djeluju na sličan način kao i Odbor za prava djeteta. Vijeće za ljudska prava UN-a ima posebne postupke za razna važna pitanja, kao na primjer, obrazovanje, samovoljno uhićenje.²⁰

U okviru drugog periodičnog pregleda u Ujedinjenoj Kraljevini, 24. svibnja 2012. udruga Families Outside, škotski savez Together i škotski povjerenik za djecu i mlade (engl. Scotland's Commissioner for Children and Young People, SCCYP) održali su sastanak na kojem su istakli probleme s kojima se susreću djeca čiji su roditelji u zatvoru. Podršku sastanku dale su trideset i četiri dječje grupe, trinaest članova škotskog parlamenta i dvadeset ostalih zainteresiranih stručnjaka. Na sastanku je izražen stav da ostale države trebaju postavljati pitanja o djeci čiji su roditelji u zatvoru kao što ih postavlja Ujedinjena Kraljevina. Dane su i preporuke koje bi Ujedinjena Kraljevina mogla usvojiti za poboljšanje podrške djeci čiji su roditelji u zatvoru.

Nakon informiranja veleposlanstava o tom sastanku, interes za ovo pitanje pokazale su Slovenija, Njemačka i Urugvaj. Održani su sastanci sa

17 Kilkelly, U., 'The best of both worlds for children's rights: interpreting the European CRC on Human Rights in the light of the UN Convention on the Rights of the Child', Human Rights Quarterly, vol. 23, br. 2, 2001., str. 308–326.

18 http://www.upr-info.org/IMG/pdf/UPR-FullCycleCalendar_2nd.pdf.

19 Europske zemlje koje su do 24. siječnja 2014. ratificirale Fakultativni protokol: Albanija, Njemačka, Crna Gora, Portugal, Španjolska i Slovačka. Za dodatne informacije vidi: <http://www.childrightsconnect.org/index.php/connect-with-the-un-2/op3-crc>.

20 Za detaljnije informacije o međunarodnim ugovorima, vidi internetsku stranicu Ureda Visokog povjerenika za ljudska prava i njihov priručnik o civilnom društvu (engl. Civil Society Handbook): <http://www.ohchr.org/EN/Pages/WelcomePage.aspx>.

službenim predstavnicima tih zemalja kako bi se njihove vlade potaklo da postave određena pitanja i daju preporuke Ujedinjenoj Kraljevini u okviru Univerzalnog periodičnog pregleda u svibnju. Slovenija je postavila pitanje o djeci čiji su roditelju u zatvoru i prije UPR-a u svibnju, a podržale su je Njemačka i Urugvaj. Zanimljivo je da je Slovačka tada dala predloženu preporuku vladi Ujedinjene Kraljevine. Škotski savez Together, škotski povjerenik za djecu i mlade (SCCYP) i udruga Families Outside sada će raditi na tome da vlada Ujedinjene Kraljevine prihvati te preporuke.

Vlada Ujedinjene Kraljevine izjasnit će se 2014. koje će preporuke usvojiti i četiri godine nakon toga provest će se procjena u kojoj su mjeri one zaista usvojene. Preporukom iz Univerzalnog periodičnog pregleda također će se osigurati čvrsta poluga za poticanje na rad vlada Ujedinjene Kraljevine i Škotske.²¹

Postupak za promjenu

Organizacija Children of Prisoners Europe izradila je dobro definirane kriterije za primanje u punopravno članstvo i ohrabrujuća je činjenica da danas mnoge članice djeluju na sličan način kako bi utjecale na javnu politiku. Članice organizacije stekle su velik ugled svojim radom i redovito pridonose radu državnih odbora, savjetodavnih skupina i konzorcija nevladinih udruga. Takve nevladine udruge mogu organizirati seminare i konferencije kojima se skreće pozornost na ovo pitanje i potiču promjene u radu zatvorskog osoblja, sudaca, državnih službenika i ostalih sudionika. U svom radu mnoge članice organizacije uspjele su izgraditi pozitivne odnose s državnim institucijama i upravama za zatvorske sustave. Pri predstavljanju razloga za promjenu, mnogo je učinkovitije raditi u partnerskom odnosu s onima na koje pokušavate utjecati, predstavljanjem pozitivnih primjera dobre prakse, davanjem priznanja za postignute rezultate, ali uz naglašavanje potrebe daljnjih aktivnosti i isticanje doprinosa koje dobrotvorne udruge daju društvu, posebno ako to može pomoći relevantnoj službi u postizanju vlastitih zacrtanih ciljeva, poput na primjer smanjenja ponovnog počinjenja kaznenog djela, pružanja podrške ranjivoj djeci, itd. Iskustva mnogih udruga pokazuju da će se, ako postoji pozitivna suradnja, relevantne institucije, poput primjerice uprave za zatvorski sustav, vjerojatnije obraćati drugim državnim institucijama radi konzultacija i savjeta

Udruge koje žele lobirati moraju uvijek voditi računa o promjenama javnih politika u njihovom području i kad god je to moguće nastojati

21 Za detaljnije informacije vidi: <http://www.familiesoutside.org.uk/universal-periodic-review/#sthash.epwTAp94.dpuf>, a za poveznice na dokumente Ujedinjene Kraljevine vidi: <http://www.togetherscotland.org.uk/resources-and-networks/universal-periodic-review/>.

povezati pitanje djece čiji su roditelji u zatvoru sa širom politikom za djecu i obitelj. Nevladine udruge moraju stoga držati korak s kretanjima u politici u tri ključna područja djelovanja države:

1. politici kaznenog pravosuđa, uključujući policiju, sudove i izricanje kazni i zatvorsku politiku;
2. politici koja se bavi pitanjem djece i obitelji (uključujući obrazovanje i socijalnu skrb);
3. kretanjima u području prava djeteta (pravobraniteljji).

Postoji niz ključnih područja javnih politika na koje će udruge koje rade s djecom i obiteljima zatvorenika željeti utjecati. Ona uključuju:

- policijske protokole pri uhićenju;
- politiku i smjernice za izricanje kazne;
- primjenu pritvora;
- kaznenu politiku, uključujući podatke koji se prikupljaju pri dolasku, posjete, uključenje obitelji, itd.;
- fiskalnu politiku (financijska pomoć za obitelji zatvorenika);
- rehabilitaciju bivših zatvorenika (objava podataka, bankarstvo, osiguranje);
- socijalnu politiku i službe za skrb o djeci;
- smjernice za škole;
- obuku stručnih osoba koje dolaze u kontakt s djecom i obiteljima zatvorenika (vidi Poglavlje 7.).

U praksi je potrebno uložiti mnogo vremena i napora za određivanje ključnog osoblja u pojedinim odjelima, institucijama i nacionalnim tijelima (npr. parlament) na koje se želi utjecati. Održavanje popisa tih osoba i dodavanje osoba na taj popis glavni je administrativni izazov za male nevladine udruge, iako je sada on nešto lakši zbog dostupnosti podataka na internetu. Možda će biti potrebno zaposliti posebnu osobu za komunikacije s javnošću kako bi se osiguralo korištenje mogućnostima za utjecanje na navedena tijela i zastupanje interesa djece čiji su roditelji u zatvoru.

Instrumenti udruge Prison Reform International izrađeni su radi lakše provedbe Bangkoških pravila UN-a. Njima se omogućuje sustavan pristup zastupanju ili lobiranju kako bi se osiguralo da ta pravila postanu realnost u svim sektorima.²²

22 Penal Reform International, (2014.): *UN Bangkok Rules toolbox*. Dostupno na: <http://www.penalreform.org/priorities/women-in-the-criminal-justice-system/bangkok-rules-2/tools-resources/>.

Utjecanje na socijalnu politiku i propise

Nakon što ste pripremili prethodno navedene temelje za daljnji rad, sada trebate osigurati da se vaš glas čuje. Za to je potrebno uključivanje u državne istraživačke i savjetodavne skupine i odbore, što omogućuje udrugama utjecanje na kreiranje javne politike. Često je uključivanje moguće samo na poziv, međutim vlade su često prema zakonu obvezne provoditi konzultacije o promjenama javne politike i stoga se obraćaju renomiranim udruženjima. Također se često pozivaju viši predstavnici tih udruga da budu članovi odbora ili savjetodavnih skupina.

Za ove je korake potrebno vrijeme, ali oni su nužni kako bi se počelo utjecati na zakone i javnu praksu.

Do promjena može ponekad doći zahvaljujući naporima koje ulaže neko drugo vanjsko tijelo, poput zatvorskog inspektorata ili pravobranitelja za djecu. U takvim se situacijama vode konzultacije s nevladinim udrugama koje će možda moći dati svoj doprinos nekom relevantnom izvješću ili preporukama iz tog izvješća. Možemo navesti neke važne primjere izvješća koji su znatno utjecali na politiku, poput primjerice izvješća škotskog glavnog zatvorskog inspektora (engl. Scottish Chief Inspector of Prisons) koje je 1994. dovelo do postavljanja službenika za kontakt s obiteljima u svim škotskim zatvorima i onog švedskog pravobranitelja za djecu iz 2004.

Primjer iz prakse: Norveška

Norveška udruga FFP utječe na javnu politiku radi podizanja svijesti o pitanjima s kojima se suočava rodbina zatvorenika i poticanja zatvorskih vlasti na poboljšanje uvjeta za posjete i osiguranje redovitog kontakta između zatvorenika i njihovih obitelji. Od svog osnutka 1992., udruga FFP postala je uvaženi partner zatvorskih službi koje su pak pitanju djece i obitelji zatvorenika počele posvećivati više pozornosti. U svakodnevnom radu s rodbinom i prijateljima udruga FFP saznaje o problemima s kojima se suočava ta grupa ljudi. Oni dolaze u posjete zatvorima kako bi osigurali adekvatnost prostorija za posjete i motre ponašanje osoblja prema posjetiteljima te daju savjete o poboljšanju uvjeta za posjete. Udruga FFP u stalnom je kontaktu s Ministarstvom pravosuđa, političarima i zatvorskim vlastima. Njihovi predstavnici sudjeluju na godišnjim političkim raspravama parlamentarnog odbora za pravosuđe gdje ukazuju na nedostatak prava djece i druge bliske rodbine zatvorenika i na dramatične posljedice koje iz toga proizlaze. Pri planiranju novih zakona koji se tiču zatvorske politike, udruga FFP ima pravo na raspravama dati svoje mišljenje. Tako je ta udruga odigrala ključnu ulogu pri donošenju Zakona o izvršenju kazne

zatvora koji je stupio na snagu 2002.²³ Od tada ta udruga predano radi na održavanju dobrih veza s političarima, uključujući i ministre i dužnosnike u vladi. Rasprave koje su vođene između udruge FFP, ministara i državnih službenika dovele su do sastavljanja nove bijele knjige za Upravu za zatvorski sustav (2007-2008.). Iako taj dokument nije pravno obvezujući, njime se daju smjernice Upravi za zatvorski sustav: u jednom su poglavlju tog dokumenta koji se bavi pitanjem obitelji zatvorenika u dvanaest točaka definirane aktivnosti za jačanje obiteljskih veza (npr. obiteljski programi, obilazak zatvora uz pratnju vodiča za obitelji, mogućnost obilaska čelije roditelja, fleksibilniji aranžmani u vezi s telefoniranjem).

Udruga FFP u daljnjim se aktivnostima vezanima uz aktivnosti iz bijele knjige koristila svim vezama kako bi poticala donošenje zakonodavstva koje bi propisivalo dobru praksu. Kao rezultat toga, Norveška je Vlada, u tijesnoj suradnji s drugom FFP u razdoblju 2012-2103. radila na sastavljanju novog zakona kojim se propisuje odgovornost Uprave za zatvorski sustav za djecu čiji su roditelji u zatvoru i obveza postavljanja dječjih ambasadora/ pravobranitelja za djecu u svim zatvorima čija je odgovornost voditi računa o pravima djece koja dolaze u posjet zatvoru. Opći izbori doveli su do promjene vlasti u rujnu 2013. Iako nova Vlada podržava ideju postavljanja pravobranitelja za djecu u svim zatvorima, donošenje zakona odgođeno je. Novi ministar pravosuđa još nije odlučio ide li zakon u daljnju parlamentarnu proceduru ili će donijeti uredbu na prijedlog Vlade. U parlamentu je nedavno vođena rasprava o djeci čiji su roditelji u zatvoru. Udruga FFP i dalje smatra da se prava djece i dosljedna praksa mogu bolje ostvariti zakonom te nastavlja zastupati taj stav.

Utjecanje na zakonodavstvo

Nevladine udruge mogu izravno lobirati za promjene kod članova parlamenta na mnogo načina. Dobra polazišna točka za to je stupanje u kontakt s istraživačima i savjetnicima članova parlamenta, ali morate biti upoznati s interesnim grupama i odborima te članovima parlamenta koji su u njima.

Dobra internetska stranica na kojoj se mogu pronaći informacije i sažeti podaci pridonosi kredibilitetu organizacije i potiče istraživače da se često pozivaju na nju. Možete razmotriti i mogućnost slanja redovitih elektroničkih poruka s novostima ili sažete podatke o politici članovima parlamenta, njihovim istraživačima, ostalim parlamentarcima (na primjer, članovima Doma lordova u Ujedinjenoj Kraljevini) i državnim službenicima.

23 Prema norveškom Zakonu o izvršavanju kazne zatvora (2002.): "Posebna pažnja mora biti posvećena pravu djeteta na pristup njegovim roditeljima za vrijeme izdržavanja kazne"... i „Posjeti se trebaju odvijati u prostoriji koja je namijenjena toj svrsi. Zatvor je dužan osigurati da se posjeti djece zatvorima odvijaju na obazriv način.“

Tijekom svih reformi kaznenog zakona ili nekog drugog relevantnog zakona, udruge mogu lobirati za promjene pojedinih točaka uredbi koje se odnose na njihov rad. Kao prvo, udruge moraju osigurati da su upoznate s postojanjem predložene reforme, što ovisi o tome jesu li uspostavile dobre mreže kao što je opisano ranije u tekstu ili jesu li povezane u konzorcij organizacija za lobiranje (poput Konzorcija za kaznena pitanja, engl. Penal Affairs Consortium, u Engleskoj).

Kao drugo, treba sastaviti prijedlog izmjena i dopuna i poslati ga na adrese što većeg broja članova parlamenta u nadi da će oni podržati vaše pitanje. Ponekad može biti korisno izdavanje priopćenja za javnost o predloženim izmjenama i dopunama zakona i dobivanje podrške ostalih nevladinih udruga. Kao što se vidi iz primjera francuskog zakona iz 2009. i naloga Upravi za zatvorski sustav (engl. Prison Service Order) u Engleskoj, točna formulacija bitna je za utvrđivanje jesu li zakon ili uredba obvezujući za sve ili se radi samo o uputi.²⁴ Na primjer, norveškom uredbom navodi se između ostaloga i zahtjev o postojanju dobu primjerenih igraćaka i igara ali navodi se „trebalo bi“ a ne „mora se“ te se stoga uvjeti u zatvorima uvelike razlikuju.²⁵

Sljedeći je mehanizam lobiranja angažiranje stručnjaka koji podržavaju stručno iskustvo udruge i njena stajališta o pojedinim pitanjima radi donošenja zakonskih promjena pomoću članova parlamenta. Te osobe mogu lobirati, bilo izravno ili u vaše ime ili se na njih možete pozvati kod davanja sažetih informacija ili priopćenja za javnost.

Primjer iz prakse: Italija

Novi protokol u Italiji

Unatoč nepovoljnoj gospodarskoj situaciji u Italiji, pitanje prostora za djecu u zatvorima, obuke čuvara i zaštite djece od medija uvršteno je u agendu Senata, uglavnom zahvaljujući naporima udruge Bambinisenzasbarre te zakonodavnim promjenama o kojima je riječ u Poglavlju 2. Sastavljen je protokol (Memorandum o razumijevanju) između udruge Bambinisenzasbarre, Pravobranitelja za djecu i Ministarstva pravosuđa. Njegov je cilj:

- *zaštiti pravo djeteta na stalnu emocionalnu vezu s roditeljem zatvorenikom, koji pak ima pravo/obvezu izvršavati svoju ulogu;*

24 Ministry of Justice, National Offender Management Service, (2011.): *Providing Visits and Services to Visitors* PSI16/2011. Vidi također i bilješku za Francusku.

25 Norveško Ministarstvo pravosuđa i javne sigurnosti, (2004.): *Zakon o izvršavanju kazne zatvora*. Dostupno na: <http://www.regjeringen.no/en/dep/jd/documents-and-publications/Laws-and-rules/reglement/2004/Act-relating-to-the-execution-of-sentences-etc-.html?id=420593>.

- *podržavati roditeljstvo tijekom i nakon boravka u zatvoru, skrbiti o obitelji, a posebno o maloljetnicima koji su i društveno i ekonomski pogođeni što se odražava na njihovo zdravlje i uspjeh u školi;*
- *prebroditi diskriminaciju i predrasude u cilju socijalne integracije i dubokih kulturoloških promjena te stvaranja podržavajućeg i inkluzivnog društva.*

U protokolu se navodi da je zasnovan na člancima talijanskog Ustava, Konvenciji o pravima djeteta UN-a, Europskoj konvenciji o ljudskim pravima, Europskim zatvorskim pravilima i talijanskom zakonodavstvu.

Ovaj cjelovit dokument sadrži odredbe o policijskom ponašanju tijekom uhićenja, izricanju kazne i potrebi razmatranja alternativnih načina izdržavanja kazne zatvora. On sadrži i zahtjev koji se odnosi na prostor za djecu u zatvorima, pratnju djece i davanje informacija djeci te na obuku čuvara koji rade s djecom i obiteljima.

Ovaj protokol krajnji je rezultat intenzivnih i vremenski obuhvatnih aktivnosti zastupanja interesa djece čiji su roditelji u zatvoru i pregovaranja. Očekuje se da će njegova provedba u Italiji dovesti do znatnih poboljšanja za dobrobit djece čiji su roditelji u zatvoru i do poboljšanja načina na koji se postupa s njima.²⁶

Zastupanje interesa djece čiji su roditelji u zatvoru na europskoj razini

Na europskoj razini postoji niz načina zastupanja interesa djece čiji su roditelji u zatvoru; od Vijeća Europe, preko institucija Europske unije, odnosno Parlamenta, Komisije i Vijeća ministara do niza ostalih europskih organizacija. Iako još nije u potpunosti jasno u kojoj se mjeri Ugovorom iz Lisabona utvrđuje izravno relevantno pravo EU-a, promicanje i zaštita prava djece jasan je cilj EU-a. Time se može osigurati politička obveza i EU može tražiti reforme i poticati države članice da daju prioritet korištenju strukturnih fondova. Postoje i manje izravni mehanizmi upravljanja poput Otvorene metode koordinacije (engl. Open Method of Coordination) koji bi bio usklađen s načelom supsidijarnosti uz istovremeno jačanje dobre politike i prakse. Pri utvrđivanju prava na prelazak zatvorenika u ustanovu za rehabilitaciju može se uzeti u obzir pravo djeteta na kontakt s roditeljem koji je u zatvoru, u skladu s Okvirnom odlukom Vijeća 2008/909/PUP. Pozornost EU-a omogućuje reforme politika kroz razmjenu, učenje i postavljanje kriterija. U Europi postoje i stručna tijela za kreiranje politika, zatvore, suce, obrazovanje, zdravstvo i medije koja bi mogla biti korisni saveznici u radu s djecom čiji su roditelji u zatvoru. Razvoj europske dobre prakse mogao bi pomoći u razvoju na nacionalnoj razini.

²⁶ Memorandum o razumijevanju, (ožujak 2014.). Nevladina udruga Bambinisenzasbarre i talijanski Senat.

Uloga financijera

Državno financiranje posebno namijenjeno radu s djecom čiji su roditelji u zatvoru rijetko je u Europi. Stoga većina nevladinih udruga ovisi o financiranju iz fondacija i dobrotvornih zaklada. Postoje određeni zakonom propisani izvori financiranja za udruge koje rade s djecom čiji su roditelju u zatvoru koje udrugama omogućavaju dobivanje novca za rad, ali do tih se izvora često dolazi u okviru šireg prioritetnog područja, poput primjerice podrške obitelji ili rada s ugroženom djecom. Ponekad taj rad omogućuje udruzi da skrene pozornost državnih službenika i kreatora politike na njezin rad. No prijavljivanje za dobivanje sredstava iz tih izvora često je iznimno složeno; zahtjevi koji se odnose na praćenje često sprječavaju manje nevladine udruge da se prijave za sredstva iz takvih izvora.

Međutim, moguće je i da će zaklade surađivati s nevladinim udrugama, poput na primjer fondacije Bernard van Leer čiji je prioritet financiranje rada s djecom čiji su roditelji u zatvoru. Dobrotvorne zaklade i fondacije često imaju vrlo dobro povezane upravitelje koji mogu utjecati na kreatore politika ako su ih udruge koje oni financiraju dobro informirale i uputile. Pojedini financijeri pokreću i istraživanja radi potpore projektima koje financiraju, kao na primjer pitanje siromaštva u djece i obitelji zatvorenika (npr. Zaklada Joseph Rowntree). Izvješća koja se dobivaju na temelju tih istraživanja mogu se tada objaviti u javnosti s većom razinom vjerodostojnosti.

Nevladine udruge u ovom sektoru uspješno surađuju s nizom financijera na inovativnom radu s djecom čiji su roditelji u zatvoru u okviru financiranja nepovratnim sredstvima za zapostavljenu i ugroženu djecu. Ponekad financiranje pilot projekta iz neke zaklade dovede do zakonom propisanog financiranja.

Važno je i znati koje fondacije financiraju međunarodne projekte i već su senzibilizirane po pitanju djece čiji su roditelji u zatvoru te ostvariti suradnju s njima (npr. King Bedouin Foundation, Fonds Houtman) jer i one mogu pomoći u boljem promicanju rada nevladinih udruga i u dobivanju sredstava iz Europskih fondova.

Financijeri mogu pametno upravljati udrugama čak i uz relativno nisku razinu strateškog financiranja. Tako je na primjer zaklada Soros financirala sudjelovanje predstavnika zemalja Istočne Europe na konferenciji Children of Prisoners Europe u Parizu 2006. U Hrvatskoj je to dovelo do izravnih rezultata u obliku inicijative za podizanje svijesti koju je pokrenuo Ured pravobraniteljice za djecu (vidi ranije opisan primjer iz prakse).

Udruge koje uspostave bliske odnose s financijerima mogu imati koristi i od stručnih znanja financijera pri pokretanju kampanji za zastupanje

interesa djece čiji su roditelji u zatvoru i ostalih važnih promjena. U nedavnoj debati o nazivu organizacije Children of Prisoners Europe (raniji naziv: EUROCHIPS), fondacija Bernard van Leer potaknula je organizaciju da provede vanjsku anketu radi ispitivanja učinkovitosti pojedinih naziva.

Prepreke i otpori

Sve organizacije diljem Europe koje rade na podizanju svijesti o utjecaju roditeljevog izdržavanja kazne zatvora na djecu i na utjecanju na kreiranje javne politike suočavaju se s velikim izazovima. Unatoč ostvarenom napretku, još uvijek postoji određeni broj institucionalnih i praktičnih prepreka koje otežavaju stvarne promjene. One uključuju:

- nedovoljno prepoznavanje nevladinih udruga, posebno u prvim godinama njihovog rada kada još nisu stekle reputaciju;
- nedostatak političke volje za bavljenjem pitanjem djece čiji su roditelji u zatvoru ili promicanjem pozitivnog kontakta između zatvorenika i djeteta. Na to se pitanje ne gleda kao na glavno pitanje kojemu treba posvetiti posebnu pažnju unatoč retorici pojedinih vlada o važnosti obitelji i potrebi zaštite djece od stradavanja;
- nedostatak informacija o veličini problema; do današnjeg dana ni jedna zemlja ne može dati konačne podatke o broju djece čiji su roditelji u zatvoru, no usprkos tome svi se slažu da to pitanje predstavlja golemi problem. Zajednički cilj svih članica organizacije Children of Prisoners Europe jest lobiranje za prikupljanje točnih podataka;
- stalne promjene ključnih zaposlenika kako u državnim tijelima tako i u zatvorima znatno otežavaju izgradnju čvrstih poslovnih veza i oduzimaju mnogo vremena i inače prezaposlenim nevladinim udrugama;
- nedostatak čvrstih dokaza o djelotvornim aktivnostima znači da je vlasti teško uvjeriti u potrebu financiranja ovog područja rada ili da je teško uvjeriti upravitelje zatvora na važnost davanja prednosti pitanju kontakta između zatvorenika i obitelji;
- nedostatak vremena i sredstava koji bi omogućili nevladinim udrugama da se posvete utjecanju na politiku. Na njihov rad se često ne gleda kao na prioritet, a mali si broj udruga može priuštiti posebno osoblje za odnose s javnošću i rad na kampanjama;
- rast broja zatvorske populacije i pritisak na sredstva namijenjena zatvorskom sustavu;
- rad s djecom čiji su roditelji u zatvoru ne doživljava se kao bitan već više kao nešto bez čega se može ili nešto što mogu odraditi volonteri uz zanemariv trošak. Prečesto se na taj rad gleda kao na neku privilegiju za zatvorenike i njegovu ili njezinu djecu, a ne kao na pravo djeteta;

- opasnost da će lobiji za sprječavanje kriminala raditi protiv pitanja prava djece čiji su roditelju u zatvoru (djeca čiji su roditelji u zatvoru smatraju se delikventima; visok rizik počinjenja kaznenog djela – društvo treba zaštititi od njih). To dovodi do toga da se pitanja takve djece etiketiraju kao prioritet kaznenog pravosuđa, a ne kao pitanje dobrobiti djece;
- etički izazov povezan s načinom predstavljanja problema. Nevladine udruge trebaju svjesno odlučiti na koji će način predstaviti potrebe djece čiji su roditelji u zatvoru bez stigmatiziranja djece ili izazivanja sažaljenja da bi se stekle simpatije. Argumenti koji se izlažu trebaju biti stručni i pokazivati poštovanje i osjetljivost prema percepciji djeteta o načinu na koji se oni izlažu. Važno je da u centru debate bude dobrobit djeteta, a ne smanjenje opasnosti od ponovnog počinjenja kaznenog djela iako je i to bez sumnje važan argument.

Utjecanje na politiku

- Treba imati glasnogovornika koji ulijeva povjerenje i koji zna prenositi informacije na živ i zanimljiv način te koji poznaje materiju.
- Treba potkrijepiti prijedlog s preciznim podacima dobivenim istraživanjem i evaluacijom.
- Treba pripremiti dobar prezentacijski materijal koji ljudi žele uzeti i pročitati, poput godišnjih izvješća, biltena i promotivnih letaka.
- Treba imati zanimljivu internetsku stranicu na kojoj se korisnici lako snalaze i koje sadrže poveznice na druge relevantne organizacije, informativne letke za donositelje politika, novinare i istraživače.
- Treba osigurati prikaz ključnih informacija na letku koji se dijeli ciljanoj publici. Taj letak s informacijama treba mijenjati i dopunjavati, ovisno o tome kome je namijenjen (npr. dječjim psiholozima, financijerima, političarima, novinarima, itd.).
- Treba dobro iskoristiti statističke podatke (predstavljati ih često i na nove načine). Predstaviti primjere iz prakse iz prve ruke, navode djece, itd.
- Treba pažljivo birati ostvarive ciljeve kampanja.
- Treba staviti naglasak na pozitivne argumente pozivajući se na primjere iz prakse, a ne na naglašavanje negativnih argumenata.
- Treba se pozivati na paneuropska iskustva; to može pomoći u dobivanju podrške za nove inicijative (npr. norveški Crveni križ).
- Treba graditi osobne kontakte s ključnim osobljem u relevantnim ministarstvima i ministrima.
- Treba maksimalno iskoristiti potencijale medija.

- Treba izraditi kratke informativne materijale i e-biltene o politikama za članove parlamenta, istraživače i medije.
- Treba sudjelovati kad god je to moguće u konzultacijama na državnoj razini i u zakonodavnim reformama.

Podizanje svijesti

- Treba angažirati poznate osobe (umjereno i pažljivim odabirom);
- Treba angažirati druge utjecajne i korisne pojedince poput pokrovitelja, predsjednika ili povjerenika relevantnih nevladinih udruga. Oni mogu pomoći u financiranju i u odnosima s javnošću;
- Treba se koristiti važnim datumima, poput desete, dvadesete, dvadeset i pete obljetnice za organizaciju većih događaja ili pokretanje posebnih kampanji;
- Treba se koristiti lokalnim, a posebno nacionalnim medijima, naročito radiom;
- Treba se koristiti društvenim mrežama poput Facebooka i Twittera radi stjecanja poklonika i vođenja debate o pitanju djece čiji su roditelji u zatvoru te ih informirati o novostima koja se odnose na tu djecu;
- Treba organizirati primanja, konferencije i posebne događaje koji se bave ključnim temama, oprezno birajući mjesta održavanja tih događaja;
- Treba osigurati kvalitetne predstavnike korisnika koji mogu djelovati kao zastupnici;
- Treba se koristiti fotografijama, crtežima, stripovima ili kazalištem za angažiranje publike;
- Treba pokrenuti zajedničke inicijative s drugim nevladinim udrugama, financijerima, itd. radi promicanja rada udruge;
- Treba osigurati specijalističku obuku drugih stručnjaka;
- Treba objavljivati knjige i materijale za djecu, skrbnike i stručnjake koji rade s djecom zatvorenika;
- Treba se koristiti uslugama komercijalnih društava za odnose s javnošću i prikupljanje sredstava. Druga društva darivat će djeci poklone tijekom praznika ili davati poklone za tombolu ili za besplatna putovanja;
- Treba izraditi promotivne materijale poput razglednica ili prigodnih čestitki za angažiranje nove publike i promicanje vaše udruge.

Zaključak

Na nacionalnoj razini udruga čine krupne korake kako bi se pitanje djece čiji su roditelji u zatvoru uključilo u nacionalnu državnu politiku. Dobrom praksom udruga iz cijele Europe postignuta su velika poboljšanja u iskustvima djece koja posjećuju roditelje u zatvoru. Promjene u stavu teško je postići i za većinu zemalja Europe to je velik izazov. U posljednjih pet godina najveći izazov s kojim su se suočile nevladine udruge i vlade država jest ekonomska kriza koja je stvorila velik pritisak na financiranje usluga nevladinih udruga i zatvorskog osoblja koje omogućuje pružanje usluga nevladinih udruga u zatvorima. Međutim, barem u nekim državama, smanjenje zatvorske populacije uvjetovano je financijskim razlozima. To je dobro ako se time štite djeca od suočavanja s roditeljevim izdržavanjem kazne zatvora. No, javno mnijenje i snaga medija kojima se potiče izdržavanje kazne zatvora u cijeloj Europi obeshrabrujući su za nevladine udruge koje rade u tom području i organizaciju Children of Prisoners Europe. Ni jedna zemlja Europe ne propisuje zakonom u dovoljnoj mjeri obvezu zatvorskih vlasti da osiguraju specijalističke usluge za djecu čiji su roditelji u zatvoru. Posebno treba naglasiti potrebu uspostave proračunske linije za financiranje rada s djecom čiji su roditelji u zatvoru putem Europskog parlamenta. Nakon donošenja Bangkoških pravila 2010. sve se više razmatraju alternativni načini izdržavanja kazne zatvora za žene i potrebe primarne zaštite žena počiniteljica kaznenih djela u trenutku izricanja kazne. Iako Norveška, Francuska i Ujedinjena Kraljevina, između ostalih, propisuju obvezu zatvorskih vlasti da osiguraju prikladne uvjete za posjete djece zatvoru, još uvijek postoji potreba za osiguranjem standardizirane, djelotvorne i kvalitetne provedbe.

U cijeloj su se Europi dogodile velike promjene u načinu razmišljanja i brizi za djecu čiji su roditelji u zatvoru od 1969. kada je u Ujedinjenoj Kraljevini otvoren prvi centar za posjetitelje zatvora. Taj početni misionarski zanos kojim su bile vođene nevladine udruge u pokretanju promjena i nadalje je prisutan u radu koji je opisan u ovoj knjizi: s različito orijentiranim vladama diljem Europe, od kojih neke imaju više razumijevanja od drugih, i u različitim gospodarskim prilikama, od onih u kojima se sredstva dobivaju s većom lakoćom do onih gdje je to zbog krize teško. Praktična postignuća velika su: razumijevanje i promišljenost u stvaranju zajedničke dobre prakse stimuliraju i ohrabruju, ali još mnogo toga treba učiniti za potporu djeci u Europi čiji su roditelji u zatvoru.

„Naposljetku, od ključnog je značaja glavna uloga sudionika civilnog društva koji pružaju stručna i praktična znanja te osiguravaju da prava djece budu u centru interesa.“²⁷

27 Hainsworth, J., (2013.): *The role of the EU in defending the rights of prisoners' children*, u: Prisons Across Europe: National focuses on protocols relating to children of prisoners, COPE Special Edition Newsletter. Dostupno na: <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/PrisonsAcrossEuropeNewsletter.pdf>.

Izvorno poglavlje napisala je Lucy Gampell, uz doprinose Kjersti Holden (Norveška), Lie Sacerdote (Italija), Pernille Svebo Lindgren (Švedska) i Sophie Buyse (Belgija); urednice drugog izdanja su Kate Philbrick, Liz Ayre i Hannah Lynn, a istraživanja je provela Paola Costa.

Bibliografija

- Adalist-Estrin, A. i Mustin J. (2003.): *Responding to Children and Families of Prisoners: A Community Guide*, Family and Corrections Network
- Albano, C. (1985.): *La famiglia del detenuto come vittima*, Rivista di Servizio Sociale, br.4
- Alles, D. (2001.): *A l'ombre de l'incarcération des parents*, Acta Psychiatrica Belgica, br.101., str. 145-160. ASBL Relais Enfants-Parents. (2011.): *Un voyage particulier, Réseau Itinérances*, En collaboration avec la Croix-Rouge et le Fonds Houtman
- Ayre, E. (2014.): *Bridging the policy gap for children separated from a parent in prison*, u: Realising the Rights of Every Child Everywhere, Moving forward with the EU, Brussels, UNICEF i Eurochild
- Ayre, E. (2012.): *Understanding the Policy Gap for Children affected by Parental Incarceration: Why the Transposition of their Rights to Family Life and Well-Being Is Lagging*, Scientific Annals of the Alexandru Ioan Cuza University, New Series, Sociology and Social Work Section, (05 (2), str. 19-33
- Ayre, E., Goezinne, A. i Robertson, O. (2011.): *Involving Children in Research*, Child Rights Information Network. Dostupno na: <http://www.crin.org/resources/publications> (25/08/2011.)
- Ayre, E., Philbrick, K. i Reiss, M (ur.). (2006.): *Children with Imprisoned Parents: European Perspectives*, Paris, ECH
- Ayre, E. (1999.): *Le rôle du déni*. Variations, br. 3., Paris: Fédération des Relais Enfants Parents, str. 71-81
- Ayre, E. (ur.) (1998.): *Children with Imprisoned Parents: A Look at 8 EU Countries*, Paris, FREP.
- Ayre, E. (1996.) *They Won't Take No for an Answer: The Relais Enfants Parents*, Early Childhood Development, Practice and Reflection br. 11., The Hague, Bernard van Leer Foundation
- Bambinisenzasbarre, (2013.): *Genitorialità e carcere: coniugare la sicurezza e qualità dell'incontro*, Ecole Relais Enfants Parents/Ministero della Giustizia, Dipartimento Amministrazione Penitenziaria Provveditorato Regionale Lombardia
- Bambinisenzasbarre, (2011.): *Storia del carcere, dall'Unità d'Italia ad oggi, Il carcere alla prova dei bambini, I figli di genitori detenuti, Un gruppo vulnerabile*, u suradnji s organizacijom Eurochips, danskim Institutom za ljudska prava, Europskom unijom, talijanskim Ministarstvom pravosuđa i talijanskom upravom za zatvorski sustav
- Barral, O. (2004.): *Les passeurs de murailles. Familles et intervenants en prison*, Ramonville-Saint Agne, Éditions Erès
- Barrette, M., Cote, S., Du Beau, D., Lafortune, D. et al. (2005.): *Rapport final, Projet grandir sainement avec un père détenu, Phase III: Consolidations du projet et transfert des connaissances, Trois-Rivières*, Rapport de la maison Radisson
- Bastard, B. i Cardia-Voneche, L. (1994.): *Des pratiques novatrices en faveur du maintien des liens après la séparation*, Enfants, parents, séparations, br. 8. Paris, Fondation de France
- Baulon, M. A. (2002.): *La prise en compte des liens entre l'enfant et son parent détenu dans les mesures d'assistance éducative*, u: Bouregba A. (ur.), Les liens familiaux à l'épreuve du pénal, Paris, Éditions Erès, str. 51-56
- Bellefroid, B. (2007.): *Pourquoi on ne peut pas se voir dehors quand il fait beau*, Une initiative du Fonds Houtman, coproduction Les Films du Fleuve et Wallonie Image Production
- Bellocchio Ravasi, L. (2005.): *Sogni senza sbarre, Storie di donne in carcere*, Milan, Cortina
- Berger, M. (2005.): *Ces enfants qu'on sacrifie... au nom de la protection de l'enfance*, Paris, Dunod
- Billar, H. B. (1993.): *Fathers and Families, Paternal Factors in Child Development*, Connecticut, Auburn House
- Biondi, G. (1995.): *Lo sviluppo del bambino in carcere*, Milan, Franco Angeli

- Birtsch, V. i Rosenkranz, J. (1998.): *Mütter und Kinder im Gefängnis*, Munich, Juventa Verlag Weinham und München
- Black, D. (1992.): *Children of Parents in Prison*, Archives of Disease in Childhood, 67(7), str. 967-970
- Blanco, M.-F. i Bouregba, A. (2000.): *L'Expérience des Relais Enfants Parents* u: Françoise Dolto aujourd'hui présente, Paris: Gallimard
- Blanco, M.-F. (1992.): *Comment aider un parent détenu et son enfant?*, Enfants, Parents, Prison, br. 4, Paris, Fond de France
- Bloom, B. i Steinhart, D. (1993.): *Why Punish the Children?*, Council on Crime and Delinquency, San Francisco
- Bona, R. (1994.): *Problemas específicos de la mujer reclusa*, in *Vigilancia penitenciaria*, VIII Reunión de jeuces de vigilancia penitenciaria, Madrid, Consejo General del Poder Judicial, str. 103-117
- Bonnetain, Y. S. i Vallot, M. J. (1991.): *Pour accompagner les femmes incarcérées et leur bébé, de l'attachement à la séparation*, Dialogue, br.112, Paris
- Boswell, G. i Wedge, P. (2002.): *Imprisoned Fathers and Their Children*, London, Jessica Kingsley
- Boudouris, J. (1996.): *Parents in Prisons: Addressing the needs of families*, College Park, Maryland, ACA
- Bouregba, A. (2011.): *L'enfant et son parent, l'histoire d'une empreinte*, Paris: Dunod
- Bouregba, A. (2010.): *L'éloignement: perspective psychanalytique*, Variations, br. 5, str. 5-19
- Bouregba, A. (2005.): *I legami familiari alla prova del carcere*, Milan, Bambinisenzasbarre
- Bouregba, A. (2004.): *Les troubles de la parentalité*, Paris, Dunod
- Bouregba, A. (2002.): *La nécessaire continuité des liens familiaux*, u: Bouregba, A. (ur.), Les liens familiaux à l'épreuve du pénal, Paris, Éditions Érès, str. 7-12
- Bouregba, A. (2002.): *La parentalité à l'épreuve de l'incarcération*, U: Bouregba A. (ur.), Les liens familiaux à l'épreuve du pénal, Paris, Éditions Érès, str. 71-83
- Bouregba, A. (1992.): *Parents, Détenus, Enfants Séparés: De la rupture au maintien des liens*, Enfants, Parents, Prison, br.4, Paris, Fondation de France
- Bouregba, A. (1991.): *De la rupture au maintien des liens*, Transitions, Enfants-Parents-Lieux, br. 31. Paris, ASEPSI
- Bowlby, J. (1973.): *A Secure Base: Parent child attachment and healthy human development*, New York, Basic Books
- Bowlby, J. (1969.): *Attachment and Loss* (vol. 1), *Attachment*, Basic Books, Penguin Books
- Bowlby, J. (1973.): *Attachment and Loss* (vol. 2), *Separation: Anxiety and Anger*, Basic Books, Penguin Books
- Bowlby, J. (1980.): *Attachment and Loss* (vol. 3), *Loss: Sadness and depression*, Basic Books, Penguin Books
- Braman, D. (2004.): *Doing Time on the Outside: Incarceration and Family Life in Urban America*, Ann Arbor, University of Michigan Press
- Brown, K. (2001.): *No-one's Ever Asked Me: Young People With a Prisoner in the Family*, London, Federation of Prisoners' Families Support Groups, Young People's Project
- Buyse, S., De Jaegher, K., Meyvis, W. i Sauveur, M. H. (1997.): *Quand un parent est en prison... comment rester proches: Les relations des enfants avec leur parent en prison, La situation en Belgique*. Bruxelles, Fondation Roi Baudouin
- Caddle, D. i Crisp, D. (1997.): *Mothers in Prison*, Home Office Research and Statistics Directorate, London, HMSQ
- Carlson, B. E. i Cervera, N. (1991.): *Inmates and their families: Conjugal visits, family contact, and family functioning*, Criminal Justice and Behaviour, br. 18

- Cassan, F. (2002.): *L'Histoire familiale des hommes détenus*, Synthèses, br. 59, Paris, INSEE
- Catan, L. (1992.): *Infants With Mothers in Prison*, u Shaw R. (ur.), *Prisoners' Children: What Are the Issues?* London, Routledge, str. 76-95
- Catan, L. (1988.): *The Development of Young Children in HMP Mother and Baby Units*, HORPU Research Bulletin, br. 26. London: str. 9-12
- Chantraine, G. (2004.): *Prison et regard sociologique: pour un décentrage de l'analyse critique*, Champ pénal/penal Field, 1
- Chantraine, G. (2004.): *Par-delà les murs, Expériences et trajectoires en maison d'arrêt*, Paris, Le Monde
- Cloutier, R. i Lemieux, N. (1995.), *Le programme entre-parents: Fournir aux parents des moyens pour favoriser l'adaptation de l'enfant à la suite de leur separation*, Santé Mentale au Québec, br. 20(1), str. 221- 227
- Combessie, Ph. (2001.): *Sociologie de la prison*, Paris, Editions La Découverte
- Coquebert, A. (2010.): *Crever de solitude, la constitution du groupe de paroles*, Variations, br. 5, str. 49-56. Coyle, A. (2005.): *Understanding prisons: Key issues in policy and practice*, McGraw-Hill International
- Coyle, A. (2003.): *A human rights approach to prison management*, Criminal Behaviour and Mental Health, 13(2), str. 77-80
- Crepin, C. (2000.): *Les détenus et leur famille: les effets de l'incarcération*, Recherches et prévisions, br. 61, str. 92-94
- Cuminetti, M. (2002.): *Il tempo e lo spazio della relazione figli-genitori in carcere*, Séminaire du 8 juin 2001. Milan, Bambinisenzasbarre/Associazione Gruppo Carcere
- Dallaire, D. H., Ciccone, A., i Wilson, L. C. (2010.): *Teachers' experiences with and expectations of children with incarcerated parents*, Journal of Applied Developmental Psychology, 31(4), str. 281-290
- Dallaire, D. H. (2007.): *Incarcerated mothers and fathers: A comparison of risks for children and families*, Family relations, 56(5), str. 440-453
- Defina, R.H. i Hannon, L. (2010.): *The Impact of Adult Incarceration on Child Poverty: A County-Level Analysis, 1995-2007.*, The Prison Journal 90 (4), str. 377-396
- Dehart, D.D. i Altshuler, S.J. (2009.): *Violence Exposure Among Children of Incarcerated Mothers*, Child and Adolescent Social Work Journal, br. 26, 5, str. 467-479
- Daga, L. i Biondi, G. (1988.): *Il problema dei figli con genitori detenuti*, u Caffo E. (ur.), *Il rischio familiare e la tutela del bambino*. Milan, Guerrini e Associati
- Durnescu, I., Dobrica, M. i Bejan, C. (2010.): *Prison Rehabilitation in Romania*, Journal of Criminal Justice and Security 12 (2), str. 181-195
- De Pascalis, M. (1996.): *Colloqui visivi e telefonici: non solo diritto del detenuto ma anche componente del trattamento*, Diritto processuale penale
- Delens-Ravier, I. i Weissgerber, G. (2005.): *Recherche évaluative conjointe enfants, parents, détenus*, Rapport final de recherché. Belgium, Fonds Houtman
- Ditchfield S. (1994.): *Family Ties and Recidivism: Main findings from the literature*, Home Office Research Bulletin, br. 36, London
- Dolto, F. i Ruffo, A. (1999.): *L'Enfant, le juge et la psychanalyste (Interviews)*, Paris, Gallimard.
- Dormoy O. (1991.). *Une journée particulière à Fleury-Mérogis, La visite de Françoise Dolto à la Maison d'Arrêt de Femmes de Fleury-Mérogis le 26 mars 1987*, Transitions, br. 31. Paris, Enfants-Parents-Lieux, (APSI)
- Dufourcq-Chappaz, C. (2010.): *Groupe de soutien à la parentalité, Atelier de confection d'objets relais*, Variations, br. 5, str. 68-77

- Eddy, J. M., i Poehlmann, J. (2010.): *Children of Incarcerated Parents: A Handbook for Researchers and Practitioners*, Urban Institute Press, 2100 M Street NW, Washington, DC 20037
- Eliacheff, C. (2002.): *L'enfant éloigné de son parent incarcéré*, u: Bouregba, A. (ur.), *Les liens familiaux à l'épreuve du penal*, Paris, Éditions Ères, str. 39-50
- Federation of Prisoners' Families Support Groups, (1993.): *Living On The Outside, Prisoners' Families, Needs and Responses*, Conference Report, London
- Ferrari, P. (1990.), (ur.): *Enfants et Prison, Coll, Lieux de l'enfance*. Paris, Editions Eshel
- Foucault, M. (1975.): *Surveiller et punir, la naissance de la prison*, Paris, Gallimard
- Gabel, K. i Johnston, D. (1995.): *Children of Incarcerated Parents*, New York, Lexington Books
- Gabel, S. i Shindeldecker, R. (1993.): *Characteristics of children whose parents have been incarcerated*, Hospital and Community Psychiatry, br. 44(7), str. 656-660
- Gabel, S. (1992.): *Behavioral Problems in Sons of Incarcerated or Otherwise Absent Fathers: The issue of separation*, Family Process, br. 31, str. 303-314
- Gampell, L. i Ayre, E. (2011.): *Consultation response to "Strengthening Mutual Trust in the European Judicial Area - a Green Paper on the Application of EU Criminal Justice Legislation in the Field of Detention"* (COM (2011) 327/3) http://ec.europa.eu/justice/newsroom/criminal/opinion/files/110510/eurochips_response_en.pdf
- Ghani, N. A. i Mahmud, C. S. N. (2012.): *Social Support and Well-being of the Children of Prisoners*, Advances in Natural and Applied Sciences, br. 6, 3, str. 357-364
- Ghetti, C. (2000.): *Carcere e famiglia, gli aspetti del disagio*, u: Nanni, W. i Vecchiato, T. (ur.), La Rete Spezzata, Milan: Feltrinelli
- Giravalli, P. (2012.): U: Bouyssière-Catusse, E. i Raynaud, J-P. (ur.) *Adolescents difficiles: penser et construire des partenariats*, Ramonville-Saint Agne, Éditions Ères
- Glover, J. (2009.): *Every night you cry: the realities of having a parent in prison*, Essex, Barnardos
- Hairston, C. F. (1991.): *Family Ties During Imprisonment: Important to Whom and for What?* Journal of Sociology and Social Welfare, br. 18(1), str. 87-104
- Hairston, C. F. i Hess, P. M. (1989.): *Family Ties: Maintaining child-parent bond is important*, Corrections Today, br. 51(2), str. 104-106
- Herzog-Evans, M. (2000.): *L'intimité du détenu et de ses proches en droit compare*, Paris, L'Harmattan
- Hissel, S., Bijleveld, C. i Kruttschnitt, C. (2011.): *The well-being of children of incarcerated mothers: An exploratory study for the Netherlands*, European Journal of Criminology, br. 8 (5), str. 346-360
- Holt, N. i Miller, D. (1972.): *Exploration in Inmate-Family Relationships*, Report n. 46. Sacramento, California Department of Corrections
- Johnson, E. I. i Easterling, B. (2012.): *Understanding unique effects of parental incarceration on children: Challenges, progress, and recommendations*, Journal of Marriage and Family, 74(2), str. 342-356
- Johnson, E. I. i Waldfogel, J. (2004.): *Children of incarcerated parents: Multiple risks and children's living arrangements*, u: Patillo, M., Weiman, D. i Western, B. (ur.), *Imprisoning America: The Social Effects of Mass Incarceration*. New York, Russell Sage
- Jones, A., Gallagher, B., Manby, M., Robertson, O., Schützwohl, M., Berman, A., Hirschfield, A., Ayre, L., Urban, M., Sharratt, K. i Christmann, K. (2013.): *Children of Prisoners: Interventions and mitigations to strengthen mental health*, University of Huddersfield, Huddersfield. Dostupno na: <http://eprints.hud.ac.uk/18019/>
- Jones, A. (2012.): *Experiences of Invisible, Marginalised or Socially Excluded Childhood: Implications for national and international agendas*, Scientific Annals of the "Al. I. Cuza" University, Iasi. Sociolo, 2012., vol. 5 br. 2, str. 5

- Kaminski, D. (2006.): *Droits des détenus et protection de la vie familiale*, Politiques sociales, br. 3-4, str. 12- 24
- Kaminski, D., Reman, P., Delens-Ravier, I. i Weissberger, G. (2005.): *Recherche évaluative conjointe Enfants-Parents détenus*; Brussels, Fonds Houtman (ONE)
- King, R. (2005.): *Capital Consequence: Families of the Condemned Tell their Stories*, New Brunswick, N.J., Rutgers University Press
- Kjellstrand, J. M. i Eddy, J. M. (2011.): *Parental Incarceration During Childhood, Family Context, and Youth Problem Behavior Across Adolescence*, Journal of Offender Rehabilitation, br. 50, str. 18-36
- Kruse, C. (2009.): *La diversité culturelle dans les espaces de rencontre, Entre déni et idéologie*, Le Furet, br. 58.
- Laforrune, D., Barrette, M. i Brunelle, N. (2005.): *L'incarcération du père: expérience et besoins des familles*, Criminologie, br. 38, vol. 1, str. 163-188
- Lanier, C. (1993.): *Prisoners Parenting Center: A Promising Resource Strategy for Incarcerated Fathers*, Journal of Correctional Education, str. 174-182
- Le Camus, J. (2002.): *Rester parents malgré la détention: les relais enfants-parents et le maintien des liens familiaux*, Ramonville-Saint Agne, Éditions Érès
- Lee, F., Gentry, M. i Laver, M. (2005.): *The Impact of the Adoption and Safe Families Act*, CWLA
- Le Défenseur des Droits, (2013.): *Groupe de travail "Intérêt supérieur de l'enfant", Rapport "Le maintien de liens à l'épreuve de l'incarcération"*, La République Française, Le Défenseur des Droits
- Lemaire, J. G. (1989.): *Famille, Amour, Folie*, Paris, Païdos le Centurion
- Lloyd, E. (1991.): *Contact between children and their imprisoned parents: research and practice*, u: Mc- Murrin, M. i Thornton, D. (ur.), Proceedings of the 1991 Prison Service Psychology Conference, London, Home Office HMPS
- Loper, A. B., Phillips, V., Nichols, E. B., i Dallaire, D. H. (2014.): *Characteristics and Effects of the Co-parenting Alliance between Incarcerated Parents and Child Caregivers*, Journal of Child and Family Studies, 23(2), str. 225-241
- Loucks, N. (2005.): *Keeping in Touch: The Case for Family Support Work in Prison*, London, Prison Reform Trust
- Loucks, N. (2004.): *Prison without bars: needs, support, and good practice for work with prisoners' families*. Tayside, Families Outside
- Loucks, N. (2002.): *Just Visiting? A Review Of The Role Of Prison Visitors' Centre*, Author: Nancy Loucks, Publisher: Prison Reform Trust Pages
- Luzzago, A., Pietralunga, S. i Solera, P. (1991.): *L'incidenza negativa della detenzione dei genitori sui figli*, Rassegna Italiana di Criminologia, Milan, Giuffrè
- Manolache, R. i Loancea, A. (2011.): *Study on the impact of real economic growth on crime rates for Romania, Implications of population from rural privative of imprisonment of liberty*, The Bucharest Academy of Economic Studies
- Marshall, K. (2008.): *Not Seen. Not Heard. Not Guilty: The Rights and Status of the Children of Prisoners in Scotland*. Edinburgh, Scotland's Commission for Children and Young People
- Matthews, J. (1983.): *Forgotten victims, How prison affects the family*, London, NACRO
- McEvoy, K., O'Mahony, D., Horner, C. i Lyner, O. (1992.): *The home front: the families of politically motivated prisoners in Northern Ireland*, British Journal of Criminology, br. 39(2), str. 175-197
- Melli, P. i Sacerdote, L. (2011.): *Lalla's Wednesdays, I mercoledì di Lalla*, Milan, Bambinisenzasbarre onlus
- Miller, A. L., Perryman, J., Markovitz, L., Franzen, S., Cochran, S., i Brown, S. (2013.): *Strengthening Incarcerated Families: Evaluating a Pilot Program for Children of Incarcerated Parents and Their*

- Caregivers, Family relations, 62(4), str. 584-596
- Ministry of Justice, (2012.): *Prisoners' childhood and family backgrounds*. London.
- Montigny, E. (2000.), *Une association au service de la vérité*, La Croix
- Mulready-Jones, A. (2011.): *Hidden Children: A study into services for Children of Incarcerated Parents in Sweden and the United States*, PACT, str. 1-23
- Murray, J., Farrington, D. P., i Sekol, I. (2012.): *Children's antisocial behavior, mental health, drug use, and educational performance after parental incarceration: a systematic review and meta-analysis*, Psychological bulletin, 138(2), str. 175
- Murray, J. i Farrington, D. P. (2008.): *The effects of parental imprisonment on children*, Crime and Justice, 37(1), str. 133-206
- Murray, J. (2007.): *The cycle of punishment: Social exclusion of prisoners and their children*, Criminology and Criminal Justice, 7(1), str. 55-81
- Murray, J. i Farrington, D. P. (2006.): *Evidence Based Programs for Children of Prisoners*, Criminology & Public Policy, 5(4), str. 721-735
- Murray, J. (2005.): *The Effects of Imprisonment on Families and Children of Prisoners*, u: Liebling, A. & Maruna, S. (ur.): *The Effects of Imprisonment of prisoners*, Uffculme Cullompton, Devon, Willan Publishing, str. 442-464
- Nurse, A. M. (2002.): *Fatherhood Arrested: Parenting from within the Juvenile Justice System*, Nashville, Vanderbilt University Press
- Ott, L. (2010.): *Les relations enfants-parents: perspective éducative et philosophique*, Variations, br. 5, str. 32- 47
- Dublin Institute of Technology, Centre for Social and Educational Research, (2002.): *Parents, Children and Prison, Effects of Parental Imprisonment on Children*, Dublin
- Parke, R. D. i Clarke-Stewart, K. A. (2002.): *Effects of Parental Incarceration on Young Children*, Conference: From Prison to Home, The Effect of Incarceration and Reentry on Children, Families and Communities, 30-31 January 2001, U.S. Department of Health and Human Services
- Perez, J. A. (1996.): *Inmate Parenting Contact Visitation Programs: Why implement them?* American Jails, br. 10(5), str. 31-6
- Peterilia, J. (2004.): *When Prisoners Come Home: Parole and Prisoner Reentry*, New York, Oxford University Press
- Philbrick, K. (2005.): *Children Visiting Prisons: Sharing good practice*, Glasgow, KIDS VIP
- Poehlmann, J., Dallaire, D., Loper, A. B., i Shear, L. D. (2010): *Children's contact with their incarcerated parents: Research findings and recommendations*, American Psychologist, 65(6), str. 575
- Poehlmann, J. (2009.): *Children of incarcerated mothers and fathers*, Wis. J.L Gender and Society, 24, str. 331
- Queloz, N., Luginbühl, U. von Mandach, L. (2013.): *Am selben Strick ziehen: Vernetzung und interdisziplinäre Zusammenarbeit im Justizvollzug / Tirer à la même corde: mise en réseau et collaboration interdisciplinaire dans l'exécution des sanctions pénales*, Collection Criminalité, Justice et Sanctions, vol. 14
- Queloz, N., Luginbühl, U., Senn, A. i Magri, S. (ur.) (2009.): *Ist das Ziel der Resozialisierung noch zeitgemäß? / L'objectif de la resocialisation est-il toujours d'actualité? Famille je vous hais ou famille je vous aime; les rôles de familles dans la resocialisation*, vol. 12. Bern, Staempfli
- Revault D'Alonnes, C. (1993.): *Etre, faire, avoir un enfant*, Petite Bibliothèque Payot
- Robertson, O. (2012.): *Children of incarcerated parents*, Geneva, Quaker United Nations Office
- Robertson, O., Sharratt, K., Pascaru, G., Bieganski, J., Kearney, H., Dommerland, N., Jones, A., Raikes, B., Urban, M. i Cheung, R. (2012.): *Stakeholder Perspectives on the needs of Children of*

- Prisoners in Europe*, Scientific Annals of the Ioan Cuza University Iasi, Social Work Series, 5 (2), str. 98-114
- Robertson, O. (2007.): *The impact of parental imprisonment on children*, Geneva, Quaker United Nations Office
- Rosenberg, J. (2009.): *Children Need Dads Too: Children with Fathers in Prison*, Geneva, Quaker United Nations Office
- Sacerdote, L. (2001.): *Il mantenimento della relazione genitoriale nella separazione della detenzione, un intervento possibile*, Ristretti Orizzonti, br. 5
- Sacerdote, L. (2006.): *I legami familiari messi alla prova*, Famiglia Oggi, br. 5
- Sacerdote, L. (2013.): *Genitorialità e carcere: coniugare sicurezza e qualità dell'incontro*, percorso formativo del triennio 2010-13 al personale penitenziario della Lombardia, str. 160
- Sack, W. H. i Seidler, J. (1978.): *Should children visit parents in prison?* Law and Human Behaviour, br. 2(3), str. 261-66
- Sack, W. H., Seidler, J. i Thomas, S. (1976.): *The children of imprisoned parents: A psychosocial exploration*, American Journal of Orthopsychiatry, br. 46(4), str. 618-628
- Sautereau, E. (1999.): *La place du psychiatre dans les situations d'inceste*, Variations, br. 3, str. 7-20
- Scharff-Smith, P. i Gampell, L. (2011.): *Children of Imprisoned Parents*, The Danish Institute for Human Rights, European Network for Children of Imprisoned Parents, University of Ulster and Bambinsenzasbarre, Copenhagen, DIHR
- Schekter, V., Granzotti, E. i Hauri, E. (2006.): *Parentalité et détention*, Revue Suisse de Criminologie, 2, str. 47-50. Bern
- Schwartz-Soicher, O., Geller, A. i Garfinkel, I. (2011.): *The Effects of Paternal Incarceration on Material Hardship*, Social Service Review, br. 85,3, str. 447-473
- Service Treffpunkt, (2013.): *Lueurs d'espoir, œuvre collective réunissant les témoignages et les œuvres des détenus*, Luxembourg
- Seymour, C. B. i Hairston, C. F. (1998.): *Children with Parents in Prison: Special Issue*, Child Welfare Journal of Policy, Practice and Program, br. 77(5), str. 469-493
- Sharp, S. F., Marcus-Mendoza, S. T. (2001.): *It's a family affair: Incarcerated women and their families*, Women and Criminal Justice, br. 12(4), str. 21-49
- Shaw, R. (1992.): *Prisoners' Children: What are the Issues?* London, Routledge
- Shlafer, R., Gerrity, E., Ruhland, E., Wheeler, M., i Michaels, C. (2013.): *Children with Incarcerated Parents-Considering Children's Outcomes in the Context of Family Experiences*
- Social Exclusion Unit, (2002.): *Report: Reducing Re-offending by Ex-prisoners*, London
- Taylor, R. (2004.): *Women in Prison and Children of Imprisoned Mothers*, preliminary research paper, Geneva, QUINO
- Uchida, C. D., Swatt, M. i Solomon, S. E. (2012.): *Exposure to Violence Among Children of Inmates: A Research Agenda*, Silver Spring, Justice and Security Strategies, Inc.
- Weissberger, G. & Delens-Ravier, I. (ur.). (2006.): *Les enfants de parents détenus*, Les politiques sociales, br. 3-4, Fondation Universitaire de Belgique
- Wilderman, C. (2010.): *Parental Incarceration and Children's Physically Aggressive Behaviours: Evidence from Fragile Families and Child Well-Being Study*, Social Forces 89 (1), str. 285-310
- Wolleswinkel R. (2002.): *Children of Imprisoned Parents*, u: Willems J. C. M. (ur.), *Developmental and Autonomy Rights of Children: Empowering Children, Caregivers and Communities*, Anvers, Intersentia

Kazalo

A

Action for Prisoners' Families 175, 186, 189, 212

B

Bambinisenzasbarre 90, 106, 160, 175, 181, 182, 197, 212

Bangkoška pravila 29, 41, 123, 126, 129, 130, 131, 141, 144, 175, 176, 194, 203

Bedford Row 49, 57, 58, 170, 172, 212

Belgija 19, 22, 26, 32, 40, 63, 75, 86, 96, 99, 110, 112, 113, 117, 137, 162, 163, 175, 186, 189, 204

Bouregba 20, 48, 55, 96, 145

Bryggan 32, 54, 55, 58, 90, 93, 155, 158, 167, 175, 177, 181, 186, 188, 213

C

Children of Prisoners Europe (COPE) 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 41, 43, 46, 47, 52, 65, 97, 100, 104, 119, 152, 175, 178, 184, 185, 191, 193, 199, 200, 203

Cipar 32, 33, 64, 165, 189

Crveni križ 185, 188, 201

D

Dan opće rasprave Odbora za prava djeteta UN-a 14, 16

Danska 14, 16, 19, 21, 42, 51, 52, 58, 97, 131, 137, 138, 153, 175, 186

Dječji ambasadori 35

Doito 54

Dopust/izlazak radi posjeta obitelji 54, 93, 118

E

Edukacija roditelja 146

Engleska 18, 19, 22, 35, 52, 53, 56, 59, 62, 70, 88, 98, 99, 106, 109, 111, 119, 129, 136, 143, 153, 163, 186, 197

Estonija 104, 108, 109

Europska mreža pravobranitelja za djecu (ENOC) 9, 33

Europska zatvorska pravila 29, 40, 41, 198

Europski sud za ljudska prava 28, 36, 37, 40, 124

Exodus 136, 141

F

Families Outside 22, 31, 63, 64, 118, 164, 165, 184, 185, 192, 193

Fédération des Relais Enfants Parents 165, 180

Finska 19, 132, 134, 137, 138, 139, 175

Foreningen for Fangers Pårorende (FFP) 22, 48, 52, 58, 61, 62, 63, 65, 109, 158, 175, 183, 186, 195, 196

Francuska 15, 18, 19, 25, 26, 31, 39, 62, 75, 83, 86, 89, 96, 99, 102, 112, 115, 116, 131, 136, 140, 145, 149, 153, 163, 168, 174, 175, 176, 177, 186, 187, 189, 203

G

Grčka 19, 123, 137

H

Hale 22, 28, 37

Hrvatska 10, 11, 19, 33, 64, 72, 86, 111, 130, 137, 154, 165, 180, 187, 189, 190, 191, 199

I

Igraonice 26, 49, 59, 103, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 121, 134, 150, 164, 165, 166, 169

Irish Penal Reform Trust 180

Irska 19, 57, 62, 64, 68, 102, 116, 136, 170

Istraživanja 8, 11, 18, 20, 23, 24, 25, 41, 42, 43, 44, 48, 50, 51, 53, 95, 96, 97, 98, 99, 103, 106, 111, 119, 121, 124, 126, 132, 133, 145, 148, 150, 155, 162, 163, 172, 173, 176, 180, 181, 184, 199, 201, 204

Italija 19, 26, 27, 39, 71, 75, 86, 102, 109, 118, 119, 130, 133, 137, 153, 154, 160, 163, 175, 177, 181, 184, 197, 198

J

Južna Afrika 21, 34, 35

K

Kanada 115

Kids VIP 169

Konvencija o pravima djeteta UN-a (UNCRC) 9, 17, 26, 27, 29, 34, 143, 151, 162, 177, 189, 192, 198

Kružoci 86, 90, 91, 92, 93, 155

Kvekerski ured UN-a 14, 20, 33, 41, 175

L

Latvija 104, 108

Luksemburg 19, 26, 59, 99, 113, 114, 131, 185

M

Mađarska 52

Majke i djeca u prijelaznim ustanovama 136, 137, 138, 141

Majke koje su u zatvoru 56, 116, 126, 141

Mediji 22, 63, 64, 147, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 191, 202

N

Nizozemska 19, 73, 108, 111, 113, 115, 125, 130, 136, 140, 163, 175

Norveška 19, 21, 22, 24, 27, 32, 33, 35, 39, 40, 48, 52, 57, 58, 61, 62, 65, 71, 104, 105, 108, 115, 118, 119, 136, 141, 154, 158, 162, 163, 175, 176, 182, 185, 186, 187, 189, 195, 203

NJ

Njemačka 19, 26, 44, 47, 58, 67, 111, 114, 119, 133, 137, 140, 163, 175, 179, 192, 193

O

Odbor za prava djeteta UN-a (CRC) 12, 31, 33, 51

Odbor za sprečavanje mučenja (CPT) 40, 124

Odvajanje 29, 37, 48, 54, 94, 97, 106, 120, 123, 124, 133, 144, 169

Osnaživanje 21, 34, 80, 98, 105, 157

Osposobljavanje 89, 90, 104, 146, 149

Otpornost 20, 22, 24, 44, 45, 46, 47, 49, 56, 95, 100, 148

P

PACT 53, 105, 119

Poljska 21, 27, 51, 123, 137, 163

Posjeti usmjereni na djecu 97, 111, 156

Povelja o temeljnim pravima Europske unije 17, 28, 29, 38

Pravobranitelj 11, 33, 40, 42, 64, 163, 183, 186, 189, 190, 191, 194, 195, 196, 197

Pritvor 51, 53, 56, 84, 94, 98, 101, 130, 133, 139, 141, 194

Privatni obiteljski posjeti 115, 116

Privrženost 8, 45, 48, 49, 50, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 89, 123, 133, 171

Program pomoći za posjete zatvoru 104

R

Reintegracija 115, 123, 144

Relais Enfants Parents 16, 24, 26, 54, 55, 59, 62, 86, 88, 89, 90, 99, 112, 113, 117, 140, 160, 165, 168, 175, 180, 182, 187, 188, 189

Republika Češka 19, 111, 119
Resocijalizacija 23, 39, 114, 115, 117, 136
Roditeljska prava 28, 83, 132
Rumunjska 19, 44, 46, 54, 118, 179

S

Sachs 16, 21, 34
Samopoštovanje 46, 47, 66, 77, 81, 83, 89, 90, 98, 100, 155, 171
Save the Children 16, 26, 185, 188
SAVN 58, 186
Sjedinjene Američke Države 18, 21, 31, 64, 116, 176, 182, 188
Sjeverna Irska 16, 19, 26, 102, 113, 117
Slovenija 19, 21, 22, 119, 130, 133, 192, 193
Službenik za kontakt s obiteljima 105, 155, 195
Solrosen 61, 136, 142, 143, 175
Spazio Giallo 22, 102, 106, 162
Sram 47, 48, 49, 63, 77, 81, 93, 98, 146, 147, 149, 171, 178, 188
Stigma 27, 47, 48, 50, 63, 109, 162, 164, 170, 201
Studija COPING 14, 16, 20, 24, 44, 45, 46, 47, 50, 51, 54, 58, 65, 95, 98, 152, 176, 178, 179, 180, 182, 185

Š

Škole 22, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 59, 62, 63, 64, 79, 98, 109, 115, 137, 138, 142, 144, 147, 149, 150, 152, 164, 171, 183, 190, 194, 198
Škotska 19, 22, 31, 35, 52, 54, 58, 63, 64, 69, 99, 105, 114, 118, 129, 136, 143, 155, 164, 165, 177, 184, 185, 189, 192, 193, 195
Španjolska 19, 32, 40, 54, 86, 89, 114, 123, 137, 141, 162, 163
Švedska 19, 21, 24, 26, 32, 44, 53, 54, 58, 61, 63, 65, 75, 86, 90, 91, 93, 95, 104, 105, 108, 111, 115, 118, 136, 138, 142, 152, 155, 158, 163, 167, 175, 177, 181, 186, 187, 189
Švicarska 19, 24, 26, 33, 52, 59, 73, 99, 102, 113, 175

T

Tajne 45, 47, 54, 61, 100
Treffpunkt 58, 59, 114, 152, 178
Treffpunkt e.V. 58, 152, 178

U

Ugovor iz Lisabona 17, 38, 39, 198
Ujedinjena Kraljevina 19, 22, 24, 26, 27, 29, 37, 40, 42, 44, 52, 56, 59, 64, 101, 102, 104, 105, 108, 109, 110, 117, 118, 119, 129, 136, 143, 154, 158, 159, 165, 169, 175, 176, 178, 184, 189, 192, 196, 203
Univerzalni periodični pregled 42, 53, 101, 180, 185, 191, 192, 193
Ured pravobranitelja za djecu, Hrvatska 10, 11, 190, 191, 199

V

Vijeće Europe 33

W

Wales 18, 19, 136

Z

Zakon Finocchiaro 130
Zastupanje 15, 32, 33, 40, 53, 65, 66, 146, 172, 174, 175, 176, 185, 188, 190, 194, 198, 199
Zatvorsko osoblje 84, 90, 91, 94, 106, 107, 109, 111, 113, 120, 121, 127, 128, 139, 149, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 169, 172, 190, 193, 203

Članice organizacije Children of Prisoners Europe

Action for Prisoners' Families, 25 Corsham Street, London N1 6DR, tel. +44 (0)207 553 7653, <http://www.prisonersfamilies.org.uk>

ASBL Relais Enfants Parents Belgique, Rue de Bordeaux, 62A, 1060 Bruxelles, Belgija, tel. +32 (0)2 534 88 13, info@relaisenfantsparents.be
<http://www.relaisenfantsparents.be/index.php>

Associazione Bambinisenzasbarre, Via Antonio Baldissera 1, 20129 Milano, Italija, tel. +39 (0)2 711 998, associazione@bambinisenzasbarre.org <http://www.bambinisenzasbarre.org>

Bedford Row Family Project, Lower Bedford Row, Limerick, Republika Irska, tel. +353 (0)61 315332, info@bedfordrow.ie
<http://www.bedfordrow.ie>

Czech Helsinki Committee, Štefánikova 21, 150 00 Praha 5, Češka Republika, sekr@helcom.cz
<http://www.helcom.cz/en/>

Families Outside, 13 Great King Street, Edinburgh EH3 6QW, Škotska, tel. +44 (0)131 557 9800, admin@familiesoutside.org.uk
<http://www.familiesoutside.org.uk>

Fédération des Relais Enfants Parents, 4-6 rue Charles Floquet, BP38, 92122 Montrouge, Francuska, tel. +33 (0)1 46 56 79 40, repidf@club-internet.fr

FFP (Foreningen for Fangere Parørende/Prisoners' Next of Kin), P.B. 6710 St. Olavs plass, 0130 Oslo, Norveška, tel. +47 (0)22 11 41 30, post@ffp.no
<http://www.ffp.no>

Henriette Heimgaertner, Berlin, Njemačka, contact@networkcope.eu

Kate Philbrick, 18 Turnberry Road, G11 5AJ, Glasgow, Škotska
katephilbrick@uwclub.net

Lucy Gampell, London, UK, lgampell@gmail.com

NIACRO, 4 Amelia St, Belfast BT2 7GS, UK, tel. +44 (0)28 9032 0157
niacro@niacro.co.uk
<http://www.niacro.co.uk>

Niños sin Barreras, Barcelona, Španjolska, elias@ninossinbarreras.org

Ured pravobraniteljice za djecu, Teslina 10, Zagreb, Grad Zagreb, 10000 Hrvatska, tel. +385 (0)1 4929 669, info@dijete.hr (Osoba za kontakt: Maja Gabelica Šupljika) <http://www.dijete.hr>

PACT, Park Place, 12 Lawn Lane, Vauxhall, London SW8 1UD, UK, tel. +44 (0)20 7735 9535, info@prisonadvice.org.uk <http://www.prisonadvice.org.uk>

Relais Enfants Parents, Rue de Bordeaux 62A, 1060 Bruxelles, Belgija, tel. +32 (0)2 534 88 13, info@relaisenfantsparents.be
Relais Enfants Parents Romands, Rue du Tunnel 1, 1005 Lausanne, Švicarska, tel. +41 (0) 22 310 55 51, info@repr.ch
<http://www.carrefour-prison.ch/Organisation>

Ria Wolleswinkel, Universiteit Maastricht, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology, Postbus 616, 6200 MD Maastricht, Nizozemska, tel. +31 (0)43 388 32 96, Ria.Wolleswinkel@STRAFR.UNIMAAS.NL

Riksbryggan, Drottninggatan 38, 652 25 Karlstad, Švedska, tel. +46 (0)8-40026121, info@riksbryggan.se
<http://www.riksbryggan.se>

Service Treffpunkt, 19 rue Pasteur, L - 3543 Dudelange, Luxembourg, tel. +352 (0)547 163 600, service.treffpunkt@fm.etat.lu

Solrosen, Andra Långgatan 29, 413 27 Göteborg, Švedska, tel. + 46 (0)31712 1314 info@raddningsmissionen.se
<http://www.raddningsmissionen.se/verksamhet/solrosen>

Treffpunkt e.V., Fürther Str. 212, 90429 Nürnberg, Njemačka, tel. +49 (0)911 27 47 690, verwaltung@treffpunkt-nbg.de <http://www.treffpunkt-nbg.de>
<http://www.treffpunkt-nbg.de>

O organizaciji **Children of Prisoners Europe**

Približno milijun djece u Europi svake se godine odvaja od svojih roditelja koji su u zatvoru. No malo je ljudi svjesno koliko roditeljevo izdržavanje kazne zatvora može utjecati na dijete. Organizacija Children of Prisoners Europe (raniji naziv: EUROCHIPS) europska je mreža koja potiče inovativna stajališta i praksu kako bi se potpuno poštovala prava te djece i kako bi se poduzele mjere za osiguranje njihove dobrobiti i zdravog razvoja. Djelujući uz dugogodišnju potporu fondacije Bernard van Leer, mreža okuplja članice, nevladine udruge ili pojedince iz cijele Europe i svijeta, koju koordinira skupina stručnjaka sa sjedištem u Parizu. Povećavajući osviještenost institucija koje se bave djecom, zatvorskih službi i kreatora politike o posebnim potrebama djece zatvorenika i promičući inicijative kojima se vodi računa o tim potrebama, organizacija nastoji:

proširiti **programe kojima se pruža potpora odnosu djeteta i roditelja** i pridonijeti tome da se svede na najmanju mjeru štetno djelovanje na djecu čiji je roditelj u zatvoru – **uvesti stajališta djece** u cijeli kaznenopravni postupak, od uhićenja do resocijalizacije – **unapređivati međusektorsku suradnju** javnih i privatnih institucija uključenih u pružanje potpore i donošenje odluka o djeci zatvorenika – **poboljšati informiranost** o djeci zatvorenika i **povećati njihovu vidljivost** te u njihovo ime utjecati na politiku – unapređivati **razmjenu inicijativa, stručnih znanja i dobre prakse** koja se odnosi na djecu čiji su roditelji u zatvoru – **poboljšati kompetencije stručnjaka** u tom području.

Kate Philbrick, časnica Reda Britanskog carstva, predsjednica mreže EUROCHIPS (sada COPE) od 2005. – 2009., od 1986. radi s djecom čiji su roditelji u zatvoru i u njihovo ime.

Liz Ayre je direktorica organizacije Children of Prisoners Europe.

Hannah Lynn je koordinatorka projekata u organizaciji Children of Prisoners Europe.

Paola Costa je istraživač u području filozofije i prirodnih znanosti te dugogodišnja podržavateljica djece čiji su roditelji u zatvoru.

Pravobranitelj za djecu je član COPE mreže od 2009. godine, a Maja Gabelica Šupljika, zamjenica pravobraniteljice se od 2006. godine bavi djecom čiji su roditelji u zatvoru.

Uz potporu

 Republika Hrvatska
Pravobranitelj za djecu

 Republika Hrvatska
Pravobranitelj za djecu

Pravobranitelj za djecu RH
www.dijete.hr
info@dijete.hr

Children of Prisoners Europe
<http://childrenofprisoners.eu>
contact@networkcope.eu